

הו!

כתב עת לספרות

גיליון 25 • קיץ 2023 • אב תשפ"ג

הו! – כתב עת לספרות | גיליון 25 • אוגוסט 2023
HO! — Literary Magazine | Editor: Dory Manor

מיסודם של אהוזת בית ספרים ודורי מנור

עורכי הגיליון: דורי מנור, סיון בסקין
מען המערכת: oh.literature1@gmail.com
"הו!" בפייסבוק: <https://www.facebook.com/ho.literary.mag>
"הו!" באינסטגרם: <https://instagram.com/ho.literature>

עיצוב העטיפה: מיכל קול, סטודיו ICONICA
סידור, עימוד והדפסה: א. אורן הפקות דפוס בע"מ
הגהה: יואל טייב ונגה לביא

דאנאקוד: 31-7232 • מסת"ב: 2-1290-02-965-978 ISBN:

© 2023 כל הזכויות שמורות למערכת הו!
2023 © All rights reserved to Ho!, Literary Magazine

כתב העת רואה אור באמצעות עמותת הו! – עמותת לספרות עברית

נדפס בישראל תשפ"ג • 2023 Printed in Israel

יצירות יש לשלוח בקובץ מצורף בדואר אלקטרוני, מודפסות ברווח כפול,
בציון שם המחבר, כתובתו ומספר הטלפון שלו. שירים יש לשלוח בניקוד חלקי.

גיליון זה רואה אור בתמיכת
משרד התרבות והספורט

הוצאתו לאור של גיליון זה הסתייעה בתמיכת
מועצת הפיס לתרבות ולאמנות

גיליון זה רואה אור בתמיכת
עיריית תל אביב

גיליון זה רואה אור בתמיכת
קרן רבינוביץ לאמנויות תל אביב

גיליון זה רואה אור בתמיכת
בית שלום עליכם

תוכן העניינים

93	טל חבריחיבובסקי • ברלין – פריז באה ארץ להרְגָה, וְהַשְׁכַּמְתָּ לְעֹבְבָה	9	על "הו" 25
95	דורי מנור • ברלין העורלה הקדושה	13	אירופה, עברית
100	יעל דין בן עברי • ברלין אָבֵל על עורלה	15	הילה עמית עבאס • ברלין ארץ עיר
102	עירית כץ • קיימברידג', אנגליה כמו באנגליה	21	רון סגל • ברלין אווזו הבר
104	יעל ברון • לונדון פודינג חג המולד	33	מאיה קופרמן • ברלין חלמתי שאבא שלי הוא השימפנזה האחרון בגן החיות של ברלין
109	איתמר הנדלמן סמית • לונדון הרב	34	אדמיאל קוסמן • פוטסדאם, גרמניה שוכב על אבן בגולה, כמו יעקב
114	טל אנגל • רומא במי השפיר של נפשי	40	רועי שניידר • דלפט, הולנד הו הוֹלְנֵד כוס אֶמֶן
116	טלי עוקבי • קיל, גרמניה Cool	43	מימס וילמה • אמסטרדם מהגרי עבודה, גשמי קיץ
122	גדי רימר • פריז דיווח מהאוויר	45	תומר שור • אמסטרדם הבקבוקאים של פְּרִינְסֶנְבְּרֶחְט
126	מאיה הרדן • אדינבורו, סקוטלנד האָפְשֵׁר נפֶרֶשׁ כָּאספֶּלֶט	50	גולי דולביהשילוני • ברלין האיום האיראני
128	אסף דבורי • ברלין כארון: אפילוג	55	יעל וישניצקי-לוי • ורשה – איתקה, ניו יורק יופי אקוטי
132	בן סויסה • אתונה ערים שלמות קראו לי	57	איתמר אורלב • ברלין קטרנה ברונר
135	תמר רפאל • ברלין עֵל זֶה כְּמוֹ עֵשׂ	67	ענת מסינג • קיימברידג', אנגליה כשהפה נפתח, השפה מסגירה
137	טלילה קוש • רן, צרפת נמר על הקיר	68	משה סקאל • ברלין אני הוא הזר
140	פרנצ'סקה גורוני • רומא – ירושלים ואלסנדרו גואטה • פריז תחייתה של שירה מן העבר	73	אהרון לוין • ברלין הגרמנית הרצוצה שלי, זהו הבית
151	אלעד לפידות • ברלין על השליטה בשפה	78	אסף לויטין • ברלין אֵיט'ס בֵּין סוֹ גְרִיט הֵר אֵין בְּרִלִין
157	אמריקה, עברית	81	תומר גרדי • ברלין אזהרת מסע
159	שחר פינסקר • אן ארבור, מישיגן טיפה בתוך הים	87	אהוד אלכסנדר אבנר • ברלין לְנוֹפְלִים חָנְכוּ יָד
167	נדב ליניאל • אן ארבור, מישיגן זְכוּר, אתה לוחש לי באנגלית, מאין באת ולאן תשוב	90	מתי שמואלוף • ברלין אֶשְׁרֵי הַבוֹגְדִים
170	איילת צברי • ונקובר, קנדה סכינים		

254	יודית שחר אם ייסורים ארץ	179	יחזקאל רחמים • מדיין, קולומביה יפר־ דה־קולומביה
256	אוהד אוהיון אָבֵל הבושה, אמא, מה נעשה עם הבושה?	182	אריה דובנוב • וושינגטון הבירה אימיגרנט בן־אימיגרנט
265	איריס אליה כהן אַתָּה העם עכשיו, אתה פניו	192	ניר אילון • שיקגו חרוז העברית האחרון
267	יואל טייב לא סיפרת לי מה המחיר	196	אריאל הורוביץ • סטנפורד, קליפורניה מפתח השמות
270	עמוס נוי ג'וֹהֵר	205	רוברט וייטהיל בשן • לוס אנג'לס שאלת הכתיבה בעברית מחוץ לישראל
272	יערה שחוריי אין כאן דבר חוץ מאש	206	מאיה ערד • סטנפורד, קליפורניה יששכר
276	נוית בראל בָּעִיר בור	209	דאה הדר • ניו יורק הפי פלייס
277	אורית נוימאיר פוטשניק בואי לְקַחַת אותי	214	אוריין זכאי • וושינגטון הבירה מפות העולם העתיק
282	ליאת מורבצ'יק מהו געגעועים?	216	עמר פרידלנדר • ניו יורק קונכיות
290	נורית זרחי עננים מִיְלָדוֹת קלו	219	רונית שטראוס קירשנר • טנפליי, ניו ג'רזי כאילו עוד יש לך בית
291	נעמי חשמונאי כוכב חורג	224	גילת קול • פרינסטון, ניו ג'רזי תחילה אובדות החיות
294	שי דותן בוא, נִרְאָה אותך, בוא	225	אילנה סובל • בוסטון שוֹנָה את מסלולי עזיבתי
296	עידו רצון דָּוָד, במלעיל	227	ורד קרתי שם־טוב • סן פרנסיסקו את, אויב?
298	נדיה אייזנר בוקר אביבי אחד, לְדַעַתְךָ בספטמבר	229	אמיר אשל • סטנפורד, קליפורניה הנוף הנשקף מהר נבו
300	סבינה מסג את נובלת ועכשיו שיא הפריחה	232	עילי תדמור • ניו הייבן, קונטיקט הגוף הוא הגלות
306	עופרה עופר אורן כְּשֶׁמֶת עֵינַי לא היו שם	234	נדב ליניאל • אן ארבור, מישיגן לאהוב מֵעֵבֶר לשפה
308	אבישי חורי להתחנן לְעֵינַיִם	238	גבריאל פרייל (1911-1993) היהודי הגלותי מִכָּה הפתעה הקדים מבוא והביא לדפוס: גדעון טיקוצקי
311	אורית צמח רבייה אל־מינית	247	ישראל
315	אורי פרץ העולם דק כעור האיילה	249	דעאל רודריגז גארסיה אל תלך לך מארצך
320	אלמוג בהר לפעמים אני אישה		
323	שני פוקר נולדתי בְּהֶק		
327	שמעון בוזגלו צלולה, הבריכה שבה טבעתי		
330	ניצן יוגב המורה לשחייה מסביר		
331	ערן כהן גבע בחושך הגדול		
332	צור גואטה חבל טבור		
336	יעקב ביטון מעליכם: פרפר		
337	רון קורדונסקי פֶּה פֶּעוֹר פֶּעוֹר פֶּה		

374	ריטה קוגן משוררת בניו יורק	340	טליה פרידמן כל פו מְפָרֵק
376	ורדה סמואלס עֲרַמַת המסעות שבדמיון	342	איתן דקל לאן תוליך את הַדְּקוֹת
377	חניתה כהן קמחי חוטים של שקט	345	שמואל מוניץ שבע שנים
378	נועה שורק איבדתי אחיזות	347	עומר ולדמן איך הִטְבִיעָה בי את חותמה
380	עמנואל יצחק לוי מחזיונות יחזקאל על נהר כבר	348	ענת לוי בגיל שלנו חולקים
385	גלעד יעקובסון לכשכש בזנב הזיכרון	349	דוד (ניאו) בוחבוט שמרי נפשך, ציון
386	נמרוד ברקן אנחנו ילְדֵי צ'אושסקו	351	משה ולדמן לולֵא הִרְעָדָה
390	סיון בסקין מעברים	352	יולי ורשבסקי במוצאי כל שיגעון
394	חדוה הרכבי שיר בעבודה	354	קרן קולטון משירי בית החולים
400	עומר ולדמן להקשיב לקירות שרתחו כל הלילה: על עבודת השירה של חדוה הרכבי	358	נגה אולמרט משירי בית לוינשטיין
408	רבקה בסמן בן־יחיים מן המעמקים מפיתה היידיש רוח במילה העברית הקדימה מבוא ותרגמה מיידיש: רחל שליטא	360	אסף בנרף בבית המצורעים
423	משתתפי הו! 25	361	אורי פרסטר ביקור רופאים, צד א'
		362	מיכאל קגזנוב רומיאו והקצה הקשה
		364	דוֹתָן ברום ירדנו לְשֹׁבֵר מהחושך
		368	ללי מיכאלי מעל העיר האסורה
		370	מאיה ויינברג הגוף מותאם למעוף
		372	לארי וייסמן יהודה הלוי, סוף מסע

"אִישׁ לֹא יִסְפֵּר לִי כִי
עָזַבְנוּ אֶת הַגְּלוּת.
מָה לֹא הֵייתִי נוֹתֵן
בְּעַד הַגְּלוּת הַזֹּאת שְׁעָזַבְנוּ"

אבות ישורון, תשלח, 1978, טיוטת "אני עשיו"
מתוך "חרסים"

על "הו!" 25

כרך 25 של "הו!" הוא ניסיון ראשון מסוגו להציג את הספרות העברית העכשווית במלוא מגוונה הטריטוריאלי. שלושת חלקיו של הגיליון חופפים את החלוקה הגיאוגרפית של היצירה העברית הנכתבת כיום: "עברית - אירופה", "עברית - אמריקה", וכמובן - "עברית - ישראל". אם בעבר היו כותבי הדיאספורה בגדר מיעוט מבוטל, הרי שכיום מספרם הולך וגדל והמשקל הסגולי שלהם משמעותי מאי-פעם. הגיע הזמן להפנות אליהם את הזרקור.

הכוחות ההומניסטיים, הדמוקרטיים והנאורים בישראל נמצאים בעיצומו של מאבק על עצם קיומה של ישראל כמדינה מוסרית. מערכת "הו!" היא חלק מהמאבק הזה. רבות ורבים מהכותבות/ים המשתתפים לאורך השנים ב"הו!" רתומים בכל מאודם למלחמה על דמותה של המדינה ומאוחדים בהתנגדות לריאקציה הלאומנית והגזענית שבשלטון. אך כחלק מאותה התפיסה האוניברסליסטית, הרואה בישראל חלק מהעולם הנאור, אנחנו מבקשים דווקא עכשיו להפנות מבט ליצירתם של כותבי עברית רבים, ילידי ישראל ברובם, שבחרו לחיות וליצור במקומות אחרים. ובמילים אחרות, להיפתח אל העולם הרחב דווקא בתקופה של הסתגרות הולכת וגוברת, ולבחון את מצב העברית וספרותה בעיניים פקוחות.

"הו!" 25 מוקדש אפוא לדיאספורה של הספרות העברית העכשווית. האטימולוגיה היוונית של המלה "דיאספורה" היא "פיזור", בראש וראשונה במשמעות הבוטאנית של המונח: זרייה, זריעה, הפריה על פני המרחב. הפזורה החדשה-ישנה הזאת של העברית וספרותה מסמנת שינוי פרספקטיבה ושינוי תפיסה היסטורי. העדפנו את המושג הלועזי הזה ואת הקונוטציה המפרה שלו, על פני מונחים טעונים יותר מבחינה אידאולוגית, כמו הגירה, עזיבה, "ירידה", בריחת מוחות, רילוקיישן, גלות וכו'. עשרות הכותבות/ים שיצירותיהם רואות אור בגיליון הזה הם עדות ברורה למפנה שחל בעניין הזה: הספרות העברית חוזרת, לראשונה זה שנים רבות, להיות ספרות אוניברסלית, הנכתבת לא רק בישראל אלא גם באירופה ובאמריקה. ולא באופן שולי או אנקדוטלי, אלא כתופעה רחבה שיש בה כדי לסמן את ראשיתו של מפנה תרבותי-היסטורי. היקף התופעה, יש לשער, עשוי לגדול בשנים הקרובות.

לשינוי הזה יש היסטוריה ארוכה: הספרות העברית המודרנית היא ספרות דיאספורית מראשיתה. מרכזיה החשובים במחצית הראשונה של המאה העשרים היו אודסה וברלין, לביב ופריז, וינה ווילנה, ורשה וניו יורק. מאז קום מדינת ישראל השתנו כידוע הנסיבות ההיסטוריות, והספרות העברית התרכזה, רובה ככולה, בתחומי המדינה. אלא שבשנים האחרונות שוב משתנות הנסיבות. לראשונה מאז 1948, שָׁבָה הטריטוריה של הספרות העברית וחוגרת מגבולותיה הגיאוגרפיים של מדינת ישראל. זהו תהליך הנמשך כבר שנים, אך הנסיבות הפוליטיות העגומות בישראל האיצו אותו בזמן האחרון עד כדי שינוי

פרדיגמה של ממש. ספרות עברית מעולה נכתבת כיום לא רק בתל אביב ובירושלים, אלא גם בברלין ובניו יורק, באמסטרדם ובפריז, בסקוטלנד ובקולומביה. מיטב חוקרי הספרות העברית העכשוויים פועלים לא רק בהר הצופים, ברמת אביב, בחיפה או בבאר שבע, אלא גם בסטנפורד ובאן־ארבור, בייל ובברקלי, בניו יורק ובשיקגו, באינלקו שבצרפת ובאוקספורד שבאנגליה, אם לנקוב רק בכמה דוגמאות.

אלא שמנגנוני הספרות העברית ומרכזי הכוח שלה מרוכזים עד כה בישראל לבדה. מו"לים, פרסים, קרנות, ועדות, סדרות ספרים, תוכניות ספרות ברדיו ובטלוויזיה, כתבי עת, ביקורת, מוספי ספרות – בכל אלה מתקיימת עדיין חפיפה מוחלטת בין גבולותיה הטריטוריאליים של ישראל לבין תחומי היווצרותה של הספרות העברית העכשווית. החפיפה הזאת היא אנכרוניסטית בעליל, וחמור מכך: היא מבטאת לא פעם הלכי רוח בדלניים ואף לאומניים. כך, למשל, מדי שנה מעניק מפעל הפיס את פרס ספיר לספר הטוב ביותר של סופר עברי תושב ישראל. הטוב בישראל – לא הטוב ביותר בעברית. לכאורה ניואנס קטן, אך זהו למעשה ההבדל בין פרס שתכליתו אסתטית-ספרותית לבין פרס לאומני. לא איכות הספר בלבד קובעת, אלא קודם כול – כתנאי סף לעצם האפשרות להגיש מועמדות – המקום שבו בחר/ה המחבר/ת להתגורר. ובמילים אחרות, "נאמנותו" למדינה, על פי אמות מידה פוליטיות, לאומניות, חוץ-ספרותיות במובהק.

זהו מצב עניינים אופייני לרוח הרעה, הבלתי־דמוקרטית, המנשבת כיום בישראל. מדיניות המכופפת, בין שאר עוולותיה, גם את חיי הספרות והתרבות הישראלים לקריטריונים בדלניים. זאת בשונה מפרסי ספרות מרכזיים בשפות אחרות, שאינם בוחנים את מקום מגוריהם של הכותבים אלא את איכות יצירתם בלבד. דוד פוגל, אילו חי היום, לא היה יכול להיות מועמד לפרס ספיר על 'חיי נישואים' שלו, וכמוהו כמה מטובי הכותבות/ים של הספרות העברית בימינו.

שני החלקים הראשונים של הכרך הנוכחי מוקדשים ליצירות של סופרות/ים, משוררות/ים וחוקרות/ים הפעילים בדיאספורה של הספרות העברית. ליד שמו של כל אחד מהכותבים החיים מחוץ לישראל ציינו את מקום מגוריו, וכך מתקבלת מפה ראשונה מסוגה של הגיאוגרפיה של היצירה העברית במלוא היקפה העכשווי. החלק השלישי של הגיליון מוקדש לשירה שנכתבה על ידי משוררות/ים תושבי ישראל, כבכל גיליון אחר של "הו!", והוא כולל יצירות פרי עטם של עשרות כותבות וכותבים בני דורות שונים וזרמים פואטיים מגוונים.

בקול הקורא שפרסמנו ביקשנו מהכותבות/ים לשלוח אלינו שירים העוסקים במעברים ובתמורות, בהגירה ובשינויי מקום. מכלול היצירות בגיליון, על שלושת חלקיו, מאפשר לבחון מחדש את תפיסת המקום והבית כפי שהיא מיוצגת כיום ביצירה העברית, באחת התקופות העכורות והעגומות ביותר בתולדות מדינת ישראל – ימים של שבר ושל מאבק, שהשפעתם ניכרת כמדומה ביצירתם של כותבי העברית באשר הם. המחשבה על מושג הבית עומדת גם בבסיסו של שיתוף פעולה חדש בין "הו!" לבין כתב העת האקדמי Dibur של אוניברסיטת סטנפורד שבקליפורניה, בעריכת פרופ' ורד קרתי שם־טוב, שגיליונו החדש מוקדש כולו לדיון במושג הבית, על משמעויותיה המגוונות של המילה. בחלק ה"אמריקני" של הגיליון כללנו, כמחווה להיסטוריה העשירה של היצירה העברית

מחוץ לישראל, מבחר שירים נשכחים מאת המשורר העברי-ניו יורקי החשוב גבריאל פרייל (1911-1993). אלה שירים שהתפרסמו בעיתונות הספרותית אך מעולם לא כונסו בספריו של המשורר. אנחנו מודים לפרופ' גדעון טיקוצקי שהביא אותם לדפוס והקדים להם מבוא. פרטים נוספים על גבריאל פרייל, "הדוכס הגדול של ניו יורק", כפי שכינה אותו בחיבה דן פגיס, כלולים במסתו המרתקת של פרופ' שחר פינסקר שכותרתה: "טיפה בתוך הים: על הספרות העברית מחוץ לישראל – אז והיום" (עמ' 159).

את הגיליון חותם מקבץ תרגומים משירתה של רבקה בסמן בן-חיים, ילידת וילקומיר (ליטא), 1925 (תרגמה מיידית והקדימה מבוא: רחל שליטא). בסמן בן-חיים, אחרונת משוררות היידיש שהחלו לפעול לפני המלחמה, הלכה לעולמה השנה בגיל 98. הסתלקותה מסמלת את קיצה של ספרות היידיש המודרניסטית הגדולה, שכמה מנציגיה החשובים פעלו במדינת ישראל. מערכת "הו!" אבלה על לכתה.

*

תודה מקרב לב לאנשי עמותת "הו!", ובראש וראשונה ליו"רית סיון בסקין, ולמנכ"ל העמותה, אבי דאול, המשקיעים את מיטב מרצם בפעילויות כתב העת. תודה רבה למיכאל קגזנוב, דורית שילה, משה סקאל, גיל פייר, מתן מרידור, אמיר בקר, לילך נתנאל, רועי חן, עומר אבן-פז, שי צור, אורית נוימאיר-פוטשניק, דותן ברום ונדיה אייזנר, וכן לתותי ורוני פורת ולרו"ח שלמה יניב, המסייעים לנו רבות בפעילות העמותה. תודה מיוחדת לרכזת עמותת "הו!", נגה לביא, וליואל טייב, המסייע בהגהת כתב העת.

אנחנו מודים לאנשי הוצאת הקיבוץ המאוחד על שיתוף הפעולה הפורה וארוך השנים. תודה רבה לאלי אורן ולאנשי בית הדפוס שלו, וכן למיכל קול מסטודיו ICONICA, המעצבת את עטיפות כתב העת. ישראל סמילנסקי, גדעון טיקוצקי ויוסי אטון סייעו לנו בנדיבות רבה בשנה מלאת אתגרים, ואנחנו מודים להם על כך מעומק הלב. את "הו!" אפשר להשיג בחנויות הספרים או במכירה ישירה באתר של הוצאת "הקיבוץ המאוחד". אתם/ן מוזמנות/ים גם לעקוב אחרי עמודי הפייסבוק והאינסטגרם שלנו. את קובצי ה-PDF של היצירות שפורסמו בכרכים הקודמים של "הו!" אפשר למצוא ברשת באתר "לקסיקון הספרות העברית החדשה".

כתבי יד אפשר לשלוח במייל לכתובת
oh.literature1@gmail.com

דורי מנור

אירופה, עברית

ארץ עיר

"אאא-לף!"

"סטופ!"

"ב'!"

"עיר – באר שבע, רחוב – בר גיורא, חי – ברחש, צומח – ברוש, דומם – בימבה, מאכל – במבה, ילד – ברק, ילדה – ברכה, מקצוע – בנאי, אישיות – בנימין נתניהו. יאללה, תורף! אאא-לף!"

"היה לי סיוט", אני לוחשת אחרי שאני מתעוררת לתוך החדר החשוך, אל שמיכת הפוך הכבדה שאני חפונה בתוכה, לגלי ששוכבת לידי. אני מקיפה אותה בזרוע אחת, בִּיְרֵךְ אחת, ראשי מונח על חזה. גלי פוקחת את העיניים, תמיד דרוכה, מקיזה מתוך השינה מוכנה לכול. אני זוה הצידה, נשכבת על הגב, מסתכלת מעלה. היא מחזיקה לי את היד, הזרועות שלנו שרועות בינינו מעל לשמיכה. לא קר בחדר, והחושך אינו מוחלט. גלאי העשן מנצנץ מעלינו באדום, והמנורה הכחולה של מסך הטלוויזיה מאירה את פינת החדר. העיניים מתרגלות מהר לאפלה. אני רואה את הרהיטים, את קווי המתאר שלהם. אני רואה את פניה של גלי, רואה את עַרְמַת הבגדים שמונחת על השידה. "היינו פה", אני מספרת לה, "היה בוקר ושתינו קפה, ואז אמרתי לך שאני לא זוכרת איך קוראים לרחוב שמחבר בין פרישמן למלך ג'ורג'".

גלי מסתובבת לעברי, עיניה נוצצות בחושך, מביטות בי. "אני גם לא זוכרת", היא אומרת, פתאום העיניים שלה מתכווצות לסדקים כהים, מתמלאות בהבנה ובחרדה בִּזְמַנִּית. אני מביטה שוב למעלה, לתקרה. "כן, מה שנורא בכל הסיפור הזה הוא שאני באמת לא זוכרת", אני אומרת לאוויר החדר, "זה לא רק בחלום". גלי מסתובבת חזרה על גבה. אפשר לשמוע גשם בחוץ. לא חזק. טפטופים קטנים, בלתי נגמרים.

"אבל גרנו שם", גלי פולטת, "רחוב אחד משם, איך יכול להיות ששכחנו?" "רגע, בואי נחשוב על זה. זה לא הגיוני", אני אומרת לה, "בואי ננסה להתרכז בזה ביחד". הרבה פעמים מאז שעזבנו אנחנו עושות את זה: מחזיקות ידיים, מנסות להתרכז, להיזכר במשהו משם שאבד לנו פתאום.

אני מדמיינת אותנו חוצות את כיכר רבין באלכסון. מאבן גבירול פינת דוד המלך לכיוון פרישמן. יש דברים שאני רואה בחדות. את אבן גבירול אני רואה. לא רק את הרחוב – גם את שם הרחוב ממש – על השלטים הלבנים המלבניים ההם עם הכיתוב בעברית, באנגלית ובערבית. אני רואה את הפירמידה ההפוכה הגדולה המתכתית. עצומה ועדיין לא נותנת טיפה של צל. אם אני מתרכזת אני יכולה להרגיש אפילו את הכתפיים שלי נשרפות,

בהליכה הזאת באלכסון, השמש הקופחת, חוסרו של הצל. אני זוכרת בגוף את התחושה. חמש־עשרה שנים ארוכות. גם את שדרות ח"ן אני רואה. אני זוכרת את ההרגשה הזאת – להגיע סוף־סוף לשדרה, לעצים, זוכרת איך פתאום היה צל, איך פתאום אפשר לנשום. אבל רחוב אחד ימינה משם הכול מעורפל. אם אני עומדת עם הגב אל הכיכר, מימין לי נמתח רחוב פרישמן, מגיע עד הים. את הרוח אי אפשר להרגיש בכיכר, זה רחוק מדי עדיין. לא את הרוח ולא את טעם המלח באוויר ולא את גרגירי החול בעיניים. אבל איך קוראים לרחוב הקטן הזה, בין שדרות ח"ן לפרישמן? המוח שלי מותש, כואב מניסיונות ההיזכרות. "הייתה שם כיכר קטנה עם פסל של הברווז הצהוב ההוא", גלי לוחשת לי, ואני פוקחת לשנייה את העיניים שהיו עצומות מרוב ריכוז. "את חושבת שעדיין יש מפה של תל אביב בגוגל?" היא שואלת ואני, משהו בתוכי מתכווץ, הגוף כאילו חטף שוק חשמלי.

"לא חשבתי על זה", אני אומרת, ועכשיו היד מדגדגת לי, האצבעות נשלחות כמו מעצמן אל השידה שליד המיטה, אבל גלי עוצרת אותי. "לא", היא אומרת. "אני לא רוצה לדעת. לא עכשיו. בואי נחכה עם זה."

נחכה עם זה עד שְׁמָה? אני רוצה לשאול, ובאמת, אני תוהה פתאום, האם בגוגל ממשיכים להראות מפות של מקומות שכבר אינם? אם אכתוב עכשיו במפות של גוגל "אוקראינה", אני שואלת את עצמי, האם תיפתח מפה כזאת? האם אראה את הרחובות של קייב עם השמות שלהם מלפני המלחמה? האם במרחב האינטרנטי יש עדיין עדויות לכך שאודסה הייתה קיימת? הרי הרחובות הקודמים נכתשו עד עפר, העיר נבנתה מחדש, השמות שוננו. אם נכתוב "תל אביב" עכשיו במנוע חיפוש מה נמצא? ערך בוויקיפדיה. אבל מפה עדכנית?

"אאא-לף!"

"סטופ!"

"מ'!"

"עיר – מודיעין, רחוב – מרמורק, חי – מדוזה, צומח – מנדרינה, דומם – מנורה, מאכל – מצה, ילד – מתן, ילדה – מירה, מקצוע – מהנדס, אישיות – מוני מושונוב! הצלחתי הכול בפחות מעשרים שניות! תורך!"

אנחנו בברלין כבר תשע־עשרה שנים. יותר שנים ממה שהיינו בתל אביב. הגענו בטיסות האחרונות שיצאו. מזוודה אחת גדולה וטרולי, זה מה שהצלחנו להביא כל אחת. היינו בנות מזל. עד הרגע האחרון התלבטנו. הלכנו מהר בין המכוניות העולות באש. עשינו סידורים בשעות הבוקר המוקדמות. בשאר הזמן הסתגרנו בבית. לא הלכנו לבקר את ההורים, את האחיינים. הם היו רחוקים. עזבנו שבוע לפני שהשגרירות בעיר החלו להתפנות. צפינו בתהליך הזה על מסך הטלוויזיה בשבועות עד העזיבה. צפינו בתהליך בערוצים הישראליים שעוד שידרו. אחר כך היו כבר רק שידורי המהפכה. האינטרנט תפקד. החשמל זרם. הרדיו פעל. אבל הדברים האחרים התמוטטו מסביבנו.

גלי הייתה זאת שאמרה שצריך לקום וללכת. בלעדיה כנראה לא הייתי יוצאת משם בחיים. שינויים קשים לי. שפות קשות לי. חורף קשה לי. היא שכנעה אותי שניסע רק

לכמה חודשים. להתאוורר. להעביר את הקיץ והתקופה הלוהטת הזאת במקום אחר. לא עזבונו במחשבה שלא נחזור. לא חשבנו שלא יהיה לאן לחזור. הכול התפרק מהר מדי. צפינו בכך מכאן. צפינו בכך בשידורים זרים. חברות חדשות שלחו את העיתונאים שלהן ללב הבלגן. צפינו ברחובות ירושלים ותל אביב כמו שצפינו שנים קודם לכן בתמונות מחריב, חרטום, ארביל: ערים זרות, קשות, חסרות תקווה.

הדבר המוזר ביותר היה שחשבנו שהמצב יישאר כל הזמן בכותרות. בכל בוקר היינו פותחות את אתרי החדשות: הניו יורק טיימס, הגרדיאן, הבי.בי.סי. לפעמים היו מתייחסים שם למצב בכמה שורות. אבל היו ימים שלא הזכירו בהם דבר. היינו גוללות מטה עוד ועוד. תחת הכותרת "חדשות מהעולם": אפגניסטן, עיראק, הודו, רואנדה. מצד אחד פשוט התווספו לרשימה הזאת שמעולם לא רצינו להיות חלק ממנה. מצד שני רצינו שיהיה כתוב משהו על מה שקורה. רצינו לדעת מה קורה. רצינו שידברו על זה, שיתעניינו. אבל המצב נשכח בתוך שאר החדשות. בכל מקום היה רע.

בשבועות האחרונים לפני שעזבנו היה חם. מאוד. תמיד היה חם בקיץ אבל השקפות בתוך העיר רק דחסו את האוויר עוד יותר. כל נשימה שנשמנו הייתה שחורה מפיח, מסריחה. התייסים הסגורים התלכלכו, השחירו. העצים שהעניקו פעם צל נשרפו. הענפים השחורים השרופים שלהם נשברו. שמענו אותם מתפוצצים מתחת לכפכפים שנעלנו כשיצאנו החוצה להביא מצרכים. לקראת העזיבה חזרנו לנעול סניקס למרות החום – התחיל להיות קשה ללכת ברחובות בכפות רגליים חשופות. בהתחלה נציגים מהעיר ומהמשמר הלאומי עוד הספיקו להקיף את העצים השבורים בסרטי אזהרה. היו קבוצות שקמו, התארגנויות מקומיות. דאגו להביא מצרכים לקשישים. לסמן את חלקי הרחובות שהומלץ לא ללכת בהם. מרובעים של אדום לבן שבמרכזם גזע שחור או בור שנפער החלו להופיע בעיר. זה קרה אחרי שאישה אחת נהרגה כשענף גדול קרס עליה ברחוב. זה היה עוד בתקופה שדיווחו על כל אבדה בנפש. כשהעיתונים עדיין הודפסו.

ביולי שלחו את כולם לעבוד מהבית. כבר לא היה בטוח לצאת לרחובות. גלי רצתה לנסוע לאימא שלה. עמדנו שלוש שעות במחסום בצומת הרוא"ה. לא היו עלינו תעודות זהות. אף פעם לא הסתובבנו עם תעודות זהות. לא חשבנו על זה. כרטיס האשראי וכרטיסי קופת החולים לא הספיקו להם. נשלחנו חזרה. למחרת ניסינו שוב, אבל עם עלות השחר הפציצו את הכבישים. את כולם: כביש שש, כביש החוף, כביש חיפה-תל אביב הישן. הצפון נותק מהמרכז. אימא של גלי התקשרה אלינו בשיחת וידאו. היא נראתה עייפה, מפוחדת. היא הסתגרה בקיבוץ. אמרה שהיא מאמינה שאליהם כל הבלגן הזה לא יגיע.

בבקרים כאן אנחנו מתעוררות לתוך החושך והכפור. אני מכינה לנו קפה. אנחנו מדברות בעברית, אבל הכול מסביבנו אחר והשפה הזאת, השלישית, כבר נהייתה הבית. למרות ההתנגדות הראשונית. אף על פי שחשבנו שלא נצליח. בחלון ניצב עץ דובדבן עירום מעלים. יש כאן עונות בשנה. ארבע עונות מובהקות. נדמה שהחורף נמתח ונמתח, אבל לפניו יש סתיו, ואחריו אביב, והקיץ נמשך שלושה חודשים שבהם אנחנו מצליחות להיות מאושרות. מצליחות לשכוח. בארוחת הבוקר, לצד הקפה והדייסה, אנחנו משחקות "ארץ עיר חי צומח" אבל במקום ארצות אנחנו חושבות על רחובות בתל אביב. זו נהייתה

מסורת רק כשהבנו שאנחנו שוכחות. שוכחות מקומות. שוכחות מאכלים. שוכחות רחובות, חפצים, אנשים.

קודם כול אבדה השפה. פנים אנחנו לא שוכחות. יש לנו תמונות על המקרר, במקום שפעם הדבקנו בו מגנטים של חתונות. אבל את השפה כן. איך אוהזים במשהו שאין לו מתאר ואין לו משקל ואין לו פנים ועיניים, איך אוהזים במילים החד-פעמיות האלו, מילים שלא משתמשים בהן ביום-יום? אני זוכרת את הפעם הראשונה שאבדה לי מילה. פיקדון. עמדתי מול המכונות בסופרמרקט הגדול ליד הדירה, בידי שקית מלאה בקבוקי פלסטיק. הגיע תורי. אחד אחד הפקדתי את הבקבוקים לתוך המכונה. בסוף יצאה פתקית קטנה ועליה סכום הפיקדון שצברתי. גלי חיכתה לי עם סיגריה מחוץ לסופר. יצאתי לאט מהדלתות האוטומטיות, החום של בפנים נשפך החוצה אל הקור, תנוכי האוזניים קופאים ראשונים. נעמדתי מולה עם השקית הריקה והפתקית ביד ושאלתי אותה איך אומרים Pfand בעברית. באנגלית מעולם לא הכרתי את המילה. רק הגרמנית עמדה שם. ברורה. האותיות התגלגלו לי בפה בחופשיות. העברית נתקעה לי.

עמדנו שם: גלי עם הסיגריה, אני עם הידיים בכיסים, השקית הריקה על האספלט בינינו, מנסות להיזכר. הוצאתי צלילים מהפה. הקאתי אותם החוצה, מנסה להגות משהו שאולי יזכיר לי את המילה. כלום. אחרי כמה דקות בקור גלי הוציאה את הפלאפון, בדקה במילון. פיקדון. פתאום לא הבנו איך היה אפשר לשכוח. אחזנו בשפה. העברית נדמתה לנו כמו אחיזה בהיסטוריה כולה. אחיזה במה שגדלנו עליו. אחיזה בחברות שאיבדנו. במשפחה שאיננה. אובדן של מילה או שם של רחוב טרדו את מוחנו. לא יכולנו להפסיק לעסוק בזה. המילון הייתה האפליקציה שהשתמשנו בה הכי הרבה מיום שהגענו. רק שבשנים הראשונות היינו כותבות מילים בעברית כדי לגלות איך אומרים אותן בגרמנית. ואילו כעת, תשע-עשרה שנים אחר כך, התהליך הוא הפוך. אנחנו כותבות מילים בגרמנית לתוך המילון, לומדות מחדש את שפת האם שלנו. משננות מילים שהיינו אמורות לדעת ואיכשהו נלקחו מאיתנו. נעלמו.

אלה שהגיעו איתנו אבל היו צעירות מאיתנו בשני עשורים – אלה שעזבו לפני שהחיים שלהן התחילו – החלו כעת ללדת ילדים. התארגנו פעם להכין משחקים, ספרים של שירים וסיפורים בעברית. מצאנו מה שעוד היה אפשר לקנות באינטרנט. הכנו ביחד, כקבוצה, מונופול. מישהי שקדה על העיצוב. מישהו הכין את שטרות הכסף, עיצב משהו דומה למקור. אני בחרתי את הערים ואת שמות הרחובות. אחר כך הכנו כמות מסחרית, מכרנו את זה ברשת. היו עוד הורים בכל מיני מקומות בעולם, אנשים כמונו שאיכשהו הצליחו לצאת כשעוד היה אפשר. שמרתי עותק אחד לי ולגלי. אנחנו משחקות מונופול בסלון, על השטיח, כשבחוץ קר ובפנים נעים. אני תמיד קונה את רחוב אילת בתל אביב. איכשהו נדבקתי למקום הזה בלוח. גלי תמיד קונה את הרחובות בעיר אילת עצמה. במונופול שלנו אילת יקרה כמו תל אביב כשעזבנו אותה. לא הכרתי באמת שמות של רחובות באילת, אז המצאתי. לא חשבתי אז לפתוח מפה, לחפש משהו אמיתי.

אנחנו משחקות לפעמים עם הבת של יעל, אם חד-הורית שהכרנו באולפן. שלושה חודשים למדנו ביחד גרמנית ארבע שעות בכל יום. התיידדנו. אנחנו נותנות לאלמה – הבת של יעל – לנצח, לא משנה אם היא קנתה רק את באר שבע וחדרה ואני וגלי חלשנו על

רמת גן ותל אביב. אנחנו מדברות איתה בעברית. גם יעל. אבל היא עונה לנו בגרמנית מושלמת. בלי מבטא. היא מתעתעת בנו. נדמית כילדה גרמנייה לכל דבר. שלא כמוה, אנחנו ואימא שלה נושאות עלינו, בתוכנו, את העבר הישראלי. אבל אלמה כבר לא. היא דור שני למהפכה. אין לה נקודת אחיזה בישראל. מבחינתה ברלין זה הבית. אני וגלי עדיין עובדות על זה. להרגיש את זה. להרגיש פה בבית. בקיץ זה קורה לפעמים: יש ימים שבהם אנחנו שקועות עמוק בטבע, בשמש, טובלות באגם. הים חסר לי. לגלי חסרה הכינרת. הכינרת עוד שם, אני חושבת לפעמים אבל לא מציינת את זה בקול: אני לא אומרת שהיא בוודאי קיימת אבל בשם אחר. את הכינרת קשה להחריב. אבל בטוח שגם זה אפשרי. אני כבר לא מופתעת מכלום. אפשר לפתוח מפה ולראות איך קוראים לה עכשיו, אני חושבת ולא עושה. אפשר לבדוק אם היא התכווזה. אפשר לתהות אם גם עכשיו מציינים עדיין קו אדום עליון וקו אדום תחתון. אולי המונחים השתנו. אולי המדד הוא אחר. בכל האזור חסרים מים, לא רק במה שפעם הייתה מדינת ישראל.

אחרי הסיט אנחנו מנסות להירדם שוב. גלי מצליחה, אני לא. העיניים סגורות ואני נושמת נשימות ארוכות פנימה והחוצה, אבל במקום את השינה, כל מה שאני מוצאת זה שוב ושוב את עצמי עומדת ברחוב בין פרישמן ושרדות ח"ן. עומדת ותוהה. לא משנה איך אני מנסה להרחיק את המחשבה הזאת מעצמי, להרחיק את עצמי מהנקודה ההיא במרחב, איכשהו אני חוזרת לשם. מעולם לא הצלחתי לעשות מדיטציה. בשנים הראשונות זה כל מה שזרקו אותנו לעשות. כל פסיכולוגית, כל יועצת: כולן הבטיחו לנו ששגרה קבועה של מדיטציה תשפר את מצבנו הנפשי. תסייע. אמרו לנו לשחרר, לשכוח. אמרו להתקדם הלאה. להתמיד בגרמנית. להשתלב.

אבל אני לא רוצה לשכוח, רוצה לחיות עם הכול, שם וכאן במקביל. רוצה לאחוז בזיכרונות ובמילים ולא לשחרר, ועדיין ללכת פה ברחובות השקטים הירוקים ולהצליח לחייך. להצליח לחיות. כשאני שומעת את נשימותיה של גלי מעמיקות ויודעת שהיא נרדמה, אני מסתובבת ימינה. אני מחזיקה את הטלפון צמוד לגופי כדי שהאור המסנוור לא יעיר אותה. במקום להיכנס לאפליקציה של מפות אני כותבת בגוגל "מפה ישנה של תל אביב". אני נכנסת אחת אחת למפות שאני מוצאת. העיניים מותשות, עייפות, מהמאמץ ומחוסר השינה. אני מחפשת את הכינרת, את הקיבוץ של אימא של גלי. אחר כך אני מתקרבת עוד ועוד למרכז. בשתי אצבעות אני מצמצמת כל הזמן את המפה. הנה כיכר רבין. אני נרגשת שתיכף אגלה את הרחוב הנשכח, שתיכף אמצא את התשובה לשאלה שמטרידה אותי. הנה רחוב פרישמן. הנה. מסריק. שדרות מסריק.

אני רוצה להתרגש אבל אני לא מרגישה את זה. לא מרגישה דבר. אני מסתובבת לגלי, רוצה לספר לה שזוכרתי. אבל לא נזכרתי, רק מצאתי את הרחוב. אין לי לב להעיר אותה בשביל זה. על המפה הישנה אני מאתרת את הבית האחרון שלנו ברחוב נצח ישראל, ואת הדירה הראשונה שגרנו בה ביחד ברחוב השופטים. האצבעות שלי מתקדמות אל הים בקצב המגע על המסך. עולות מהשופטים ואבן גבירול עד לרחוב שמשון הגיבור, פונות ימינה בנביאים, מתעכבות בפינה. כמה כוסות קפה שתייתי בבית הקפה בפינה הזאת, הסטריטס? מאות? אלפים? בקינג ג'ורג' אני מתלבטת אם להמשיך לים דרך בוגרשוב

או דווקא לעבור דרך 'הקוסם', לפנות שמאלה בזמנהוף, להגיע לכיכר דיזנגוף, להתפתל דרך הרחובות הקטנים אל הים. מסריק, אני משננת, לזכור להגיד מחר לגלי, לכתוב לי אולי איפשהו. לחכות ששוב תצא לנו מ' במשחק של הבוקר. כשהאצבעות מגיעות אל הים אני מניחה את הטלפון. הים אותו הים, קל להרגיש את זה, קל לזכור את מגע המים על הגוף, את גרגירי החול בכל מקום, גם אחרי שמתנערים מהם, גם אחרי ששוטפים את כפות הרגליים והשוקיים והידיים בברזים הקטנים לצד הטיילת. אולי ניסע ליוון, אני חושבת, אולי מחר אגיד לגלי שאנחנו צריכות לנסוע ליוון. הכי קרוב שאפשר לתחושה ההיא. אני נאחזת בזה, מסריק ויוון. רוצה לזכור את זה עד הבוקר.

אווז הבר

בנובמבר הרוח שינתה כיוון באחת וסטרה בפניו של אווז הבר בדרכו מסיביר לאַסְקָס אשר בדרום-מזרח אנגליה. החורף הגיע. האווז ניתק לרגע ממבנה הווי של להקו והסתבך לו בענן שלא היה לו מה לחפש בגובה כזה. כששבו והתבהרו שמיו, לא היה הלהק אלא בומרנג מרוחק שכבר לא ישוב. איש מחבריו לא טרח אפילו לכופף לאחור את צווארו השלוח כחץ, לראות מה פשר התזזית הקלה בכנף שאילצה את האווזים לצופף נוצות. כיוון שלא היה מסוגל להתמודד לבדו עם הרוחות העזות שנשבו בגובה זה, ואולי משום שלראשונה בחייו היה לבד, הסתחרר האווז עשרות מטרים מטה ללא שליטה ונדמה כי סופו קרב. ואז, בגובה כמה עשרות מטרים מהקרקע, גובהו של בניין, נפנף בכל כוחו בכנפיו והשיב לגופו את הקלילות של העצמות החלולות. לא היה די בכך לבלום את נפילתו, וכשנחת בשלולית לרגליי התיז עליי קצת מים. את סיפור היפרדותו מהלהק לא סיפר אלא בגעגוע או שניים. ואני, בעצמי זה עתה נחתי בעיר, הבנתי לליבו וגם חשבת, שגֶעְגֻעֶ וּגֶעְגֻעֶ אחד הם. התכופתי אל הציפור.

"לאן אתה?"

גע גע, השיב ופרש את כנפיו לתפארת, נפנף אך לא נסק. כמו אותן ניעות קטנות במדפים של כנפי המטוס לאחר הנחיתה.

הייתי בדרכי לראות דירה להשכרה, וידעתי כי אם אאחר היא תינתן לאחר. אך משהו בצוואר המתוח של האווז, שנראה כאילו הוא מבקש לדבר אליי בגובה העיניים, לא הניח לי להמשיך. הבטתי סביב כמו בציפייה לראות אימא אווזה מחפשת אחריו, אך הרחוב עמד קפוא וריק. ואם אופיע בפתח הדירה עם אווז... חשבת לעצמי. גע, שב ואמר.

התכופתי, נגעתי, ונדהמתי לגלות כי משקל האווז לא עולה על משקל נוצותיו. קל היה ואוורירי. האצבעות נעלמו בתוך הפלומה הרכה, ונגעו בעור רק כאשר כף היד כמעט נעלמה מעין. עור אווז שהזכיר לי מייד את חבריו המרוטים, התלויים לראווה בחלונות המסעדות האסיאתיות לכל אורכו של רחוב זה. התביישתי.

"אני לא יכול לקחת אותך איתי", אמרתי לו אף על פי שעכשיו כבר היה בחיקי והביט בי בְּדִסְקִיּוֹת השחורות והמשקפות שלו. חיממנו זה את זה; הוא בנוצותיו ואני במעיל פוך; ושנינו ידענו שכבר נפל דבר בינינו.

בעל הדירה הביט בי בעד חריץ הדלת במבט מעוקם, אך לא יכול היה להסתיר את חיוכו לנוכח הצוואר השני שצמח מתוך מעילי.

"מה זה?"

"כתוב במודעה שמותר חיות מחמד", ניסיתי.

"כלב, חתול..."

"הוא לפחות לא משיר", התלוצצתי ותהיתי אם אכן זה כך.

"זה לא חוקי להחזיק בעל כנף בדירה", חתך ביובש.

"אנחנו בדרך לגן חיות", הוספתי והתפלאתי על כך שדיברתי ברבים.

בעל הבית לא התרשם.

"רק שלא ילכלך", אמר ופתח את הדלת בחוסר רצון.

עברנו חדר-חדר, ומבטי כל השוכרים הפוטנציאליים הופנו אלינו. האווז סובב את ראשו עד

כדי מאה שמונים מעלות והשיב להם מבט סקרן. הדירה הייתה מרווחת ונעימה. לא רועשת

ולא מוארת מדי. אך ברגע שנכנסנו לשירותים היה לנו ברור כשמש שהיא לא מתאימה.

"אני משכיר גם אחת בקומת הקרקע, קטנה יותר", אמר בעל הבית ולכסן מבט חשדני.

"שם יש אמבט..."

לקחנו אותה.

את מעט חפציי פיזרתי בחדר היחיד ובמבואה לא גדולה מארון קיר, ולמרות עליבותה

של הדירה חשבתי כי היה עלוב אף יותר לפזר את השניים-שלושה דברים שלי בחלל

גדול מזה. לא פלא שבעל הבית הסכים לעצום עין ולהשכיר את המאורה הזו לגבר ואווז.

השירותים, לעומת זאת, היו מרווחים יחסית ועל הקיר הצפוני הותקן אמבט, נסמך על

רגלי אריה מברזל. האווז פרח מייד ונחת על הקרמיקה הלבנה, כפותיו השחורות מחליקות

על פניה. לבסוף התייצב ותקע מבט שואל בברז החלוד.

מילאתי לו.

"אני רעב..." אמרתי ספק לי ספק לו, אך הוא היה בשלו והרגשתי נוח לעזוב אותו

כך, משתכשך.

בסופרמרקט קניתי לחם, חלב, ביצים וכמה מגשים של פיצה קפואה. תפריט של רווק.

נעצרתי ליד המקפיא, החלקתי את דלת הזכוכית והבטתי בשלל דגים שגורלם לא שפר

עליהם. הגרמנית שבפי לא כללה מיני דגים. ניסיתי לשפוט אותם על פי המראה, אך כולם

נראו קפואים ואומללים במידה שווה. שלפתי את הנייד ותרגמתי: לְבָרְק, סול, צלופח...

אבל מה הוא אוכל?

עיינתי בערך "אווז" בוויקיפדיה: "סוגי אווזים: אווז, אווז לבן, פְּרָנְטָה. לאווז יש צוואר

ארוך באמצעותו הוא שולֵה מזון מן המים וצבעו נע בין לבן לאפור".

מצבעו החום-אפרפר של האווז, בטנו הכהה והחישוק הלבן שעוטר את שורש צווארו

כעדי הסקתי כי ככל הנראה מדובר באווז ברנטה כהה-בטן.

"שולה מזון מן המים..." הדהדתי בקול וראיתי את הבל פי; כל אותה העת עמד מכסה

המקפיא פתוח. סגרתי את המקפיא ופתחתי גוגל מפות.

הזואולוגי־שֶׁר־גֶרְטֶן, גן החיות הגדול של ברלין, היה במרחק עשרים דקות הליכה

מְקַנְטְשֶׁטְרָאָה שבו שכרתי זה עתה חדרון.

אולי נמלט מגן החיות?

בדרך לשם עצרתי שוב בדירה וצילמתי את האווז מכמה זוויות. עכשיו הוא פשוט צף לו באמבט כמו אותם ברווזוני גומי כתומים, רק גדול יותר ונוצתי. מדי פעם נטע את מקורו השחור בין נוצותיו, החליק אותן, ואז שב ושלף אותן. ידעתי כי אין טעם שאקח אותו איתי. גן החיות הוא לא מקום לחיות.

בגן החיות, כמו בסופרמרקט, תרתי אחרי החיות על פי האוורים שעל גבי השלטים עד שמצאתי את ממלכת בעלי הכנף. היא הייתה ריקה, נטושה, פה ושם נוצה מתבדרת על הגדר או צפה על פני המים שכמעט קפאו. תחבתי את ידי עמוק לכיסי המעיל. כבר פניתי ללכת כשהבחנתי בגבר כבן חמישים, לבוש סרבל של גן החיות.

"סליחה", פניתי אליו.

"כן?"

"איפה כל האווזים?"

"במתחם הפנימי", אמר. "עונת נדידה עכשיו, קר מדי בחוץ."

"אה. יש לי שאלה בנוגע לאווזים..."

התקרבתי והראיתי לו את התמונות של האווז באמבט.

"אתה מזהה את האווז הזה?"

"איפה זה צולם?" שאל בפליאה.

היססתי. זה עתה שכרתי לשנינו דירת חדר מרופטת.

"זה נראה כמו אווז בר מן ברנטה", אמר.

"כך חשבת", חייכתי בגאווה.

"הוא לא מכאן".

"אתה יודע אולי מה הוא אוכל?"

"הם ניזונים מעשבים שהם מלקטים במקורם או מעשבי ים."

"אתה יודע איפה אני יכול להשיג כאלה?" שאלתי במבוכה.

האיש כיווץ את מצחו ונענע בראשו.

"אנחנו מקבלים את המשלוחים שלנו קפואים מסיביר."

"סיביר?"

"משם הם באים. הם נודדים דרומה לקראת החורף ושבים באביב."

לפתע גבותיו נמתחו כלפי מעלה והוא חייך בפה מלא.

"תנסה ברוג'קו", אמר, "וילמרסדורפרשטראסה".

"וילמרס... מה?"

הוא ביקש את הנייד שלי וסימן את הכתובת על המפה. עשר דקות הליכה מהפוך שלי. הם מוכרים שם דגי מאכל חיים ומאכילים אותם בעשבי ים. רשמתי לך גם את הנייד שלי, לכל מקרה, הוסיף. "אני קארל".

"תודה רבה לך".

"בבקשה. אני מקווה שלא מילאת לה אמבט עם מים חמים..."

"לה?" אמרתי. "מה פתאום..." ומיהרתי הביתה.

טבלתי זרועי עד המרפק במים שהתקררו בינתיים. האווזה שלחה את ראשה מתחת למים והביטה במעשיי. לאחר מכן שלפה צוואר יבש לחלוטין. גע, אמרה.

"רעבה... גם אני", נזכרתי לפתע. "אני כבר חוזר..."

גל סירחון של דגים שטף אותי כשנכנסתי לרוגצקי וידעתי שאני במקום הנכון. ניגשתי לדלפק, מאחוריו ניצבו מכלי ענק עם דגים שונים, ואחד עם סרטנים חבולי צבתות. היצורים החיים נראו אומללים לא פחות מחבריהם במקפיא של הסופר. פילטר תעשייתי פלט בוועיות לתוך המים שהרקידו אלומות של עשבי ים. הצבעתי על המכל של הפורלים. "אה, איש זיל..." פרשתי את אצבעותיי וניסיתי להרקיד אותן כמו העשבים. "פונף פורן, יאבול" האישה כבדת הבשר מאחורי הדלפק ניגשה לשלות את הדגים ברשת. היא הספיקה לחבוט למוות בראשו של אחד מהם לפני שהזדעקתי. "לא!"

"ואס דן?" התרגזה.

"גרסא..." הרקדתי שוב את אצבעותיי.

"דאס גהט יא נישט".

"ביטה", ביקשתי, "אני צריך להאכיל אווז".

"ואס?"

"אנטה, אנטה", אמרתי ותוך כדי נזכרתי שזה ברווז ולא אווז.

האישה הצביעה על הדלפק מאחוריי, שם שכבו להם כנף לכנף תריסר ברווזים עירומים ומלוקי ראש. נמלאתי חלחלה. ויתרתי ושילמתי בעבור הפורל המת.

עשיתי דרכי לחנות חיות, שם קניתי שלל דגיגונים צבעוניים, עליזים להפליא, שלא היה להם מושג במה הסתבכו.

אולי בכל זאת יהיה אפשר לעניין את האווזה במזון יותר אתגרי, חשבתי לעצמי. פתחתי את השקית ושחררתי את הדגיגונים למימי האמבט. שבעה כתמים התרוצצו לכל עבר. האווזה הביטה בהם בשוויון נפש ואז שבה לענייניה. "לא רעבה?" שאלתי.

"את צמחונית..."

גע, אישרה.

מה אעשה עם הדגיגונים האלה? עכשיו אני צריך להאכיל גם אותם... הפלאפון שלי צלצל. זו הייתה אמי. לא שוחחנו מהבוקר. "רק רציתי לשאול איך הלך עם הדירה", פתחה כמתנצלת. "חתמתי".

"ברצינות, כל כך מהר? חשבתי שאמרת שייקח זמן למצוא דירה..."
"באמת חשבתי".

"נו, איזה יופי! תתחדש".

"תודה".

האווזה תלתה בי מבט שואל. כיסיתי את הפלאפון ולחשתי: "אימא שלי".

"איפה הדירה?"

"בשרלֹוטְבֹורְג".

"זה הרובע של סבא וסבתא..."

"אני יודע".

שתיקה קצרה. מירוק הנוצות.

"כבר דיברת עם סבתא שלך?"

"עוד לא... מה שלומה?"

"לא טוב... כרגיל עניינים עם הבטן, אוכלת כמו ציפור. היא תשמח לשמוע ממך".

"אני לא כל כך בטוח", אמרתי.

"תראה נומי, זה לא שהיא לא שמחה בשבילך. זה פשוט לא משמח אותה שהנכד שלה

גר בברלין. היא בכל זאת עזרה לך עם הדרכון..."

לפתע האווזה פרחה מהאמבט בקול שקשוק כנפיים ונחתה בחיקי.

גע גע! תבעה.

"מה זה?" שאלה אמי.

"זה... רעש מבחוקן", אמרתי וניסיתי לאזן את האווזה שעוד נפנפה בכנפיה ופיזרה

נוצות לכל עבר.

"הדירה רועשת? אתה לא גר ליד פסי רכבת, נכון?"

"טוב, אימא..."

"מחוממת? לא קר לך?"

"יש לי את המעיל של סבתא".

ואז נעצה האווזה את מקורה בסל הקניות שנח בחיקי, ושלפה משם את הפורל המת.

היא נעצה מבט בתקרה וגמעה אותו בשתי לגימות. ראיתי את הדג מחליק במורד גרונה.

"דבר איתה..."

לפנות ערב צחצחתי שיניים מול המראה המהוהה בשירותים והבטתי באווזה שטה לה

בשלווה באמבט, צווארה מעוקל כצמה ונח על שכמה, מקורה חפון לה בין נוצותיה

ושמורותיה עצומות.

מה אני עושה איתך? שאלתי את עצמי. אף שהייתי חייב להודות שהערב היה בודד

הרבה יותר לולי האורחת הבלתי צפויה.

לבשתי פיג'מה וניצבתי מול מזון עירום מסדין, כרית ושמיכה. מרוב שדאגתי לרווחתה

של האווזה, שכחתי לדאוג לעצמי. פרשתי כמה בגדים על המזון, נשכבתי לישון והתכסיתי

במעיל של סבתי.

בלילה חלמתי שאני לובש את מעיל הפוך, ולפתע הוא מתחיל להשיר נוצות בקצב מסחרר

ואני מוצא את עצמי בגובה רב, מעל בניינים ופסי רכבת, נוסק אל על או בעצם נופל אלי

תהום ומותיר אחריי שובל נוצות כמו נתיבים של מטוס סילון.

בבוקר התעוררתי לקול קרקור השעון המעורר. מישוהו משך במעיל ונהיה לי קר. האווזה עמדה לצד המזרן וגעגעה. נזכרתי שלא כיוונתי בעצם את השעון המעורר. טוב עשתה, כי היא העירה אותי בדיוק בזמן לשיעור גרמנית הראשון. התפשטתי ונכנסתי לשירותים, אך לא יכולתי להתקלח כי הדגיגונים עוד שחו באמבט. פיזרתי להם מעט מזון דגים שקיבלתי מהמוכר בחנות החיות. מייד נזנקו לפני המים, ופיותיהם הקטנים שואבים את האצות השקופות. פתחתי את ברז הכיור, שטפתי את פניי והתזתי מעט מים קרים על חזי ובתי שחיי. "אני זו", אמרתי לאווזה. "אביא לך עוד פורל כשאשוב".

בשיעור גרמנית המורה לימדה אותנו איך לומר "קוראים לי כך וכך, אני בא מכאן ושם, אני בן כך וכך", ואז להפנות את השאלה ליושב מימיננו, וכך הלאה עד שסגרנו את המעגל.

"איש הייסה טארק, איש קומה אאוס איגיפטיאן, איש בין דריי אונד דרייצישי יהרה אלט", אמר שכני משמאל במבטא ערבי. "וי הייסט דו? ווהר קומסט דו? וי אלט בייסט דו?" שאל.

"איש הייסה נעמן, איש קומה אאוס ישראל, איש בין נויין אונד צוואנצישי יהרה אלט", השבתי במבטא ישראלי.

"סהר גוט!" אמרה המורה.

חשבתי על האווזה, לבדה בבית.

בסוף השיעור הזכירה לנו המורה שאם עוד לא נרשמנו במשרד לרישום אוכלוסין, "אנמלדונג", עלינו לעשות כן בהקדם. כל מה שצריך זה דרכון וחווזה שכירות. "בגרמניה אתה המסמכים שלך", התלוצצה באנגלית במבטא גרמני וחייכה כמתנצלת.

בדרך למשרד לרישום האוכלוסין עצרתי שוב ברוגזקי. האישה כבדת הבשר החמיצה מבט כשראתה אותי.

"ויסן זי שון?" שאלה בחוסר סבלנות.

"פונג פורלן בייטה", עניתי ופרשתי שוב את אצבעותיי.

"זישר?"

"זישר".

את הדגים המומתים והמנוקים נשאתי עימי למשרד לרישום אוכלוסין, שם נרשמתי כאזרח גרמני המתגורר בקאנטשטראסה 51, 10625 ברלין, מרחק שתי תחנות רכבת מהירה מההידרה שבה סבתי התגוררה כילדה, או עשרים דקות ברגל.

האווזה קיבלה את פניי כמו כלב שמתגעגע לבעליו. היא געגעה, ניקרה את נעליי ונפנפה בכנפיה. ידעתי כי זה ככל הנראה בגלל הפורלים, ובכל זאת שמחתי על כך. היא חטפה את הדג מידי עוד לפני שהספקתי להגיש לה וגמעה אותו בשתי לגימות. את ארבעת הנותרים שמתי במקרר שעמד ריק, פרט לקרטון חלב פתוח וביצים. התכופתי אליה.

"איש הייסה נעמן, איש קומה אאוס ישראל, איש בין נויך אונד צוואנציש ירה אלט. וי הייסט דו? ווהר קומסט דו? וי אלט ביסט דו?"

האווזה הביטה בי במבט תמה, ואז נפנתה מהמטבח וצעדה לכיוון השירותים. ניסיתי להיזכר בשמה של מפקדת להקת אוווי הבר בסדרה המצוירת 'נילס הולגרסון' שבה נהגתי לצפות בבוקרי החופש הגדול בילדותי.

"נילס, אוגי, מולי..." "מלמלתי לעצמי.

דפיקה נשמעה על הדלת.

סגרתי את האווזה בשירותים וניגשתי לפתוח את הדלת.

בפתח ניצב בעל הבית. הוא ביקש לראות את ה"אנמלדונג".

"בבקשה", הצגתי בפניו את המסמך ותהיתי כיצד ידע לבוא רגע אחרי שחזרתי מהמשרד לרישום אוכלוסין.

"החיה לא יכולה להישאר", אמר.

נו בטח, עכשיו אחרי ששילמנו שכר דירה חודשיים מראש...

"בסדר", אמרתי.

האווזה השתכשכה בקול רם באמבט לאות מחאה.

"אקה!" נזכרתי.

"עד סוף השבוע", קבע.

התיישבתי על מכסה האסלה ופתחתי את הלפטופ על ברכיי. תחקיר אווזים. האווזה שיחקה תופסת במקורה עם הדגיגונים באמבט. תקתקתי "אוווי ברנטה" וחשבתי על ארוחת הערב. בקושי היה מה לאכול במקרר. העמוד לא נפתח, ונזכרתי כי בעצם לא התקנתי עדיין אינטרנט בדירה. שלפתי את הנייד עם חבילת הגלישה, אך לא הייתה קליטה. הכוך שלי היה דירת חצי מרתף. כיוונתי את המכשיר לכל הכיוונים, ולפתע התקבלה הודעת טקסט.

"נומי, כבר דיברת עם סבתא?"

החלקתי את ההודעה כלפי מעלה וגללתי את רשימת אנשי הקשר החדשים.

"קארל לְמָקָה", ענה קול גבר.

"שלום קארל, קוראים לי נעמן. אה, נפגשנו בגן החיות..."

"אה, כן. מה שלום האווזה?" שאל.

"היא בסדר, אני חושב. אבל היא לא יכולה להישאר אצלי. אני לא יודע למי לפנות."

"מה הכתובת שלך?" שאל.

"קאנטשטראסה 51, זה פה בשרלוטנבורג."

"אקפוץ אחרי העבודה."

לפנות ערב התייצב קארל בפתח הדירה. לרגע לא זיהיתי אותו מחוץ לסרבל הירוק של גן החיות. הוא היה רחוק ושערו משוך לאחור בגל, והוא הדיף ריח רענן של אפטר שייב. אפשר היה לחשוב שהוא עובד במשרד רואי חשבון. הוא הושיט שקית זבל גדולה.

"הבאתי לה מגן החיות שלא תגווע ברעב", אמר.

השקית הייתה מלאה בעשבי ים רטובים והריחה מאצות.

"תודה. האכלתי אותה בפורלים בינתיים."
"פורלים?" התפלא. "הם לא אוכלים דגים..."
משכתי בכתפיי.

"אפשר לראות אותה?"
לקחתי אותו לשירותים. האווזה שחתה עם הגב אלינו וסובבה את צווארה אל האורח במלכותיות.

"בחיי!" פלט. "איך היא הגיעה אליך?"
"נפלה מהשמיים. חשבתי שאולי ברחו מגן החיות".

"אין לנו אווזי ברנטה", נענע בראשו.
"מה אני עושה איתה?"

קארל המשיך לנענע בראשו.
"אני יכול למסור אותה לגן החיות?"
"זה לא פועל ככה".

"חווה? משהו?..."
קארל התקרב אל האווזה ובחן אותה מקרוב.
"בחיי..." פלט שוב. הפעם יותר מהתפעלות מאשר מפליאה.

הוא התיישב על דופן האמבט וניסה להיזכר במשהו.
"ישנה החווה הזו, פה מחוץ מברלין, פורסטֶהֶאוס משהו..."
"יש להם שם אווזים?"

"יש". לפתע צקצק בלשונו.
"יש להם גם מסעדה אורגנית..."

"אין אפשרות להחזיר אותה ללהקה שלה?"
"איפה תמצא אותם עכשיו?"

האווזה הגיעה לקצה האמבט והסתובבה אלינו. קארל שלף עשב ים מהשקית והציע לה.
"מאיפה אתה?" שאל.
"ישראל".

קארל הנהן.
"סבתא שלי גרה פה פעם, לא רחוק", אמרתי לפתע.
"שלי עדיין גרה פה", אמר קארל.

האווזה לעסה בשקט.
"הסיכוי הכי טוב שלך הוא לשחרר אותה באגם ולקוות שתשרוד בחורף", אמר לבסוף.
"באביב האווזים ינדדו חזרה, ואולי היא תצטרף ללהקה שלה".

"לא יהיה לה קר בחוץ? האווזים בגן החיות היו במתחם..."
"הם כבר מבויתים. זו אווזת בר. קר פה, אבל הרבה יותר חם מסיביר, תאמין לי".
"אז למה שלא תשרוד?"

"בכל זאת, היא כבר לא צעירה..."
"היא לא?" הבטתי באווזה ששטה באמבט כשליטה יחידה באגם. משום מה חשבתי
אותה לבת גילי.

"לא סתם היא נפלה מהשמייים", אמר והגיש לה עוד עשב.
האווזה שאבה את העשב כמו ספגטי.
"כשאתה משחרר אותה תצלם תמונה או סרטון אם אתה יכול, ותשלח לי. בסדר?"

טיגנתי לי פורל לארוחת הערב וניסיתי לתכנן את יום המחרת: לאיזה אגם כדאי לנסוע, איך אני לוקח אותה איתי, מה קורה אם עולה פקח על הרכבת... הלכתי לאיבוד במחשבות ולא שמתי לב שהאווזה עזבה את האמבט בינתיים, באה למטבחון ונעמדה לצידי. היא התבוננה בי בהשתאות.

"יש פיצה, אבל אין תנור..." הסברתי.
האווזה לא התיקה מבטה ממני.
"יש לך עשב", הצטדקתי.
גע, אמרה.
"בסדר", נשברתי והגשתי לה עוד פורל.

למחרת בבוקר עליתי על הרכבת המהירה ואחזתי בכרס האווזה שהתפיח קלות את המעיל. אך מכיוון שהמעיל היה תפוח בין כה וכה, אף אחד לא שם לב. אם לומר את האמת, היו ברכבת אנשים הלבושים באופן הרבה יותר משונה ממני, ולא בלתי מתקבל על הדעת שהבריוח חיות משק שונות.

הרמקולים צפצפו ודלתות הרכבת נסגרו. האווזה נבהלה ושלפה את צווארה החוצה. כמה ילדים צחקו למראות, אך רוב המבוגרים היו שקועים באיפונים שלהם ולא טרחו לבדוק במה מדובר, ואלה שבכל זאת הרימו את הראש לרגע כבר לא שבו לאיפון. האווזה הביטה בנוף שהלך ונמרח בחלון ככל שהרכבת צברה תאוצה, ולפתע – ואולי היה זה אינסטינקט – הרגשתי את כנפיה כמו מנפנפות בתוך המעיל. זה סימן טוב, חשבתי לעצמי, היא רוצה לעוף.
"עוד שתי תחנות", לחשתי לה והילדים שבו וצחקו.

צעדתי עד לשפת אגם ואנָה שהיה ריק ככל שהעין משגת. בכל זאת היה חורף. פתחתי את רוכסן מעילי ואחזתי את האווזה בידיי.
"זהו זה", אמרתי, "מכאן את ממשיכה לבד".
היא הביטה בי כלא מבינה.
"אני לא מסלק אותך. זה לטובתך..."

האווזה נעצה את מקורה בחזה והחלה ממרקת את הנוצות השחורות. לא ידעתי מה לעשות. לספור עד שלוש ולזרוק אותה באוויר, ולקוות כי איזה אינסטינקט תעופה ייכנס לפעולה? ומה יקרה אם תיבהל ותתרסק חזרה – או גרוע מכך: תנחת כמה מטרים בתוך האגם, ואני אצטרך להיכנס למים ולהוציא אותה. אָלקה בהיפותרמיה תוך שלושים שניות, מעיל או לא מעיל...

"בבקשה, אקה..." התחננתי.
היא שלפה את מקורה והביטה בי.

"אחת, שתיים וש-" ואז הפרחתי אותה כלפי מעלה, היא נפנפה בכנפיה כמו באותו יום שבו נחתה בשלולית לרגליי, ובן־רגע כבר הייתה באמצע מעוף היישר אל לב האגם. בהצלחה לך, איחלתי לה בליבי.

היא הפסיקה לרגע את הנפנוף, מתחה כנפיה, דאתה ואז נטתה על צידה כמו אותם מטוסי בואינג שפונים תוך כדי המראה.

היא כבר יודעת את הדרך, חשבתי לעצמי ונעצבתי על האווזה הזו שהייתה שלי לרגע; החברה הראשונה שלי בעיר.

האווזה נטתה עוד ועוד על צידה ואז שבה לנפנוף בכנפיה בכל הכוח, נמלטה מתוך נתיב האוויר שנשא אותה, ולתדהמתי עשתה סיבוב פרסה. לא עברו חמש שניות והיא נחתה בחיקי בקול שקשוק וגעגוע, ולא נותר לי אלא לתפוס אותה ולעטוף במעילי.

"מה את עושה?! צעקתי עליה, אך בקולי לא הייתה אף לא נימה של נזיפה. גע, השיבה וניקרה את פניי בעדינות.

בדרך חזרה ברכבת כבר לא הסתרתי אותה במעילי. שיעלה פקח ויתפוס אותנו, מה אכפת. האווזה געגעה בחן לעבר קבוצה חדשה של ילדים, שצילמו אותה באיפונים שלהם. שלפתי את שלי, עשיתי איתה סלפי ושלחתי אותו לקארל. איש הקשר היחיד שלי בעיר. ואולי סוג של חבר...?

לא עבר רגע והטלפון צלצל.

"לא רוצה, לא צריך", עניתי בקול משועשע.

"נעמן, אתה שומע אותי?"

"סבתא?"

"זאת סבתא".

"שלום סבתא", הגברתי את קולי. לפתע הייתי ער להחריד לעובדה כי כולם מסתכלים עליי.

"אני לא שומעת אותך כל כך טוב, אתה יכול בבקשה להגביר את הקול?"

"שלום סבתא", כמעט צעקתי, "את שומעת אותי?"

"מה זה כל הרעש הזה?"

"אני... בחוץ".

"ומה שלומך שם?"

"אני בסדר גמור. מה שלומך?"

"אימא אמרה שמצאת דירה".

"כן, מצאתי".

"בשרלוטנבורג", אמרה ולא הציבה סימן שאלה.

"נכון".

האווזה הייתה מרוכזת בשיחה כמו שאר האנשים בקרון.

"כמה מעלות בברלין?"

"אה... קרוב לאפס נדמה לי. קר".

"כן, אני זוכרת".

"יש לי את המעיל שלך", הוספתי.

סבתא השתעלה קלות ואז כחכחה בגרונה.
 "אני שמחה שמישהו משתמש בו. מאז שהגעתי לארץ לא לבשתי אותו. אולי בחורף
 אחד שעלינו לירושלים והיה קר".
 "חם אצלכם עכשיו?"
 "יש לך עם מי לעשות ארוחת שבת?" השיבה בשאלה.
 "לא", הודיתי. לא שמתי לב שהיום יום שישי.
 שתקנו יחד.
 "איך נראית שרלוטנבורג?"
 "אה, יפה, קצת אפורה, מאוד אירופאית".
 "תצלם קצת ותשלח לאימא שהיא תראה לי. אני דווקא הייתי שמחה לבקר אותך
 שם, אבל אני כבר אישה מעל תשעים ואין לי כנפיים".
 האווזה געגעה בקול.
 "מה אמרת?"
 "אצלם לך", הבטחתי.

קארל התקשר אליי לעת ערב, הוא ראה את התמונה ששלחתי לו.
 "לא הלך?" שאל.
 "ניסיתי, אבל היא עפה בחזרה אליי".
 "כנראה היא יודעת מה טוב בשבילה... תביא אותה ביום שני לגן החיות ונסה לקלוט
 אותה".
 "בסדר גמור", אמרתי. "תגיד, אתה רוצה אולי לבוא אליי לארוחת ערב?" שאלתי
 פתאום ומייד התחרטתי.
 "אה..." קארל התמהמה.
 "זה יום שישי פשוט, לא משנה... מלמלתי במבוכה.
 "בשמונה מתאים?"
 "אה, מתאים, כן", אמרתי ופתאום הרגשתי שאני מחייך.

קארל התייצב שוב בפתח הדירה, הפעם היה אף מגולח יותר מאשר בפעם שעברה והריח
 מאותו אפטר שייב. הוא היה לבוש יפה מדי לעומת העליבות של דירתי הקטנה, והביא
 עימו לחם ומלח.

"זה מנהג כשעוברים דירה", הסביר, "למזל טוב".
 התיישבנו לאכול. דגים, איך לא.
 "אתה לא מדליק נרות או משהו?" שאל קארל בעדינות.
 "סליחה?"
 "חשבתי שארוחת שבת זה משהו מיוחד אצלכם", אמר כמתנצל.
 "אני חילונית", הסברתי, "אנחנו בדרך כלל לא..."
 קארל הנהן ושתק. הבטתי בבקבוק היין העטוף נייר שהניח קודם על השולחן.
 "למה לא", אמרתי.

קארל חייך והזדקף במושבו.
 במגירת המטבחון מצאתי נר חצי אכול ולקארל היה מצית. הנחנו מפיות על ראשינו
 והקראתי את הברכה מהפלאפון.
 "ברוך אתה אדוני אלוהינו מלך העולם בורא פרי הגפן. אמן."
 "אמן", הדהד קארל ולגם מן הכוס.
 "זה נקרא קדיש, נכון?"
 "קידוש", תיקנתי.
 קארל הנהן.
 "איפה היא, אגב?"
 פתחתי את דלת השירותים בשקט בלי להדליק את האור. האווזה שטה לה על המים,
 ישנה. היא פקחה לרגע עיניים והביטה בנו. ניצלתי את ההזדמנות והצעתי לה חתיכת דג,
 אבל היא רק הביטה בו בעצב ועצמה שוב את עיניה.
 "כמה שעות היא ישנה ביום?" שאל קארל.
 "אה, לא ספרתי. רוב היום."
 "היא נראית פחות טוב מפעם שעברה. תגיעו ביום שני מוקדם בבוקר".

במהלך יום שבת האווזה לא יצאה מהאמבט וניקרה רק מעט פירורי לחם שהשלכתי
 למים. הדגיגונים ריצדו מתחתיה כמו פרסומת עליזה. בסופו של דבר, נשאתי אותה מחוץ
 לאמבט בעצמי ונוכחתי כי משקלה פחת והיא בקושי מצליחה לשמור את צווארה זקוף;
 מדי כמה רגעים שב הצוואר והתעקל והמקור נח על אמותי, יבש וקר.
 בבוקר יום ראשון ארזתי את האווזה במעיל של סבתי ויצאתי החוצה. שתשאף מעט
 אוויר צח, חשבתי לעצמי. הלכנו עשרים דקות ברגל לבניין שבו התגוררה סבתי בעבר.
 רציתי לצלם בשבילה כמה תמונות, כפי שהבטחתי.
 צלצלתי בפעמון הכניסה, ובגרמנית עילגת הסברתי כי אני רק רוצה להיכנס לחצר
 ולצלם כמה תמונות. מובן שלא פתחו לי. לבסוף פתחה לי ילדה קטנה עם קורקינט
 שבדיוק חזרה לבניין. היא חייכה למראה האווזה.
 "וְיֵיֶסֶט זֵי?" שאלה אותי.
 "אקה", אמרתי.

"הלו אקה, איש בין רוזה", ליטפה את ראשה בעדינות.
 החצר הפנימית נפתחה לשלושה אגפים, ולא ידעתי באיזה מהם התגוררה סבתי.
 ניסיתי להתקשר אליה אך היא לא ענתה, גם אמי לא. הילדה התלוותה אליי, וביקשתי
 ממנה לצלם אותי על רקע הבניין כשהאווזה בידי.
 "וְהֵן זֵי הֵיר?" שאלה אותי.
 "נֵיין, מֵיֵינֵה גְרוֹסמוֹטֵר..." ובו ברגע פרחה האווזה מידי ונסקה מעלה כאילו שבו אליה
 כוחותיה באחת.

"אקה!" קראתי אחריה, אך היא כבר הייתה בגובה רב. לקחתי את הפלאפון מידיה של
 רוזה, שהביטה באווזה מוקסמת, והספקתי עוד לצלם אותה פורשת את כנפיה הזקנות
 מעל שמייה האפרוריים של שרלוטנבורג, עד שנעלמה מהמסך.

חלמתי שאבא שלי הוא השימפנזה האחרון
בגן החיות של ברלין

.1

כל הדלתות נטרקו, כל החיות נמלטו
מלבדו.

קרח כמו יער,

עצוב כמו אמא,

אבא שלי יודע כל

פחד.

.2

מדי לילה פושטים את עורו.

איך תקרא למי שכל לילה

נטרף מחדש?

.3

אבא מזקן שלי,

ספר לי על השכור שנסה להטביע אותך בבור המים בחצר הבית ברוסיה,

ספר לי בלשון המתה של היידיש,

ממה נצלת

וממה לא.

.4

שלושים שנה אתה עומד ליד הלוח

כמו מול כתת יורים.

תלמידתך הגרועה ביותר, בסוף למדתי רק שעור אחד:

מי שלא טוב בשברים,

מוטב שלא יעשה חשבון נפש.

ומי שיש לו לאן לשוב,

לא יעזב.

שוכב על אבן בגולה, כמו יעקב

טמבל-יורם

יֵאלֶלֶה, יֵאלֶלֶה, יֵאלֶלֶה, כּוֹכְבִים, גְּלֻקְסִיּוֹת, יְקוּמִים,
וְיֵאלֶלֶה יֵאלֶלֶה סוּפְרָנוּבוֹת, מְגָה עוֹלָמוֹת,

מֵאֵלָאן, הֵלִילָה. יֵאלֶלֶה, יֵאלֶלֶה,
כִּי זֹאת הָאֵמָא שֶׁל הַיֵּאלֻלוֹת!

כּוֹכְבִים גְּדוֹלִים, הַמּוֹן יִשְׂרָאֵלִים
יְפִים, בָּאִים עֲכָשׁוּ לְכָאן, יוֹרְדִים
לְמִטָּה, לְמִצְרַיִם, כְּמוֹ מִשְׁפַּחַת יַעֲקֹב.

בָּאִים לְכָאן, הַיְהוּדִים בָּאִים לְכָאן,
בָּאִים לְכָאן עַל עֵגְלוֹת.

בְּטוֹנוֹת. הַמוֹנִים. יוֹצְרִים מוֹלִי
חוֹרִים גְּדוֹלִים. חוֹרִים שְׁחָרִים.
וְהַיְלָדִים סְבִיבֵי, וְגַם הַרְבֵּה מִהַחֹרִים,
שְׂצוּעֵקִים לִי בְעֵבְרִית: אִידִיוֹט!!

וְיֵאלֶלֶה יֵאלֶלֶה – הַלּוֹ-הָלוֹ,
יֵאלֶלֶה יֵאלֶלֶה לְעֻלוֹת!
וְיֵאלֶלֶה אַחְרוֹנָה, נַחְרָת,
שְׂעוּלָה עַל כָּל הַיֵּאלֻלוֹת!

כִּי כָאן, בְּגִיּהֲנוּם, לְמִטָּה. הָאִידִיוֹט
הַזֶּה מְרַעֲנָנָה. תַּגִּיד לִי, הַלּוֹ-הָלוֹ,
מֵה יֵצֵא לוֹ.

מֵה קָרָה לְכֶם אַתֶּם יִשְׂרָאֵלִים??
יִשְׂרָאֵלִיוֹת?? הָעַם הַכִּי סִבְבָּה,

אתם כבר לא סופרים אותי?
אתם כבר לא רואים אותי? ואמא?
אבא??

מה אתכם? האם אתם כבר ישנים
לכם?? נחים במערות ציון?

ולא מוצאים בעגלה אולי ישראל
אחד קטן, שמתחבא בערמת
השחת?? ובין אלפי הנמושות?

שוכב על אבן בגולה, כמו יעקב,
והסלם הזה נתקע, גדול-מדי, בחלומי?

האם אתם כבר לא רואים אותי משם?
האם אתם עורים עכשו, כלכם,
אי-שם למעלה??

הלו-הלו, יאללה-יאללה. טוב,
תקשיבו לי, עכשו: שמות.

שמות, קוראים לי הילדים בגן,
כשהם קופצים מולי,
המון המון שמות: גם זהר,
גיה, נעם, ועליהם נוספו לאחרונה
גם ניצוצות, שבבים, אורות,

הביתה! – לך הביתה, יא אידיוט!!
אומרים מאור, יניב, אביב,

מעוז, תמיר, צפיר, זמיר, שגיא,
שגיב, אביר, גבור, אפלו
שהם, טהר, מור,
שמות כאלו,
של ישראלים עפים,

קוראים לי הילדים, ומאחור
עומדים הרבה צופים, המציצים
עלי, מכל החלונות, אבל, בעצם, די.
מספיק. נמאס.

להזכירכם, שלי בלבד קוראים עכשו למטה
בשם המקורי, בשם המאחד: קוראים
לי: טמבל-יורם!

יורם-יורם!! הלו-הלו, מה
קרה לך?? הרק
עכשו נכנסת??!

כוכבים, על שלל אורם, והגלקסיות,
גם הרבה חורים שחורים מרחפים מעל
ראשם, ושם למטה

ילד יורם. הלו-הלו, ילד
יורם-האידיוט.

ומה קרה לך? יורם,
יורם, זה, הבן של השכן,
אשר הלך והתחרפן,
גמר, בגר, סגר ת'בסטה.

הו, ישראלים שלי,
צבא והיטק חברים וגנרל ושר אחד
גדול, הכל-הכל כזה מדהים לכם.
ונהדר. הכל-הכל. ממש הכל.

אבל תקשיבו לי עכשו. זה
יאללה-יאללה, הלו-הלו,
מתגלגל, ותעלה אתה, עכשו,
ביחד, תעלה אתה משם עכשו
את דגל ישראל!

תָּרִים ת'דָּגַל כָּבֵר לְמַעַלָּה!
תָּרִים ת'דָּגַל,
טְמַבְל־יֹרֶם־מְאַחַד!

תִּקְשִׁיבוּ לִי, אָבֵל, עֲכָשׁוּ,
בְּצַד, שְׂגִיָּא, שְׂגִיב, כְּבִיר,
זֶה יֵאלֶלֶה־יֵאלֶלֶה, בְּאַמֶּת, אָכֵן,
שֶׁל זֶה־ר, נִגְהָ, חֶסֶן, גָּבַע וְאֲדִיר,

אֲשֶׁר עוֹלָה עֲכָשׁוּ, עוֹלָה, כּוֹכֵב
מְזַהֵר, אִישׁ לְדָגְלוֹ חֶזֶק יֹאמֵר אָמֵן!

אָמֵן, אָכֵן, לְכֹל הַיֵּאלֹלוֹת! – בְּעוֹד
אֲנִי, אֲנִי הַיֵּלְד־הַבְּנָה, הַמִּתְחַנֵּחַן
הַזֶּה מְרַעֲנָה, אֲנִי, הַטְּמַבְל־הַלּוֹ,
טְמַבְל־יֹרֶם, הַלּוֹ־
הַלּוֹ! –
אֲנִי מְצַדִּיעַ וְנִשְׁבַּע־לוֹ!

מי היא בכָּלֵל? פּוֹסְטָמָה!

עֹזֵב אוֹתִי מָה הִיא אֲמָרָה וּמָה הִיא לֹא אֲמָרָה.
מִי הִיא בְּכָלֵל.
פּוֹסְטָמָה.

עֹזֵב אוֹתִי. עֹזֵב אוֹתִי מְזוּהָ. אִם זֹאת הַשְּׂאֵלָה שְׁלָךְ
אֶתְּהָ דְפוּק לְגַמְרִי. אֶתְּהָ דְפוּק עַל כָּל הָרֵאשׁ.
זֹאת לֹא הַשְּׂאֵלָה.

תִּסְתַּם אֶתְּהָ, גַּם כֵּן.
תֹּאכַל תִּ'וּגוֹרֵט וְתִשְׁתַּק. עֹזֵב אוֹתִי
מָה הִיא אֲמָרָה וּמָה הִיא לֹא אֲמָרָה. מִי הִיא בְּכָלֵל.
פּוֹסְטָמָה.

וְגַם אֶתְּהָ. אֶתְּהָ תִּסְתַּם גַּם כֵּן. זֹאת לֹא הַשְּׂאֵלָה
עֲכָשׁוּ אֲצִלָּה מָה ז"ל, מִי מֵת, מִי הַתְּקַלְקֵל. הַטְּמַבֵּל,
אֵח שֶׁל בַּעֲלָה, הַכְּנִיס לָהּ בַּתְּמָסָה בַּלִּילָה הַמָּר מְדִלֵל.

וְאֵל תִּפְרִיעַ לִי עֲכָשׁוּ.
אֲנִי עִם הַקֶּפֶה. תִּקְשִׁיב לִי, זֶה הַכֵּל קִשְׁקוּשׁ.

זֹאת לֹא תִפְסֶסָה. עַל מָה הַטְּעֵנוֹת שְׁלָךְ??
הִיא הַבִּיאָה לָהּ הַבִּיתָה אֶת הַכֵּל מוֹכֵן. עִם
הַמְּרַכֵּךְ שֶׁל הַכְּבִיסָה. עֲכָשׁוּ אֶתְּהָ זֶה שְׁשׁוּמֵעַ

מֵהַחֶדֶר צְעָקוֹת? עֹזֵב אוֹתִי מָה הִיא אֲמָרָה
וּמָה הִיא לֹא אֲמָרָה. מִי הִיא בְּכָלֵל.
פּוֹסְטָמָה.

תִּקְשִׁיב, אֶתְּהָ, תִּפְסִיק, עֲכָשׁוּ, לְהַשְׁתַּגֵּעַ בְּגַלְלָה. קְלוּיִים,
צְלוּיִים, אֲמָרְתִּי לָהּ שְׁתַּחֲכֶה. זֹאת לֹא הַשְּׂאֵלָה הַיְחִידָה
שֶׁל הַחַיִּים.

תְּלוּיִים?? אֶצְלָה?? אֹקִי, אֲזוּ מָה?
וְזֶה בְּכָל־גַּם לֹא הִשְׁאֵלָה שְׁלִי. גַּם לֹא
שָׁלָה.

עֲזַב אוֹתִי מַה הִיא אֲמָרָה
וּמַה הִיא לֹא אֲמָרָה, שְׂכַחְתִּי
אֶת הַחֲצִילִים אֶצְלָה.

שְׂתַחֲכָה. מִי הִיא בְּכָל־ל.
פּוֹסְטָמָה.

הו הולנר כוס אמר

דלפט

הדשא צומח פרוע למעלה,
עץ האלון חומס ממנו משאבים.
עירך שכתה משכבר מה היה לה
לפני עשר שנים, לפני שבעים.

רוכב אופנים מבזיק פנסו
כדי לחצות בשרשרתו את מו הערב.
העבר לפעמים מוחץ, כבד מנשא,
תבוא תראה איפה עכשו האש בוערת.

מכוניות החלפו כאן בידי אופנים,
וחניונים הומרו והם שדות שותקים.
הנה נשיר אל בריתנו מה טוב מחנים,
טוב מבירה שפופה שחותה ביד מפנים.

נגף

הו הולַנד כּוּס אַמֶּן וְשִׁבְרֵי הוֹרְתָהּ,
נִתְתָּ בִּי סִימְנִיָּה לְאַשְׁמַת גְּלוּת וְאֵלוֹ הֵן:
חֲרָסִינָה בְּכַחַל, הַקְּנִבְסֵי הַמְּשׁוּחַ,
וְחוֹרְרֵי מַפְרָץ שְׁלַנְמָלִים הַמְּהוּהִים –

צִיּוֹר אִימְפֶּרְסִיוֹנִיסְטִי, זֵינ מְקֻשָּׁת,
הו הולַנד קִטְלָנִית, קִנְבִּסְנִית,
יִתְד בְּךָ לֹא נֹטֵעַ וְזֹרַע לֹא נִשְׁתַּל,
כִּי עוֹד שָׁנָה כְּעַת חַיָּה לִי תִהְיֶה פְּנִים.

הו הולַנד תְּעִי בְּדֶרֶךְ זִכָּר מוֹשְׁבָה,
קִצִּי אֶת הַקְּצִיעָה, שְׁקִלִי אֶת גְּרִיגֵרֵי הַתְּבֵן –
נִמְצָאת שׁוֹב חֶסֶרָה לִי. מְטוֹס יָבוֹא גְּדוֹל
יֵאִיר בְּזִרְקוֹרִים וַיִּהְפֹּךְ בְּךָ אֶבֶן אֶבֶן.

טיול

הכנתי שקית מסמכים למשרד ההגירה
ושכחתי אותה בבית.
טפות זרם בלתי נראות מבלבלות אותי.
ליד הספרייה העירונית
יש גלידריה שאף פעם לא פתוחה.
בין סובארו לבנה לטויוטה אדמה
יש צלקת בדפן תבל.

צינון

הגרן שלי צחה צמא, אדם ומגרה,
נחר, הנחירים אטומים,
ושפתות הקול צרודות, צפודות,
צמודות וחרדות עד להשמים.

כבר יצאתי בית וראיתי את פנת הרחוב,
וגשם קיץ לי ארב כפגע.
אוטריון קניתי, שני בקבוקונים,
רוקנתי כל אשר נפשי משגת.

אריוות של טישו שתיים-עשרה בלחץ,
סתום בגדש ולחה באף ובחנה.
נראה שתכף נתרגל, אני והולנד,
זה למזגו המנשב של זה.

מהגרי עבודה, גשמי קיץ

אמסטרדם, תשעה ימים לפני סוף השנה

זמן מטפּטף בין הגבות.
מי יכול היה לצפות
שמים ינטלו לענויים?

זקנות מוליכות כלבים.
נערים לומדים לעשן
בדרך הביתה מהכביש.
איברים אחרים מסלקים
לפח המתאים.

איני יודעת לאן מתנקזים
דברים שנופלים מהשמים:
מהגרי עבודה, גשמי קיץ,
בחורות שכותבות בעברית.

המשיכו להגיד:

עקרה

היא הזדמנות לצמיחה.

עקרה

היא הזדמנות לצמיחה.

עקרה

היא הזדמנות לצמיחה.

זמן נוקש בפתח הבית,
מישיר אלי מבט רטב-עינים,
סחבה בפיו בולעת צעקה.

נְדָר לַנֶּדֶר

לא נמצאו לך שובים
כי באת אל העולם מכנעת.
סכרים הגנו עליך
ברדידותך,
הדפו את הים על חסרי
החליות שבתוכו.
ידעת את מה שאסור לדעת
וחשבת שזה המון.
אבדת את התאבון.
מחית את ההיסטוריה בהתנצלות
של זונה שנתפסה מעמידה
פני גברת.
הכל היה יכול להיות אחרת
לו רק ידעת לחלם.

הבקבוקאים של פְּרִינְסְנֶכְרֶחַט

הבקבוקאים, כך גיליתי, כשמים כן הם: אוספים בקבוקים ברחובות העיר, אוגרים אותם במחילות נסתרות, ומחזירים אותם בסיטונאות עבור הפיקדון – 15 סנט לפלסטיק ו-10 סנט לזכוכית. בארץ תפסו את השוק משפחות פשע, ופה – הם.

“אין הרגשה יותר מחורבנת מאנשים שקוראים לך בה’ הידיעה, מעמיסים עליך שמות תואר כאילו אתה עבודת סמינריון של תואר ראשון”, אמר לי פעם באנגלית מפתיעה יוסוף, המנהיג המרוקני הכחוש של חבורת הבקבוקאים של פְּרִינְסְנֶכְרֶחַט, על סיגריה של מוקדם בבוקר ליד בית אנה פרנק. “הם מסתכלים עליך ורק חושבים לאיזו קטגוריה אתה משתייך”.

הוא סיים עוד לילה של קישוש פלסטיקים וזכוכיות בין רוֹזְנֶכְרֶחַט לְבְּרוֹכְרֶחַט, ואני התחלתי עוד בוקר של בריחה מהבית כדי לקבל קצת הפסקה מהילדים. אני מניח שהוא היה די נסער בבוקר הזה, אחרי שעוד איזה צעיר הולנדי זרק לו הערה גזענית, אבל כמו תמיד לא שמת לי לב. במקום להגיד משהו חכם הנהנתי ושאפתי חזק.

פגשתי אותו בלילה עם הרבה רוח, אחרי שבעטו אותי מהבר-בלי-הדלת של הסטודנטים-המכוערים-שחושבים-שהם-יפים, בלילה של היום בו פיטרו אותי מהמגזין. זה היה בתקופה שבדיוק גילו את הזה אצל יונתן, והייתי מודאג וקצת על הקצה באופן כללי, ואחרי הפיטורים עוד בכלל. הייתי עצבני וכועס ושיכור עוד יותר מגעיל מהרגיל, וסיפרתי כנראה בדיחת שואה אחת יותר מדי, כי בלי ששמת לי לב, פתאום המכוערים זרקו אותי כמו חלוק נחל לעבר התעלה.

דידיתי דרומה על פְּרִינְסְנֶכְרֶחַט ליד הקנאל לכיוון התחנה, בניסיון חסר תוחלת לתפוס את חשמלית מספר 17 שכבר מזמן עברה. קיללתי וירקתי, ופתאום הוא הגיח – יוסוף – כמו התגלות מהחשכה של אורות הרחוב והציע לי קאמל לייט. לא ברור לי איך לא ראיתי אותו – במעיל היוניקלו הסגול-עד-בחילה שהוא לבש תמיד הוא לא בדיוק נחבא אל הצללים – אבל עובדה שלא ראיתי אותו עד שפתאום הוא הגיח. עד היום אני לא יודע

למה הוא הציע ולמה אני הסכמתי, אבל הוא הציע ואני הסכמתי, ועישנו ביחד בשתיקה שבזמנו הרגשנו שהיא כבדה אבל זה היה כנראה רק הכוהל. אחרי שסיימתי הוא אמר לי תודה (אתם קולטים? הבנאדם הביא לי סיגריה ואז עוד אמר לי תודה) והסתובב והלך לפני שהספקתי לחשוב על משהו שנון להגיד.

ככה זה התחיל. אחר כך כבר ראיתי אותו כמעט כל לילה. זאת הייתה תקופה של עננים וגשם; הייתי מודאג והיה לי קשה לישון, והייתי יורד לרחוב ושם הוא היה – מגיח מהסמטאות-אפופות-השתן שבין המסבאות, מחטט בפחים או מעשן סיגריה מהירה באיזה כוך. אם הוא היה רואה אותי קודם הוא היה ניגש אליי, ואם אני הייתי קודם אז אני אליו. בכל מקרה היינו מבחינים זה בזה ומתקרבים, מעשנים או מדברים או קוראים איזה משהו ביחד. אחרי שכבר התקרבנו הוא הרגיש יותר בנוח, וכאילו מישהו הדליק אצלו מתג, היה גולל בפניי את האגדות על סמואל ועל הבקבוקאים.

הבקבוקאים, כך גיליתי, כשמים כן הם: אוספים בקבוקים ברחובות העיר, אוגרים אותם במחילות נסתרות, ומחזירים אותם בסיטונאות עבור הפיקדון – 15 סנט לפלסטיק ו-10 סנט לזכוכית. בארץ תפסו את השוק משפחות פשע, ופה – הם. אם הייתם עוברים פה פעם בלילה הייתם רואים אותם – מופיעים כאיש אחד כשעה אחרי שהחשמלית האחרונה עוברת, חולפים בשתי-וערב-אלכסוני על רשת הרחובות מכיכר דאם מערבה, שוחרים לטרף וצמאים לפיקדונות.

בניגוד מוחלט להיגיון וכתמונת מראה של בצל, הרווחיות של ערב בקבוק ממוצע נקבעת לרוב דווקא לפי מידת מרחקו ממרכז העיר – ככל שאתה רחוק יותר, הערב יותר רווחי. במרכז יש יותר מדי תיירים-צפופי-הליכה-וחצופי-סבר-שיויקים-ושוברים-בקבוקים, ומשטרה ועובדי ניקיון של העירייה. אבל פה, לא רחוק מדי אבל גם לא קרוב מדי, יש הרבה מהטוב ומעט מהרע – ואם אתה משקיע ולא מסתכן, אתה יכול לסיים לילה עם איזה עשר אירו ולהרגיש מבסוט ומסופק.

זה לא כאילו הם חוסכים לפנסיה או משהו. יוסוף איכשהו היה מצליח – אף על פי שכל דבר הוא היה עושה באיטיות שקולה – להקריץ כל לילה כ-150 בקבוק, יותר מכל השאר. פעם כשאמרת לו שזה מרשים הוא כמעט נעלב והתעקש שזה לא מתקרר לקרסוליים של סמואל, האינדונזי עם העין מזכוכית.

את כל זה הוא היה מספר לי וחוזר ומספר כמו רבי טרפון, מרים בשעמום בקבוק ריק של קולה או של הייניקן, מזהה אותו כמו נץ בתוך הערמות של לכלוך הרחוב והקיא היבש והניירות-הבלתי-נגמרים-אבל-תמיד-מיותרים, שם אותו בתנועה כמעט חביבה בשקית קנבס חומה, ומדקלם בעיניים בורקות, שוב ושוב, את הסיפורים שלו על סמואל. איך הוא הופיע לילה אחד ברחבה שליד הכנסייה שליד בית אנה פרנק, עם שיער ארוך ועין מזכוכית ושקיות מפה עד לאמסטלוין, והתנהג כאילו הוא מכיר את כולם. ומכיוון שהוא התנהג כאילו הוא מכיר את כולם, כולם התנהגו כאילו הם מכירים אותו, ותוך זמן קצר הוא כבר הפך אסופה מבולגנת של בקבוקאים מנוזלים וחסרי חזון לחבורה מגובשת – חבורת הבקבוקאים של פרינסנקרֶהט – וכבר מיצב את עצמו כמנהיג החבורה.

לי עדיין לא ברור למה חבורה של בקבוקאים צריכה בכלל מנהיג. לי נדמה שאת החבורה אפשר לאפיין כמען אסופה אנרכו-סינדיקליסטית של קבצנים דור ראשון,

מטורללי-סביבה דור שלישי, בני-נוער חסרי-חברים-וחסרי-תחביבים דור שני, בני-מיעוטים-שלא-מדברים-הולנדית-אבל-גם-לא-מדברים-אנגלית, שרוטי-נפש ועייפי-רוח ופצועי-לב שונים – ויוסף. הוא תמיד נראה לי לא קשור, במעיל יוניקלו סגול-עד-בחילה וזקן מוקפד, מצטט את קפקא בפסקאות שלמות בגרמנית המקורית בלי בעיה ישר מהזיכרון, כמו שיונתן היה שולף לקראת הסוף פסוקים מהתנ"ך. אבל יוסוף מתעקש שכל חבורה צריכה מנהיג, ואני מהנהן וזורם איתו. "ואם כל חבורה צריכה מנהיג", הוא ממשיך במה שנראה כמו רוח רפאים של חיוך ממזרי, "לא יכולנו לבקש מנהיג יותר טוב מסמואל. אני לא מתקרב אפילו לקצה של השיער שלו".

יוסף קורא לעצמו מנהיג החבורה, אבל אף פעם לא ראיתי אותו מבצע פעולה אדמיניסטרטיבית או פיקודית, מתכנן תוכניות או צועק על העוברים ושבים. תמיד רק אוסף ומעשן ומדבר איתי. עכשיו כשאני חושב על זה, אני בכלל לא זוכר שראיתי אותו אי פעם מדבר עם מישהו מהבקבוקאים האחרים, שתמיד היו מסתובבים באיטיות בפריפריה של המבט שלי, מתחמקים מהעוברים ושבים ושולים בביישנות בקבוקים מהפחים. ובכל זאת, הוא היה מספר באריכות על המעללים שלהם, מפליג במחמאות ופירוט מדוקדק של מעלותיו החיוביות של כל חבר וחברה בחבורה.

הוא מספר על איך וילם הצעיר הצליח לברוח מהשוטרים שלוש פעמים בלילה אחד, ועדיין הצליח לאסוף את אחת הערמות הכי מרשימות שהבקבוקאים אי פעם ראו; על יוהאן השיכור שכל לילה מופיע עם בקבוק אחר של אלכוהול כבד אף על פי שבכלל לא ברור מאיפה יש לו כסף לטפח את ההתמכרות הזאת, כי הוא לא מצליח לאסוף כמעט כלום; על קלואי שברחה מהבית של ההורים העשירים שלה כשהייתה בת ארבע-עשרה ומאז לא מצאה את הדרך חזרה אז היא אוספת בקבוקים – אבל על עצמו אף פעם לא שמעתי אותו מדבר. תמיד רק החבורה, ומעל כולם – סמואל. סמואל האמיץ שלא מפחד להתווכח עם שוטרים, שצועק על מנקי הרחובות שלא יעזו לזרוק אף בקבוק, סמואל הנפלא שתמיד דואג ושואל וזורק מילה טובה, סמואל החכם שמשרטט מפות ומחלק אזורים ומתמקח עם שאר חבורות הבקבוקאים, סמואל המוכשר שגם עם עין אחת יכול לראות בקבוקים ממרחק של שלושה גשרים – אני מכיר יותר סיפורים, עובדות וקוריוזים על סמואל משאני זוכר על עצמי. ואולי זה בסדר, כי בכל מקרה אין לי כל כך למי לספר – יוסוף בכל מקרה לא היה מקשיב, וגם עם יונתן לא היה אפשר הרבה, ועכשיו בטח, והוא גם הכיר את רובם.

לפנות בוקר אחד אזורתי אומץ ושאלתי אותו איפה בעצם סמואל. אני לא יודע למה לא שאלתי קודם, זה לא כאילו יוסוף היה מסתיר משהו, למעשה רוב הזמן הוא היה מדבר ומדבר, ובטח הוא היה שמח שאני מביע עניין פעיל ושואל שאלות, אבל בכל אופן אף פעם לא שאלתי – עד אותו לפנות בוקר. בהתחלה יוסוף פשוט התעלם, והמשיך לגולל בשקדנות את פרטיו המיניאטוריים של עוד ערב הוללות חסרת מעצורים ובריחה חסרת עכבות ועקבות מהמטרה – אף על פי שאני באופן אישי בכל התקופה שהייתי שם לא ראיתי אף לא שוטר אחד, שלא לדבר על ניחוח של אפשרות להוללות. אבל אחרי ששאלתי שוב, הפעם בתקיפות שאני לא יודע מאיפה הבאתי אותה, הוא עצר והביט

בי. אחרי כמה שניות הוא החליט כנראה שזה בסדר לספר, והוא סיפר – בהקלה ניכרת לעין, כאילו הסיפור רובץ עליו כבר תקופה – שסמואל עבר לרוטרדם. דודה שהוא לא ידע שיש לו חטפה שבץ עצבני והשאירה לו דירת חדר וחצי בבליידורף. לא הבנתי למה זה סוד – אולי הוא פחד שגם אני אעבור לרוטרדם או שאחטוף שבץ עצבני בעצמי או משהו – אבל אחרי שסיפר הוא היה על סיפו של בכי, שנבלם רק הודות לבקבוק ד"ר פפר שהציץ מתחת לספסל והסיח את דעתו.

כמה לילות אחר כך שאלתי אותו על זה. הוא נראה משוחרר יותר, אבל בכל זאת הוא עשה לי בהתחלה את הקטע של ההתעלמות-התעקשות ועשינו פינג-פונג של שאלות כמו בערב טריוויה עם אנשים מעצבנים במיוחד, עד שהוא נשבר ואמר: "זה מאוד פשוט. מנהיג לא נוטש את החבורה שלו" – ואני הרגשתי מין דקירה של אחריות וגעגוע מתחת לצלע שמאל. חשבתי על יונתן ועל מיכל ועל מגדל השעון, אבל לא אמרתי כלום והמחשבה ברחה די מהר. אחר כך הוא עמד קצת ליד הקנאל, כחכח בגרון ושב לחיפוש הבלתי נגמר אחרי בקבוקים.

באותו הלילה גם למדתי איך יוסוף הגיע לתפקידו הנוכחי כמנהיג החבורה. כיד ימינו של סמואל, המשא הכבד פשוט נפל על כתפיו. הוא נשם עמוק ואמר: "לא רציתי לעשות את זה. המשימה נפלה על כתפיי והייתי צריך לתמוך ולהרים את החברה, וכמו קינקינטוס הרומאי הדגול נשאתי את משאי בשתיקה". זו הייתה הפעם היחידה ששמעתי אותו אומר משהו על עצמו, ואז לא הבנתי בדיוק למה הוא התכוון, אבל הוא מייד שינה נושא וחזרנו מהר לסיפורים ולבקבוקים.

חוץ מכששאלתי על סמואל, אני זוכר רק לילה אחד שיוסף שבר את הרוטינה שלו, שאולי היא בעצם הרוטינה שלנו. זה היה מהלילות האלה שיוורד בהם גשם קטן ומעצבן שנופל לך על הכתפיים כמו מטוסים מנייר, כזה שכל בן אדם סביר היה נאחז בכל בדל של תירוץ כדי להישאר במהלכו בבית; זה היה בדיוק כשיונתן התחיל להחריף, והרגשתי את המחנק הנורא הזה שאפשר להרגיש רק כשנוח לך מדי בבית, וכרגיל הלכתי לרחבה של הכנסייה שליד הבית של אנה פרנק, בציפייה-לא-ציפייה לעוד שיחה עם יוסוף. כמעט אף פעם לא הייתי אומר הרבה בשיחות האלה, תמיד מקשיב ומהנהן ומשחיל איזו בדיחה דלוחה בין המעשיות של יוסוף, אבל בלילה הזה פשוט לא סתמתי את הפה. זרקתי כל מה שיהיה לי לזרוק, ויוסף – שתמיד היה בתנועה, פעור עיניים, רכון קדימה קלות, על המשמר לבקבוקים – עמד והקשיב, נותן לטיפות הגשם להצליף בו ברכות, מהנהן ומדליק לי מחדש את הסיגריה ששבה וכבתה בשצף הדיבור והטיפות.

אחרי שסיימתי שתקנו, ואחרי שהשתיקה התגברה על קולות הטפטוף הוא אמר: "הפחד הוא גשם שמתחזה לסופה. אבל תסתכל עליו – אתה אפילו לא צריך מטרייה כדי להתמודד איתו. עד מחר או מחרתיים הוא ייגמר, והתעלות ייקחו אותו לים, ישכחו את העובדה שהוא אי פעם היה פה". "אבל מה אם אני אֶסְחַף לים ביחד איתו?", נורתה ממני השאלה בלי שאפילו ניסחתי אותה לעצמי. הוא הסתכל אליי, חייך ואמר – "פשוט תתחיל לשחות".

איכשהו חשבתי שאחרי זה משהו בינינו יהיה אחר, שנדבר באמת ולא רק בסיפורים, שאני לא אצטרך לספר בדיחות מטומטמות כל הזמן או משהו כזה. אבל כשחזרתי ארבעה

או חמישה לילות אחר כך, זה היה כאילו השיחה הזו לא קרתה. סוף-סוף פסק הגשם והלילה היה בהיר וצלול, ואני הגעתי עם שתי בירות שקניתי בחנות הלילה כדי לחלוק אותן עם יוסף – והכול היה אותו דבר. הסיבובים היו אותם סיבובים, והמסלול אותו מסלול, והסיפורים והציטוטים והסיגריות ששבות וכבות והחמיצות האפורה של הלילה – כלום לא השתנה.

אני לא יודע למה ציפיתי או אם בכלל ציפיתי למשהו, אבל מאז כבר לא באתי כל כך הרבה. יונתן היה על אדים והילדים לא הפסיקו לבכות ועל כל שרפה שכיבתי אלוהים זרק לי בקבוק תבערה מהחלון. גם לא הרגשתי שיש לי מה לבוא: אף על פי שהמרווחים בין מפגש למפגש הלכו והתארכו, וההנהונים שלי נהיו פחות ופחות נמרצים, יוסף התנהג בדיוק אותו דבר. הוא לא הבחין שאני מושך אחורה, ואם הבין, לא ניכר שזה עודד אותו להתנהג אחרת. אני לא זוכר מתי, אבל מתישהו הפסקתי ללכת, וגם לא שמתי לב.

לא מזמן, כשחזרתי ליפו לשבעה בבית של ההורים של יונתן, יצאתי להליכה בסמטאות שליד כיכר השעון. כמה שרציתי פעם שהסמטאות האלה יהיו בשבילי משהו – אבל כשהלכתי בהן אז, רק הרגשתי זקן וריק ומיותר. פסעתי בין הסלעים לפיצוציות ומסעדות יעניי-דגים-שרק-תיירים-יושבים-בהן והסתכלתי על הבלטות והלכלוך, ואז פתאום ראיתי אותו. אני לא יודע אם זה באמת היה הוא, או מישהו דומה, או סתם חיזיון של איש, אבל ראיתי אותו בבירור: גבוה וחזק, עם שיער ארוך ושחור שבוהק בשמש למרות הלכלוך, חיוך שחצני-חשדני ועין מזכוכית. הוא ישב על החומה ליד הבאר הישנה ועישן בשרשרת, עוקב אחרי ההליכה המהוססת שלי בעין הבריאה שלו. כשהגעתי לקצה הרחוב נעצרתי ובהיתי בו, והוא בהה בי, ועמדנו ובהינו זה בזה עד שהשמש שקעה והדבר היחיד שעוד הצלחתי לראות זו עין מזכוכית שמנצנצת לכיווני את פנסי הרחוב הצהובים-לבנים.

כשהשבעה נגמרה, אחרי שבכינו את כל מה שהיה לבכות, חזרתי הביתה לאמסטרדם. עשיתי כל מה שיכולתי כדי להימנע מלעבור ליד הרחבה שליד הבית של אנה פרנק, בעיר כזאת זה לא מסובך במיוחד, אבל בכל זאת, הייתה פעם אחת שלא מצאתי מסלול חלופי ומצאתי את עצמי עומד בפינה של רוֹזֶנְבֶּרְגְּ ופְּרִיִּנסְבֶּרְגְּ בלילה, מחכה לחשמלית שכבר מזמן עברה. הרחובות היו נקיים ועירומים מבקבוקים, וליד כל ספסל ראיתי שהעירייה הציבה פחי מחזור שפערו את פיהם המתכתי בתיאבון לפלסטיק ואלומיניום וזכוכית. התכונה העוקצת שתמיד עמדה באוויר כמו התנדפה, ולא ראיתי בשום מקום זכר – לא ליוסף, לא למעיל היוניקלו הסגול-עד-בחילה שלו, ולא לבקבוקאים. אני לא יודע אם רציתי בכלל לראות אותו, ואם הייתי רואה אני לא יודע אם הייתי מספר לו, אבל בכל מקרה לא ראיתי אותו, ועישנתי את הסיגריה שלי בשתיקה עד שאוטובוס הלילה הגיע. מאז אני כבר לא זורק בקבוקים לפח, אבל עדיין קשה לי לא להדביק שמות תואר לאנשים.

האיום האיראני

עשיתי פדיחות רציניות ביום הראשון ללימודים, לפני כמה חודשים. באירוע הפתיחה, שבו הגישו לנו בירות וציפו מאיתנו להתיידד עם הפרופסורים ההוֹכֶּח־חשובים, התרגזתי שלא היה כיבוד טבעוני, נהמתי: "אני את התזה שלי אכתוב על הגלובליזציה של ניצול חיות באקדמיה הגרמנית", ורק אז ראיתי שראשת התוכנית ללימודי גלובליזציה עומדת בדיוק משמאלי. בניסיון להציל את המוניטין העקום שלי, נכנסתי איתה ועם עוד פרופסור, העילוי של התוכנית, לשיחה די ארוכה על זה שהישראלים בברלין כבר פחות ופחות תופסים את עצמם ביחס לשואה, ויותר ויותר ביחס לקהילות המהגרים המתרבות של העיר.

כשהסמול-טוק נגמר וחזרתי החוצה, למעגל העישון של הסטודנטים הקשוחים, הצ'כי צחק עליי מול כולם, אמר שניסיתי להרשים את פרופסור אנדראס, וקרא לי חנפן. כמובן, כדי לפצות שתיתי עוד בירות, והמשכתי כמובן להשתטות, והשיא היה, לפחות לטענת הצ'כי, כשלחצנו ידיים והתערבתי איתו על מאה אירו על זה שיש בבניין הפקולטה שלנו מכשירי האזנה שמופנים לשגרירות האיראנית, ועל זה שבשגרירות האיראנית, שהתחת שלה צמוד לחצר העישון המצ'וקמקת שבה עמדנו, מצותתים לנו.

אני בכלל חשבתי שהשיא שלי היה כשהטחתי בטעות כוס על הרצפה ויצאתי בצהלת "מזל-טוב", אבל פאבל הצ'כי ממש התעקש שהרגע הכי מצחיק היה כשהתעקשתי מול כולם שאין סיכוי שמרגלים איראנים לא מאזינים להרצאות המשמימות שהן מנת חלקנו. כשהתעקשתי, אפילו נופתי בייחוס המשפחתי למול הקהל המצחקק – הרי סבתא שלי נשבעת שהיא חלטה במוסד פעם – שהופך אותי לבר-סמכא, ואפילו הדגמתי את טענתי שהאוניברסיטאות הן אתרי ריגול מקובלים, כשסיפרתי על האוניברסיטה העברית, שמהגגות שלה צה"ל מתצפת על תושבי עיסאווייה המדוכאים.

אבל האירופאים האדישים, שעד אוקראינה בכלל לא האמינו שמלחמות זה עדיין עניין של לבנים, גם לא האמינו לי שבברלין של היום יש שפיזונים. היחידי שתמך בי, כמובן, היה הטורקי, פעיל האופוזיציה הנחרץ, שעוד במולדת למד דבר או שניים על שירותי ביטחון. קל לזהות את החבורה שלנו, הטורקי, אני והתוניסאי. כמעט כל הסטודנטים הלא-אירופאים אצלנו הם בנות אסייתיות, אבל אנחנו שלושה בנים, עם שפמים תואמים, שיושבים ומשרשרים סיגריות מגולגלות.

בכל יום שלישי אנחנו יושבים יחד בחצר הזו, לפני השיעור של המרצה הארגנטינאי. כעסתי עליו כשבשיעור השלישי הוא סיפר שהוא הלך לבית-ספר 'שלוס-עליכס' בארגנטינה, קשה לתפוס את עמדת היהודי כשגם המרצה שלך כזה, אבל בדיעבד הוא מלמד ממש אחלה. ובכל פעם שאנחנו מעשנים ביחד בחצר הקטנה, הטורקי, התוניסאי

ואני, אנחנו מדברים בקולי קולות, בשלושה מבטאים, על הפגישה הבאה של המחתרת הציונית האנטי־איראנית שלנו, שמתכנסת אחת לשבוע, בימי חמישי, מתחת לפארק טַרְפֶּטוֹ, וצוחקים מאוד. ובכל זאת, ואפילו שאולי אזכה ככה במאה אירו, בחיים אני לא נכנס לטרפטו בחמישי בלילה. אני נשבע בסכתא שלי היקרה, אם האיראנים לא מצותתים לבניין שצמוד אליהם – הם ממש מפגרים.

הישראלית השנייה שבתוכנית – שנה מעליי, בקורסים אחרים – שלחה לי לפני כמה ימים צילומסך מכריע מהאינסטגרם בצירוף אימוג'י צוחק־מתפקע, שמראה שמצאו 250 קילו של פצצות מתחת לבית החולים היהודי שבעיר. באינסטגרם אמרו שמישהו כנראה שכח אותן שם במלחמת העולם השנייה. אני לא בדיוק מבין איך אפשר לשכוח רבע טון חומר נפץ או לשפן חולים מעל וואחד דינמיט במשך שבעים ומשהו שנה, אבל אני נשבע שזו אמת לאמיתה. בית החולים נמצא ברחוב איראן, צמוד לרחוב אוסלו, ואני גר ממש לא רחוק משם. כדי להגיע לדירה העורפית שלי אני יורד בתחנת אוסלו והולך הביתה את כל שוודיה־שטראסה.

בראשון תיסגר התחנה וכל הרובע ייחסם, כי שירותי הביטחון יוציאו את הפצצות של הנאצים מתחת לבית החולים היהודי ברחוב של האיראנים בברלין. הלוואי שהיה לי כשרון כתיבה מתאים, היה אפשר לעשות מזה סיפור מתח מטורף. אפשר היה, נגיד, לחבר את זה למרגלים בחצר, או להזכיר את הסינים בצרפת שהתעצבנו כשיום אחד קדחו להם בגינה כי התברר שרגע לפני שדוד פוגל נשלח לאושוויץ הוא החביא בחצר השגרירות שלהם, בכדי חלב, את כתבי היד שלו. משהו כזה, לא זוכר בדיוק. הייתי יכול גם לשקר ולהגיד שבגלל המחבלים אני לא יודע איך אגיע בראשון למסעדה הפרסית שבה קבעתי לאכול חורשט סבזי עם חברים, אבל בראשון בכלל קבענו לנגב חומס במסעדת רמאללה. ממוצאי שבת המשטרה תממן מלון ללילה לכל מי שגר ברדיוס 250 מטרים מהמוקשים ותעזור לו לפנות את הדירה, על כל צרה שלא תבוא. היא גם תכריח את כל מי שגר ברדיוס 500 להתפנות למשך כל הבוקר, אבל הם לא יצטרכו לארוז רכוש. כולם אומרים שזו סתם היסטריה גרמנית, שהפיצוצים המבוקרים האלו תמיד עוברים סבבה לגמרי, אבל אני, 531 מטרים בקו אווירי אוורירי, לא רוצה לקחת שום סיכוני הפגזה, וכבר קבעתי שאעביר את לילה על הספה של פאבל.

אני חושב שזה רק מתאים שאבקר אצלו בבוקר הפיצוץ המבוקר, כי הפעם היחידה שהגעתי לבית החולים הזה הייתה באשמתו. הוא הסכים שאתנחל אצלו, אבל אמר לי שעם כל הכבוד הגיע הזמן שאתחיל ללמוד גרמנית או לפחות אתחיל לעקוב אחרי חדשות באנגלית כאן, לא הגיוני שאני נסמך על צילומי מסך של מיקה המסטולית כדי לדעת אם מתפוצצים לידי דברים, ולא הגיוני שאני עובר ליד שלטים עם סימני אזהרה של מוות שכל השכונה מוצפת בהם כבר שבועות ארוכים, בלי שלפחות אנסה לתרגם בגוגל ולהבין במה דברים אמורים. הוא צודק כמוכן, אבל על הזין שלי.

בחנוכה האחרון הגעגועים גברו ונורא רציתי לעשות מסיבה קטנה, אפילו הכנתי פלייליסט עם 44 שירים על אור, אבל כולם ביטלו לי ואמרו שזה לא מתאים. אנטישמים. כפיצוי,

פאבל הזמין אותי למסיבה מתחרה שהוא ארגן באותו סוף השבוע. הוא אוהב אותי, אבל לרוב הוא לא מזמין אותי, הוא יודע שלא אבוא, ישיבות אצלו זה עניין למתקדמים, לא לסופגניות ולטקסס. הוא ביקש ממני להביא משהו. הוא ציפה לכמה בירות או יין, זה הנוהל, ודי הופתע כששלפתי חנוכייה וכיפה. אבל ההוללים זרמו איתי ואמרו אמן בסוף כל ברכה. לזיגמונט באומן צדוק"ל היה מונח כזה, אלושמיות. אנטישמיות זה כששונאים יהודים, פילושמיות כשאוהבים, אבל אלושמיות היא פשוט ההתייחסות ליהודי כשונה, כחריג, שמוטמעת חזק-חזק בגרמנים. כבר אין לי סבלנות לזה שבחצי מההיכריות כאן אני משמש כג'רפה בגן חיות, וכשהקלאברית הגרמנייה אמרה לי שהיא יודעת היכר-ל על חנוכה ושיש לה מלא חברים יהודים, וכשגרמני אחר במסיבה סיפר לי שיש לסבתא שלו עניין לא פתור עם ישראל ושר הבה נגילה, דווקא התחמקתי מהם, אף על פי שהם גם אהבו את פיליפ ויוזף רות, ואף על פי שאני זה שדחף לשם כיפה וחנוכייה, ואף על פי שהם הציעו לי בנדירות להיכנס איתם למשלוח כי עמד להיגמר להם החומר, שאותו הם הסניפו משורות מקבילות ששורטטו בכרטיס סטודנט פג-תוקף על תחתית החנוכייה שלי, ממש מתחת לקנים.

כשירדנו כולנו לקבל את פני מונית הקוק המקומית כבר נשארנו לבירה בבר הפינת, מקום מטונף של מאפיונרים יוגוסלבים, והתיישבנו בשולחן עם עוד כמה אנשים. פרסייה אחת עם נצנצים בעיניים התחילה לדבר איתי, והייתה נחמדה בטירוף. אני, לעומת זאת, כעסתי ועייפתי, ומצאתי שוודית מרירה שלומדת ערבית וידיש, וסקוטי טמבלול שאפשר להתווכח איתו על מוזיקה, ותכננתי להיות איתם קצת ולחתוך לישון.

הפרסייה אמרה כמה היא שמחה להכיר אותי, חייכה, וניסתה להשתלב בשיחה ובתוכניות האורגיה של הבליינים. היא מאוד רצתה להשתלב גם איתי, אף על פי שבבירור לא הייתי בקטע של מעשי הפריצות שלהם, ושוב ושוב דחקה בי לבוא איתם לתא השירותים. כשהיא הבינה שלא אצטרף לקבוצה היא לקחה אותי לתא השירותים לבדה. היינו שם כמה דקות, אבל חוץ מלדחוף לשון במורד הגרון שלה לכמה רגעים, אני חייב להגיד שבקושי עשינו שם משהו.

התעצבנתי על זה שהאיראנית הזו הייתה נחמדה למישהו עצבני כמוני, ואמרת לשוודית שהיא עושה את זה סתם כי אני הישראלי הראשון שהיא מבלה איתו, כי היא מתרגשת לגלות שאני לא אויב, וזה מפגר, ואני מספיק לא-גזען בשביל לשנוא איראנים בדיוק כמו שאני שונא ישראלים. ואני שונא ישראלים. הסקוטי הנהן בהסכמה, אבל בדיעבד, האיראנית הזו הייתה ממש נחמדה, ונראה לי שפספסתי סיכוי לשלום במזרח התיכון, פעם שנייה באותם ימים. ונראה לי שזאת הייתה טעות לשבת בבר האפל הזה, כי הייתה בו מוזיקה מחורבנת וכי כולם שם היו מאפיונרים מפחידים.

יום למחרת, פאבל סימס לי שחבל שלא עליתי איתם חזרה לדירה ושהיה ערב פיצוץ, כולם עלו אחד על השני ומה לא, וכדאי שאשתחרר כבר ואתמסר לחיי הסטודנט בברלין. אבל שמחתי מזה שנשארתי לשתות עד שהקאתי על העץ שמחוץ לבר, כי בפעם הקודמת שעליתי איתו חזרה במהלך מסיבה דומה הייתי שיכור פיצוצים וכולם שיחקו יחד "פאק-מרייקל".

זרמתי וניסיתי להכיר להם משחק משלנו, "חברהש'ך סבבה והכול". זה עובד יותר טוב באנגלית, שם זה פונה ישירות לכל המגדרים. התחלתי בשאלות הקלאסיות – "חברהש'ך סבבה והכול, אבל כל פעם שהיא חוזרת הביתה היא מחרבנת על הרצפה ואתה צריך לנקות – לוקח או לא?", "חברהש'ך סבבה והכול אבל הרופאים אומרים שהיא תמות בגיל ארבעים – לוקח או לא?", וכמובן, "חברהש'ך סבבה והכול אבל היא לא מוכנה להכיר לך את ההורים".

יוהנה השוודית אמרה שזה משחק ממש חמוד בעינייה, כי אם עונים לו ברצינות אפשר להבין דרכו, בהפוך על הפוך, מה חשוב לאנשים באהבה ומה זו מבחינתם אינטימיות, או לפחות על מה הם לא מוכנים לוותר בקשרים. פאבל התפייט קצת פחות, והשתמש בכל שאלה כדי להגיד כמה הוא שונא סטרייטים וכמה ההרגלים המיניים שלהם מבחילים. צריך להבין, מדובר באירופה, אז כל הנעליים נחלצו כמובן כבר בכניסה לבית. וכשפאבל קרא למשחק שלי מפגר ובאותה נשימה ניסה לחפון אותי, לא נשארה לי ברירה אלא לחכות להזדמנות המתאימה ולבעוט בו. ובאמת, כשהוא הסתובב להכין לי קוקטייל, ניגחתי רגלי בתוך הטוסיק העסיסי שלו, היישר לפלח ימין. לא הרגשתי שום דבר כואב באותו רגע, שמעתי רק קנאק קטן, אבל בבוקר לא הצלחתי להתרומם מהמזון שלי במשך דקות ארוכות – ברור שאני ישן בלי בסיס, בכל זאת, ברלין.

התקשרתי לפאבל אבל הוא לא ענה, אם הוא לא היה בהנגאובר הוא בטח היה במכון, מטפח את ישבן הברזל. אחר כך התקשרתי בהיסטריה לטארק הטוניסאי, הוא אף פעם לא הוזמן למסיבות אצל הצ'כי אבל הוא גר באותה שכונה מזרחית כמוני, ושמתי עליו את ידי וקיפצתי על רגל אחת כל הדרך למרכז הרפואי הקרוב, בית החולים היהודי שברחוב האיראני.

עשו לי רנטגן, דיווחו לביטוח, וכששאלתי את הרופא אם הוא יהודי הוא אמר בקשיחות שהיום לא נהוג לשאול בגרמניה כאלה דברים. אמרתי לו – מה אתה מפגר, זה בית החולים היהודי ואני מישראל, והוא אמר לי, אה, לא חשבת על זה, אבל אני סתם גרמני ממוצא טורקי, ולא היית חייב לנסוע במיוחד עד לפה, היו מקבלים אותך בכל חדר מיון בברלין.

הרופא אמר, באנגלית רצוצה ביחס לזו של כל רופא ישראלי, שזה נקע באצבע, ושאין מה לעשות, ושזה פשוט יכאב לי עכשיו כמה ימים. הדבר היחידי שאולי כדאי זה להסתובב בימים הקרובים עם קרוקס, כלומר עם עבריינים. אמרתי מה לעזאזל, והוא אמר כן, קרוקס, הם יעזרו לי להתהלך כאן, ורק כשביקשתי ממנו להראות במה מדובר גיליתי שהוא מתכוון בכלל לקביים: הוא תרגם לא נכון לאנגלית את הקרוקן הגרמניים. באנגלית בכלל אומרים קראצ'ס.

כשדידיתי בערב על הקביים כל הדרך לביתו של הטורקי הוא הכין לי תבשיל פרסי שהוא אוהב, עם לימון שרוף. אמרתי לו, בחיאת אסלן, חודשים אנחנו מכירים, אתה גר עם פליטה איראנית, איך רק עכשיו אתה מכין לי פעם ראשונה משהו כזה טעים. והוא ענה לי, בדיוק, כפרה, בדיוק, האיראנית נסעה לפסטיבל, אז רק עכשיו אני יכול להכין את התבשיל הזה, נראה לך שהייתי מסתכן בלהכין את הדבר הזה לידה? זה תבשיל פרסי

כמו שהשקשוקה של יוהנה ישראלית, אני זוכר איך התאפקת אז שלא להקיא כשהיא בישלה לנו.

דרך השותפה לשעבר של אסלן, דריה, הגעתי לסומייה, טרנסית איראנית שעוררה די הרבה עניין בברלין כשעשתה תערוכה חושפנית על תהליך ההתאמה המגדרית שלה כשהפגנות הנשים נגד המשטר שם היו בעיצומן. ראייתני אותה, מכרתי את זה לאיזה מגזין אמנות נחמד בארץ, ומאז התחלתי להסתובב קצת עם החבורה שלה, שמוכיחה שקשיי המהגרים מכל מקום די דומים.

חברה נוספת שלה שאלה אם ארצה לשמוע על המסיבות שהם מארגנים, אני לא בדיוק יודע איך לכתוב אותה, הוא כל הזמן אומרת לי שזה לא באמת חשוב לו כי פרסית זו השפה הכי שוויונית בעולם, אין שם בכלל הבחנה לשונית בין "הוא" ל"היא" או בין גברים לנשים, אבל בכל זאת זה לא ממש עוזר למצב הנשים שם. ככה שמצד אחד היא לא כל כך מתלהב מזה שכל השמאלנים חושבים שאם הם רק יִשְׁנו את המילים שבהן הם משתמשים אז גם תיפול הפטריארכיה, אבל מצד שני, עם כל הפרפורמנס המטושטש שלו, נראה לי קצת מטונף לקרוא לה במגדר קבוע.

בכל מקרה, הידידה הזו צירף אותי לערוץ הטלגרם הרלוונטי, של מחתרת הטכנו הפרסית. שם קיבלתי בדצמבר הודעה ארוכה שבה נכתב שהן מארגנות בפארק טרפטו מסיבת חשק לכבוד ליל הִיִלְדָא, חג פרסי שקורה בלילה הכי ארוך בשנה, וכדי להיכנס אליה יהיה צריך לגמור לאחד המארגנים על הפנים. עשיתי לייק להודעה כפי שמקובל, אבל בלילה עצמו הייתי עסוק בדברים אחרים.

סיפרתי את כל הדברים האלה לירקן שלי, מחוץ לתחנת אוסלו, ליד הבית שלי וליד בית החולים. יש לו דוכן שפתוח עד שלוש בלילה, אז תמיד אני קונה אצלו כשאני מגיח שיכור מהרציף. בסתיו יש לי בעיה כזו של השקיית יתר, גם של העציצים. אז אני עובר אצלו בשנתיים בלילה, מבסוט וגמור, בוחר ירקות בעלטה, ואז בבוקר מתעורר ליד ארבע חבילות שזיפים חצי־רקובים. לזכותו ייאמר שהמחירים אצלו טובים, שהוא אוהב לדבר, ושהבדיחה הקבועה שלו – "אחריות של חמש שנים על כל המוצרים" – תמיד מעלה לי חיוך על הפנים.

בגלל המבטא הערבי שלו לא ניחשתי שהירקן שלי מאיראן, אבל אחרי כמה שיחות ליליות הוא גילה לי שיש שם מין מיעוט ערבי כזה, קצת נרדף, ושהוא הגיע לכאן כפליט. מייד התחלתי להתנצל בדרכי הרגילה ולהגיד שאין לי שום בעיה עם איראנים, שהייתי פעיל בארגוני שמאל, ושחשוב לי לדבר ולהתחבר גם מעל הגבולות המלאכותיים. אבל הוא צחק ואמר, אם ככה מה אתה עושה ממני איראני, רק בגלל שנולדתי שם? תרגיע, אני ערבי שחי בברלין כבר עשרים וחמש שנים. וחוף מזה מכל הסיפורים שלך אתה אמור לדעת שהממשלה שלך לא לגמרי טועה, האיראנים באמת מאיימים.

יופי אקזוטי

לשפה אין באמת גבול, היא ממשיכה ומהדהדת בראש, בלב
ובכל פינה בגוף, נאחזת ולא מרפה.

באחד הקיצים העקובים מדם נסעתי. ליתר דיוק: חזרתי. לא לניו יורק – העיר שבה נולדתי בבית החולים 'בית ישראל' – אלא לוורשה. העיר שבה ביקרתי פעם אחת שמונה שנים קודם במסגרת ה"מסע לפולין", בעיניים מסומאות מסיפורי שואה. לא זכרתי דבר מהביקור פרט לאגדרטה לחייל האלמוני שבכיכר יוזף פילסודסקי, אולי כי השומרים הצבאיים עדיין עמדו שם באותה הפוויציה ממש. לוורשה הגעתי כמהגרת עם התחלה של משבר זהות שבמרוצת הזמן הלך והתעצם ככל שהבנתי שאין מקום אחד שמתאים לכל הפרגמנטים של הזהות שלי. הדרכון האמריקאי ישב במגירה כמו קלף אֶס שרק מחכה להישלף ברגע המתאים. את הדרכון הפולני קיבלתי שלושה ימים אחרי הבחירות לממשלה. הפשיסטים ניצחו.

סבא שלי הקומוניסט, שנולד בשטעטל במרכז פולין ומעולם לא למד עברית, העניק לי לאחר מותו את המתנה הזאת, שפרמה לי עוד כמה קצוות בזהות. עשיתי כל מה שצריך כדי להצדיק אותה. למדתי את השפה הפולנית על בוריה, כולל בדיחות וסלנג, שירי ילדים ודקלומים והרבה-הרבה קללות. למדתי לשיר את ההמנון ושיננתי את ההיסטוריה של המדינה שהרבה מאוד שנים כלל לא הייתה קיימת. שיננתי את שמות המלכים, ראשי הממשלה, דמויות המפתח בחברה ובתרבות, ואפילו את רזי הקולניריה הפולנית למדתי. ניסיתי להפוך את עצמי לפולנייה מן המניין. לנגד עיניי הייתה הצוואה של סבא שלי, שנמצאה שנים לאחר מותו בדמות מכתב סרוק בארכיון המדינה בשליזיה התחתונה. במכתב, שנשלח מהמעברה בבית שאן בשנת 1957, מגולל סבא את קורותיו כפעיל קומוניסטי בפולין לפני המלחמה. הוא מבקש לשוב למולדתו ולגדל את בנותיו במדינה סוציאליסטית. מעל כתובת השגרירות הפולנית בתל אביב הוטבעה חותמת גדולה עם המילה "נדחה". סבא מעולם לא חזר למכורתו. אני חזרתי במקומו. פולין כבר לא הייתה מדינה סוציאליסטית. איכשהו חייתי בה, במדינה שבה אסוציאציות לשואה ניבטות מכל אבן ופינה. מתוך מנגנון הגנה אינטואיטיבי ניסיתי לטאטא מעליי – כמו הריסות העיר שנערמו לגבעות בשנות החמישים ועליהן נבנתה ורשה ה"חדשה" – את כל המבטים התמהים, הבדיחות השחורות ושכבות הזיכרון הקולקטיבי שדבקו בי אחרי שתיים-עשרה שנות לימוד במערכת החינוך הישראלית, ולהתרגל לחיי היומיום בוורשה. הרבה משכונותיה הזכירו לי את בתים ובמיוחד את רמת יוסף, "השכונה של הרוסים" המרוחקת מהים, שבה שכן הבית של סבתא שלי. הוויסלה, הנדה ששולם אֶס כתב שהוא ממלמל אליו ביידיש, לא היה תחליף ראוי לחופי הים

התיכון. רק ביציאות מהעיר, באוטובוס, במכונית או ברכבת, כששימונה הסוציאליסטיים של ורשה הצבועים בצבעי פסטל התרחקו באופק והגוף התחלף ביערות המקיפים את העיר, שבו מחשבותיי לנדוד אל חבורות הפרטיזנים. רוחות רפאים שעדיין מסתתרות מאחורי העצים.

אך עם כל ניסיונותיי להשתלב, לחיות חיים שגרתיים כולל זוגיות ולימודים ועבודה, המבט שלי נשאר חיצוני, כמעט אקזוטי. וזה היה גם המבט של פולין עליי. בדיוק במילה הזו השתמשה דודתה של תרזה לתאר אותי, "יש לך יופי אקזוטי", היא אמרה לי בפולנית כשישבנו תחת עץ התפוחים בחצר ביתה הכפרי באחד מלילות הקיץ האחרון שלי בפולין. אולי היא התכוונה לשילוב העיניים הכחולות והשיער החום העבה, אולי לדרך שבה דיברתי, לאופן שבו המילים וטעויות הדקדוק הקלות התנגנו על שפתיי, למבטא הלא ברור. אי אפשר לתייג אותי בקלות או לחבר אליי לאום, שפת אם או אב. ברוח הערב הקרירה של הקיץ ישבנו, תרזה ואני, על כוס יין, וצחקנו על השימוש של דודתה במילה "אקזוטי". הרי מבחינת המראה נראיתי כמעט כמוה, והעיריה שממנה באה משפחתי נמצאת במרחק נסיעה קצר מאותו הכפר שבו בילינו את חופשת הקיץ.

מבט דומה היה לי עצמי על פולין. הסטראוטיפ של דמות הפולני החלש, התועה, שגור למדי בתרבות הישראלית. סבא שלי, שענה לכל קריטריון אפשרי של הסטראוטיפ, ניבט אליי מכל דמות שענייני נחו עליה ברחוב או ברכבת התחתית. חוקית השתייכתי למדינה אבל לא הרגשתי שייכת. כשהמבטא היה מסגיר אותי והיו שואלים: "מאיין הגברת באה?" הייתי מהססת, סורקת מכף רגל ועד ראש את השואל ועונה בהתאם. האָס שלי – הדרכון האמריקני – תמיד מוכן. פעם עזר לי נהג מונית אחד להעמיק את הסיפור. "ההורים היגרו, מה?" הוא שאל. הבנתי שאכן יש לי פה קלף מנצח. אחרי ההפיכה הצבאית, לקראת סוף שנות השמונים, הפכה ההגירה אפשרית יותר. יותר ויותר פולנים הסתכלו מערבה בניסיון לדמיין עתיד של שפע ושל אפשרויות בלתי מוגבלות.

בעזרת האָס שלי הצלחתי למחוק מחיי עשרים ושתיים שנים של ישראליות. "ההורים היגרו", עניתי, "מוורשה לניו יורק" (הוריי עברו לניו יורק כסטודנטים וחזרו איתי לישראל). "ואת חזרת לפולין לבד?" שאל נהג המונית. "כן", עניתי, תוך כדי שאני מנסה להבין אם נימת קולו יותר נלהבת או יותר תמהה. ביני לביני חשבתי, שבעצם לא חזרתי, כי מעולם לא עזבתי. כדי לחזור צריך קודם כול לעזוב. מאז נאחזתי בכוח בנרטיב ההגירה המפוברק-חלקית של הוריי, אך ככל שהתגלו בו יותר חורים ומשקעים שקעתי גם אני בתוך המציאות הפולנית שפתאום נראתה לי באמת אפורה. ירח הדבש הפולני שלי נגמר והתחלף בהסתכלות נכוחה, לא רומנטית. הרגשתי כאילו התחלתי להרכיב מכשיר שמיעה אחרי שנים של ניסיונות לקרוא שפתיים. התחלתי לשמוע קולות חדשים ולא הייתי בטוחה בנוגע לטיבם. כשנסגר העולם גם אני נסגרתי ורציתי לחזור הביתה. אבל לא ידעתי היכן הבית. בסופו של דבר נסעתי לאמריקה. מפוכחת ועייפה הגעתי לעיריה קטנה באפ־סטייט ניו יורק, נושאת איתי שתי מזוודות, חמש שפות ומטען חיים שאספתי במזרח אירופה. כאן, האָס שלי שונה. אני מזוגגת בין זהויות ודרכונים לפי הצורך. פולנייה-אמריקנית. הזהות העברית שלי חרגה מגבולותיה הטריטוריאליים ונתחמה בגבולות השפה. אבל לשפה אין באמת גבול, היא ממשיכה ומהדהדת בראש, בלב ובכל פינה בגוף, נאחזת ולא מרפה.

קטרינה ברונר

שתי תמונות ראשונות ממחזה בכתובים

[המחזה מתרחש בקיץ 1943 בגנרלגוברנמן בפולין]

הדמויות:

האופטי־שטורמפיהרר ארנסט ברונר – בן 47 – קצין אס־אס, מפקד מחנה ריכוז גרמני בפולין.

פראו קטרינה (קטי) ברונר – בת 45 – אשתו של ארנסט ברונר, משוררת.

פראו באטינה (בטי) שטרופ – בת 44 – חברת נעורים של קטרינה ברונר, משוררת.

שטורמבאנפיהרר קרל שטרופ – בן 40 – בעלה של באטינה, קצין אס־אס, מפקד מחוז בפולין.

שארפיהרר אמיל ברונר – בן 19 – סמל ראשון בוואפן אס־אס, בנם של קטרינה וארנסט.

חנה – בת 21 – עובדת כפייה יהודייה־גרמניה שעובדת בבית משפחת ברונר.

תמונה ראשונה

הגינה של קטי. זוהי גינה מטופחת, עמוסה בפרחים, שיחים וירק. במרכזה עומד שולחן וסביבו ארבעה כיסאות. שעת אחר צוהריים קיצית נעימה, הציפורים מצייצות. בטי היא הראשונה שיוצאת לחצר. זוהי אישה יפה, מרשימה, בעלת גינונים, לבושה בבגדים מחויטים. כעבור כמה רגעים מופיעה קטי בשמלה קיצית לבנה. בשונה מבטי, היא נלהבת, טמפרמנטית, מפיצה סביבה שמחת חיים.

קטי: אז מה את אומרת?

בטי: נפלא.

קטי: לא היה פה כלום חוץ מהעץ והמטפס על הקיר. הכול עשיתי לבד.

בטי: אני מניחה שיכולת לקחת גן מאחד הכפרים.

קטי: לא רציתי.

בטי: טוב, זמן לא חסר לך. והעבודה בגינה בוודאי מבריא.

קטי: מקלה.

בטי: בימינו גם זה משהו.

קטי: זה הרבה מאוד.

בטי: דאגתי לך. לעבור מברלין לחור שכוח-אל בפולין. ואחר כך הדבר האיום שקרה...
קטי: מלחמה זה דבר נורא, בטי, את זה תמיד ידענו, אבל מי העלה על דעתו שהיא תימשך כל כך הרבה זמן?

בטי: קרל אומר שצריך להתאזר בסבלנות, שככה זה במלחמות.
קטי: גם ארנסט אומר שיהיה בסדר, וזה מספיק לי. אחרי שאמיל נפצע הפסקתי לשאול שאלות.

בטי מסתכלת עליה בפליאה סרקסטית.

קטי: תתפלאי.

בטי: אני באמת מתפלאה.

קטי: הגינה מספיקה לי. תמיד חלמתי שתהיה לי גינה כמו שהייתה להורים שלי בהולדורף.
בטי: את זה אני זוכרת.

קטי: ואת לא האמנת שאצליח, אמרת שאני מפוזרת מדי.

בטי: מתי אמרתי דבר כזה?

קטי: היינו באחת ממסיבות הקיץ של פראו בק. הייתה לה גינה נהדרת. אמרתי שכזאת תהיה לי, ואת צחקת ואמרת שאני אשכח להשקות את הצמחים.

בטי: איך את מצפה שאזכור מה אמרתי לפני יותר מעשרים שנה? אבל אני לא מתפלאה שזה מה שאמרתי, אפילו את הגרניום ששמת בחלון החדר שלנו הצלחת להרוג.

קטי: אלה היו ימים אחרים... (פונה לשיח ורדים אדומים) תראי את הוורדים האלה. הם פרחו רק אתמול. אדומים כל כך.

בטי ניגשת אל המזרקה, נותנת למים לזרום על אצבעותיה.

קטי: זה היה רעיון של ארנסט, הוא אמר שהקול של המים מרגיע את הנפש. זה נכון. בלילה משתרר כאן שקט לא נעים, ולפעמים יש צעקות מכל החוליגנים שמסתובבים שם בחוץ, לפעמים גם יריות...

קרל וארנסט מופיעים בחצר. לגופם מדי אס-אס מגוחכים. קרל מחזיק שני בקבוקי בירה ושתי כוסות. ארנסט אווזו בקערת פירות וכמה צלוחיות. שניהם ניגשים אל השולחן בפנים רציניות ומניחים עליו את מה שהם אווזים בידיהם.

קטי: (לבטי) רציניים כל כך.

בטי: יש עליהם לא מעט.

קטי: לא כאן. הגינה שלי היא אקס-טריטוריאלית (לקרל) אתה שומע קרל? אקס-טריטוריאלית!

קרל: מה?

קטי: הגינה.

קרל: הגינה נפלאה קטי, ארנסט סיפר לי עליה, אבל לא יכולתי לדמיין...

קטי: (חצי בהומור) כאן אין מלחמה, קרל, כאן מתקיימת המציאות הבתולית, הטהורה, זאת שהתקיימה לפני כל ההרס שהביאו איתם בני האדם.

קרל: (צוחק) שכחתי כמה אני אוהב את הראש שלך.

בטי: במקום להתעסק כל היום בפרחים, למה שלא תחזרי לכתוב שירה.

קטי: מאז ששרפו לי אותה אני שותקת.

בטי: פירשו לא נכון את התמימות שלך, זה הכול.

קטי: לא היה שם שבריר של תמימות. הם הבינו טוב מאוד מה שכתבתי. כמה קל לפתור את הכול בטענה לתמימות.

בטי: (בטון נזופני) אז באמת תשתקי. עדיף ככה.

קטי: ומה איתך? הבנתי שהשניים האחרונים שלך הצליחו.

בטי: הצליחו בזמנו. כשיש מלחמה אנשים לא קוראים שירה.

קרל וארנסט פותחים את בקבוקי הבירה, מוזגים לכוסות, מקישים, אומרים "פרוסט" ולוגמים.

קרל: מה אתה אומר?

ארנסט: הרבה שנים לא שתיתי בירה כל כך טובה.

קרל: אני אדאג שישלחו לך עוד ארגו. זה משטורמבאנפיהרר שמדיט שעובד איתי במשרד בברלין. הוא במקור מאיזו עיירה בפרנקוניה, ושם, לא רחוק מהבית של ההורים שלו, פעלה כל השנים מבשלה. לפני שלוש שנים הבעלים נשלח לדכאו, אז הוא לקח אותה לעצמו והוא מייצר שם בירה מצוינת.

הנשים מתיישובות לצד השולחן ומוזגות להן תה. הגברים מתיישרים גם הם.

קרל: אז איך את נהנית כאן, פראו ברונר?

קטי: הקיץ נהדר, הר שטרופ, הגינה ממלאת אותי אושר.

בטי: את יוצאת לטיולים? הדרך לכאן לא הייתה בהכרח מכווערת.

קטי: אני לא יוצאת מהבית. ארנסט אומר שמסביב כולם בנדיטים, שזו סכנת נפשות.

בטי: אני מניחה שאפשר לסדר לך ליווי.

קטי: וביערות יש פרטיזנים, נכון ארנסט?

ארנסט: יותר טוב שקטי לא תסתובב מחוץ לוויילה, כאן היא בטוחה.

בטי: ובחורף? אפשר להשתגע.

קטי: הבית רחב וחסם. הבאתי את כל הספרייה שלי מברלין ואת אוסף התקליטים. וגם הקמנו חממה גדולה.

פתאום נשמעת צווחה. כעבור כמה רגעים נמלטת חנה אל החצר בצעקות, בבגדי משרתת, ואחריה רודף אמיל – כמעט עירום, רק מגבת תלויה על זקפתו. חנה מקיפה את החצר וחוזרת אל הבית, הוא אחריה, מצחקק, עד שהוא מבחין פתאום בהוריו ובאורחים, מתבלבל, נעמד על מקומו בעמידת דום מתוחה ומניף את זרועו במועל יד (זקפתו המכוסה במגבת עדיין מתנוססת לפניו).

אמיל: הייל היטלר!

שני הגברים ובטי קופצים לדום ומניפים את ידיהם גם הם בקריאת "הייל היטלר!". קטי קמה גם היא, אבל ניגשת אליו. אמיל נותר לעמוד קפוא כשידו מונפת למעלה, וכשאמו מגיעה אליו הוא "מתעורר" ובורח חזרה הביתה, קטי ממהרת אחריו. כמה רגעים של שקט המלווה במבוכה.

ארנסט: אני מתנצל.

קרל: הכול בסדר, ארנסט.

ארנסט: זו הפעם הראשונה שהוא מגיע אלינו לחופשה מבית ההבראה הצבאי. אנחנו עדיין מנסים להבין איך להתמודד עם הפציעה.

בטי: הוא דווקא נראה לי מאוד שלם...

ארנסט: זאת פציעת ראש. השיער מכסה.

קרל: זה קרה באוקראינה?

ארנסט: כן, במחוז פולטבה, המשאית שלהם עלתה על מוקש ואמיל עף החוצה מהדהף. עד כאן היה לו מזל – כמה חברים שלו נלכדו בפנים והתפרקו לחתיכות. אבל כאן המזל נגמר, כי הקסדה לא הייתה קשורה והוא דפק את הראש בסלע ושבר את הגולגולת. סיפרו לי שהוא קם והתחיל לרוץ בין החברים המרוטשים שלו וניסה להרכיב אותם בחזרה, עד שאיבד את ההכרה. הוא התעורר בבית החולים אדם אחר. הפגיעה בראש שינתה אותו... קשה להסביר... כנראה הכי פשוט יהיה לומר שהוא חזר להיות ילד.

בטי: אני לא מבינה.

ארנסט: הוא נפגע במוח, בטי, והוא מתנהג עכשיו שוב כמו ילד, כמו שהוא היה פעם. הוא מתייחס לעצמו כילד, הוא מבין את העולם כמו ילד. שם גם הזיכרון שלו נעצר, בילדות.

קרל: הוא לא יודע על המלחמה?

ארנסט: הוא יודע כי סיפרו לו, גם על עצמו הוא יודע דברים ששינן בעל-פה. שכל תמיד היה לו, אבל הוא לא באמת זוכר.

בטי: אני עדיין לא מבינה, הוא הרי רואה את עצמו במראה, הוא רואה את הגוף שלו... כמו שאני ראיתי...

ארנסט: קשה להסביר. הוא לא מצליח לתפוס את הפער, או אולי הוא פשוט לא רואה אותו. וזו גם חלק מהבעיה. אתמול, למשל, כשהביאו אותו אלינו מבית ההבראה, קטי החליטה שהיא תיקח אותו לאמבטיה.

בטי: אני לא מאמינה!

ארנסט: וזו הייתה טעות. אז החלטנו שהיום תרחץ אותו העוזרת...

בטי: אני לא מקנאה בה. הבאתם אותה איתכם מברלין?

ארנסט: לא, מכאן.

בטי: פולנייה?

ארנסט: יהודייה. מהמחנה. במקור מברלין.

בטי: (מזדעזעת) אני לא הייתי מכניסה יהודייה אליי הביתה.

קרל: טרודה שלנו לא מפסיקה להתלונן שאנחנו מעבידים אותה קשה מדי. וזאת, היהודייה, בטח סותמת את הפה במקום להיאנח כל הזמן.

ארנסט: איזו ברירה יש לה?

מגחכים. קטי חוזרת לבמה.

קטי: אמיל מוסר את התנצלותו. בקרוב יצטרף אלינו (מתיישבת. נאנחת) חנה המסכנה, דרשתי ממנו להתנצל גם בפניה.

בטי: מה פתאום?! יהודייה חצופה. היא צריכה להתנצל בפניו ובפנינו שהיא נתנה לו לצאת ככה אל החצר.

קטי: חנה היא בחורה נהדרת ומסורה. היא נבהלה (פאוזה) וזאת לא אשמתה שהיא יהודייה. השלושה פורצים בצחוק.

קרל: זאת יש לה ראש. (לארנסט) יש לה ראש לאשתך, כבר שכחתי כמה אני אוהב את הראש שלה. פרוסט.

שני הגברים מניפים את הכוסות ושותים מהבירה. הנשים לוגמות מהתה. לכמה רגעים כל אחד שוקע במחשבותיו.

קטי: מה שלום ברלין? אני מתגעגעת אליה.
בטי: כולנו מתגעגעים. (פאוזה) החיים עכשיו לא פשוטים. יש אזעקות. הפצצות. בלילות אנחנו מכסים את החלונות בשמיכות, רצים למרתף כשצריך.
קרל: העיר מגויסת.

בטי: הבריטים, הרוסים, האמריקנים, כולם מנוולים, חסרי לב, מפציצים נשים וילדים בבתים שלהם בלילה. רק לפני שבועיים הפציצו בניין לא רחוק מאיתנו. כל מי שהסתתר במרתף נקבר ומת. הכרתי אותם. הייתה שם בעלת חנות הכובעים, פראו רולוף המסכנה, הצליחה לא מזמן ללדת תאומים אחרי שנים של הפלות. הייתי רואה אותם בפארק, והם היו קטנים כל כך, חלשים אבל נחوشים. כמה סבל היא עברה איתם. שני תינוקות מתוקים, רק התחילו לגדול וכבר נקברו שם למוות יחד עם אימא שלהם. גם יורגן ברגמן, שהיה משכמו ומעלה, מפקד נערץ במלחמה הגדולה, גם הוא נקבר שם. וסוזנה, האחיינית של קטיה קונץ, את זוכרת אותה? בחורה יפהפייה, התחתנה עם יאן הברמס, הבן של השכנים מהקומה מלמטה, רק כמה חודשים לפני. הוא יצא להילחם בחזית המזרחית יום אחרי החתונה...

קרל: מספיק עם זה, בטי. זאת מלחמה. אנחנו משלמים את המחיר בכאב, איפוק וגאווה. עוד קצת מאמץ והרייך השלישי יסיים את המלאכה ויהיה לנו שקט להרבה מאוד זמן. אלף שנים, כמו שאומר הפיהרר.

קטי: מי בכלל יודע מה יהיה עוד אלף שנים? גרמניה שלנו, מה יהיה עליה? לי יספיקו מאה שנים. חמישים. עשרים. קצת שקט. מי בכלל צריך את זה?

בטי: (מעקמת פתאום את אפה) מה זה הריח הזה?

קטי: כשהרוח משנה כיוון זה מגיע. הפולנים שורפים את הזבל ואת הבהמות המתות שלהם, והעשן מגיע אלינו, נכון ארנסט? פרימיטיביים.

בטי: (לקרל) אי אפשר לאסור עליהם להמשיך עם הסירחון הנורא הזה?

קרל: יש לנו מספיק דאגות. יותר טוב שהם ימשיכו עם החיים המלוכלכים שלהם.

ארנסט: (מחליף נושא) ומה בכל זאת בברלין?

בטי: העיר מלאה נשים. נשים ללא בעלים. נשים ללא בנים. נשים, זקנים וילדים. קרל נמצא במשך יממות שלמות במפקדה. אני כמעט לא רואה אותו.

קרל: לכן החלטנו שבטי תבוא איתי לכאן. ככה היא זוכה לראות את קטי, וגם לנו יש חופשה קטנה יחד.

בטי: הייתי מעדיפה את הריוויירה הצרפתית, פריז, אפילו רוגן, אבל בסדר...

ארנסט: והילדים?

קרל: נהדרים. מתנדבים בתנועות הנוער, עוזרים לנפגעי ההפצצות, מארגנים משלוחי חבילות לחיילים בחזית.

קטי: בני כמה הם?

בטי: אריך בן שלוש-עשרה ואנגליקה בת עשר.

קטי: וכאילו הם נולדו רק אתמול... כשהעולם היה אחר לגמרי.

אמיל מופיע בחצר, לבוש ומסורק. חנה מלווה אותו החוצה, אבל לא יוצאת איתו אל הגינה. ארנסט מבחין בו ראשון.

- ארנסט:** אמיל, בוא.
 הוא קם ומלווה את בנו הנבוך אל השולחן, ושם הנוכחים קמים לכבודו. אמיל ניגש קודם אל קרל ומושיט את ידו. אמיל מתנהג כמו ילד, אבל תנועות גופו והדרך שבה הוא מדבר הן של מבוגר.
- אמיל:** אמיל ברונר, אדוני.
 קרל לוחץ את ידו וטופח על כתפו מתוך קרבה.
- קרל:** בוודאי, אמיל, אני הרי מכיר אותך מאז שהיית ילד...
 בטי ממהרת אל אמיל. הוא מושיט לעברה את ידו אבל היא ממהרת לחבק אותו.
- בטי:** אמיל יקר שלי. כל כך דאגתי לך. תראה אותך, איזה גבר הפכת להיות.
- אמיל:** הבאתם לי מתנה?
קטי: אמיל, באמת...
- קרל:** זה בסדר גמור, קטי. (לאמיל) תהיה בטוח שהבאנו. בן כמה תהיה מחר?
 אמיל מתבלבל.
- ארנסט:** אמיל יהיה בן תשע-עשרה.
אמיל: בן תשע-עשרה, אדוני... מה הבאתם לי?
- ארנסט:** תצטרך להתאפק עד מחר.
בטי: הכול בסדר, אין בעיה, המתנה כבר כאן. אלך להביא אותה.
- קטי:** אני באה איתך, אני בכל מקרה צריכה לבדוק את כתף החזיר שהכנסתי קודם לתנור.
קרל: גם לאוכל שלך התגעגעתי, קטי.
- ארנסט:** ובצדק...
 הנשים יוצאות מהחצר. שלושת הגברים נשארים שם. קרל בודק את בקבוק הבירה שלו שהתרוקן.
- קרל:** מה מצבך?
 ארנסט מציץ בבקבוק. מוזג את השארית לכוס ולוגם.
- ארנסט:** עוד אחת?
קרל: הרי הבאתי ארגז.
- ארנסט:** (מהסס) אז אביא לנו עוד.
 הוא מתקשה להשאיר את אמיל לבדו עם קרל אך לבסוף מסתלק. קרל ממתין עד שהוא יוצא מהגינה ונעלם.
- קרל:** (מדבר פתאום בקשיחות) מה הדרגה שלך, הר ברונר?
אמיל: שארפיהרר, אדוני.
- קרל:** איפה שירת, שארפיהרר ברונר?
אמיל: איינזצגרופן, יחידה צה, המפקד.
- קרל:** מי פיקד עליכם, שארפיהרר ברונר?
אמיל: גרופנפיהרר הדוקטור אוטו רש, המפקד.
- קרל:** איפה הוצבתם, שארפיהרר ברונר?
אמיל: במרכז אוקראינה, המפקד.
- קרל:** מה עשיתם שם, שארפיהרר ברונר?
אמיל: (מתבלבל) אני לא זוכר, המפקד.
- קרל:** מה היה התפקיד שלך, שארפיהרר ברונר?
אמיל: (נכנס לסטרס) אני לא זוכר, המפקד.

קרל אוחו לאמיל את הפנים, בוחן אותם מקרוב באגרסיביות.
אמיל: אתה מכאיב לי, המפקד.
קרל: נאמנות עד מוות, שארפיהרר ברונר.
אמיל: נאמנות עד מוות, המפקד.
קרל: התפקיד, שארפיהרר ברונר, מה היה התפקיד שלך?
אמיל: אני לא זוכר, המפקד. (מתחיל ליילל) אתה מכאיב לי, המפקד. יש לי פיפי, המפקד.
קרל: איפה לחמת לפני כן, שארפיהרר ברונר?
 קרל עוזב את הפנים שלו.
אמיל: (הסטרס גובר) אני לא זוכר, המפקד. יש לי פיפי, המפקד.
קרל: מה היה התפקיד שלך, שארפיהרר ברונר?
אמיל: אני לא זוכר. אני לא זוכר. יש לי פיפי, המפקד. יש לי פיפי, המפקד.
קרל: נאמנות עד מוות.
אמיל: (מתפתל) נאמנות עד מוות, המפקד.
קרל: נאמנות עד מוות, שארפיהרר ברונר.
אמיל: נאמנות עד מוות, המפקד.
 קרל ממשיך לעמוד מול אמיל המתפתל ונועץ בו מבט מצמית. אמיל משתין במכנסיים.
אמיל: (מביט על השלולית שנקוותה לרגליו) אני מצטער, המפקד.
 קרל מסתכל עליו עוד כמה רגעים בזלזול מהול בגועל ופתאום מתרכך.
קרל: זה בסדר, אמיל. זאת לא אשמתך. בוא.
 הוא מניח את כף ידו על עורפו של אמיל ומוביל אותו אל מחוץ לבמה.

תמונה שנייה

מאוחר יותר בערב. בחצר יש עדיין אור רך של קיץ. קול פכפוך המים הנעים של המזרקה נשמע היטב. בטי, ארנסט וקרל יוצאים יחד אל הגינה. כל אחד מחזיק כוס קוניאק בידו. ארנסט אוחו גם בבקבוק. בטי מדליקה סיגריה המחוברת לפומית. קרל מוציא קופסת סיגרלות מהכיס, פותח אותה, מגיש לארנסט שלוקח אחת וקרל מדליק אותה בגאווה בעזרת זיפו.
קרל: זיפו. מצית אמריקאי. אין טוב ממנו.
ארנסט: מאיפה?
קרל: צפון אפריקה. מהשבויים האמריקנים. מצרך נדיר.
 הוא נותן את הזיפו לארנסט שמשחק איתו קצת.
בטי: מזג האוויר נפלא. ואני חשבת ששבפולין יורד שלג כל השנה.
קרל: הקוניאק מצוין.
ארנסט: הבאתי בזמנו שני בקבוקים, אבל עד הערב לא פתחנו אותם. אין לנו הרבה הזדמנויות לחגוג.
בטי: קטי המסכנה. אני לא מבינה איך היא עומדת בזה. יותר טוב היה לה להישאר בברלין.
ארנסט: היא לא רצתה להישאר שם לבד.
בטי: היא הייתה לבד בברלין כשפרצה המלחמה. יצא לנו להתראות לפעמים.
ארנסט: היו לה אז את אמיל ואת אימא שלה, וכל עוד הם היו שם היא הסתדרה. אבל

אז אמיל התגייס ואימא שלה נפטרה. היא הלכה לאיבוד. אז כשקיבלתי את הפיקוד על המחנה היא באה לגור איתי כאן.

בטי: הלב נשבר. כל השנים היא הרי לא נתנה למציאות להפריע לה. הייתם צריכים לראות אותה כשרק הכרנו. שתי סטודנטיות לספרות בוויימאר, נערות עניות מהפרובינציה שהגיעו לברלין וחלמו להיות משוררות. חלקנו חדר פצפון מסריח, לכל אחת הייתה רק שמלה יפה אחת והתחלפנו בינינו – פעם זאת ופעם זאת. וקטי הייתה מאושרת. הכול היה רומנטי בעיניה. כשלא היה מה לאכול, היא דאגה לברר איפה יש מסיבה של הבוהמה וגררה אותי אחריה ושם אכלנו ושתינו בלי סוף. (פאוזה) הם אהבו את השירה שלה. היא הייתה אז פופולרית. **ארנסט:** הנפש שלה לא בנויה לעולם האמיתי, אבל זה העולם בו אנחנו חיים, והיא מסתדרת, למרות הכול. היא רק מתייסרת מכך שהיא לא יכולה לטפל באמיל. בגלל זה הבאתי אותו לכאן לכבוד יום ההולדת שלו – זה לא היה פשוט. קטי יוצאת אל הגינה ומיד ניגשת למזוג לעצמה קוניאק.

ארנסט: נרדם?

קטי: כן. מתוק כזה.

בטי: מסכנה שלי.

קטי: מה פתאום מסכנה? אני מאושרת. שנתיים כמעט לא ראיתי אותו. כשנודע לי שהוא נפצע חשבתי שאני משתגעת. אבל עכשיו הוא כאן, איתי, זה מה שחשוב. (פונה לקרל) תן אחת.

קרל צוחק, נותן לקטי סיגרלה ומדליק אותה.

ארנסט: (מניף את כוסו באוויר) פרוסט, לחיי הילדים שלנו.

כולם חוזרים אחריהם.

קרל: הייל היטלר!

כולם חוזרים אחריהם. פתאום נשמעות צעקות בגרמנית, לא רחוקות מדי, ואחריהן צרור יריות.

בטי: (נבהלת) מה זה?

ארנסט: מהמחנה.

בטי: איזה מחנה?...

קטי: המחנה של ארנסט!?

בטי: הוא כאן?

ארנסט: כן, מאחורי החומה.

קרל: חשבתי שסיפרתי לך.

בטי: לא... הייתי בטוחה שהוא במקום אחר.

ארנסט: אין לך מה לדאוג, בטי. כמו שאת רואה החומה גבוהה, ויש מגדלי שמירה, ושומרים, וגדרות. כאן את בטוחה.

בטי: לחשוב שכאן, קרוב כל כך, מסתובבים כל מיני בנדיטים והשד יודע מה עוד.

ארנסט: הם לא כל כך קרובים. מעבר לחומה יש את גני הירק שלנו, מאחוריהם המשרדים ומגורי הצוות, ורק אחר כך המחנה עצמו. בגלל זה כמעט שלא שומעים אותם. וגם הוריתי לשומרים לדאוג שישמרו שם על השקט. אין סיבה שקטי ואני לא נוכל לקיים כאן חיים שלווים... ולמעשה כולם מרוויחים מזה – האווירה במחנה נעימה יותר.

קטי: לפעמים שומעים קצת, תלוי בכיוון הרוח... נביחות כלבים, קצת צעקות, ולפעמים יש אינצידנטים, כמו עכשיו, אין מה לעשות, עם כל הרצון הטוב של ארנסט, בכל זאת יש שם כל מיני טיפוסים והמון שבויי מלחמה.

בטי: חיות אדם בולשביקיות.

ארנסט: חיילים, בטי, שבויים.

קרל: יש חיילים ויש חיילים.

בטי: איך אפשר להשוות בין החיילים שלנו לפרימיטיביים האלה?

ארנסט: אי אפשר להשוות.

קטי: כל החיילים הם הילדים של האימהות שלהם.

בטי: והנה היא מתחילה...

קטי: כל החיילים מתגעגעים בלילות לאהובות שלהם.

בטי: והנה היא ממשיכה...

קטי: אלה המנהיגים שלהם שהופכים אותם לאויבים שלנו, החינוך שהם מקבלים, המציאות הפוליטית, זה הכול. זה עניין של זמן ומקום.

קרל: באמת, קטי, זה נשמע כאילו את טוענת שאם הרוסים היו מתחנכים בגרמניה לא היה הבדל ביניהם לבין חיילי הוורמאכט.

קטי: בוודאי. גם הם בני אדם.

בטי: אבל הם סלאבים, קטי. זה עניין של גזע, לא חינוך. איך אפשר בימינו להעלות על הדעת דברים כאלה? תיכף תגידי שגם הכושים, או הצוענים או אפילו היהודונים...

קטי: חנה היא בחורה נפלאה. העובדה שהיא יהודייה לא משנה שום דבר. היא גם...

קרל: שתית מספיק, קטי.

קטי: (מתחממת) ומה אתם מיתממים? לכולכם היו חברים יהודים. בילדות. בבית הספר. ארנסט שירת איתם בצבא. גם אתה, קרל. מי בכלל ידע אז מי יהודי ומי לא? ואנחנו?

בטי: ואני? היו לנו רומנים עם יהודים. הודיינו עם יהודים.

ארנסט: מספיק, קטי.

בטי: את אולי, אני לא!

קטי: אני זוכרת לפחות שניים.

בטי: (בדאגה) ובכל מקרה, לא ידענו אז מה שאנחנו יודעות היום. אלה היו זמנים אחרים...

קרל: היו לכן רומנים עם יהודים?

בטי: אני לא זוכרת דבר כזה.

קטי: איזה שטויות! הכרנו סופרים, משוררים, אמנים. חלקם יהודים.

ארנסט: מספיק, קטי.

קרל: ואת טוענת ברצינות שאם תינוק יהודי היה מתחנך במשפחה ארית הוא היה מתגבר על הגנטיקה הגזעית שלו?

קטי: אני לא מאמינה בשטויות האלה.

בטי: די קטי, על דברים פחותים מאלה אנשים בגרמניה נזרקים לדכאו.

קטי: כאן לא גרמניה. זאת הגינה שלי ואני אגיד מה שמתחשק לי. ושאף אחד לא יטיף לי מוסר. הבן היחיד שלי התגייס בגיל שבע-עשרה לצבא ונפצע בקרב. בעלי הוא קצין

בכיר באס-אס שהקדיש את חייו לגרמניה. החיים שלי הוקדשו ונהרסו למען המולדת, אז כאן, בגינה שלי, לא יסתמו לי את הפה.

בטי: את לא הגרמנייה היחידה שנהרסו לה החיים.

קטי: דיברתי רק על עצמי, לא על העם הארי.

בטי: יום אחרי יום אני מתנדבת בקהילה מטעם המפלגה שלנו, מבוקר עד ערב, ואת מה? מטפחת את הגינה שלך.

קטי: (זועמת) כי את נאצית! אני לא!

קטי מתרחקת מהם בסערה.

ארנסט: תסלחו לה. היא נסערת. הביקור של אמיל...

קרל: (קוטע אותו) זה בסדר, ארנסט, אנחנו מבינים... וכבר מאוחר.

בטי: אני ממוטטת.

קרל: נלך לישון. מחר יש לנו יום עמוס. מרוקנים את כוסות הקוניאק לגרום.

בטי: שוב הרוח... הם לא מפסיקים מה? הריח של העשן הזה נורא. נכנס.

קרל: לילה טוב, קטי.

בטי: לילה טוב, יקרה שלי.

קטי לא עונה. קרל מתעכב רגע, מתלבט מה לעשות, מסתכל עליה.

בטי: (לקרל) אל תתרגש, תמיד היו לה מצבי רוח.

קרל ובטי יוצאים מהגינה. ארנסט ניגש לקטי.

ארנסט: נלך לישון.

קטי: עדיין לא.

ארנסט: את צריכה להיזהר.

קטי: הם חברים שלנו. אם גם איתם אני צריכה להיזהר אז אין טעם לכלום.

ארנסט: בסדר... ובכל זאת עדיף...

קטי: ימים מקוללים... ואמיל... איך אני אוכל להיפרד ממנו כשהוא יצטרך לעזוב?

ארנסט: אני אחזיר אותנו לברלין.

קטי: (נרגשת) באמת?

ארנסט: זה לא יקרה מייד, אבל בקרוב. אני עושה הכול כדי שזה יקרה.

קטי: אני כל כך אוהבת אותך, ארנסט... זה כמעט שובר לי את הלב... חבל רק שהיית צריך להקריב את כולנו ככה.

ארנסט: זה לא הוגן, קטי. היטלר מנסה לבנות מציאות חדשה שתאפשר לנו ולילדים שלנו חיים טובים יותר. אין מטרה ראויה מזה. הקדשתי את חיי למען העתיד הזה, לא לשום דבר אחר.

קטי: אתה באמת מאמין בזה?

ארנסט: כן.

מחבק אותה.

קטי: אז גם אני.

ארנסט: נלך לישון. בואי.

הם הולכים חבוקים ויוצאים מהחצר.

כשהפה נפתח, השפה מסגירה

פרגמנטים

*

נדמה שהאקראיות של תאריך יום ההולדת – יש מי שיגידו, אולי, גורל – מתקבלת על הדעת יותר מאשר המחשבה על האקראיות של מקום ההולדת. בתאריך, השיבה אינה אפשרית. אבל אנחנו נאחזים בו בכל הכוח, כמו במקום שממנו הושלכנו.

כשהפה נפתח, השפה מסגירה: "יּוֹמוּלְדֶת". מ' מכניעה ה'. נדמה שאם נחגוג יּוֹמוּלְדֶת, העולם המובן מאליו יקבל חזות של ערפל בלתי חדיר, קו האופק יהיה קו ששורטט בעיפרון דק, דקדוק של שפת אֵם יחלץ איברים, מטפורות מתות יקומו לתחייה.

*

אם הבית הוא תכליתה של השיבה, של כל שיבה, אזי יסודותיו: בעתה. שהבית עוד יישכח בעטיו של המסע.

*

"כָּאן לֹא אֲשַׁמַּע אֶת קוֹל הַקּוֹקֵיָה. / כָּאן לֹא יִחַבֵּשׁ הָעַץ מְצַנֶּפֶת שְׁלֵג, / אֲבָל בְּצֵל הָאֲרָנִים הָאֵלֶּה / כָּל יְלֻדוֹתַי שֶׁקָּמָה לְתַחִיָּה." (לאה גולדברג). ה"כאן" יכול לחזור על עצמו רק בהתרחקות, הדהוד של השם, ככפיל, כתשליל, כמו שילדתי תשיב לי שלא בשפתי (האם אי פעם הייתה שפתי שלי?). כמו שילדה תשיב לְאִמָּה שלא בשפת אִמָּה. שימי לב איך רשרוש אורנים מטיל צל. זה כמו: הד משתלח לפני הקול, בית לפני הבית, תרגום לפני מקור, ילדה לפני שפה. ויש רגע שבו השמש נמצאת בזניט, מבריחה את הצללים, בסתר, אל –

אני הוא הזר

האנשים שעזבו את הארץ מחפשים את הצורה של הכד. הם מביאים את השברים ורוצים להרכיב מהם דבר אחר, חדש. אולי הם בכלל מחפשים דבק. השאלה היחידה היא שאלת העברית, כי צריך מקום להניח אותה – אבל לא כמו שמניחים גווייה בקבר, אלא כמו שמניחים פרח באגרטל.

בשלהי 2019 עזבתי את הדירה ההיא ביפו על קירותיה הגבוהים, על האור ששטף בה את רצפת הבטון, על בליל קולות המואזין והכנסיות, שהעלו על דעתי ריחות של ארץ אחרת. קמתי ועשיתי לי גולה חדשה, הפעם בברלין.

שלוש שנים ומשהו אני כאן. בשלוש שנים הייתה מגפה והתחילה לדהור אינפלציה בעקבות המלחמה באוקראינה ומשבר האנרגיה. אבל למרות התזזית, נדמה שאירופה תמיד עומדת. ישראל מיטלטלת בין קיום לאי-קיום, והחיים בה נדמים תמיד תלויים על בלימה, בסכנה תמידית. אומרים שזה יוצר איזו בערה יצירתית בקרב האנשים. אבל כל דבר קשה כל כך, על כל דבר צריך להילחם.

באירופה, זו שאני חווה לפחות, יש איזו יציבות של שנים ושל תרבות ושל שפה, יש דברים שרירים וקיימים, יש מרחב ורצון ללמוד משגיאות, לקרב בין העמים ובין התרבויות. היציבות הזאת מאפשרת לבנות דברים לאט ובטוח. היא מאפשרת פנאי ויכולת להרהר, לברוא דברים מן ההתחלה בלי אלתור ובלי ניצול. אולי יש בה גם משהו שאנן ובוודאי גם אילים.

בברלין אני עושה שימוש כמעט יומיומי במיומנויות שבהן ניחנתי בישראל: נקיטת יוזמה, חשיבה לא שבלונית, חוצפה לפעמים. את התושייה שלי אני מבליע בתוך מבנים תחביריים מנומסים להפליא. לאחרונה יודעת הגרמנית שלי לטפס למשלבים גבוהים, במקרי הצורך. אני מלהטט במשלבים האלה, והם פותחים לפניי דלתות ולבבות במסדרונות האדמיניסטרציה.

כדי שאוכל לאמץ זהות נוספת היה עליי לעמעם מעט את זהותי הצרפתית. הזנחתי את הקריאה בספרות צרפתית, השלכתי מעליי את תחנות הרדיו האהובות ועברתי להקשיב

לדויטשלאנד פונק קולטור. לאט-לאט התחלתי לפענח את הדברים, את המילים שבין המילים, את הנימה. הכרתי תוכניות עם שמות חמודים כמו 'לאקוניש אלגנט', הקשבתי לדיווחים מירידי ספרים או פסטיבלי קולנוע, שמעתי קטילות מהדהדות ושבחים מנומקים – תמיד בלשון מלאת תשוקה. עם הזמן התחלתי גם לקרוא עיתונות מקומית.

*

כמו רוב האנשים שמגיעים להתגורר בברלין, גם בן זוגי ואני נדדנו בין כמה סאבלטים. ראשית התגוררנו בפינה אחת של נויקלן ליד פארק האזנהיידה, אחר כך עברנו לשכונה המכונה "האי האדום" בשנברג, מאתיים מטרים מהבית שבו נולדה מרלנה דיטריך. "אי" בלי מים מסביבו, אלא טבעת של מסילות רכבת, ו"אדום" בשל הצביון הפרולטרי המסורתי. עד היום שורות בין תושביו סולידריות ושותפות גורל, שבעינינו הישראליות גובלות כמעט בתימהונות. בבניין שלנו, למשל, כמעט לכל השכנים היה מפתח לדירתנו, ועד מהרה התברר לי לחרדתי כי המפתח שלנו פותח מנעול של דירה נוספת בבניין, וגם להיפך. אחרי כמה חודשים ב"אי האדום" שבנו לנויקלן, הפעם ליד תעלת לנדוור. שם עבר עלינו הסגר הראשון בשוטטות יומיומית לצד התעלה באזורים הפראיים שלה, לאורך הקו שבו עברה חומת ברלין. לאחר נפילת החומה נשתלו שם עצי סאקורה במימון נדבנים יפנים, כמנחה לעיר.

פריחת הסאקורה באביב 2020 הייתה מהמחזות המרהיבים שראיתי בחיי, וככל שהייתה בוהקת כך הייתה קצרת מועד: למחרת כבר כיסו העלים המעוכים את השבילים. הקיץ בא. קיץ ברלינאי ראשון: התפכחות. רציתי לפקוד את האגמים, אבל גשם ירד כמעט בלי הפסקה. הייתי ספון בדירה ששכרנו מאמנית ברלינאית ילידת רוסיה שגדלה ביוון ונסעה לכמה חודשים לברזיל. על הקירות היה תלוי זוג אופניים שבמשך חודשים רציתי לנתק ממקומו. לא ידעתי אם הם לשימוש, או שמא זאת אמנות. את הקירות כיסו יצירות מעשה ידיה של בעלת הבית, למשל משטח ממוסגר המכוסה בפולים צפופים של שעועית שחורה, ומשטח אחר המכוסה בפולים של שעועית לבנה.

בכל שבוע הנחיתי אירועי שירה בזום מטעם 'הו!'. אלפי אנשים צפו בהם. הראש היה בישראל. הגוף היה נטוע בברלין. בחוץ ירד גשם במשך רוב הימים בחודש יולי. חודש אוגוסט היה חם מאוד. בסתיו כבר התבררנו על סגר חדש. את הסגר החורפי העברנו בדירה זמנית נוספת, ברחוב מרינגדאם הסואן. מכיוון שלא היו בעיר מבקרים יכולנו לשכור דירה המיועדת לרוב לאנשי עסקים. במשך חודשי הסגר והכפור התגוררנו בתוך ממלכה של נברשות זהב מחרידות, פיתוחים על התקרה, מראות מנוכרות ויצירות אמנות גרועות שנקנו בסכומי עתק. הביילוי היומי היה הביקור בסופרמרקט. פה ושם פגשנו חבר: אסור היה להתגודד. רק בערב ראש השנה האזרחית אפשרו השלטונות לפגוש עד חמישה אנשים מחמישה משקי בית שונים, בטיעון הרשמי ש"ברלין היא עיר קווירית, וכל אדם יכול להחליט מהי משפחה עבורו". אפילו בימים הקשים ביותר של הסגר היו פתוחים על פי חוק שלושה סוגי עסקים: תחנות דלק, סופרמרקטים וכן חנויות ספרים. הנימוק הרשמי: "חנויות ספרים הן תחנות דלק לנפש".

אמרתי לעצמי, זאת עיר שאני אוהב.

*

המשיכה שלי לתרבות גרמניה התחילה כבר לפני עשרים שנה, בשנות מגורי בפריז. דווקא שם, בחברה שהיחס שלה לתרבות גרמניה נע בין אדישות לתיעוב, התחלתי ללמוד את השפה. שוב ייחלתי למחזות אחרים. בגולת פריז התחלתי לרקום לעצמי גלות אחרת. הרבה חשבתי אז על הביטוי הצרפתי שפירושו "געגועים למולדת", אבל מילולית מובנו הוא "הכאב של הארץ". ובניגוד לצרפתית, שפת אמה של אמי (סבתי היא ילידת קהיר), הגרמנית היא שפה שבחרתי לעצמי. היא שפה שכולה עבורי חופש.

בביקורי הראשון בברלין, אי־אז בשנות פריז, קנינו גלויה שאחר כך תלינו מחוץ לדלת דירתנו בפריז. על הגלויה נראו ארבעה גברים חבושי כובע גרב, לצד הכיתוב: Neue Männer braucht das Land! – "הארץ זקוקה לגברים חדשים!"

השכנים הצרפתים, שגם כך לא יזמו איתנו קשר כלשהו והסתפקו במנוח ראש כלפי זוג ההומואים הזרים שהיינו, ניתקו איתנו כל קשר עין מיום שהגלויה הזאת נתלתה על הדלת. ואילו נציגה של עדי יהוה שהתמידה להתייצב מדי שבוע ולהקיש על דלתנו, הוסיפה לחבילת הפרוספקטים שלה גם חומרים בגרמנית.

כתושב חוזר בארץ, בחזרה מגלות פריז, למדתי יידיש בקורס הקיץ של אוניברסיטת תל אביב. הגרמנית הודחקה למקום נסתר בהווייתי. לאחר מכן נאחזתי בתל אביב בזהותי הלווטינית-צרפתית, פרסמתי רומן בצרפת, חייתי בין העברית ובין הצרפתית. רק שנים אחר כך שבתי אל הגרמנית. בדלת הקדמית.

*

בחודשי הסגר הקפואים בברלין, בממלכת הנברשות, התחלנו ללמוד גרמנית אצל מורה פרטי. דירתו הייתה שקטה וטבולה באור. מרגע שחציתי את סף המבואה של הדירה, היה עליי לדבר בגרמנית בלבד. "מה שלומך, משה?" חשתי כיצד מוחי משתנק ועשן יוצא מאוזניים. לבסוף אמרתי שהכול אצלי בסדר. חלצתי את הנעליים והלכתי ליטול את ידי בשירותי האורחים. במשך השיעור ישבתי והתבוננתי בחלון. היו ימים שבהם עופפו בו פתותי שלג. ימי החורף היו בעלי מרקם בלתי ידוע ועוררו בי תחושה של זרות. קירות חדר העבודה שבו ישבנו היו מכוסים באצטבאות ועליהן ספרים בגרמנית ובאנגלית. עיניי בהו בשדרות הספרים וניסו לפענח את הכתוב, בעת שהמורה הלך למטבח ושב ממנו עם חליטת ג'ינג'ר ועוגיות מעשה ידיו. הוא הניח את העוגיות על השולחן והכריז: "אפס אחוזי שומן!" טבלתי עוגייה בספל, וחתיכה ממנה התפוררה לתוך החליטה.

המורה ישב וחיכה למוצא פי. רציתי לספר לו על הדברים שעברו עליי בשבוע החולף. בחזיונות שראיתי שטו ברבורים בתעלת לנדוור, סנאים הטמינו אגוזים באדמה, עצים ניטעו ונשאו איתם ריחות של ארץ זרה. הטבע והעיר היו בחיכוך תמידי, והמפגש ביניהם ריתק אותי וגם נטע בי פחד.

המשכתי לקרוא בספרים ולהשתומם מהסדר שבו הובאו המילים בפניי. היה עליי לחכות עד לסוף המשפט כדי לדעת מה הפועל המניע אותו. הסיפא כיוון לאחור את מהותם של הדברים, כמוהו כזמן מתעתע המתקדם בצעדים הפוכים וזורע שינויים בעבר. לפעמים הופיעה בסוף המשפט התחילית של הפועל, וביטלה את כל הנאמר לפניה.

המורה מזג לי עוד חליטה. הוא הושיט דף עם נטיות השם ואמר: "זה התנ"ך שלך". שוב ושוב איבדתי את הדף ומצאתי אותו. היו לו דרכים משלו להיעלם ולהגיח, כאילו היה יהלום עתיק המחליט על דעת עצמו מתי יביא קללה לבעליו ומתי ישית להם ברכה. בעת שאמרתי דבר שגוי היה המורה מתקן אותי במבטא בווארי מוגזם כוונה. כשצדקתי הוא זיכה אותי במחמאות: "זפרלוט! מיין ליבר שוליי!" אבל למרות המחמאות הללו, שהוגשו אף הן על דרך הגוזמה הארכאית במתכוון, כמעט לא העזתי לפצות את פי.

ללמוד שפה חדשה פירושו לחייב את החניכיים ואת השיניים לנוע בכיוון מסוים, חדש, ואת השפתיים להיסגר ולהיפתח כך ולא אחרת. ללמוד שפה פירושו בהכרח להיות מושא לגלוג, לפחות בהתחלה. הלשון מלעלעת ודוחקת בקול, שייצא ויספר סיפור. שיפורש קובלנה או יבטא תשוקה. הסיפור נחבט בקירות ובסוף יוצא, אבל משהו נשאר ממנו בתוך הגוף ונספג בהכרה ומשאיר שקערוורת של עיצורים, של מחשבות, לפעמים פשוט הד. השקערוורת הזאת היא כמו בית גידול, היא צמר גפן טבול בנוזל, שעליו מתפתחת תרבית. השפה היא חיידקים, אבל היא חיידקים בריאים. אני זקוק לה כי היא הופכת אותי לחסין, לא למת. ואף שאומרים שמוות וחיים ביד הלשון – לא בגלל השפה אני אמות.

יום-יום קראתי את הטקסטים מתוך ספר הלימוד ורשמתי לעצמי מילים חדשות בטבלה. הטקסטים עסקו בעולם הפרסום, בעולם האופנה, ואפילו כשכבר עסקו בספרות הם היו גדושים בנתונים סטטיסטיים ובגרפים, בפילוחים של מכירות וקהלי יעד. הם היו משמימים, אבל הם יצקו בי ביטחון. אהבתי לשלוף מתוכם את המילים, להוציא אותן מהקשרן, לכתוב לעצמי משפטים חדשים ולבהות בהם. אהבתי לעקור חלקי מילים מתוך המילים המולחמות זו לזו, לבלוש אחרי החלקים הללו, לעקור חלקי מילה כפי שעוקרים שן באמצעות צבת.

חשבתי על כך שכשהיהודים עזבו את הארצות שלהם – לפני מאה שנה, שמונים שנה, שישים שנה – היה בהם שבר. אם השבר הזה התאחה, לא יצא כלום. אבל היו כאלה שעשו מהשבר של עצמם יופי גדול. הם בנו דבר חדש, שעשוי כמו כד מרהיב, המודבק מחתיכות של כד. הם עשו אין מאין. יש מיש.

האנשים שעזבו את הארץ מחפשים לעצמם כיום מקום לא מוחשי – הכי מוחשי – שבו יוכלו להניח את השפה שלהם ואת הזיכרונות שלהם. "הארץ משוועת לגברים חדשים!". הם מחפשים את הצורה של הכד. הם מביאים את השברים ורוצים להרכיב מהם דבר אחר, חדש. אולי הם בכלל מחפשים דבק.

השאלה היחידה היא שאלת העברית, כי צריך מקום להניח אותה – אבל לא כמו שמניחים גווייה בקבר, אלא כמו שמניחים פרח באגרלט.

*

העברית שלי כברלין היא עברית חיה. אני מוקף בדוברי עברית, והשרשרת לא נקטעה. הספרים העבריים שלנו הפליגו מנמל חיפה לנמל המבורג וסודרו במדפים בדירתנו החמישית, הקבועה, בקרויצברג. אבל אין לי חפץ בהם – לא בשל זניחת העברית חלילה,

אלא בגלל המעבר מהפרינט לדיגיטל בתום שנתיים של נדודים בין דירות זמניות וחיים על שתי מזוודות.

המגפה דעכה ועונות השנה התחלפו כמה וכמה פעמים עד כתיבת שורות אלה. בקבוצת הוואטסאפ של הבניין מקיימים בני שלל לאומים דיונים סוערים על נזילות בביוב, אופניים שננטשו בחצר הפנימית, אי הפרדת דברי מחזור, או חבילות של אמזון שמחפשות את בעליהן.

אני יושב ומרפרש את הנעשה במולדת. רואה את הצמיגים הבורעים בקפלן ובאיילון. באוזניי מהדהדות קריאות: "בושה! בושה! בושה!". בעיתונות הגרמנית אני קורא על ההפיכה המשטרית בישראל. אני קורא על אנטישמיות בגרמניה – יש או אין. דיונים לגמרי פנימיים, שזר לא יבינם. אני מתחיל להבינם, וכדי לצאת מהפלונטר אני קורא דברים אחרים, למשל את סיפורו של כתב הציט שהעביר שבוע בחייו עם ביצה, או על הגורילה פאטו, הזקנה ביותר בגני החיות שבעולם, על המוזיקה האלקטרונית שיוצר שר המשפטים הגרמני הַר בוכמן בשעות הפנאי ומשחרר לרשת בשם הבמה MB Sounds (יצירתו האחרונה: Memories of Jerusalem), על בשר המיוצר במעבדה ונמכר בסניגפור ובתל אביב ("עוף שנראה כמו עוף ויש לו טעם של עוף והוא קריספי מבחוץ ורך מבפנים"), ובשנת 2040 יתפוס לפי ההערכות כ-40% משוק הבשר.

כשהגעתי לפריז הייתי צריך למלא טופס כדי לקבל ויזה. בראש הטופס היה כתוב: "הזר: _____". והבנתי לחרדתי שאני הוא הזר.

כל כך הרבה שמעתי בישראל על יורדים. על עולים. על תלישות. אבל האם מישהו יכול לחוש תלישות על בשרו, כשכל מה שהוא מכיר זה המקום שבו הוא נולד וגדל – וישבו הוא גם גר?

*

באחד מימות החורף קפאו המים בתעלת לנדוור. המוני ברלינאים ירדו אל קו המים והחלו לפסוע על הקרח. היו שגלשו על מחליקים, ולהביהם חרטו בשכבת הקרח. אחרים פסעו בזהירות יד ביד עם ילדיהם, או דחפו עגלות ובהן תינוקות. אזורים מסוימים היו מגודרים בשל סכנה לבקיעת הקרח. סיעת הברבורים בתעלה לא הספיקה להתעופף לארצות חמות יותר. הם מצאו מחסה במאגר מים שהקימה עבורם עיריית ברלין לא הרחק משם, ליד קוטבוטר טור.

רק ברבור אחד לא הספיק לנסוק מן המים. במשך יום או יומיים הוא היה תקוע בקרח, סמוך לשולי התעלה, כעין אופליה מעוקלת צוואר. שלוה מבעייתה וצחורה הייתה נסוכה על דמותו. צווארו נמעך כנגד הקרח, מקורו היה חתום. פיסות מים קפואות רטטו סביב הברבור בתעלת המוות. עיניו היו עצומות, כנפיו היו פרושות לצדדים ולובנו התמזג בלובן המים. העוברים והשבים הניחו עליו פרחים.

כעבור יומיים באו ומשכו אותו משם. מאחוריו נותר מתווה גופו חקוק בקרח. למחרת החלו מי התעלה להפשיר, ודמותו של הברבור התמוססה לתוכם.

הגרמנית הרצוצה שלי, זהו הבית

*

יש פְּנֵה אַחַת, שְׂכוּחַת אֵל,
שְׁאֵנִי מְכִיר רַק בְּלִבִּי.
מְעוֹלָם לֹא הֵייתִי בָּהּ, אֲבָל רַק אֲנִי
יְכוֹל לְדַבֵּר בְּשִׁבְחָהּ.

כֹּל חַיִּי אֲנִי תָר אַחַר הַפְּנֵה הַזֹּאת.
עַד בְּרֵלִין בְּאֵתִי
וְטָרַם מְצֵאתִיהָ.

אֲבָל אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא קִיְמָת,
אֲנִי חָשׁ בְּנוֹכְחוֹתָהּ,
בְּחֶמָה.

הִיא קוֹרֵאת לִי:

Aharon, komm her,
ich bin nur für dich hier.
Ich bin der Einzige
und du bist der Einzige
und ich warte nur auf dich.

זוֹהִי גֵרְמָנִיָּה שֶׁל יְלִדוֹתַי,
שֶׁל מְשִׁפְחָתִי,
שֶׁל גְּזֵלַת אֲמִי.
וְהִיא קוֹרֵאת לִי
בְשִׁמִּי.

*

יש קצב אחד בְּנוֹקְלָן
עם סְחֹרָה פַּח,
אֲבָל אֲצִלוֹ אֲנִי מְרַגֵּשׁ
בְּבֵית מְשׁוּם מָה.

בְּקָר וְצִפְרִים,
פְּטָרוֹזִילִיָּה עֵיפָה
וּמְשֻׁמְשִׁים חֲמוּצִים
שְׁמֹזְכִירִים לִי אֶת חֵיפָה.

הַמְּחִיר לֹא מְנַפֵּחַ
וְיֹדְעִים לְגַלְעַן זֵית,
וְלִקְפָּאִית יֵשׁ שֵׁן זֶהָב
שְׁמַחְפָּה עַל כָּל הַזֶּהָמָה.

*

אֵין לִי שְׁקָט. כְּבָר שְׁנַיִם שָׁאִין לִי שְׁקָט.
אִם שְׁקָט לִי, רַעַשׁ לִי.
וְאֲנִי לֹא שְׁקָט בְּאֲשֶׁר אֲנִי.

בְּבִרְלִין מְצֹאֲתִי שְׁקָט,
אֲבָל הַשְּׁנֹאָה בְּתוֹכִי.
לְקַחְתִּיהָ אֶתִּי
וְאֲנִי הוֹלֵךְ אֶתָּה
כָּל עוֹד אֲנִי הוֹלֵךְ,
וְכָל עוֹד אֵין לִי
כָּל עוֹד...

Leise Park

בְּהִנְס־רוֹל־שְׁטְרָאָה,
מוֹל חֲנוּת הַסְּפָרִים הַקְּטָנָה, הַשׁוֹמְמָה,
הַמְתַּמְּחָה בְּתֵאֵרוֹן וּמַחְזוֹת,
עוֹמֵד לוֹ פֶּאָרְק סוּדִי,
שְׁמוֹ Leise Park
גִּנַּת הַשְּׁקֵט.

רֵב הַשָּׁנָה נִשְׁכַּח הַמְּקוֹם הַזֶּה מִלְּבִי,
אֲבָל לְעֵתִים רַחוּקוֹת, בְּאֲבִיב,
כְּשֶׁהֲרֵגְלִים גּוֹרְרוֹת אוֹתִי לְשׁוֹטֵט בְּלִי מַטְרָה,
אֲנִי מוֹצֵא אֶת עֲצָמֵי פִתְאֵם
בֵּין הַמַּצְבוֹת הַזְּרוֹת, הָעֵתִיקוֹת.

יְלָדִים מִתְרוֹצְצִים לְמַרְגְּלוֹתֶיהֶן,
שְׁקוֹעִים בְּשַׁעוֹת מְשַׁחֵק מִתּוֹקוֹת.
אֲנִי פוֹסֵעַ בְּשִׁבְלֵים הַמְּפִתְלִים,
חוֹשֵׁב לְעֲצָמֵי שְׂאֵם לְהַקְבֵּר
אִז כִּכָּה: בִּינוֹת לִילָדִים,
לְצַחֲוֹקָם, לְבִכּוֹם.

אֲבָן שְׁקֵטָה, כְּרוּיָה,
נִצְבֶּת בְּלֵב הַחַיִּים.

לא קל לכתב בבצורת הקיץ הזאת,
 כשהדשא בחוץ מצהיב, מפציר בי לצאת,
 לשבת לכתב, לבד, בלתי קרוא,
 כשהשירה עצמה מעלפת,
 חדורת קיץ.

זה זמן התעלסות קרני השמש,
 זה זמן מגע האיברים,
 אדמה חמה, מיחמת,
 איברי אדם משרגים,
 מפלשים. הכל טמא. מצוץ
 חטא מברך, קדוש.
 תשוקה נואשת להיות,
 לא לחמד במלה עקרה
 את מה שממילא עולה
 על גדותיו, גדוש, מעבר.

כמה בזבזן הקיץ,
 כמה נדיר וגדוש
 ושופע אור.
 איך מתבצרים
 מפני כל השפע הזה?

Volkspark Friedrichshain

יש שם מורד אחד,
ומעלה.
גדרו שם וקשרו אגדת זרדים
לתת משען לכף הרגל.

בחרף, כשהאדמה קפואה,
וכל העצים לבושים כור כשוף,
אני מטפס באדמה הקפואה,
הורה.

זו האדמה שלי.
זו הזרות שלי.
גרמנית רצועה שלי.
זהו הבית.

אַיט'ס בין סו גריט היר אין ברלין

ישראלים

יֵן קֵן טל מי
אָההה
וֹר אַיז ד'ה קוּנדאַם
אָההה
ד'ר אַיז אַ סטור וֹר יֵן קֵן בֵּי צ'יפּ ת'ינגס טו וֹר
אָההה

וֹר אַיז אַדיקס
אָההה?
וֹר אַיז ד'ה ריכסֶטאַג
אָההה?
אַיט'ס וֹרי בֵּיג, אַיט'ס רילי אוסום, ד'יס
בְּרֵלִין!

יֵן קֵן טל מי
אָהההה
וּוט קינד אוף מיט אַיז
אָההה
אַיז ד'ר אַה פֵּיג אַיִן ד'יס בֵּיג סוֹסג' ויז ד'ה קאַרי

יֵן גו טו בְּרֵגֶהיִן
אָההה?
אַי וּונט טו שוואַ יֵן
אָההה
סמֶת'ינג אַי הֵב, אַיט אַיז מאַץ' בֵּיגֶר ד'ן
בְּרֵלִין.

יֵן קֵן טל מי
אָההה
וֹר אַיז ד'ה בְּנֵהוּף
אָההה
וִי גו טו פּוּטְסֶדֶם טו ד'ה פּאַלֶאַס סן סוסי

אַנד ד'ן טומוֹרוּ
אָהההרְלִי
וִי מַסֶּט קאַץ'
ד'ה פֶּלִין
וִי ויל בֵּי בֵּק אַיט'ס בין סו גריט היר אין
בְּרֵלִין.

השותף הזקן

השתף הזקן שלי מת
ואני מחפש לי דירה,
כי מרגע שהוא פתאם מת
גם השכירות נגמרה.

שכרתי רק חדר אצלו,
הוא היה בן שמונים כמעט,
הוא היה במצב מעלה לגילו
כשמצאו לו סרטן מפשט.

הרופאים נתנו לו שמונה חדשים,
בעל הבית נתן לי שלשה.
השוכר שלו מת, ואני מסבלט –
יש פה סכוי לשכירות חדשה.

אבל כאן חקי הגנת הדייר
לא חלים על דיר המשנה.
האזור נעשה פה כל כך יקר!
אין בררה, אני מתפנה.

זה הבית שלי, אין לי משהו אחר
אבל גם אין לי איך לשלם.
בלי שתף בן שמונים שפתאם התפגור,
בקרוב גם אני אעלם.

כל מה שחסכתני ילך מעכשו
על דירנת קטנה בהרבה
באזור מחרבן מחוץ למרכז –
זה מה שאני שונה.

שכן גרמני

מִרְבֵּד הַדֵּלֶת שֶׁל שְׁכֵנִי נֹצֵב יָשָׁר וּמְרֻכָּז,
זֵיפִים קְשׁוּחִים שֶׁל קִנְבֵּס־חֶבֶל עוֹקְצָנִי
עוֹמְדִים זְקוּפִים וּמְתוּחִים, מְסַרְקִים אֶחָד אֶחָד,
וּמְפֹרְדִים בֵּין סֶף הַדֵּלֶת לְבִינִי.

עַל הַמְרֻבָּד סִימֵן אָדָם, וְצוּרְתוֹ, בְּמִהְפֵּךְ,
כְּמוֹ קֶמֶץ, אוֹ צִמָּת טִי עוֹמֵד עַל רֹאשׁ,
כְּמוֹ רְחוּב לְלֹא מוֹצֵא שְׂיֵשׁ לוֹ שֶׁלֹּט אֵין כְּנִיסָה,
אוֹ רוֹבּוֹטְרִיק זֹקֵף אֶצְבַּע מְסַפֵּר שֶׁלֵּשׁ.

דִּלְתוֹ צְבוּעָה לְלֹא רֶבֶב וְאֵין בָּהּ חוֹר לְהִצָּצָה
וְאֵין שׁוּם שֶׁלֹּט שְׂיֵסְגִיר מִי גֵר בְּפָנִים.
גַּם אֵין מְסַפֵּר, וְהַמְרֻבָּד הַמְסַתֵּמֵר כַּחֲצִיָּצָה
נִרְאָה חֲדָשׁ-חֲדָשׁ כְּבָר שְׁתֵּים-עֶשְׂרֵה שָׁנִים.

בֵּין כָּל קוֹמָה לְכָל קוֹמָה סִפְרָתִי עֶשֶׂר מְדֻרְגוֹת
וְרַק אֵלָיו צְרִיךְ לְסַפֵּר אַחַת-עֶשְׂרֵה,
וְהוּא חוֹזֵר וְנֹעֵלָם, אֲבָל בְּרָגַע שֶׁהוּא שָׁם
חוֹזְרִים לְשִׁמְעַת אֶת דְּפִיקוֹת הַמְטָאָטָא.

אזהרת מסע

פרק מרומן בכתובים

כמו תמיד כשנפגשנו בחורף, דבר ראשון התלוננו על הקרחות. המוח קופא, רונן אמר, איך אפשר לחיות ככה. סיוט, אמרתי לו, סיוט. מתי כבר ניסע לאיסטנבול שנינו, נסדר את זה כבר?

גם זו הייתה בדיחה קבועה בינינו, פנטזיה על נסיעה משותפת לבירת השתלות השיער של המזרח התיכון ואירופה. האסייאתים משתילים בהודו או תאילנד, צפון ודרום אמריקנים במקסיקו, אפריקנים בדרום אפריקה. לנו יש את איסטנבול. גלגלתי עם רונן את בדיחת השתלת השיער הקבועה, אבל גם פחדתי. מאוד. פחדתי מהזקנה, פחדתי מקמילת הגוף. פחדתי מהסקס־אפיל שנראה כמפנה לי עורף, מפוהק ואדיש. המילה "נעורים" מגיעה מהמילה "ערות", ואני פחדתי להיכבות. פחדתי מאובדן האון. ופחדתי מתלות. לא שעשיתי הרבה כדי למנוע את הבלתי ניתן למניעה, או לעכבו. הנה ישבנו, רונן ואני, בבר מעונן מעשן, שתינו בירות ושוטים של ויסקי, מולנו קערת בייגלה שהברמן, זו פעם שלישית, שב ומילא.

שמעתי, רונן אמר, שעושים שם גם שאיבת שומן מהבטן והשתלה חוזרת בתחת. איזה פיגורה זה בטח עושה, מה?

צחקתי, נשנקתי מהסיגריה. השתעלתי. בקצות העיניים דחקו בי דמעות. הרגעתי את הנשימה, שתיתי עוד לגימה מהבירה. אני מפחד להזדקן פה, אמרתי לו. תחשוב על זה, להיות בבית אבות מלא גרמנים. זה בטח המקום הכי בודד ביקום. אני זוכר, רונן אמר, כבר דיברנו על זה פעם. אמרת לי שלא רצית להזדקן בישראל. זה יותר אמריקה מאמריקה שם, עם סגידת הנעורים שלהם. שלנו, אמרתי. שלנו.

הוא הסתכל עליי, שלח אליי יד ופרע את פנטום שערי. אתה יודע, הוא אמר, קראתי כתבה בסוף השבוע, על למה לועגים לגברים שמשתילים שיער. נו, אמרתי לו, מה כתבו?

שום דבר חדש, הוא אמר. שהשתלת שיער זה תחפושת, שזו העמדת פנים ובריחה. ראינו אבל גם כאלה שאמרו ששיער יפה וסמיך מייפה כל אחד, ולמה לא, וטורקיה הרי זול וקרוב.

פחה, אמרתי לו, זול. בטח ראינו הייטקיסט.

ואז אני לא זוכר מה הוא אמר. נסוגותי פנימה, אל דבר אחר שהטריד אותי. טרדה שליוותה אותי כבר שבוע. הכנסתי את עצמי, בלי כוונה או משים, למצב שלא רציתי

להיות בו ולא ידעתי איך לצאת ממנו. טיפש כמו טיפש אחד הייתי, לא חכם כמו ארבעים חכמים.

ברחת מוחות? הוא אמר.

זה היה הסימן הקבוע שלו להגיד לי ששוב נדרו מחשבותיי.

אני יודע, סליחה.

מטריד אותך משהו.

לא, הכול טוב.

הוא הסתכל עליי, לא מאמין אבל גם מחליט לא ללחוץ. טוב, הוא אמר. אני הולך להשתין.

הוא דילג מטה מהכיסא של הבר.

תגיד, אמרתי לו, הגשת השנה למלגה ההיא?

כן, הוא אמר. קובץ שירים. למה?

שיט, חשבת, שיט. ולרונן אמרתי, לא משנה, לא משנה, לך להשתין.

רציתי לדבר איתו על זה, מאוד. אבל גם על סודיות חתמתי בין כל שאר הטפסים.

באורדו או בספרדית, בתאית, בטורקית או בפינית, פעם בשנה מעניק הסנאט של ברלין מלגות לכותבות וכותבים בשפה שאינה גרמנית. כל שצריך לעשות הוא לשלוח עשרים עמודי רומן, מחזה או שירה, בכל שפה שהיא, ולצרף מכתב נלווה וקורות חיים. בוועדת המלגה יושבים כל שנה שבעה שופטות ושופטים. וכך, משעובר התאריך האחרון להגשה, בודקים בסנאט מה הן שבע השפות הגדולות באותה השנה ופונים לשבעה אנשים, דוברות ודוברים של אותן השפות, מזמינים אותם להצטרף לוועדת השיפוט.

והם פנו אליי. לפני שבוע כבר. ואני אמרתי כן בטח. למה לא. איזה טיפש.

את רשימת השמות עדיין לא ראיתי, אבל לא היה לי ספק. עם כל אחת ואחד מאלה שהגישו היו לי קשרי חברות או ידידות. לא היה אחד שהגיש שאיתו לא שתיתי יחד באיזה בר, לא הייתה אחת שלא ישבתי איתה בארוחת ערב שמחה, שאיתה לא הקראתי בפסטיבל לספרות, שאיתו לא רקדתי באיזו מסיבה או הלכתי יחד לשחות באגם או שרתי קריוקי או לא יודע מה.

ואחד מבניהם, רונן. קרוב ממנו לא היה לי בעיר.

רונן חזר בדיוק מהשירותים, מדרגות שעולות מתוך עולם תת־קרקעי מחולק למחלקות ותאים של משתינים, מסניפים, מזדיינים לפעמים, אבל לא בשעת ערב כזאת, מוקדם עוד. ראיתי אותו עולה ומפנה לעצמו דרך בין היושבות, העומדים ועוד שאר מגדרים שלעברית אין איך לבטא. בדרך אליי, ראיתי, תפס אותו אבישק, מוכר הפרחים. איש מכפר ליד מומבאי שמסתובב בין הברים באזור הזה של העיר ומוכר למבילים ורדים אדומים. לא מזמן הוא קנה לעצמו מצלמת פולארואיד, משלימה את האנכרוניסטיקה הנוסטלגית שאותה הוא מוכר ומגיש. כמה געועים. כמה געועים.

בעברית מצריך שמו ניקוד. ראיתי, אם כן, את אַבִּישֶׁק ואת רונן מפלסים את דרכם לכיווני, אבישק מחזיק את הזר האדום מעל לראשו, כמו מדריך תיירים. היה צפוף, אסור

שיימעכו, הפרחים. אנשים נכנסו מהבר ויצאו, עטופים מעילים וכובעים וצעפים, הדלת הנפתחת מכניסה פנימה אוויר קר שמאוורר ומצנן את הבר. אבישק ורונן המשיכו בדרכם ואז הגיעו אליי. אמרנו שלום, אבישק ואני. בפעם הראשונה שנפגשנו, בחורף בשנה שעברה, שאלתי את אבישק, עוד לפני ששאלתי לשמו, מאיפה הורדים שהוא מוכר. קר מדי, קר מדי, בעונה הזו לא גדלים כאן פרחים כאלה, היה לי ברור. מהשוק הסיטונאי של ברלין, הוא אמר. אבל מטיסים אותם הנה מקניה או מאקוודור. אלה מקניה, הוא אמר. דיברנו אז, אבישק ואני, על שרשרת האספקה שמאפשרת לי לקנות בלילה חורפי בברלין בשני אירו וחצי ורד טרי שגדל בקניה. מאז אני משלם לו ארבעה אירו אם אני קונה פרח. אני שם אותו על הבר, בתוך בקבוק בירה ריק, שם בפנים קצת מים. דרך ארוכה הוא עשה, שישתה.

אבל הפעם גם רצינו תמונה, רונן ואני.

ביקשתי מהברמן כוס מים, בחרתי ורד אדום. אז הסתובבנו עם הגב לבאר, מול אבישק. הרמנו את הבירות, אני עשיתי דאק פייס, אבישק צילם. הוציא את סרט הצילום המרובע וחיכה שצ'למנו הכימי יופיע עליו מן החושך. אז אירע הפלא הזה, הנשכח. שילמתי לו. הוא אמר תודה והסתובב והלך. חיבבתי אותו, אף על פי שספגתי ממנו פעם או פעמיים הערה הומופובית. פרחים סטרייטיים הם, הורדים.

אז הסתובבנו שוב, רונן ואני, הנחנו את התמונה על הבר. הבטנו בנו. תמונה חמודה, חברים טובים. מה יהיה, חשבתי, מה יהיה עם המלגה, מה יהיה עם התחרות, איך אשפוט יופי, איך אשפוט חברים. רונן גישש מתחת לבר, הוציא עט מהכיס, השלים בעטו על הפדחת שלי ועל הפדחת שלו את מחלפות השיער שהתנערו מאיתנו, בלי שוב. השתיקה השתוללה בתוכי אבל החלטתי להמשיך ולשמור על תענית הדיבור שלה התחייבתי. איך אוכל לספר לחבר מה שלומי כשמה שמציק לי הוא מה שהתחייבתי לשתוק עליו? אולי תספר לו ודי, חשבתי. אז מה אם חתמת. מה זה חשוב.

שלושה ימים אחרי שהסכמתי להיות חבר בוועדת השיפוט נפגשנו בזום, חברות וחברי הוועדה, לפגישת הכנה. במיילים לפני הפגישה ניסיתי, בלי הצלחה, לשכנע אותם שניפגש פנים אל פנים. יותר מאשר רציתי להבין את ההליך הפורמלי של עבודת הוועדה, רציתי לשאול שאלה שמקומה במסדרון או במטבח, לא בשיחה הרשמית סביב השולחן. אבל הזדמנות כזו לא ניתנה לי. אמיל, קורא הצרפתית (שקרא גם רומנית, איטלקית ואנגלית), לא היה בברלין; סאסקיה, שקראה פולנית (צ'כית, סלובקית, אנגלית) הייתה צריכה לשמור על הילדים. בזום אין שיחות מסדרון. אצטרך, ידעתי, לשאול אותם בממד האחד שבו נדבר. אמיליה, קוראת הספרדית (שקראה גם פורטוגזית, איטלקית ואנגלית), ניהלה את הפגישה. הצגנו את עצמנו. היא הייתה עורכת ומתרגמת, מהגרת ותיקה מבואנוס איירס. חוץ ממנה, מסאסקיה ומאמיל היו על המסך גם חלימה, שקראה ערבית (הולנדית, דנית, אנגלית), גרישה שקרא רוסית (אוקראינית, אנגלית), דני, שקרא טורקית (אלבנית, אנגלית) ואני. זה היה מרגש. היינו כמו שגרירים, אבל של לשונות, לא של משטרים. ודיברנו כולנו זו עם זו בלשון הגירנתו, גרמנית בשבעה מבטאים. אמיליה הסבירה את תהליכי הבחירה. כל אחת ואחד יקראו את הטקסטים בלשונם. את האנגלית נחלק בינינו. את הטקסטים

שהוגשו בשפות בלי ייצוג בוועדת השיפוט יקראו קוראים חיצוניים, שיגישו לנו חוות דעת וסיכומים. אז נמליץ על מועמדים ומועמדות נבחרים, נדבר על ההמלצות בינינו ונבחר. אחרי שהובהרו ההליכים הפורמליים ביקשתי לשאול שאלה. עדינה ופרטית. לא רשמית. ושאלתי.

אבל לא, הם אמרו. לא נראה היה שיש להם בעיה כזו, חברות, חברים, מכרות, מכרים. עולם כותבי האנגלית בברלין גדול מדי לסכסוכים ביצתיים שכאלה; עולם כותבי הצרפתית מבוזר מדי; וכזה גם עולם כותבי הספרדית; ההגירה הטורקית ותיקה מדי וגם גדולה מדי שהקשרים הבין-אישיים יהיו כל כך הדוקים בין כולם. לא, אין בעיה. רק חלימה הבינה על מה אני מדבר, סיפרה על קשיים דומים, מבנים חברתיים כמו־משפחתיים, תחושות של קרבה ושל מגיע לי. אנחנו הרי מכירים. אנשים שעושים פרצופים.

על הבר רונן שיחק עם העט. קשקש עוד שערות על ראשינו. תגיד, אמרתי לו. אז על מה אתה עובד עכשיו?

הוא הסתכל עליי מהצד במבט שואל. מתבונן. אמרתי לך, הוא אמר. הגשתי שירים. נו טוב, אמרתי לו. אבל אתה תמיד עובד במקביל על כמה דברים. בסדר, אם לא בא לך אל תספר. לא צריך.

זה אתה זה שלא מספר, הוא אמר. אבל אם אתה לא רוצה לדבר, בסדר. תשמע. שומע.

יש לי, הוא אמר, מזימה ספרותית.

נשמע מעניין.

תקשיב, הוא אמר. הפשע המושלם.

כן.

הפשעים המושלמים, הוא אמר.

חיכיתי.

הפשעים המושלמים כולם, הוא אמר. כולם מושלמים באותו אופן. נכון? הנהנתי.

טוב, הוא אמר. בוא נגדיר.

צריך, אמרתי, שהפושע לא ייתפס.

נכון, רונן אמר. צריך שהפושע לא ייתפס. אבל זה לא מספיק. צריך שהפושע לא ייתפס לא בגלל טיפשות או חולשה או רשלנות של הבלש או של המשטרה, אלא בגלל התכונות ההפוכות אצל הפושע, חוכמה, כוח או אומץ, דיוק. ואז צריך שכל התכונות האלה של הפושע יתגלמו בפשע עצמו. תכנון חד ומדוקדק, ביצוע בלי דופי, ושום סימן מיותר שמשמש ראיה.

זה נשמע לי כמו תיאור של שלמות ספרותית. אבל לא רציתי להפריע לו. אוקיי. מה שאני מחפש, הוא אמר, זה פשע מושלם עם שלמות אחרת. לא כמו זה שכולם מכירים. אני מחפש פשע שכל מי שיש להם עניין בדבר יוכלו לראות בלי שום קושי מי פֶּשַׁע, ולדעת בדיוק איך פֶּשַׁע וידעו בלי שום קושי גם למה. זה יהיה (הוא דיבר מהר יותר, נרגש) פשע חשוף, מביין? פשע גלוי. והשלמות שלו (קול מורם, אצבע מורה בגובה המצח)

תהיה בזה שהאופי הגלוי של הפשע לא ישנה כלום. פשע שופע, הוא אמר. שאור השמש (המחטא! המחטא!) לא יחטא אלא ירהיב. ובכל זאת אף אחד לא יעשה כלום בעניין. כי לא יוכל, הוא אמר. פשע מושלם, אחרת.

תשוקה די אבסטרקטית, אמרתי. וגם די צורנית, אם זה לא סותר. רונן אמר שכל התשוקות צורניות. למה כולם הולכים לג'ים ומפסיקים לאכול לחם? זה הצחיק אותי. הוא הדליק סיגריה.

טוב, אמרתי לו. בסדר. אבל יש לך חומר חיים שאתה רוצה ליצוק לתוך התשוקה הצורנית הזאת שלך? יש לך עלילה? לא, רונן אמר. חשבתי שאתה תעזור לי. מניאק, אמרתי לו. למה, הוא אמר. אתה טוב בזה. חנפן. שרלטן.

ראש אבטיח! צעקתי בבר, על הסכין, על הסכין! היפי מזדקן, קוקו שאריות! מסביב הביטו בנו המתהללות, המתהוללים, ועוד שאר מיני מגדרים שלעברית אין איך לבטא.

טוב, אמרתי לו. תן לי יום או יומיים. אני אחשוב על זה. בטח, רונן אמר, כמה שתצטרך. ועכשיו תספר לי סוף-סוף מה מציק לך, או שאני הולך. המלגה ההיא, אמרתי לו. איזו מלגה, הוא אמר.

נו, זו שהגשתי אליה! של כתיבה בברלין בשפות שלא גרמנית! מה איתה, הוא אמר. אני בוועדת השיפוט השנה, אמרתי לו. אני קורא את ההגשות בעברית. די, הוא אמר. באימא.

איך זה קרה!?! כתבו לי, שאלו אם אני רוצה, אמרתי שכן. הופה, יפה לך! בוא, הוא אמר, בוא נרים על זה כוסית קטנה. תגיד, אמרתי לו, אתה אירוני איתי? מה יפה לך, אתה צוחק עליי? למה צוחק, הוא אמר. זה בטוח מעניין. איך הכסף? ממש מעט, אמרתי לו, אבל זה לא העניין, מה, אתה לא קולט? כן, הוא אמר. קולט.

נו, אמרתי לו. מה אני אעשה? מה תעשה. תקרא את ההגשות ותבחר מה שבעיניך הכי טוב. כן, אמרתי לו, זה גם מה שהם אמרו לי, בפגישה, כשדיברתי איתם על זה. לא משנה, אמרתי לו, תעזוב.

מה תעזוב, הוא אמר, אתה תצטרך לקרוא את ההגשה שלי ושל (שמות. שמות. פזורת הספרות העברית בברלין. חברים, חברות.) ולהחליט למי מאיתנו אתה נותן את הכסף! טוב, תראה, אמרתי לו. זה הרי לא הכסף שלי. וגם ההחלטה לא שלי. זה המלצות משותפות של הוועדה. זה לא אני נותן כסף לדוד או רינה או רות. כן, ברור, הוא אמר.

אבל אתה הרי מבין את הקצ'ן, אמרתי לו. אין לי מאחורי מי להתחבא. בכל ועדת מלגה אחרת, בכל ועדת פרס, בכל מערכת של כתב עת או מערכת של הוצאת ספרים, אם חבר מגיש, אתה תמיד יכול להגיד שמע, אני דווקא הייתי בעד, אבל שאר חברי המערכת חשבו שזה לא מתאים. כאן אין לי מאחורי מי להסתתר. אני לגמרי חשוף. ומצד שני, אין על הבחירה שלי שום ביקורת. אני הרי היחיד בוועדה שיכול לקרוא את זה. אז בכל מה שקשור לעברית, זה תלוי אך ורק במה שאני אומר.

הוא נשם ונשף ואמר כן. טוב, בוא נעשה לחיים, אדוני השופט. אני לא יודע אם אני יכול לקבל ממך את הצ'ייסר הזה, אמרתי לו. זה בסדר, הוא אמר. רשמית אני הרי לא יודע שום דבר מכל זה.

תגיד, אמרתי לו. איסטנבול.

איסטנבול, הוא אמר.

בירת הניתוחים האסתטיים, אמרתי.

כן, הוא אמר.

עושים שם גם ניתוחים אתניים?

למה, הוא אמר. מה אצלך אתה רוצה לעשות יותר טוב?

או יותר רע, אמרתי לו.

אם יש רגע, זה היה הרגע, אני חושב.

בבית שתיתי כוס מים ואז עוד אחת ואז מילאתי שוב והנחתי את הוורד בכוס. שישתה גם הוא, הקנייתי. את הכוס עם הוורד השארתי על השולחן במטבח. לידו התמונה של רונן ושלי, שופעי שיער, מאחורינו על הבר הוורד שהבאתי הביתה איתי. הלכתי למקלחת. אהובתי ישנה בעומקי הדירה. לא רציתי להסריח לה. נשטפתי, חפפתי שיער, בזהירות. בכל זאת התנקזו חוטי שערות אל חור הניקוז. חשבתי לאונן וויתרתי. התנגבתי, אספתי אותן, בדלי שער ראשי, זרקתי לפח. הסתכלתי על עצמי במראה, העברתי יד והלכתי לישון. במיטה התחבקנו. די עם זה. סגרתי את היום.

בבוקר קמתי, העברתי חצי שעה במיטה, הלכתי למטבח להכין לי קפה. מיקה כבר הייתה בעבודה. ישבתי במטבח, מול התמונה והוורד. חשבתי על רונן, מחפש עלילה. ניסיתי להעמיק במילה עלילה. מה היא מגלמת. מה המילה עלילה מספרת. עלילה היא מעשה. עלילה היא פעולה. עלילה היא בדיה. עלילה היא הונאה. עלילה היא האשמה. עלילה היא היות עלול. לקחתי לסלון את הוורד ואת התמונה של רונן ושלי ואת הקפה. התיישבתי מול המחשב. חיפשתי בגוגל "איסטנבול השתלת שיער מחיר". חיפשתי בגוגל מה גובה המלגה ההיא. חשבתי, כן, זה יספיק לנו. פשע מושלם אחר. עם עודף לבזבוזים.

אהוד אלכסנדר אבנר (ברלין)

לנופלים חנכו יד

קיימות

gernkesund

בְּחֶזֶר שָׁל בֵּית הַסֵּפֶר
'אֵילָנוֹת' הַנְּחַת בְּזַמְנֵנוּ (הוּא זְמַנִּי:
שְׁנַת תִּשְׁעִים וּקְצַת) מִמָּחֶזְאוֹר
(ה'אור' יֵשׁ הַגּוֹ

אוֹתוֹ בְּחוֹלָם, אַחֲרִים בְּשׁוֹרוֹק). גְּלִי גְּלִים שָׁל
פְּסֻלַּת-נֶיֶר הֶגְלוֹ אֶל
קֶבֶת הַבְּטוֹן שְׁלִיד

הַמְּתַח. רְעִי וְאֲנִי הַדְּהַרְנוּ
בְּבוֹת שָׁל מִתְּאֲבָקִים עַל מִשְׁטַח

גְּבוּ שָׁל זֹחֵל-
הָאִימִים. בִּינְתִים עֲלֵתָה עֲלִיו קַת הַכוֹרֶת ("זִיק. פְּרִיט.")
וְשׁוֹב אֵין לוֹ זִכָּר.
יֵשׁ יְסוֹד לְהַנִּיחַ כִּי

עוֹד עוֹרְכִים עַל בְּמַתִּי זֹ הַרְחֵבָה
מִסְדָּרִים וְעַרְכִים עוֹד (אֶל
נְכוֹן) מְנַחֲלִים.

גַּם הַמְּתַח בְּדַרְדָּר כָּל הָאֶרֶץ הֵלָה. מָה חֲדָשׁ?
לְנוֹפְלִים חֲנֵכוּ יָד.

את הקפה שקניתי לפני יותר משנתיים בישראל ושהפקד במקפיא למשמרת-כפור ושהעבר ממקפיא אחד לאחר לאחר שקנינו בשלהיו של החרף מקרר מיד שניה את הקפה הזה שחזקו בהל וחתלו בפלסטיק ושבשבוו הכל מדברים חלצתי מן המקפיא וקטמתי את תכריכו והרקתי את תוכו אל צנצנת ושתי פפיות שמתי בסיר.

את הקפה הזה אחרי שבשלתיו נתתי בקנקן שטלטלתו יו"ד מרוסיה ומזגתיו מן הקנקן לספלון ואת הספלון העמדתני על תחתית שגם היא כמוה כמו הספלון והקנקן איבר מאיבריה של מערכת כלי חרסיה שקבלה בשעתה נינה אם אנדרי אבי יו"ד בברית-המועצות והיא פרי מעשי ידי פועלי בית החרשת הקיסרי לחרסיה בלנינגרד שראשי תבותיו אל-אף-זה כי כף קרא לו בשנת

עשרים וחמש כלומר לפני כמעט שני יובלות אלא שבינתיים הפריטוהו ושבו ושנו את שמו ואת שם עירו ומכל מקום ראשי תבות אלה מדפסים בתחתית כל כלי וכלי מכלי מערכת זו שקבלה נינה ושאיני נתתי בה קפה. נינה זו אשת ולדימיר היתה וולדימיר אישה כימאי היה כימאי שנקרא לעבד במתקני גרעין בארץ רחוקה שככל שהיא רחוקה

היא עודנה בתחום רוסיה וכשהושב למוסקוה כבר כסס בכל פה הסרטן ולגיל ששים לא הגיע כמוהו כרבים רבים מעמיתיו לעבודה ונינה שנשתירה אלמנה היתה ליו"ד כעין אם יו"ד גרה בנעוריה בדירתה של נינה. אין איש יודע מי נתן לנינה את מערכת כלי החרסיה ומתי אכל יו"ד אומרת לי כי הסברה היא שהיא נתנה לרגל נשואי נינה וולדימיר או לרגל הולדת אנדרי אבי יו"ד

כלומר בשנת ששים וארבע במרוץ או בדצמבר אלא שיו"ד מבקשת לעשות סיג לדבריה כי סברה זו היא אומרת כשמה כן-היא אינה אלא סברה שעל דרך השלילה סביר לסברה כי אם לא לרגל נשואין ולא לרגל הולדת בנה יחידה כי אז לרגל מה היא שואלת ובכל זאת סברה היא בלבד ואפשר שאין לה על מה שתסמוך וכשמתה נינה סבת יו"ד מלטה יו"ד את חרסיה

סבתה מדין הכרת שגזרו עליה הורי יו"ד וקמה וחלצה כלי ועוד כלי מהאשפתות וכך נצלה אפוא שארית הפליטה של עדת כלים שרפם סופם שהתגוללו כפגרים מובסים בשלולית בחצר בניני הענק של השכון ויו"ד שנוטרת להוריה על כל מיני דברים שעשו דוקא על מעשה זה שעשו הוריה הוא מעשה חסול החרסיה דוקא עליו אין היא נוטרת ואומרת כף הייתי עושה גם אני

ואם יאמר מי תרתי דסתרי הן ואין לישבן נדע מה שנשיב לו והוא שככה זה בחיים. בשעות גגולי נדמה לי שערה המערכת הנומינלי אינו נופל מהסנטימנטלי. קפה שכזה כך כתב פעם מי קפה שכזה יעורר מת מקברו ודברים כגון זה השמיעה פעם באזני חברתו-לרגע של פרנק אשה בת ארבעים-ויותר-בזמנו שעבדה בגלרי

לאפיט והזליפה בשמים על פרקי ידי זרים וזרות ושננה בן שבע-עשרה היה וגבוה מפרנק כדי שני ראשים וגם חסן ממנו פי כמה והקרואטית שגורה בפיו ובאה לו בירשה מאביו שהורתו ולדתו ובחרותו ובלקן ואם בנו היא שאמרה לי אפוא במטבח של פרנק בשעה שמזוגה לי ספל שני של קפה-פילטר קפה זה חביבי אמרה לי חברתו של פרנק לפני שבע-עשרה שנה ורגע לפני שנתפרדה

חבילתם קפה זה חביבי יעלה שלפים על קרחת ופסוק זה שפסקה יפה גם לקפה שהרתח ואז הורק אל כלי החרסינה של נינה. קרל קראוס פוסק בשעה שהוא דן את הינה ברותחין שפתיבת פליטון כמוה כסלסול תלתלים על קרחת ואלו אני אומר שאחרי קפה שכזה אין לו לאדם אלא לסלסל תלתלים מן התחת ואם יגיד המגיד מגעיל אחד איכס

אגיד גם אני מגעיל כן מגעיל אלא שלא בלתי משעשע וההכרח לא יגנה וכן שיו"ד ואני כרוכים אחרי צחוקים שכאלה וגם הוריה של יו"ד והורי שלי ובעצם אין לה אדם שאינו להוט אחר לצון שכזה. תאריך התפוגה של הקפה שקניתי לפני יותר משנתיים והפקד במקפוא למשמרת-כפור וטלטל ממקפוא למקפוא ושחזק בהל וחתל בפלסטיק תאריך תפוגתו הוא אביב תשע-

עשרה ואלו אני את תכריכיו לא קטמתי עד שלהי עשרים וכך העטיתי עליו אנכרוניזם. את מערכת הכלים אני מדיח בידי ולא במדיח ומקפיד שלא לשפשוף יותר מדי ומשום שיו"ד איננה שותה קפה אני לבדי המוטב ולא פעם אני חושב שיש להוציאה בדימוס אבל יו"ד אומרת חלילה השתמש איש השתמש ומה שישבר ישבר.

דצמבר 2020 / ינואר 2021

אַשְׁרֵי הַבּוֹגְדִים

*

בְּרִלִין בְּסֵתוֹ, מִלְכָּה אֲדַמּוֹנִית
כְּתֵמָה, מְכַסֶּה בְּשֵׁלֶג־עֲלִים אֶת כָּל הַשְּׂמֻחוֹת שֶׁל הַקִּיץ.
מִשָּׁב קָרִיר שֶׁל עֲצִים עֵרְמִים שֶׁשְׂרִישֵׁיהֶם יְהוּדִים.
בְּתוֹךְ בְּטֵן הָאֲדָמָה, שִׁירָה אֲלֵמַת נִכְתָּבַת.

*

אַשְׁרֵי הַבּוֹגְדִים אֲשֶׁר בּוֹיִם לְהַמְצִיאת הַדְּרוֹכּוֹנִים
לְמִשְׁרְדֵי הַהִגְרָה, לְפִקְיֵי הַגְּבוּלוֹת
וּבִתְמוֹנַת הַפְּסוּרֵט שֶׁלָּהֶם
שִׁירָה זֹרְמַת.

אַשְׁרֵי הַבּוֹגְדִים שְׁבוֹרְחִים מוֹבְסִים.
הַמְטוֹת שֶׁבָּהֶן הֵם עוֹשִׂים אֲהָבָה, נִקְבְּרוֹת תַּחַת מָטָר שֶׁל טִילִים
וּמְזוֹדַת הוֹרִיָּהם
נִשְׁאָרַת פְּתוּחָה בְּפִנְיָהֶם.

אַשְׁרֵי הַבּוֹגְדִים שְׁחוֹצִים אֶת הַגְּבוּל בְּחִשְׁכָּה,
גּוֹנְבִים אֶת הַצֶּפּוֹן, נִסִּים מֵהַדְּרוֹם,
טוֹבְעִים בַּיָּם שֶׁל בִּירוֹקְרַטְיָה,
שְׁנוֹפְלִים חֲלָלִים בְּלִמִּידַת שְׁפָה חֲדָשָׁה.

אַשְׁרֵי הַבּוֹגְדִים שְׂמַחְפְּשִׁים קֹדֶשׁ בְּזֵרוֹת,
שְׁפוֹת־חִים אֶת הַחֲזֵה שֶׁלָּהֶם לְעֵרְכִים שֶׁלֹּא הָאֲמִינוּ שְׁקִימִים,
חֲגִים שְׂמֵאִירִים חֲשֵׁכָה בְּגַלְקִסְיָה חֲדָשָׁה,
שִׁירָה שְׁהוֹלְכַת לְאֲבוֹד בְּתַרְגוּם.

*

בְּרֵלִין, גְּבוּלוֹת הַשָּׁפָה מִתְפוֹרְרִים
בְּמָקוֹם בּוֹ אֶת עוֹמְדוֹת,
נוֹצָה יִקְרַת עֶרֶךְ נוֹפֶלֶת
מִכְנֶנֶף מְלֹאכִית אַחַת שְׁמֻנְסָה
לְהַעֲנִיק חֶסֶד אַחֲרוֹן
לְכֵן אֲשֶׁה,
שְׁמֻצְמִית אֶת מְלוֹתָיו, מֵאֲבֵד אֶת אוֹתִיּוֹתָיו
לְמִשׁוֹרֵר שְׁמֻגְלָה שֶׁהַשָּׁפָה שָׁלוֹ אֲבֵדָה.

*

איִפֹּה אַתָּה נִמְצָא כְּשֶׁאַתָּה כּוֹתֵב בְּתוֹךְ בְּרֵלִין?
בְּתוֹךְ שִׁיר שְׁלֵעוֹלָם לֹא תוּכַל לְהַגִּיחַ בְּצוּרָה נְכוֹנָה.
לֹא מִתְפָּרֵק מִהַסּוּדוֹת שְׁלֵךְ.
הַשִּׁירִים, פְּלִיטִים גּוֹלִים, מְהַגְרִים וְגָרִים בְּתוֹכָהּ,
וְאִי אֶפְשֶׁר לְהַבְדִּיל בֵּין הַמְּלִים לְבֵין הַבֶּשֶׁר.
הַשִּׁירִים שֶׁהוֹלְכִים הַכִּי רְחוּק, נִשְׁאַרִים הַכִּי קָרוֹב
בְּשִׁדָּה הַתְּעוּפָה שֶׁל שְׁנֵפֶלֶד אַתָּה מֵרָאָה אֶת סֵפֶר הַשִּׁירָה הַדוֹ-לְשׁוֹנֵי שְׁלֵךְ
בְּמָקוֹם אֶת הַדְּרָכּוֹן.
בְּאֵגְמִים הַגְּדוֹלִים שֶׁל מְקַלְנִבּוֹרֵג הַשִּׁירִים הֵם מְצוּפִים,
וְלִפְעָמִים גַּם בְּרָקִים שִׁיּוֹרְדִים מִהַשָּׁמַיִם
וּמִפְסִיקִים אֶת הַשְּׁחִיָּה מִקַּפְת עֲצֵי הָאֵרֶן,
וְעַכְשָׁו הַשִּׁיר לֹא רוֹצֵה לְהַפְסִיק לְנֹדָה,
הוּא מִפְּחַד שֶׁהַזְּמַן יִפְסִיק לְהַפְּךָ לְמֵלֶה
שֶׁהַחֶרְטָה לֹא תוּבַס עַל יְדֵי הַשִּׁירָה.

לאברהם סוצקבר

בזמן הזוּעָה שֶׁל שְׂרַפַּת הַסְּפָרִים, הַסְּפָרָן וְהַסְּפָרִיָּה,
הַשִּׁירָה שׁוֹלַחַת לָךְ יוֹתֵר מִמָּטוֹס הַצֵּלָה אֶחָד.
כֵּן, אֵין דְּבַר חָשׁוּב יוֹתֵר מִהַקְרָאָה בְּאִמְצַע הַמִּלְחָמָה.
בַּחוּץ עוֹלָמוֹת מְשֻׁמְדִים וּמְכַחְדִּים, אַךְ בְּתוֹךְ הַגּוֹף, אוֹתִיּוֹתֶיךָ רַכּוֹת כָּל כָּךְ
שְׁאֵנִשִּׁים אוֹחִזִים בְּהֵן כְּאֵלוֹ הָיוּ רְתֻמוֹת מְצַנַח בְּמָטוֹס הַנוֹפֵל אֶרְצָה,
הַיִּידִישׁ שְׁנִדְחָקָת לַפָּנָה הוֹפְכָת בְּשִׁבְלֶךְ לַגּוֹלְדֵן-גֵּיט,
מְדִינַת נְצוּלִים שְׁנוֹסְדַת בְּתוֹךְ ז'וֹרְנָל סְפָרוֹתִי,
שְׁקוֹרְאִיו הוֹלְכִים וּמִתְמַעֲטִים
מְדִי שְׁנָה וְאוֹת.

*

אֲנִי כוֹתֵב לָכֶם גְּדִיכֵט, שְׁלֹא תִבְיֵנו אֶף וּוֹרֵט.
לֹא אֶכְפֵּת לִי יוֹתֵר, אֲנִי לֹא מְצַבִּיעַ לְרִגְרוֹנְג שְׁלָכֶם, אוֹ שְׁלֵהֶם
(אֲנִי עוֹמֵד שְׁכוֹר, מַחוּץ לְפָרוּבְלָמוֹת שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה).
אַתֶּם שְׁחוֹשְׁבִים שְׁמוֹלְדַת הַהִבְרָאִישׁ הִיא מְדִינָה,
אַתֶּם שְׁחוֹשְׁבִים שְׁבִלְעֵדִיכֶם אֵין לָנוּ לִיבֵן בְּתוֹךְ הַזּוּס הַזֶּה,
אֲבָל אַתֶּם רַק שְׁלוּק קָטָן בְּהִיסְטוֹרִיָּה אֶרְפָּה שֶׁל הַשְּׁפָרָאכֵן שְׁלִי.
נִכְתַּב עַל הַשְּׁפָרָה, הַדְּנוּבָה, הַהֶדְסוֹן, הַטִּיגְרִיס, הַנִּילוּס מַה שְׁנִרְצָה,
לֹא זְקוּקִים לְבוֹז שְׁלָכֶם, בּוֹיִנְכֵטְנוּפָה
תּוֹדְנָקָה שְׁסִגְרַתֶּם אֶת פָּרֵס סְפִיר לְסְפָרוֹת, אֲבָל תּוֹכְרוּ שְׁאֵת עֲצֻמְכֶם נְעֵלְתֶם בְּגָטוֹ,
וְאַנְחֵנו חַיִּים פֶּה, מְמוֹרְגֵן עַד נִכְט, יֵדֵן טֵאג, אֵין דָּם שְׁטָאט שְׁנַפְלוֹ חוֹמוֹתֶיךָ.
אֲנִי כוֹתֵב לָכֶם שִׁירִים שְׁלֹא תִבְיֵנו אֶף וּוֹרֵט,
וְטוֹט מִיר זֶר לֵיד – לֹא אַתְרָגֵם אוֹתֶם.

באה ארץ להרגה, והשכמת לעזבה

פתרון האכזבה

אל תישן עדין, ילד,
פקח עינה בחשכה,
והקשב לשיר הערש שכתבתי בשבילה.

כל שנה ביום-הולדת,
מתנות ומסכה.
הנה,
עוד מעט מגיע יום הולדתך הבא.

שש-עשרה נחגג אחרת:
צו גיוס במקום עוגה
(לא צריך לקטע זרת,
רק להיות קצת משגע).

הזהר מאמא-אבא וממה שהם אומרים
על צבא
ועל מולדת
(לא עליך הם שומרים).

אל תלך לבית-הסתר.
לא צריך עוד גבורים.
אוהבך
הם אויבך:
המורים וההורים.

אל תִּלְךְ לְבֵית־הַסֵּפֶר.
אל תִּלְמַד עוֹד מִלְחָמָה.
שִׂכַח מִהֲנֻצַּחַת הָאֵפֶר
וּמִדָּגַל הָאֲמָה.

שִׁיר חֲבֵרְתִי לְאֲזוּנֶיהָ עִם פְּתֻרֹן הָאֲכֻזָּה:
בָּאָה אֶרֶץ לְהַרְגָּה,
וְהִשְׁכַּמְתָּ לְעֻזָּבָה.

אנוכי מאבותיי

הִיָּה הָיוּ גִצִּי־מִפּוּחַ. דָּג־מְלוּחַ.
קִמְצ־אֶלֶף "א" עַל לוּחַ.
כָּבֵת אַחַת הַכֹּל הִשְׁתַּקַּה,
סֵלֶק, רַפּוּ, שְׁנָה, רַתַּקַּה.

יִרְשֶׁתָּ גַם־דְּפַקְתָּ.
עִמְלָתָּ גַם־פִּהֶקְתָּ.

מֵאֲזוּ נָדַם הָרוּחַ. רָקַב תִּפּוּחַ.
אֶפְלוּ הֶחֱרוּזוּ שָׁכַב לְנוּחַ.
זֶה־בְּהִתְפּוּזִים נִשְׁחַקַּה.
הִלְבְּנָה כְּסִתָּה אֲבָקַה.

שׁוּב דְּפַקְתָּ וַיִּרְשֶׁתָּ.
וְהִפְצַצְתָּ וַגִּרְשֶׁתָּ.

עִכְשָׁו הֶרְחֹב שְׁטוּחַ. הַדָּם מְרוּחַ.
הַיָּד קְטוּעָה וְהַפְּנִקְס פְּתוּחַ.
זָרִם־הַחֲשָׁמַל גְּתַקַּה.
זִמְזוּם־הַפְּנִסִים נִפְסִקַה.

יִרְשֶׁתִּי וְנִדְפַקְתִּי גַם אֲנִי.
מִתִּי יָבוֹא תוֹרוֹ שֶׁל בְּנִי?

העורלה הקדושה

פרק מרומן בכתובים

"מאז ומעולם הייתה ברית המילה לצנינים בעיני הנוצרים, ובכל זאת מתגאים הקתולים בכך שהם מחזיקים את עורלתו המקורית של המושיע. היא נמצאת ברומא בבזיליקת סן ג'ובני אין לֶטְרֶנו, הכנסייה הראשונה שנבנתה בעיר. ובקתדרלה של סנטיאגו דה קומפוסטלה בספרד. וגם באנטוורפן. ובמנזר קורנליוס הקדוש בקומפייין. ובכנסיית גבירתנו של היונה בדיוקסיה של שארט. ובקתדרלה של פואי-אן-ולֶה. ובעוד כמה וכמה מקומות".

(וולטר, מתוך הערך "עורלה", המילון הפילוסופי)

שאלו שכב במיטת האורחים בדירת דודיו בפריז ומישיש את איברו נטול העורלה, אך נזהר מלגעת בו באופן שיגרום לו לגירוי או לזקפה. פעמים כה רבות חטא בשנים האחרונות בחטא האוננות – autostimolazione, "גירוי עצמי", כפי שקרא לו דודו אומברטו באיטלקית המתנגנת שלו – עד שנדר ששוב לעולם לא יעמיד את בשרו במבחן. ודאי לא מעת שהבשר הזה התנסה בייסורים וטוהר בלהב הסכין.

האקט הבלתי הפיך של הסרת העורלה הוא שפתח לו את שערי החסד. שאלו האמין בכך באמונה שלמה. הוא שינן את דברי שאול-פאולוס באיגרת אל הגלאטים: "בְּמִשְׁיַח לֹא הַמִּלָּה תִחַשֵׁב וְלֹא הָעֵרְלָה, כִּי אִם הָאֲמוּנָה הַפְּעֵלֶת בְּאֵהָבָה", והתנחם בכך שגם ישוע ושליחיו היו נימולים, ממש כמוהו עתה. עם זאת, תקוותו שבכך יבוא הקץ על ייסורי הבשר שלו נכזבה עד מהרה. כשם שאנשים שגפיהם נקטעו מוסיפים לחוש כאבי פנטום באיבריהם החסרים, כך הוסיף גם שאול להרגיש ללא הרף את עורלתו הנעדרת.

כדי לנסות ולהסיח מעט את דעתו ממחשבותיו הטורדניות החליט לשוב ולהשקיע את עצמו בקריאה. הוא גילה מקום חדש להשביע בו את רעבונו: ספריית המכון הקתולי של פריז. בעוד שבקיצים הקודמים קרא מכל הבא ליד, הרי שהפעם התמקד בנושא אחד ויחיד: שאלת ברית המילה. הוא איתר בספרייה כרך עב-כרס שראה אור ב־1988 בהוצאת הספרים של אוניברסיטת נוטרדאם (סאות' בנד, אינדיאנה). כותרתו: 'מבוכה קתולית: על גלגולי העורלה הקדושה', עוררה מייד את סקרנותו. שאול גמא את הספר בעודו יושב על רצפת הספרייה בין שתי כונניות גבוהות, מיטלטל בין שאט נפש למשיכה עזה.

"בימי הביניים", קרא במאמר המבוא, "נמנו ברחבי אירופה עשרות שרידי קודש שהוצגו כ'עורלה הקדושה' – אחד האיברים היחידים שיכלו להישמר מגלגולו

הארצי של המושיע, ועל כן נודעה להם קדושה יוצאת דופן. עורלות קדושות אלה נשמרו לרוב בחדרי האוצר של הכנסיות לצד שרידי קודש אינטימיים אחרים, כגון העריסה הקדושה וסכין המילה. על פי המסורת, הוריו של ישוע, מרים ויוסף, ערכו את טקס ברית המילה של בנם במערה בהרי יהודה. לאחר הטקס שימרה אישה קשישה שנכחה במקום את עורלתו של התינוק בתוך פך של שמן נרד מזוקק, ובבוא העת מסרה אותו למרים המגדלית. לימים השתמשה החוטאת הקדושה בשמן זה בעת שמשחה את רגליו ואת ראשו של ישוע בביתו של שמעון המצורע, יומיים לפני הצליבה.

אחרי שעלתה מרים המגדלית השמימה היא הפקידה את העורלה בידי אחד המלאכים. המלאך נצר אותה אצלו במשך מאות שנים, עד ששבה והופיעה ב-17 בדצמבר 768 במהלך טקס הכלולות של אֵירְנֶה האתונאית ויורש העצר הביזנטי ליאון הרביעי, המכונה ליאון הכוזרי. יותר מארבעה עשורים אחר כך, בחג המולד של שנת 800, נערך בבזיליקת סן פייטרו ברומא טקס הכתרתו של קרל הגדול לשליט הקיסרות הרומית הקדושה. הקיסר הטרי סיפר לאפיפיור ליאו השלישי כי בעת שהתפלל בכנסיית הקבר הקדוש בירושלים – אירוע שההיסטוריונים טוענים שמעולם לא התרחש – הופיע מלאך אלוהים והעניק לו בחשאי את העורלה. הקיסר הפקיד אותה למשמרת נצח בידי הכס הקדוש ברומא כאות תודה על הכתרתו. לעורלה קדושה ראשונה זו – 'העורלה של קלקטה' – נשוב בהמשך הדברים. בינתיים נדון בכמה עורלות נוספות שהתגלו ברחבי אירופה.

בשנת 1112 זכתה העיר אנטוורפן לשכן בקתדרלה שלה שריד יקר-מציאות: עורלה קדושה שנרכשה על ידי מלך ירושלים בולדווין הראשון בעת מסע הצלב הראשון לארץ הקודש. שמעה של עורלה זו יצא לתהילה בכל רחבי צרפת וארצות השפלה לאחר שהבישוף המקומי דיווח כי במהלך מיסת חג הפסחא הבחין בטיפות דם הזולגות ממנה אל אריג הארגמן של המזבח. בעקבות נס גלוי זה הייתה קתדרלת אנטוורפן לאתר חשוב של עלייה לרגל, והעורלה שוכנה בקפלה מפוארת. למרבה הצער אבדה העורלה באמצע המאה השש-עשרה, כחלק מגל ההשחתה של סמלי הדת בצפון מערב אירופה.

עורלה קדושה אחרת נשמרה במנזר בכפר קולון (Coulomb) השוכן על גדת נהר האַר, על אם הדרך בין פריז לשארטר. לניחוח הקדושה שהפיצה עורלה זו נודעו כוחות ריפוי ניסיים במקרים של עקרות, וגם נשים הרות נהגו לעתור אליה כדי להבטיח שלידתן תעבור בשלום. בשנת 1421, בעת הריונה של המלכה קתרין לבית וֶלוּאָה, ציווה בעלה, הנרי הרביעי מלך אנגליה, שהשריד הקדוש יובא אל מיטתה שבארמון וינדזור. העורלה לא הכזיבה: קתרין ההרה שאפה את ריח העדנים הידוע, וב-1422 נולד בשלום בנם היחיד של בני הזוג, לימים המלך הנרי השישי. כעבור כעשרים שנה הושבה העורלה אל המנזר של קולון, ומאז היא נשמרה שם. עורלות קדושות נוספות שִכְנוּ בין השאר, בערים סנטיאגו דה קוֹמְפּוֹסְטֵלָה בספרד, הילדסהיים בגרמניה, וכן מץ, בֶּנְסוֹן, פּוֹאֵי־אֶן־וֶלָה, שָאָרו וְלֵאֲנֶר בצרפת. כולן היו יעד לעלייה לרגל של צליינים ומבקשי ניסים.

הכס הקדוש היה מודע לחששות בדבר האותנטיות של שרידי קודש אינטימיים אלה. ברחבי היבשת התגלו עוד ועוד עורלות, ובוותיקן החליטו להכשיר מומחים שיודאו את אמיתותן. לתפקיד זה הוכשרו רופאים, שלמדו להבחין בין עור אדם לעור חיה באמצעות לעיסתו בפיהם, כשם שמומחים ליינ מגרגרים את המשקה בלועם כדי לעמוד על טיבו. בצרפת זכו מומחים אלה לכינוי מיוחד: Croques-prépuces, 'נוגסי העורלות'."

למקרא השורות האחרונות התכווץ שאול וכיסה את חלציו. ריח של ספרים ישנים בא באפו, ונמהל בריחות הקטורת והרקב שבקעו מבין דפי הספר הפתוח לרגליו, על שטיח הספרייה האפור. הוא שאף אוויר מלוא ריאותיו והמשיך לקרוא.

"העורלה הקדושה נקשרה בדמותן של כמה מיסטיקניות מרכזיות בכנסייה של ימי הביניים. אחת המסורות הידועות בעניין זה היא סיפורה של בִּירְגִיטָה הקדושה, נזירה בת המאה הארבע-עשרה הנחשבת עד היום לפטרונית של שוודיה. בירגיטה, בת למשפחת אצולה שוודית עתיקה, הייתה אישה אדוקה ואם לשמונה ילדים. לאחר שהתאלמנה נדרה נזירות, פרשה מהבלי העולם הזה, ויסדה מסדר חדש של ימים נקרא על שמה: מסדר הנזירות הבירגיטניות. את העורלה קיבלה בירגיטה היישר מידיו של מלאך אלוהים, שהניח אותה בוקר אחד על קצה לשונה.

'כה עזה הייתה המתקנות שחשה בעת שטעמה את פיסת הבשר הקדוש', נכתב באחד הספרים שפיארו את דמותה, 'עד שרעד מתוק עבר בכל איבריה והרטיט ברוב עונג את שריריה ואת גידיה'. בהיותה בת שבעים יצאה בירגיטה למסע לארץ הקודש, שם ביקרה בכנסיית הקבר ובשאר המקומות הקדושים. היא מתה כשלוש שנים אחרי שובה לאירופה, כשטעמו של בשר הקודש עדיין על לשונה.

מיסטיקנית נוספת שסיפורה נקשר בעורלה הקדושה היא קתרינה מסיינה, אחת מארבע הנשים היחידות בהיסטוריה שזכו לתואר 'דוקטורית של הכנסייה'. קתרינה נולדה בעיר סיינה שבטוסקנה ב־1347. בהיותה בת שבע-עשרה נדרה נדר פרישות והצטרפה אל המסדר הדומיניקני, ובגיל 21 נגלה לה המושיע בחלום וביקש את ידה. במכתביה סיפרה קתרינה כי טבעת הכלולות שהעניק לה חתנה לא הייתה עשויה מזהב או מכסף, אלא מעור דק, וצורתה הייתה לולאתית: זאת הייתה עורלתו של ישוע. קתרינה עצמה ענדה לאצבעו של חתנה טבעת בלתי נראית, שטובי ציירי הרנסנס המוקדם ניסו לשווא להציגה בציוריהם. בשתים-עשרה שנות חייה כאישה נשואה פעלה קתרינה רבות למען חיוק מעמד האפיפיורות באיטליה והייתה לאחת הדמויות המשפיעות ביותר על הנצרות בת-זמנה. נישואיה המיסטיים לבן האלוהים היו לנושא פופולרי מאוד בציור האיטלקי.

עוד זכור סיפורה של אגנס בִּלְנֶבְקִין, נזירה שנולדה ב־1244 בכפר פלמבאך, לא הרחק מווינה שבאוסטריה. אגנס סיפרה על חזיונותיה לכומר המוודה שלה, והלה רשם אותם מפיה בפרוטרוט ושמר את רשימותיו בגנוך הכנסייה. ב־1731, יותר מ־400 שנה אחרי מותה, נדפסו החזיונות לראשונה בספר ונדעו לציבור

המאמינים הרחב. אלא שעד מהרה נפוצה ברחבי אוסטריה השמועה כי הספר מלא דברי זימה, וכל עותקיו הושמדו. העותק היחיד ששרד שמור עד היום במנזר בכפר צ'וטי שבצפון-מזרח אוסטריה.

בספר, שכותרתו *Venerabilis Agnetis Blannbekin*, מובא בין השאר הקטע הבא: 'היא [אגנס] שפכה דמעות של חמלה בעודה הוגה בעורלה הקדושה ותוהה לאן התגלגלה פיסת עור זעירה זו בעת שקם מושיענו לתחייה. בעודה ממררת בבכי היא חשה, מתוך מתק שאין גדול ממנו, כיצד מבצבצת לפתע על לשונה פיסת עור קטנטנה, כעין קליפה זעירה של ביצה. היא בלעה אותה, והרגישה כיצד שבה ומבצבצת על לשונה אותה פיסת העור עצמה. אגנס שבה ובלעה אותה, ושבה ובלעה, וחוזר חלילה – יותר ממאה פעמים. וכיוון שחשה פעמים כה רבות את מגעה של פיסת העור בחיפה, עלה בה הרצון לגעת בה גם באצבעותיה; אך בעודה מנסה לגעת בה בקצה אצבעה צללה העורלה כמו מאליה ונבלעה במורד גרונה. וטעמה כה ערב לחיכה של אגנס, עד שטלטה כבירה ומתוקה אחזה בכל איבריה'."

גם על קצה לשונו של שאול בצבצה פיסת עור קטנה, וטבעת עור רכה נכרכה סביב אצבעו. הוא נשא את עיניו אל תקרת אולם הקריאה וראה מעליו ציור קיר גדול: העתק של דיוקן יוחנן המטביל מאת לאונרדו דה וינצ'י. יוחנן הנער זקר את אצבעו מעלה כמוֹרָה על המשיח הקרב לבוא. שאול טלטל את ראשו כבמחווה של סירוב, אך עד מהרה זקר אף הוא את אצבעו עטורת טבעת הבשר והצביע לעבר התקרה. הוא גייס את כל כוח רצונו כדי לאלץ את כף ידו לשוב אל מקומה, וכמי שמתנער מחלום שב לקרוא בספר הפתוח לרגליו.

הקטע הבא הוקדש למסה שחיבר ליאו אֶלְטִיוס (לְאוֹנֶה אֶלְצ'י, בשמו האיטלקי) במחצית הראשונה של המאה השמונה-עשרה. מלומד זה קרא לחיבורו: *De Praeputio Domini Nostri Jesu Christi Diatriba*, 'חיבור על עורלתו של ישוע אדוננו'. הטקסט המקורי אבד, אך די היה בציטוטים ששרדו ממנו לשלהב את דמיונו של שאול. הוא למד מהם שטבעות כוכב הלכת שבתאי, שנצפו לראשונה על ידי גלילאו גליליי ב-1610, אינן אלא עורלתו של ישוע שעלתה השמימה והתפצלה לכמה טבעות. שאול התבונן באיורים של גרמי השמיים וליבו הלם בחוזקה. בראשו התנגנו צלילי הקנטטה של באך על פי מזמור י"ט בתהלים: 'הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֱלֹהִים וּמַעֲשֵׂה יְדֵי מַגִּיד הַרְקִיעַ. יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אִמָּר וְלַיְלָה לְלַיְלָה יַחֲוֶה־דַעַת. אֵין אִמָּר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמַע קוֹלָם'. הוא מחה את דמעות ההתרגשות שנקוּו בעיניו ומישש את איברו דרך מכנסי הבד. נזירה צעירה שהשקיפה עליו משולחן הקריאה הגדול בירכה אותו לשלום במנוד ראש, והוא חיך אליה במבוכה. הוא החזיר את ספר המאמרים לעגלת האיסוף ונטל מהערמה שלידו אלבום עב כרס שעל כריכתו היה כתוב: 'תולדות האיֶקוֹנוֹגְרַפִּיה של ברית המילה'. הוא דפדף בספר וסקר בזה אחר זה את הציורים: פְּרָה אַנְג'לִיקוֹ וְאַלְבֶּרְכְּט דִירר, אַנְדְרֵאָה מְנְטֵנִיָה וְלוֹקָה סִינְיֹרְלִי, פִילִיפּוֹ לִיפִי וְג'וֹבֵנִי פְּלִינִי, טִיֶצִיאַן וּפְרַמִיג'ִנִינוֹ, גִידוֹ רֵנִי וְטִינְטוֹרְטוֹ, גְרַצ'ִינוֹ וְרוֹבֵנְס, רֵמְבֵרְנֵדְט וְגוֹיָה – שֵרְשֵרֵת אֲרוֹכָה וּמִיֹסֶרֶת שֵל תִינּוֹקוֹת קוֹרְנִים וּסְכִינִים בּוֹהֲקֵי לֵהָב. הוּא דִפְדָף בְּסִפְרָה בְשֵתִיקָה עַד שֵנֵעֶצֶר מוֹל צִמְד עֵמוּדִים חֲחוּתָם אֶת הָאַלְבוּם: פֵרֵט מֵתוֹךְ צִיּוֹר שֵמֵן שֵל פֵרִידִיךְ הַרְלִין, צִייר בּוֹוֹאֵרִי בֵן הַמֵאָה חֲמֵשׁ-עֶשְרֵה. שֵאֻל הַתְבוֹנֵן בּוֹוֹעָה

בישוע האחוז בידי הרב, ובסכין הקצרה שקצה להבה נוגע באיבר מינו של העולל. התינוק האדמוני שבתמונה אינו בוכה ואינו צורח. הוא חושק את שפתיו ומשיב אל הצופה מבט מלא תום. שאול הביט בפניו של המושיע ובמשך דקות ארוכות לא הצליח להתיק ממנו את מבטו. הוא ניסה להבין את מי מזכיר לו התינוק, עד שלבסוף הכתה בו ההבנה: הוא מזכיר לו את עצמו.

בשעת הסגירה יצא שאול מהספרייה ופסע לעבר בית דודיו ברובע הארבעה-עשר, מרחק של כעשרים דקות הליכה. הערב כבר ירד על העיר, והנער, נסער ואחוז שרעפים, נשא את עיניו השמימה. את טבעותיו של שבתאי הוא לא ראה ברקיע המואר שמעליו, אך מראות אחרים, מסחררים לא פחות, ציפו לו בדרכו הביתה. את טיבם המדויק של המראות אין טעם לפרט כאן. חזיונות לא נועדו להיקרא בספר, אלא להתרגש על הנפש בלא תיווכן של מילים. די אם נציין שהדברים שראה שאול באותו ערב, בעת שפסע ברחובות פריז המוארים, פקחו את עיניו לרווחה והסיטו את חייו ממסלולם.

אָבֵל עַל עוֹרְלָה

שיר אבל על עורלה

לא מִלְנוּ אוֹתָךְ.
שְׁמוֹנֵה יָמִים חֲכֵתָה הַמְשַׁפְּחָה לְדָם.
הַשְּׁעוֹן דָּפַק, לֹא תִקְתֵּק.
צָעֲקוּ, לְקֹרָא לְךָ מִחֲמַד,
אֲמַרְתִּי, גַם אוֹתוֹ מָלוּ.
הַבְּרַחְנוּ אוֹתָךְ מֵהָאָרֶץ,
בֵּין גּוֹיִים,
יְלָדִים עַרְלִים עִירָמִים
רְצִים בְּגִנוֹת מְשַׁחֲקִים.
לֹא פָחַדְנוּ.
יִדְעֵנוּ שְׂאִישׁ לֹא יִרְאֶה אוֹתָךְ
בְּמִלְתַּחֲוֹת בְּצַבָּא.
נִשְׂאִיר אוֹתָךְ שְׁלֵם,
לֹא מְדַמֵּם לְאֲדָמָה.
אָבֵל הָרוֹפְאִים אָמְרוּ צְרִיךְ לְחַתֵּךְ,
וּבְשִׁפְהָ זָרָה, בְּלִי רַבָּנִים וְקַרְבָּנוֹת, עֲדִינָן.
וְאֲנִי הֵייתִי צְרִיכָה לְהַנִּיחַ לְךָ
לְהַתְּפֹשֵׁט, לְהַתְּפֹס
וְלֹא לְדַעַת
אִם הִצְלַחְתִּי לְשָׁמֹר עֲלֶיךָ מֵהַקְּלָלָה.

בדידות בארץ זרה

אינה דומה לבדידות שהפכתני.
היא איננה נכללת תחת
ההגדרה המלונית של "בדידות".
היא דבר אחר.
שאיש לא ידבר בשמה.
שתותר לבדה, ללא מכרים,
מבלבלת, נטושה,
רק היא וילדיה.
שתטע את עצמה באדמה הזרה,
החומה-שחרה,
בין גני הילדים והפארקים
והנהרות והמים חסרי הסוף.
שתטבע בכל הטוב הזר הזה,
בפתיית השלג המרהיבים,
בקרח החלקלק.
שתאבד בזמנית ומבחירה
את לשונה, את משפחתה, את חבריה,
ותותר אותו הדבר,
רק עם הגב קדימה ועם
הפנים לאחור.

כמו באנגליה

*

בין הורינו לילדינו
אנחנו נמתחים –
נוסעת ברכבת בקר לילדה בלונדון,
אבי בטפול מגבר בתל אביב,
ואני אתם עכשו, וגם אתך
(ישן עמק, אולי, בצד שלך של הכוכב),
ושוב אני נקרעת בין מזרח למערב,
כותבת את הרגע החולף
בזמן נזיל,
תוהה איך בינינו כל זה תקף יגמר,
או רק יתחיל.

*

אבל השמש חודרת,
מאירה את האנשים בקרון,
מפשידה את הכפור מהגגות
(חלפנו עכשו ליד בית קברות,
אבל זה לא אומר כלום).

*

אני משפילה את מבטי
כדי לכתב
ומרימה אותו
כדי להביט אל הדרך.

אחד משני הגברים המזדקנים,
החביבים,
שיושבים מולי,
מסתכל לי בעינים.

*

מי מאתנו מת לאט יומיום?
מי מאתנו מתחיל לנשם חפשי?
השמים התבהרו בתכלת מבהיקה
ואני עדין לא מבינה כלום.
נוסעת עם הגב לכוון הנסיעה,
טסה במנהרות לפרך הגדול,
ופתאם הכל ירק ויפה פה סביבי,
כמו באנגליה.

פודינג חג המולד

נקישות נמרצות העירו את נגה ששקעה שוב בתרדמה אחרי שקמה למעקב שלה לפנות בוקר. זו מיני, שהגיעה לשמור על התינוק, והיא דורשת שיחלצו אותה מהעמידה המקפידה על מפתן הדלת שלהם, ליד בקבוק החלב שהניח שם החלבן.

כרגיל, היא פורצת לבית בנזקקות שקצת קשה לה, לנגה. כי היא בטוחה שמיני עצרה להתחמם במזנון הקטן והעלוב ליד תחנת הטיוב שלהם בצפון לונדון, לתה שחור חזק עם חלב וטוסט. לא שהיא לא יכולה לקבל את זה אצלם. אבל היא תמיד ששה לפתוח בשיחה עם איזה נהג קשה-יום או בעל המכולת הפולנית, שגם הוא עובר שם כל בוקר בשעה ששקיות העיתונים מוטלות ליד הקיוסק הקטן של התחתית כמו ערמה של דגים קפואים מהים הצפוני.

אחרי שעבדה עשרים שנה אצל אציל אירי במשק בית ואף התגוררה עם עוד שני אנשי צוות באחוזה שלו, התקשתה מיני להשלים עם תשבץ השמרטפות שלה אצל כמה משפחות מהתפוצה הישראלית בהמפסטד והייגיט והמגורים עם בנה המתבגר ועוד דייר משנה בדירה קטנה בברנט קרוס. הילה אזולאי אמרה לנגה שהם, הישראלים, פשוט משעממים מדי בשביל מיני, אישה שחייתה את חיה דרך חייהם של מעסיקה. נגה והיא, עם הבתים השכורים שלהן והריהוט של איקאה והשיחות בעברית שאי אפשר לצותת להן והבעלים שלהן שלא שייכים לאף קולג' נחשב, נטולי תואר אצולה אבל עם תפקיד די בכיר באיזה בנק בסיטי.

נחמתה היחידה של מיני השמרטפית הם ימי שלישי וחמישי, אצל אליסיה, אשתו הבריטית האלגנטית של רפאל כהן. אליסיה למדה עם סמנתה, אשתו של דייוויד קמרון, באוניברסיטה, והשתיים שמרו על קשר עד עכשיו, כך סיפרה מיני בגאווה. אליסיה הייתה שייכת יותר, עשירה יותר, מתוחכמת יותר, והיחידה שהייתה, לדעתה של מיני, במעמד הנכון להיעזר בשירותיה.

"את נראית כאילו ראית רוח רפאים, יקירה!" צוחקת מיני תוך שהיא מנערת את המעיל ותולה אותו בקפידה על קולב. נגה יודעת שאם תספר לה על מישל לואיס, היא תוכל, ולו במעט, להתקרב להילה שאפפה את אליסיה כהן, אבל החליטה שהסיפור מצריך עוד בדיקה.

אתמול, כשיצאה להוציא ניירות לארגז המחזור בחוץ, ראתה את מישל לואיס, השכנה שלהם מצד ימין. מישל, שלבשה טייטס זרחניים ושערה אסוף בזנב סוס, נראתה נרגשת במיוחד כשסיפרה לנגה שקיבלה תפקיד קטן ב'הארי פוטר ומסדר עוף החול'. זה אומר שבכל יום, לפנות בוקר, מיום ב' שעבר ועד שהבמאי יהיה מרוצה, אוסף אותה ואן ענק של ההפקה לאולפנים שנמצאים, כך אמרה, צפונה מהעיר, בווטפורד.

מישל סיפרה שהיא מצטלמת לסצנה שתימשך מקסימום שלוש דקות, וצריך הרבה מזל שלא תעבור ל"קטעים שנחתכו בעריכה" בקלטת הבונוס של הדי.וי.די. בכל זאת אמרו לה שיצטרכו אותה לשנים-עשר ימים לפחות, והיא נהנית מכל רגע! בכל יום חובשים לראשה פאה של שיער כתום ומאפרים אותה באיפור מפחיד של מכשפה. היא צריכה לצעוק משהו שאסור לה, על פי חוזה סודיות שחתמה עליו במשרד בסוהו, לדבר עליו. לא יצא לה עוד לראות את דניאל ואָמה וכל השאר, אבל כל יום נוסעים איתה בוואן עוד חמישה בחורים טרוטי עיניים מהאקדמיה למחול של לונדון שמגלמים שדים. בשבע הם כבר באולפן ואז קודם כול מחכים להם סנדוויצ'ים מושקעים. הבחורים מהאקדמיה שותקים עד הקפה הראשון שלהם ומעשנים סיגריה אחת לפני האיפור.

היא צחקה ואמרה שההורים הקצת דתיים שלה מגולדר'ס גרין באמת התפלאו. ונגה חשבה לעצמה שגם היא הרי המומה שהשכנה הכל כך רגילה שלה, שלרוב לא הצליחה להחליף איתה יותר משיחת נימוס קצרה, עושה משהו מסעיר כל כך. מישל הרי עובדת כמזכירה במשרד תיווך, ורק בקיץ האחרון התחתנה עם מייקל שלה, שימשיך לפרנס אותה גם אחרי שיהיה לה תינוק והיא תעזוב את משרד התיווך ותתחיל בקריירה של stay home mum, כמו רוב הנשים ברחוב דבון רייז.

אבל, המשיכה מישל ושיחקה עם צרור המפתחות שלה, היא חשבה שזה הזמן לעשות משהו קצת חורג, כמו לענות על מודעה שחיפשה ניצבים להפקה יוקרתית. לא היה לה מושג שיהיה לה מזל כזה, "הארי פוטר?! צעקה?! אלוהים אוהב אותה, כנראה.

נגה הקשיבה בפליאה ואז נכנסה פנימה והמשיכה לחשוב על השיחה עם מישל לואיס. היא המשיכה לחשוב על כך גם אתמול, כשהסתובבה עם העגלה וצפתה בתינוק שלה זוחל על מזון רך במשחקייה במרכז הקניות. ככל שחשבה הגיעה למסקנה שקשה לה להאמין שלמישהי שגרה ברחוב הקטן והשקט שלהם קרה משהו כל כך מסעיר. משהו מסוג הדברים שקורים קרוב לתמוזה, לגדודי האנשים שגודשים את הסטרנד בזמן ארוחת הצהריים. אותם המקומות שהיא מנסה לחקור כשימיני מגיעה לשמור על התינוק ולתת לה את המבט הזה של "הנה גם ה־stay home mum המפונקת הזו רוצה לראות מה קורה ברובע וסטמינסטר".

בערב ארנון נרדם על הספה, והיא כיוונה שעון לארבע וחצי לפנות בוקר והצליחה להשתיק אותה ברגע שצלצל. היא בדקה את התינוק בחדר הסמוך ושטפה את פניה, ואז עמדה ליד החלון הגדול המשקיף לרחוב. בחמש נכנסה המסחרית הירוקה של החלבן. בחמש וחצי הגיע המחלק של ה'גרדיאן', מצונף כולו בצעיף וכובע גרב. בשש יצא ד"ר ג'יימי נורת', השכן משמאל, למשמרת שלו בקינגס קולג', והיא שמעה קולות ממיטת התינוק.

שום ואן לא עצר ליד הדלת של הלואיסים. ארנון יצא לעבודה, והיא נרדמה שוב ולצידה התינוק עד שהנקישות של מיני העירו אותה.

נגה ביקשה ממיני להוציא בעשר מההקפאה את המרק המרוסק של התינוק. היא עלתה לקומה השנייה להתלבש. הייתה לה פגישה אצל אן אליסטר, שמתמחה במצוקות נפשיות אצל מהגרים. רוב בני התפוצה שלהם הלכו לרווית שרתוק, שהספיקה עוד לעשות סטאו' בארץ לפני שהרילוקשיין של בעלה הפך לקבוע. היא הייתה אצלה פעם

אחת והרגישה שרווית מנסה לתת לה הרגשה של פגישת אחר הצוהריים בקליניקה קטנה שממוקמת בצפון הישן של תל אביב. היא קיבלה את המטופלים שלה בקוטג' לגמרי רגיל בפניצ'לי, אבל כשנכנסת לחדר הטיפולים שלה, השטיח הארוג נראה כמו משהו שקונים בעיר העתיקה, ועל אדן החלון הייתה קטורת בריח מתקתק מדי וספה עם כריות רקומות בדוגמה מהמזרח הרחוק, והיו גם מרצפות. לא פרקט או שטיח כרגיל, אלא מרצפות קרמיקה חרדליות ותצלום בשחור-לבן של פועלות בתל אביב תולות כביסה בשנות הארבעים. נגה חשבה על ליאורה ומירב ומיה ומי יודע מי עוד מהפזורה של צפון לונדון, שבוודאי ישבו על הספה הזו השבוע, והתקשתה לנשום. רווית שרתוק אמרה לה שיש סממני דיכאון שהיא מזהה אצלה ושהיא יודעת שהיא יכולה לעזור. נגה הייתה רגשנית והזילה דמעות ואמרה שמזל שיש אופציה כזו, לשפוך את הלב בעברית בלונדון. אבל אחרי שיצאה מהקוטג' ידעה שאין סיכוי שתחזור לשם. היא אפילו גילתה שערה ארוכה בלונדינית שנדבקה למכנסיה ונראתה כמו שערה של מירב.

על אן אליסטר שמעה מטרודי סמואל, קרובת משפחה רחוקה מאוד שהייתה בעצמה פסיכולוגית בלונדון, וכשחפשה עליה פרטים באינטרנט קראה שראיינו את אן אליסטר לבי.בי.סי אחרי דקירה של מהגרים אפריקנים בקמדן. היא נראתה אימהית וכמו מישהי שמעולם לא נכנסה לסטרבקס אלא שתתה את התה שלה במסבאות מקומיות. מצא חן בעיניה שאין לה שום נקודה יהודית והיא מעולם לא ביקרה בארץ.

כבר שנה שאן אליסטר מקשיבה לה, והעיניים הירוקות שלה מרגיעות גם אם היא לא אומרת הרבה. כבר שנה שהיא מקבלת תיאורים מפורטים על ויכוחים בינה לבין ארנון ונוסעת איתה בזמן לירושלים של שנות התשעים, למסיבות סטודנטים בבאר שבע ולטראומה מסוימת אחת מבסיס ברמת הגולן. פעם בחודש בערך, אן שואלת אותה מה היא רוצה שיקרה. פעם אמרה נגה: "אני רוצה הביתה", ואן שאלה בשקט: "איפה זה הבית, נגה?"

לאן אליסטר לא סיפרה על מישל לואיס, אלא על זה שהבינה לפני כמה ימים שזוממים להשליך עליהם את מוסיה גלינסקי שהייתה נשואה לאחיה של סבתא שלה. "היא לא ביקשה במפורש", אמרה אמה של נגה על פני מסך המחשב בשיחת הסקייפ היומית שלהן, ולא הישירה מבט למצלמה אלא לאיזו נקודה רחוקה בחדר. נגה הצליחה לראות את סל הכביסה הנצחי שלה על הספה בסלון. "אבל הייתה לי תחושה שזה לא עניין של כסף או התקמצנות, היא פשוט לא רוצה להיות לבד באיזה מלון בעיר". "אני מקווה שלא הצעת לה כבר!" רטנה נגה, ואימא שלה נעלבה: זה להחליתם כמובן. היא רק תשמח אם יזכרו שהיא הדודה היחידה שנשארה לה, ואפשר לחשוב שהיא רוצה להתנחל אצלם לחודש. מוסיה רוצה לתפוס קצת אווירה של כריסמס. בשביל כמה ימים שווה להעליב?! נגה אמרה: "נראה".

אן שאלה אותה למה זה בעצם כל כך מפריע לה, ונגה אמרה לה שזה הולך הרבה אחורה ביחסים שלה עם אימא שלה. אין לה כוח להיכנס לזה עכשיו, אז היא מניחה שהיא תצטרך לבלוע את מוסיה גלינסקי כפודינג חג המולד שלהם. בתום פגישתן אמרה לה אן שהיא תיסע בחג לאיסטנבול ולכן הן תתראינה רק בשנה החדשה. בפעם הבאה היא מקווה שנגה תנסה בכל זאת להסביר למה מוסיה העיבה כך על מצב הרוח שלה.

היו לה עוד שעתיים של חסדיה של מיני, ולכן החליטה שלא תמהר לטיוב אלא תשתה קפה ותקרא את הגיליון החדש של 'Hello!' ותביט באנשים ותרגיש קצת תיירת בעיר שאמורה להיות עכשיו הבית שלה. כבר שלוש שנים שהם כאן, וארנון אמר לא פעם שאם זה תלוי בו אז זה לעשרים. נגה הייתה מתרגזת, וארנון היה שואל מה רע לה בעצם. רע לא היה, אבל גם טוב ממש לא. היא גילתה אחרי זמן קצר שגם אם מתרחקים, הצללים באים איתך. הם יוצאים עם הארגזים מהמכולה, מסתובבים בבית החדש ומתיישבים להם על המיטה, צוחקים צחוק רע ואומרים: זהו, תתמודדי.

מיני התעטפה שוב במעיל הפוך הדהוי שלה והלכה באי חשק ניכר למשמרת אחר הצוהריים שלה אצל משפחת אזולאי. התינוק ישן, ונגה הוציאה נתח סלמון גדול מהמקפיא והניחה אותו ליד הכיריים. היו להם שני חלונות ענקיים במטבח, שאחד מהם השקיף לגינה והאחר לכיוון הבית של הלואיסים. נגה חשבה שהיא רואה ראש מתולתל במטבח שלהם, שלא נראה כמו הראש של הנערה הפולנייה שהייתה מגיעה לנקות פעם בשבוע. מישל? זו הייתה השעה הכי שקטה של היום ברחוב שממילא היה שקט עד אימה. אבל בעוד חצי שעה יתחיל מחול ההסעות חזרה מבית הספר. בעונה הזו לא יישמעו קולות של משחק מהחצרות. עוד מעט יחשיך כבר. היא פתחה את YNET. טילים על שדרות ומזג אוויר חם מהרגיל לעונה.

היא כתבה אימייל לאימא שלה: האם מוסיה מודעת לזה שהמוזיאונים בלונדון סגורים רוב ימי החג? אפילו תחבורה ציבורית אין.

אימא שלה לא התמהמהה יותר מדי: היא מבינה שהחורף משרה על נגה מצב רוח שפוף, כתבה. הלוואי שהיא וארנון והמתקון הקטן היו נמלטים בעצמם לאיזה שבוע של שמש בארץ. היא ואבא צעדו אתמול על החוף – תענוג. אבל מוסיה מוכרחה להריח קצת אירופה. אחרת היא משתגעת. ממתי היא בענייני מוזיאונים? ששימו אותה בסלפריג'ס, היא כבר תסתדר. נ.ב. באיזה צבע צמר לסרוג את הכפפות לקטנצ'יק? פרח לה פתאום מהראש מה בחרה נגה.

בערב הגישה את הסלמון שקצת התייבש. ארנון הציע שיצפו יחד בסדרת בלש שמתרחשת בזמן מלחמת העולם השנייה, אבל נגה אמרה שהיא עייפה ועלתה למעלה. שוב כיוונה את השעון לארבע וחצי, אבל התינוק העיר את שניהם בשתיים ועד שנרדמו היה כבר שלוש. ארנון כיבה כנראה את השעון מתוך שינה, כי היא לא שמעה כלום והתעוררה עם התינוק בשש. מהמטבח נראה הבית של הלואיסים שקט ודומם. האור בכניסה דלק, אבל ייתכן שהם שכחו לכבות אותו בערב.

זה היה יום בלי מיני, אבל הילה אזולאי סימסה לה בתחילת השבוע שהחבורה שלהן מתכננת ללכת לראות את התערוכה של פרידה קאלו בטייט מודרן, מיני אצלם היום והיא בטוחה שלא יהיה לה אכפת שנגה תשאיר גם את התינוק עם התאומים שלה ותתאוורר לכמה שעות. לנגה היה ברור שמיני לא תהיה מרוצה מהסידור הזה, אבל נשאר לה רק שבוע עד שכל חבורת הבנות תמריא ארצה לחופשת חג מולד.

בלונדון יישארו רק היא וארנון והתינוק ומוסיה גלינסקי. הבתים של השכנים יהיו חשוכים, ורק המכולת הטורקית תישאר פתוחה כל השבוע – אז היא משאירה להילה את ההתדיינות עם מיני עד שזו מסכימה, והיא זוכה בעוד בוקר לעצמה.

הן התחילו בקצב איטי וקראו כל מילה על הלוח הכרונולוגי על חייה של הציירת בכניסה לתערוכה, אך ככל שהתקדמו בין החללים עברו מהר יותר בין תמונה לתמונה, ומירב ומיה בכלל קשקשו כל הזמן תוך שהן משייטות בין גדודי תיירים סקנדינבים, קוריאנים וסתם מקומיים מהורהרים. נגה התעכבה במיוחד ליד תמונה שפרידה קאלו ציירה אחרי הפלה שהייתה לה, שוכבת לבדה במיטה בדטרויט והדם מכתים את הסדין. "איזו זוועה", אמרה הילה שהתייצבה פתאום מאחוריה, ונגה רצתה פתאום שהילה אזולאי תיסע כבר לארץ ותשאיר אותה לבד. אחרי שעה הכריזה מיה, "קפה? בנות?" וכולן נשמו לרווחה ועלו במדרגות הנעות לקפטריה שהשקיפה לנהר.

נגה אף פעם לא הרגישה ממש חלק מהן. היא לא תתפלא אם הילה אזולאי היא זו ששומרת על זכויותיה במיזמים החברתיים של "הבנות". היא הייתה בטוחה שהן חושבות שהיא מתנשאת קצת ושהיא מפנטזת על זה שעוד כמה שנים היא כבר בקושי תזכור את שמוותיהן. נגה באמת חשבה לא פעם שאין סיכוי שהייתה מתחברת בירושלים עם טיפוס שטחי וקולני כמו מיה שטרק. הן לקחו את הספלים שלהן לשולחן, ונגה השתרכה קצת מאחור, אבל כשהתיישבה בפניה מצאה את עצמה אומרת: "השכנה שלי קיבלה תפקיד קטן בהארי פוטר החדש". "די!!!" צווחה מיה והניחה את ידה בהתרגשות על ידה של מירב. "זו בצמוד שלכם?" שאלה הילה. "לא, מישל לואיס, מצד ימין". "העגלגלה הזו שעובדת במשרד תיווך?" "כן". "מה את אומרת..." חזרו כולן כהד. השתררה שתיקה, ואז מירב התחילה לדבר על חופשת המולדת הקרבה, והילה ביקשה מנגה שתיכנס אליהם לפני שהם יחזרו מהארץ, בתחילת ינואר, כדי להדליק את ההסקה.

היא לא כיוונה עוד שעון לבקרים, אבל יום לפני ערב חג המולד פגשה את מישל לואיס במכולת של הטורקי. היא שאלה אותה איך הולך עם הסרט. מישל אמרה שנהדר. אתמול הם סיימו עם הצילומים. יכול להיות שיקראו לה בתחילת השנה להשלמות אם צריך, ושהיא לא יודעת אם נגה שמעה שאתמול כל הכביש הראשי למוזיאון הטבע היה חסום בגלל צילום סצנת הפתיחה. "או אני מניחה שנוכל לראות אותך בקרוב בקולנוע", התריסה נגה. "לאט לאט, honey", צחקקה מישל לואיס, זה יצא רק בקיץ והיא מקווה שהצעקה שלה לא תישאר על רצפת חדר העריכה, אם היא יודעת למה היא מתכוונת. נגה השתדלה לא להיראות חשדנית מדי, ושאלה בנימוס אם הם נוסעים, כי היא וארנון יכולים לשים עין על הבית, הם כאן, כל החג, כי ארנון צריך לעבוד בין כריסמס לערב השנה החדשה. "תודה, מותק!" צהלה מישל, הם באמת נוסעים למנצ'סטר לכמה ימים. בערב חג המולד ירדה מוסייה גלינסקי מהמונית בפתח ביתם עם שתי מזוודות קטנות וחילקה נשיקות רטובות נודפות 'דיריסימו' להם ולתינוק. יום אחרי החג, בבוקסינג דיי, לקח ארנון את מוסייה בבוקר איתו למשרד כדי להוריד אותה בדרך ברחוב אוקספורד. התינוק ישן, ונגה פתחה את ארון הבגדים וצרחתה לתוכו עד שכאב לה הגרון. אחר כך יצאה כדי לבדוק אם לא פרצו לבית של הלואיסים בלילה.

הרב

”אם אין ישראל עושין תשובה אין נגאלין לעולם”.

ירושלמי תענית א' א'

קוראים לי יעקב גראד. האנגלים קוראים לי ג'ייקוב. אני מסרב בנימוס כשהם שואלים אותי אם הם יכולים לקרוא לי ג'ייק. הישראלים רוצים לקרוא לי קובי, אבל גם לזה אני לא מסכים. יש אנשים שקוראים לי בשמות החיבה היידיים שלי, יענק'ל או יענקל'ה. גם את זה אני לא אוהב. אני מתעקש שיקראו לי יעקב.

נולדתי במה שקוראין היום בית "חרדי". הוריי היו יהודים חסידים, צאצאים לשושלות עתיקות יומין שמקורן בתחום המושב של סוף המאה הי"ח. בבית פנימה דיברנו רק מאמע- לשון. אכלנו קוגל ירושלמי, גפילטע פיש, מרק עם קניידלעך וצ'ולנט כל שבת, להוציא כמובן שבת של חול המועד פסח משום איסור אכילת שרויה וקטניות.

היינו אנשי העולם הישן, והדבר היה מקור גאווה. כשהיינו מהלכים במעלה רחוב דיזנגוף, בכרך גדול של תל אביב, בדרך לבקר את סבא וסבתא כשעוד גרו עם שאר אנשי שלומנו ברחוב אחד העם, הרגשתי שאנחנו מיוחסים. אמי בבגדיה הכהים, נעליה השטוחות והפאה הנוכרית המכסה את ראשה; אבי במעיל הרעקל הארוך ובכובע סאמעט עם תיתורת צרה, ואני עם הפאות הארוכות והמסולסלות שהתנופפו ברוח כמו גדילים של טלית קטן.

לא היינו יהודים סתם. היינו משהו אחר, משהו קדוש. וכשאמי הייתה שואלת את אבי למה הוא מתעקש שנלך ככה ברחובה של עיר, היה נותן בה מבט יחידי ומצטט מהתלמוד באומרו: "למה ללכת ברחוב של תל אביב? אומרת הגמרא, אם יאמר לך אדם היכן הוא אלוהיך, אמור לו בכרך הגדול שבאדום". שום דבר לא היה סתמי. הכול היה לשם שמייים. רוחני. נורא הוד ונורא משמעות.

אבל אז, כשהייתי אולי בן שש או שבע, ההורים שלי קמו יום אחד ועזבו הכול. עזבו את הדת, את הקהילה, את המשפחה. יכול להיות שמבחינתם מדובר היה בתהליך ארוך שהתחיל כשעוד היו אנשים צעירים, אולי אפילו לפני שיצאתי לאוויר העולם והמלאך סטר על פי והשכיח ממני את כל התורה. אבל מבחינתי זה היה יום בהיר אחד – וטראח, לא היינו עוד יחידי סגולה.

במבט לאחור, אני יכול לחשוב על כל מיני סימנים מקדימים. בשבת אחת, בשעות המתות שבין הקידוש לסעודה שלישיית, הלכתי לקרוא לאבא שלי מחדר העבודה הקטן שלו.

שכחתי להקיש על הדלת לפני שפתחתי אותה בסערה, וראיתי את אבא עסוק בטלפון הנוקיה הישן שלו. הוא נתן בי מבט ארוך ונוקב וצעק שאסגור את הדלת. בשלב מסוים אימא גם הפסיקה לחבוש בבית שייטל או שביס ופשוט הסתובבה גלוית ראש. היו עוד כמה דברים שאני זוכר במעומעם, אבל בסופו של דבר כל הסימנים המקדימים האלו לא הכינו אותי לאותו יום מר ונמהר שבו עברנו, ההורים, אני וחמשת אחיי ואחיותיי, מקריה נאמנה של בני ברק לנופה החילונית של הרצליה. השלנו מעלינו את השווארצע זאקן והאברקיים, החסידישע חולצה ואת כובע הדאשיקל והמרנו אותם בטי שירט וג'ינס או אפילו מכנסיים קצרים רחמנא ליצלן. ביום בהיר אחד, בלב קרוע ומורתח, הפסקנו להיות חסידים ונעשינו ישראלים סתם, כמו כולם.

אחיי ואחיותיי שמחו במעבר. הבנות כבר לא יכלו לחכות ללבוש מכנסיים או לשים לכה אדומה על הציפורניים והבנים רצו טלוויזיה ומשחקי מחשב. רק אצלי הדבר עבד במהופך. המעבר הכפוי הזה לא ניתק אותי מהידישקייט אלא להיפך, לפי שנאמר: "והבאתי אותם בארץ אויביהם, או אז ייפנע לבבם הערל".

גם ברבות הימים המשכתי להיות נתלש בין הקודש לחול. אחרי התיכון והצבא נעשיתי לרגע המשמש בקודש של האדמו"ר מוויסוצק, אבל גם החזרה לחיים חסידיים מלאים לא נתנה לי מנוח. בסופו של דבר החלטתי לעקור מארץ ישראל ונסעתי לגלות אנגליה. שם, כך הרגשתי, יכול אדם להיות גם יהודי וגם סתם איש, בלי הכרח לברר בין השניים.

באותה השבת הגעתי להרצליה כארבעים דקות לפני ה"זמן", כלומר השעה שבה החול מתחלף בקודש. למען האמת, אני פחות עסוק בעניין ה"זמן". חשובה לי יותר השקיעה. וממילא, לפי שיטת רבנו תם, זמן צאת הכוכבים יהיה שבעים ושתיים דקות לאחר השקיעה, כך שהיה לי רגע להתכונן לשַׁבָּת. על כל אופן, אימא שלי עדיין טרחה במטבח על ארוחת הערב כשנכנסתי לדירתה. היא תמיד מכינה יותר מדי אוכל כשיש לה אורחים לשבת או לחג, קל וחומר אם אני מגיע לביקור מחוץ לארץ.

יותר משנה וחצי לא התראינו. אני חי בלונדון כבר יותר מעשור ולא מגיע לבקר לעיתים קרובות מדי בארה"ק. כששואלים אותי אם לא היה לי קשה לעבור מישראל לאנגליה, להיות מהגר, אני אומר שלא. בטח לא כמו המעבר מבני ברק להרצליה בילדותי. ההגירה מישראל לאנגליה קירבה אותי עוד יותר אל הידישקייט, ואילו ההגירה מבני-ברק להרצליה, מהחרדיות לחילוניות, הייתה דומה להגירה ממאדים לכדור הארץ. אמי חיבקה אותי חיבוק ארוך בריח של תפוחי אדמה קלופים וכרוב מבושל. "יעקב, זיסעלע. כל כך טוב לראות אותך".

"טוב לראות אותך אימא. אני מצטער אבל אני חייב להתארגן במהירות. אני יכול לעשות מקלחת זריזה ולהתלבש? אני רוצה ללכת לקבלת שבת בשול".

"בטח, חמודי, אבל אל תאחר לי לארוחת הערב. כולם באים לראות אותך". היא אומרת, ממהרת להילחץ ממהשה שעדיין לא קרה.

"קבלת שבת, תפילה קצרה, ואני בטוח שאני אחזור לכאן לפני שמישהו מהאחים

שלי יגיע. את כנראה האמא היהודייה היחידה בעולם שבאמת מתעצבנת כשהבן שלי הולך לבית הכנסת".

"לא אכפת לי שתלך, אני רק רוצה שתחזור בזמן לארוחת הערב". אמרה וצחקת.

פרקתי את המזוודה הקטנה בחדר העבודה המשמש גם חדר אורחים לעת מצוא, התרחצתי במהירות, לבשתי חליפה קצרה ונקייה והלכתי במורד רחוב סוקולוב.

בית הכנסת הגדול בהרצליה היה חלק משמעותי בחיי. שם עליתי לתורה ושם חגגתי בר מצווה. אחרי בר המצווה התחלתי לפקוד את התפילות בשבתות ובחגים, בניגוד לשאיפות הוריי שאהיה ילד ישראלי, חילוני למהדרין מן המהדרין. ההתקרבות שלי לדת, ה"התחזקות", כמו שאומרים היום, הייתה מרד הנעורים שלי. או לפחות כך היא התחילה. אבל שם, בבניין המודרניסטי של בית הכנסת הגדול, פגשתי את הרב יעקבסון וצוקל"א, רבה הראשי של הרצליה.

חודשים ספורים אחרי העלייה לתורה, בסופה של קבלת שבת ואחרי ששרנו "אדון עולם" ברוב עם, הציע הרב שאלווה אותו הביתה. עשינו יחד את כברת הדרך הקצרה לביתו. עצם העובדה שהוא הציע שאתלווה אליו, ועצם השיחה איתו, היו בעבורי בבחינת הארה גדולה. אני לא זוכר את הלשון המדויקת של השיחה ההיא אבל אני זוכר רגע אחד שבו שאלתי את הרב איך אני יכול לקיים מצוות מסוימות מתוך ידיעה שמצוות אחרות, כמו הפרדת כלים חלביים ובשריים, אני לא ממש יכול לקיים. הוריי לא היו מוכנים בשום פנים ואופן להכשיר את המטבח.

"ממילא אף אחד לא יכול לקיים את כל המצוות". אמר לי הרב בקול שקט. "הרי מצוות רבות, מצוות מדאורייתא ממש, תלויות בבית המקדש, והרי אין לנו היום בית מקדש. האם משמעות הדבר היא שאין לשמור את המצוות שאפשר לקיים? ודאי שצריך לשמור מה שאפשר. אומרת הגמרא, במידה שאדם מודד, בה מודדין לו. אתה תעשה מה שאתה יכול, ולפי זה השם ימדוד אותך".

כילד שגדל ברוסיה הסובייטית, נאלץ הרב יעקבסון להסתיר את יהדותו. משום כך אולי הוא הבין את מצבי ועזר לי ללמוד תורה בהיחבא ובניגוד גמור לרצון הוריי. הרב יעקבסון ע"ה נפטר מאז ומישהו סיפר לי שחתנו הוא הרב החדש של בית הכנסת הגדול. בשעתו שימש בית הכנסת הזה את הקהילה האשכנזית בעיר אבל באותה השבת היה שם קהל רב ונידחי ישראל מכל ארבע כנפות הארץ. ואף על פי כן, הרב ששימש שליח ציבור והוביל את התפילה עדיין שר בהברה אשכנזית ליטאית עם ת' רפויה שנשמעת כס' וקמץ שנשמע כ-ו. מהמקום שבו ישבתי לא יכולתי לראות את פניו, אבל נהניתי מהניגון שלו. הוא שר את שירו לה' מזמור לדוד ולכה דודי בניגון של קרליבך, ובאורח מוזר, קולו נשמע לי מופר, כקולו של חבר ילדות שאת שמו לא זכרתי.

בסוף קבלת השבת הסיר הרב את הטלית גדול שלו, שהייתה מעוטרת בשפתותיה בריקועי כסף מבריקים, סידר מעל כיפת הקטיפה את מגבעת הבורסלינו השחורה שלו, ונפנה לעמוד מול הציבור הקדוש.

בפעם הראשונה יכולתי לראות את פניו בבירור. הוא נראה לי מופר מאוד, כאילו הכרתי אותו פעם, בחיים אחרים.

הרב ניגש לבימה ואמר: "בכל שבת אנו קוראים את המשנה הזו, שמפרטת סוגים של דלקים ופתילות שאסור להשתמש בהם להדלקת נרות בשבת, אם משום שהשימוש בהם עלול לגרום לנו לבצע מלאכה אסורה ואם משום שאינם עולים בקנה אחד עם הכבוד הראוי בשבת. אלא מאי", המשיך ואמר במין הגייה ישיבתית אמיתית, כזו של ליטוואקים, וסובב את אגודלו באוויר. "המשנה הזו מסיימת את העיסוק ההלכתי בנושא הדלקת אורות בשבת ברשימה של שלוש עברות שנשים נענשות ומתות עליהן במהלך הלידה: על כך שאינן נזהרות בשמירת דיני טהרה, בהפרשת חלה, ובהדלקת נרות שבת. לכן אני שואל, מדוע המשנה הזו, העוסקת בדיני הדלקת נרות בשבת, מסיימת פתאום את הנושא הזה ברשימת עונשים כזו? אנחנו יודעים שנשים, שלא כמו הגברים, אינן מחויבות לקיים את רוב ההלכות. למה? הרי הגמרא אומרת 'נשים קיימא לן'. אנחנו יודעים שלנשים יש מעלות, אבל מה זה אומר? מה זה אומר נשים קיימא לן?"

הרב הרים את קולו ואני לא יכולתי להפסיק לחשוב: הפנים הנאות האלה, הרווח בין שתי השיניים הקדמיות, הנמשים, העיניים הירוקות-חומות. הוא ממש דומה לעמיחי איתן מהתיכון. אולי עשה תשובה שלמה וקיבל סמיכה לרבנות. מעין עולם הבא. האם זה אותו עמיחי שהתנשק והתמזמז עם נערה בת 16 מייד אחרי ברי-המצווה שלו בסוכה של משפחת האחיות שיינגוט?

"נשים קיימא לן? הרי אנחנו יודעים שלנשים יש המון מעלות. הן הרי מלאות מעלות כרימון. אז למה, למה התלמוד אומר את זה? למה הגמרא מזכירה לנו את הסכנות הנוראיות הללו של מוות במהלך הלידה? מה הקשר לדיון הקודם? בדיוק משום שנשים יכולות להביא לעולם חיים יהודיים ולגדל ילדים יהודים כשרים". הוא המשיך בדבריו, ואני נזכרתי איך עמיחי איתן התנשק פעם עם שתי בחורות צעירות בו-זמנית. "מה יכול להיות גדול מזה? זה תפקידן, המשך החיים היהודיים. לכן, אומרת הגמרא, נשים קיימא לן, והמשנה מזהירה אותן שלא יסטו מדרך הישר, מדרך תורתנו הקדושה. אני רוצה לאחל לכולכם שבת שלום. א גוט שבת".

עמיחי איתן היה אחד מאותם ילדים שאתה רוצה להיות חבר שלהם בתיכון. הוא היה התגלמות ה"קוליות" של גיל העשרה. בחור יפה וגבוה עם עיניים ירוקות שנזרקו בהן כתמים חומים, ושיער סמיך בגון חום בהיר. הוא היה גולש וסקייטר, ועטה דמות של בחור אמריקני מגניב: כובעי בייסבול שאותם חבש הפוך, מכנסי ג'ינס קרועים במידה הנכונה, וחולצות טי לבנות עם הדפסים של כל מיני להקות פאנק רוק שאיש לא הכיר. הוא היה, כמובן, שובר לבבות אמיתי בתיכון. לפעמים היה נדמה שכל הבחורות באזור השרון, מכפר סבא עד צומת מורשה, רצו את עמיחי איתן. הוא היה הרפתקן. הוא שכב עם נשים מבוגרות ממנו ולפעמים עם כמה בבת-אחת. אני זוכר איך פעם אחת, בלילה של חגיגות יום העצמאות שהיו לי לזרא – הרבי מסאטמר אמר שאסור להשתתף עמן – החלקנו יחד על סקייטבורדים ברמת השרון. טנדר מלא נערות מבוגרות מאיתנו עצר בשולי הדרך להגיד לעמיחי שלום. הדבר הבא שראינו היה את כל הבנות האלה מנשקות אותו ומלטפות אותו יחד, כמו אוכלות אותו חי, עד שהוא נבלע עימן בתוככי הטנדר הלבן והשאיר אותנו לעמוד שם לבד עם הסקייטבורד המיותר שלו.

אבל זה לא היה הכול. היינו רק בני שבע-עשרה כשעמיחי התחיל לשכב עם שכנתו, אישה נשואה כבת ארבעים, עולה חדשה שהגיעה להרצליה מפרזו. ערב אחד, בזמן שבעלה של השכנה היה בחו"ל, עמיחי עשה בייביסיטר לילדיה. הוא רצה להרוויח קצת כסף כדי לרכוש סקייטבורד חדש. כשהשכנה חזרה הביתה, היא פיתתה אותו בפעם הראשונה. עמיחי סיפר שהשכנה הצרפתייה לקחה אותו בפיה שעה שעמד עירום במטבח האמריקני החדש שלה, בעוד ילדיה ישנים בחדר הסמוך. הוא תיאר לנו את זה בפירוט והדבר נשמע כמו משהו שקורה רק לאנשים בסרטים, לא בחיים האמיתיים. לי כל זה נשמע כל כך לא כשר, כל כך לא טהרת המשפחה וכיו"ב דיני צניעות, שזה רק דחף אותי יותר ויותר לעיסוק שלי בדת ובלימוד תורתנו הק'. בכל פעם שסיפר לנו עמיחי את אחד מסיפורי המין הפרועים שלו עם האישה הנשואה, עברה על עשרת הדיברות (אשת איש, השם ירחם), רק רציתי לברוח מהבית, לצאת מהרצליה ולחזור לבני-ברק אל הדודים, הסבים והסבתות החסידיים שלי. לא יכולתי לחכות להיות בן שמונה-עשרה ולעשות תשובה שלמה.

לאחר הדרשה ולפני היציאה מבית הכנסת, במעבר הצר שבין הבימה לשורות המושבים הקדמיים, עמד הציבור הקדוש בתור כדי ללחוץ את ידו של הרב. גם אני עמדתי שם כמו כולם בתקווה שיזהה אותי, אבל הרב רק לחץ לי את היד ברפרוף, כמו שגברים חרדים לוחצים ידיים, והנהג עם הסנטר.

"גוט שאבעס, רעבע", אמרתי והישרתי מבט לעיניו. בעיני רוחי שיווייתי שנעמוד שם ונשוחח על כל הקורות אותנו מאז התיכון. אבל הוא רק הביט בי בחטף ואמר: "גוט שאבעס. מאיפה אתם?"

"אני גר בלונדון. אבל אני מפה במקור".

"ומה יש ליהודי לחפש בלונדון?" אמר הרב וחיך, חושף שוב את הרווח בין שיניו הקדמיות שתמיד הזכיר לי זמרות פופ צרפתיות.

"לונדון עיר יהודית מאוד. יותר קל להיות יהודי בלונדון מאשר במדינת ישראל".

"ומה אתם עושים?" אמר, ממשיך לפנות אליי בגוף שני רבים, דרך כבוד.

"אני מלמד דרדקי. מרביץ תורה בילדים יהודים בבית ספר בצפון לונדון".

"פששש, זו מעלה גדולה מאוד". אמר הרב וחיך חיוך רחב. שיניו היו סדורות ולבנות מאוד. "כל המלמד את בן חברו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו". אמר, ומיד נפנה ממני וטפח על כתפו של היהודי גדול הגוף שחיכה בשקט מאחוריי. "מנשה, מה נשמע איתכם?"

רציתי מאוד להגיד משהו, אבל לא ידעתי מה להגיד. בעומדי מהצד בהיתי ברב לרגע ארוך, ואז אמרתי בקול רם את הברכה שאומרים יהודים כשרים אחרי שלא ראו חבר במשך זמן רב: "ברוך אתה ה', אלוהינו מלך העולם, מחייה המתים".

במי השפיר של נפשי

*

אַל תֵּאַחֶז בִּי
וְאַל תִּשְׁחַרֵּר אוֹתִי.

אַל תּוֹלִיךָ בִּי חֶשְׁמֶל,
אַל תּוֹלִיךָ אוֹתִי שׁוֹלֵל.

אַל תִּכְעַס עָלַי
וְאַל תִּבְיֵט בִּי.

אַל תִּגְדֵּד לִי אֶת הַמּוֹת
שֶׁבִּיד לְשׁוֹנֶךָ.

אַל תִּזְאַיֵץ בִּי וְאַל
תִּרְבִּיץ בִּי תוֹרָה.

אַל תִּתְּמָה מִמָּה
אֲנִי בְּנוֹיָהּ.

אַל תִּתְּאַבֵּל עָלַי,
אֲנִי קָמָה לְתַחֲיָהּ,

אַל תִּקְרָא לִי תַהוֹם,
אַל תִּקְרָא לִי נִשְׁיָהּ,

אַל תִּרְחִיק אוֹתִי
מִהַבֵּית.

אֲנִי בָּאָה עֶפֶר,
אֲנִי בָּאָה הָר

נוהר שאינו
תלוי בדבר.

בטוחה במי
השפיר של נפשי

אני נולדת
אל הממשי.

אל תגיד לי מה
אתה זוכר.

זה לא משנה
יותר.

*

בהתחלה למדתי את האנטומיה של העולם.
התיתמתי מאב וחפשתי את אבי בשמים.
הם התרחקו והתקרבו
ולא הגעתי.

רציתי לאהב גוף ולגעת בטרופ
והלכתי ללמד את האנטומיה של האדם.
התמסרתי לכשלוון ושרדתי את העלבון
ונהייתי ארץ.

היום אני חברה טובה, אני תלמידה,
מתמידה לערבב את הקלפים.
מברכת על המים, העולם והאדם
עשויים מהם.

וזה שאהבה נפשי –
הנה המים שלך.

Cool

"בְּכֹל קֶשֶׁר שֶׁל אֱהָבָה וְאִפְלוּ יְדִידוּת יֵשׁ מִן הַסּוּדִי, מִן הַמְּפִתִיעַ, הַמְּאֻכָּזֵב וְהַמְּרוּמָם. כִּי הָאָדָם מְעַצֵּם טְבָעוֹ הוּא בְּעַל סְתִירוֹת וּבְעַל תְּכוּנוֹת שֶׁל גְּאוֹת וְשֶׁפֶל כְּמוֹ הַטְּבַע, וְלֹא יִכּוֹל לְהִיּוֹת תְּמִיד בְּבַחֲיִנַת יָרַח מְלֵא. לְמֵצֵא אָדָם שֶׁיֵּשׁ שֶׁפָּה אֵתוֹ, שְׁאֵת יְכוּלָה לְתֵת לוֹ אֶת הָעֶרְבוּבִיָּה שֶׁבְּלֵב – זֶה נֶס."

זלדה

סוף ינואר, סוף איתו. בחוץ משתוללת סערה. בעצים פוגעת הרוח, בתוכי היא השתוללת כבר מתחילת השבוע – הוצאתי אותה החוצה כלפיו, הבאתי את הנפש פרוצה אליו. חתכתי, הרסתי והוא החזיר אליי ענפים שבורים. בשבת הוא עצר. אמר שאני צריכה להגיע לשקט ונראה אחר כך.

הילד של ר' חתך את עצמו מהעולם. אני זוכרת שהלכנו יחד בבזל לחנות של הטורקים, הוא היה בערך בן שבע, קנינו ירקות טריים והכנו יחד סלט, הוא היה חסר שקט וסוער כמו כל הילדים בני השבע, ענפים רכים שמתעופפים ברוח ההורית הפצועה. היום הוא יום הולדתו, בבזל חוגגים לו את יום הולדתו ואת יום מותו. כל הנשמות פצועות כשהכלי הרוס מכדי להחזיק אהבה בשקט. ואני בקיל, יושבת עם כל שנותיי שהתמלאו בין שני הימים וחושבת על הבערה שמערבלת את הים הצפוני ואת הים הבלטי. ר' נפרד מבנו, אהובי יושב בביתו ואסור לי לכתוב לו ולספר לו הכול. פתחתי את ליבי בצורה לא טובה כלפיו, מתוך ההשתוללות שבי פצעתי בו משהו. כל האנשים עצים מתים, חלולים. כל האנשים רוצים להתמלא באנשים אחרים. לפני שבוע שוחחנו בטלפון, הוא סיפר לי על רופא טוב לפצעים, אמר שזה יכול לעזור ואולי אני צריכה. הקשבתי לו, לנימת דיבורו, הרגשתי את הרוח שעוברת במיתרי קולו. כמהתי אליו ימים אחר כך, שחזרתי בתוכי את נימתו. אחרי כמה ימים סיפרתי לו שהתאהבתי. הוא נבהל. אמר שכך זה לא. "כך אני לא יכול", אמר, והוסיף שהוא רוצה הפסקה ושבמצב הזה אין באפשרותו להיפגש. כתבתי לו מייל ארוך, הוא לא הגיב. אמר שהוא חולה, איחל לי כל טוב וששמור על עצמי.

אני פותחת את הדלת ושני עצי התפוחים עוד ניצבים מול הרוח. השמיים אפורים והרוח זועמת בכול, מרעידה את כל הנשמות. ציפור אחת עוד מצליחה לחמוק בין כל הדברים. ערב מוקדם מגיע על הכול והשקט בלתי נסבל, הוא חתוך כמו הסלט שאכלנו לפני כל

השנים בבזל. אני מצרפת אותו אל המתים – את הילד של ר', את המתים הקודמים, את התקוות שהיו לי. אני רוצה לצרף את עצמי אל המתים אבל הם מסרבים כמו שהחיים מסרבים לי ואני להם – החוט הדק, הקשיח, שמחזיק את ציר הדברים. מדוע עשיתי את כל זה, לעזאזל? איזו ברית חיה בין כל הדברים ולאן הכול הולך בסוף השנים? במייל שכתבתי לו שאלתי אותו מה הוא צריך. האם זה ענייני מה אנשים אחרים צריכים? בספרים מסוימים כתוב שהנשמות מתקשרות ביניהן בסמוי, ובספרים אחרים כתוב שצריך להפריד שדות, לתחום את האני במרחב שלו ואת האחר במרחב שלו. פעם נסעתי עם ר' בטראם בבזל ושרתי עם מיתרי הקול, הוא צחק וכבר החשיך מאוד. מי בכלל שיער אז שכך הכול יסתיים, שיום אחד הוא יחגוג לבנו יום הולדת ויום מוות באותו היום. רק הוא מסוגל ככה לשלב בין הלידות. רק אני מסוגלת ככה לשבת בין שני ימים, בעיר אפורה וסמיכה, ולהתבונן מרחוק על כל הזרדים.

*

אני חושבת על מרחקים, נניח על המאה הקודמת או על המאה שתבוא אחרי שרובנו נחלוף מהעולם. האישה שדיברה על מרחקי נפש, על מסעות – על כך שהנפש היא מולטי-גיאוגרפית, סימולטנית, גמישה כמו פלסטלינה, שאמרה שהצורך להגיע ל"ציבות" נוגד למעשה את אופי החיים. הרי גם ערים מתמוטטות ונבנות מחדש, החומר המוצק אף פעם לא באמת מוצק. גם העצמות בסופו של דבר מתפוררות. נזכרתי במרגריט דיראס שראתה איך הפנים שלה נהרסו בדיוק בגיל שמונה-עשרה. רק היא הבחינה בהרס בגיל המסוים הזה, לעולם הוא נגלה בשנים מאוחרות הרבה יותר:

"בגיל שמונה-עשרה הזדקנתי. אני לא יודעת אם כולם ככה ומעולם לא שאלתי. נדמה לי ששמעתי על נחשול הזמן שיכול להכות באנשים מרגע שהם צולחים את התקופות הצעירות ביותר, החגיגיות ביותר של החיים. ההזדקנות הזאת הייתה פתאומית. צפיתי בה כשהביסה את תווי פניי בזה אחר זה, שינתה את היחסים ביניהם, הגדילה את העיניים, העציבה את המבט, תחמה את השפתיים, חרצה סדקים לעומק הסנטר. אבל במקום להיבהל, התבוננתי בפעולתה של ההזדקנות בעניין דומה לזה שיכולתי לגלות בעת קריאה, למשל."

כל אדם עד להרס הפנימי האישי שלו צעד אחד לפני שאותו הרס נגלה לעולם. באחד הטיולים עם מייקה פגשנו איש מבוגר מאוד שהראה לנו איך להגיע למקום שאליו רצינו להגיע. הוא חי כאן כבר שלושים שנה, הגיע הנה בזמנו עם אשתו. הוא צעד לבד. אחר כך מייקה אמרה שאשתו כנראה כבר מתה ושיפה לראות איש עם מצבור כזה של שנים מטייל, מלא בתקווה ובפתיחות כלפי כל מה שהעולם עוד מאפשר לו. לא הייתה בו טינה ומרירות כלפי החיים, מה שהרבה אנשים מבוגרים צוברים עם השנים והנסיבות. כשהגענו למקום, האיש המבוגר הופיע פתאום שוב. נדמה היה שהוא יצא ממש מתוך עץ אלון רחב שעמד שם. הוא חיך בביישנות, כמתנצל שנכנס לתוך החלל שלנו. מייקה שמחה לקראתו ופתחה בשיחה, היא יודעת לפתוח בשיחות עם זרים. גם עם כל כלב או

חתול שנקרה בדרך היא מדברת בקול ילדתי, מעודד. אף פעם לא היה לי ההרגל הזה להטריד חיות בדיבור מעודד. האישה רצה להמשיך ובירך אותנו כמה פעמים ב"יום טוב" כדי לסמן את סוף השיחה. מייקה התעלמה מהסימנים והמשיכה לשוחח. הוא לא רצה להמשיך, הוא רצה להיכנס בחזרה לתוך עץ האלון. לפעמים אני מתרגזת עליה כשהיא משוחחת בהתלהבות כזאת עם זרים.

מייקה אמרה שהיא הרגישה את נוכחות המלאך מיכאל באזור, הוא זה שמכוון את הצעדים הבאים, מי שנושא את החרב לכאן ולכאן. הבנתי שגם המחשבות שהגיעו אליי היו באותו הנושא, אבל אצלי התנסחו הדברים אחרת, שלא חיברתי אותם למלאך מיכאל. שיתפתי אותה בזה ולא התחבקנו. בגלל המחווה, כביכול. כך היו הדברים קרובים במידה הנכונה, המרחקים התאזנו מתוך עצמם. היא דיברה הרבה ונחנקה תוך כדי דיבור. אמרתי לה שגם בדיבור צריך לעצור מדי פעם ולקחת נשימה. היא נשמה וקיללה תוך כדי כך את הגרון שלה. אמרתי לה שתפסיק לדבר ותיתן לנשימה לנשום דרכה. ובלב אמרתי לה: "תניחי לעצמך כבר. תרפי, לעזאזל."

*

סוף מרץ, היחסים איתו התקררו לגמרי. אני נאחזת. מנסה לשחרר אותו ממני בנשיפה. אין יום שחולף והוא לא בתוך המחשבות שלי. כמה אני מתגעגעת אליו. האם אני מתגעגעת אליו? דמותו הפיזית נמחקה ממני לחלוטין. ראיתי אותו רק פעם אחת באמצע אוגוסט. שוב ושוב אני גורסת את הביקור היחיד, היתום שלו אצלי. והרי לא רציתי אותו באותו היום, לא הייתה שם משיכה פיזית. רק למוחרת התחילו החושים למשוך, האנרגיה הסמויה שקושרת אותי אליו. אין לי מושג מה היחס שלו אליי: האם גם הוא חושב עליי? האם הוא נרתע ממני ורוצה שאחדל סוף-סוף? בחודשיים האחרונים כתב לי רק פעמיים מיוזמתו, שלח תמונה מהקבוצה של האוטיסטים. זרק לעברי פיתיון, פירור לחם יבש, ואני, דג רעב, קופצת, מתנפלת על החתיכה, לועסת ומנתרת לעברו.

בניסיון להתקרב לטמפרטורה הרגשית שלו קיררתי את עצמי מבפנים. כתבתי אליו מתוך תשוקה אפלה, נעניתי לכל הפנטזיות המיניות שלו אף שסלדתי מהן. למייקה שיקרתי ואמרתי שאין לי שום קשר איתו. אחרי נתק רגשי של חודשיים הוא כתב אליי שוב. בחמימות ובקרבה לכאורה שאל אם ארצה להיפגש, הציע מוזיאון, טיול בטבע, ערב משותף יחד. פלירטט בחן ובדקות ספורות הצית שוב את כל האש שהייתה עצורה בי.

הוא אמר שהוא רוצה לחוות אותי, שעבר די זמן. יום למוחרת נפל שוב למשכב – חולה, צמרמורות, משהו שנדמה כשפעת, משהו שתוקף אותו בכל פעם שאנחנו רוצים להיפגש. תשעה חודשים חלפו מאז הכרנו – כלום לא נולד לתוך המציאות. היחסים בינינו לא הולידו, ה"תינוק" נותר כלוא ברחם הוואטסאפ. בלילה לפני שכתב אליי חלמתי שאנחנו מתחבקים ואוהבים. חלמתי את הגופים שלנו נוגעים. כמה לילות אחר כך, כשהוא כבר חלה והיה ברור שלא ניפגש, חלמתי שאנחנו זוג באחד הגלגולים הקודמים שלנו: היינו באמריקה בסוף המאה ה-19, שחורים ממעמד נמוך. היינו במסבאה בלילה, הייתי צריכה

להוביל אותו לאהבה, אמרתי לו מה עליו לעשות, לקחתי פיקוד. אחר כך בחלום הכול החשיך ונכנסתי לפניקה נוראית. התעוררתי מתוך הצרחות של עצמי שהעירו אותי. עכשיו פסחא ויש לו שבוע חופשה... הוא עדיין לא הציע מפגש מחודש, אני זו שהצעתי והוא לא קפץ מהתלהבות. אמר – כן, הוא יבדוק ויראה איך זה מסתדר. עוד חופשה שלו תעבור בלי פגישה.

מה מסוכן יותר – אהבה ממומשת פעילה, או זו המתקיימת רק מרעל הדמיון? איני זוכרת את מראה פניו. אני מכוונת אל אדם מסוים כבר תשעה חודשים ואיני זוכרת את מראה פניו. רק תמונות ששלח אליי משנים קודמות. הוא מהאנשים האלה שבכל פעם נראים כמו מישהו אחר. אין התאמה בין הפנים בתמונות לבין דמותו המשתקפת מתוך בועת מחשבת. אסור לי להתקשר אליו. רק לו מותר. זה כלל שקבענו כבר בתחילת הקשר, ללא מילים קבענו את הכלל. אני קיבלתי על עצמי את הכלל הזה. שלוש פעמים דיברנו בטלפון מתחילת הקשר, בכל פעם מיוזמתו, אף פעם לא יותר מחצי שעה.

*

שני עצי התפוחים בגינה מתחילים לפרוח. מתוך העור המחוּספס יוצאים סימני חיים. הם כבר מורגלים במבטים שלי, בכל העונות. הם המאהב הכי קשוח שהיה לי – סרבנים, נמנעים, לא נקשרים, חיים מתוך עצמם, בתוך החוקיות של עצמם. מאחוריהם עץ אלון, גם הוא עיוור למבטים. מצבי הרוח ומצבי ההרס לא נכנסים בהם, הם אפילו לא משקפים. כל כך סטואיים, ואני לא לומדת מהמבט עליהם, כל הלימוד מתרחש בספירה אחרת, מחוץ להתקשרויות. מתוך העור המחוּספס של האביב מתגלה זמן התהום. צריך לטייל ביער ולהמשיך את כל השיחות הפנימיות עם האנשים שמתו באופן טרגי. צריך לדבר אליהם כמו הצמיחה המחודשת של עץ התפוחים. צריך להזכיר להם את עניין המטמורפוזות. צריך ללמוד אהבה כמו שמתגברים על גמגום בילדות.

הילדים בכיתה השתנו אחרי חופשה של שבועיים. משהו בפנים, במה שהם מגלים לעולם התחדד. אלה השנים הרכות, סימני דרך. ביער הם שיחקו שוב בקבוצות ולבד. הילדה השתקנית שיחקה עם עצמה ועם שאר הילדים מתוך הדמיון. עקבתי אחרי משחק הדמיון שלה: היא נתנה מבטים לכל קבוצה, כמו חזרה פנימית מתוך המרחק. תוך כדי התבוננות בה חשבתי על המושג יחסי מרחקים – על האהבה הרכה שמתאפשרת תוך כדי כך, על נגיעה מתוך האוויר, נגיעת טרנספורמציה, כזו שאין ביכולתה לסמן קו ברור, שאין ביכולתה להרוס. זה היום הראשון אחרי החופשה, יום עמוס בשמש, באור שיכול להיפך רעיל אם נחשפים אליו יותר מדי.

חשבתי על הילדה השותקת, זו שמראש לא נמצאת בדינמיקה של היאחזות ואיבוד. כמה חופש, מרחב ואהבה יש בקיום מסוג כזה. הילדה שנמצאת בקשר פנימי עם פלנטות רחוקות. הילדה השותקת חייכה בסתר בדרך חזרה, הפנים שלה קיבלו סימן נוסף תוך כדי צעידה. תמיד היא מחייכת בסתר, אני יודעת את זה מתוך התבוננות בה: אחרי כל חיוך היא מסתכלת לצדדים כדי לוודא שאף אחד לא הבחין בזה, לוודא שאף אחד לא יחזיר

חיוך. היא בודקת במבט כדי לוודא שהמרחק לא יתקצר. בערב כתבתי לו וסיפרתי על הילדה. הוא טוען שגם הוא אוטיסט ונמצא בתהליך של קבלת דיאגנוזה. כתבתי לו שטוב שאני יכולה לספר לו את כל העניינים האלו, שאני יודעת שהוא יבין על מה אני מדברת. כתבתי לו בפירוט, כמעט בפתוס. אולי הייתי שיכורה כשכתבתי. מתחת ליופי שבתאיאור החוויה עמדה הביצה הרגשית שלי. סיפור חיי שרצה להידבק אליו.

הוא כתב: Cool.

*

בכיתה אנחנו משרטטים עם הילדים צורות, מבנים גיאומטריים. אני עוזרת לילדה השותקת, מחזיקה את הדף בעבורה. הילדים האחרים משרטטים ביד אחת וביד השנייה מחזיקים את הדף שלא יזוז. הילדה השותקת משרטטת ביד ימין ואת היד השמאלית משאירה רפויה, מסרבת להשתמש בה. מתחילים בשרטוט ממרכז הדף ויוצרים ארבעה חלקים. הקווים כמעט ישרים. אחר כך מסמנים את המרכז – אצלה לא נוצר ריבוע, אלא צורה שיכולה להיקרא בהרבה דרכים. הילדה קשורה לפלנטות אחרות. הצורות שלה חדשות, לא סימטריות, מסרבות להיכנס למבנה ידוע. בהפסקה היא משחקת עם הילדים האחרים, הם כבר רגילים שהיא לא מדברת אליהם בחזרה. הם מדברים אליה בכל זאת, כמו מייקה שמתעקשת לשוחח עם החיות שאפילו לא משיבות לה מבט. אני מתבוננת בילדים ובגזעי עצים שנחים על הקרקע. רואה גזע כרות בצורה של לב, מצלמת אותו ומעלה לאינסטגרם. הוא לא עושה לי לייק אף על פי שצילמתי בעבורו.

בלילה אבהיל את עצמי בחלומות עם זיעה קרה. אתעורר בשלוש בבוקר וארגיש את הפלנטות הרחוקות מכוצות אותי. לא אספר לו אף מילה על כך. בספר שאני קוראת כתוב שאנחנו צריכים ללמוד לדבר אל עצמנו מהעמיד, מתוך חזון. הצורות הגיאומטריות יכולות להיות דרך אחת לדיאלוג מהסוג הזה. זו השפה של החוקרים – למתוח קווים בין כל מישורי הקיום האפשריים. קווים חזקים, קווים חלשים וקווים בלתי נראים.

בטיולים שלנו מייקה מעדיפה לסטות מהדרך המסומנת. אנחנו מוצאות את עצמנו צועדות בתוך בוץ שמתגלה כביצה, והיא מתעקשת שעוד מעט נגיע לאדמה יבשה. ברור לי שהביצה רק תעמיק ובשל חולשה אני ממשיכה לצעוד בלי לעצור אותה מאבדון, אני צועדת בתוך חלל חסר צורה וכמעט טובעת. מייקה חולצת נעליים והולכת יחפה בתוך הבוץ. היא אוהבת להתלכלך באדמה רטובה. זו דרכה לעבור טרנספורמציה. כשאנחנו כבר רחוקות מהדרך הראשית, נפער מולנו לא-כלום בראשית. אני חושבת על הילדים ששרטטו את הנקודה שהיא מרכז העולם. אני חושבת שכל נקודה על הארץ היא מרכז העולם והיקף פריפריאלי בו־זמנית. אנחנו תמיד מוצאות בסופו של דבר את הדרך חזרה. הרגליים שלה שחורות מבוץ, היא מאושרת. אני רואה את האושר שקורן דרכה. היא כמו הכלב והחתול, היא רוצה שוב ושוב למצוא את נקודת המרכז תוך כדי צעידה.

הסיפור שלה נכתב דרכי, הסיפור שלי נכתב דרכה. דרכו. יש לנו עור משותף עם כל האנשים שבהם אנחנו קושרים את נשמתנו. היא לא יודעת שאני כותבת אותה, לֹא סיפרתי שאני כותבת אותו דרכי, ובכל פעם הוא שאל: באמת? ענית: כן, לא שיקרתי. האני חי בפריפריה, באנשים אחרים. האני סמוי ואנחנו מדמיינים אותו מתוך דימויים מתחלפים. האני חי בכלב שמביט במייקה במבט אדיש. בחלומות כולם מדברים אליי בכל מיני שפות: פעם הוא אמר לי בחלום משהו בעברית, בבוקר הבנתי שאנחנו לא נולדים מתוך הרחם וגם לא מתוך הפלנטות. אנחנו נולדים מדיו, מהצורות הגיאומטריות, מהקווים הנמתחים בין כל העולמות.

דיווח מהאוויר

הדיילת מניחה לפניי את מגש הפלסטיק ואני ממלמל "merci" אל החיוך שלה (בשנתיים של צרפתית אמרתי יותר פעמים "merci" מאשר בשלושים שנים של "תודה" בעברית). אור כתום-אדמדם של שקיעה חודר מהחלון וחורך את הצד השמאלי של הפנים והצוואר שלי. אש בוערת על המושבים שלפניי ועל ראשי הנוסעים שמבצבצים מעליהם, ועל גבי היד שלי המחזיקה בעט מעל הדף – שעדיין ריק.

אנסה עכשיו לתעד ולתאר בדיוק, כדי שלא אשכח לספר לך כלום: על פרק כף היד שלי – השעון שקניתי לי. הוא מראה שהשעה היא 16:00 בפריז, כלומר 17:00 בתל אביב, ולמעשה שתיהן מדויקות באותה המידה כרגע (תלוי את מי שואלים). על המגש שהגישה לי הדיילת – ספל פלסטיק, מים בבקבוק קטנטן, קערה לבנה עם פירות (שני ענבים, חתיכת אננס וחתיכת מלון דהויה) ועוגיית מדלן תעשייתית עטופה בשקית ניילון. עוגיית מדלן – כאילו שהזמן שלי לא מספיק אבוד גם ככה.

הדיילת מוזגת לי תה חם והיד שלה נצבעת לרגע גם היא באש שמגיעה מבחוץ. גם האדים שעולים מהספל נצבעים כתום. כשהיא ממשיכה הלאה אני מקלף את העטיפה וטובל את העוגייה. היא נמהלת ונספגת בתה. פרוסט מתאר כך את המפגש עם עוגיית המדלן שלו: "ברגע שבו נגעה בְּכִי לגימת התה הבלולה בפתיתי העוגייה, עונג פושט בי... חדלתי להרגיש בינוני, מקרי, בן-חלוף".

אני זוכר את השורות הללו מהלילות החמים של תל אביב, לפני שהגענו לפריז, כששכבנו על מצעים ספוגי זיעה ושמענו את המזגנים מטפטפים מחוץ לחלון ואת החתולים בוכים ברחוב וחלמנו על חיים אחרים, קרים יותר, שקטים יותר, בגוונים כהים של כחול. קראתי אז את 'בעקבות הזמן האבוד' כשכרטיסי הטיסה העתידיים להביא אותנו לשם כבר מוזמנים והזיכרונות שלנו כבר ארוזים בארגזי קרטון. כל ארגז היה מחולק לאחת מהקטגוריות הבאות: "אישי", "שביר", "אישי ושביר", "כללי".

ישראל התרחקה ממני וצרפת התקרבה אליי בקיץ ההוא, עוד לפני שעלינו על המטוס: בפקק תנועה שבו הדהד לפתע מהרדיו Elle était si jolie של אלן ברייר; בכניסה הפתאומית למרחב המוגן בבניין משרדים אפור שבו נתלתה (משום מה) כרזה ישנה מסרט של ז'אק דמי; ובהליכה שמשית איומה במעלה רחוב קפלן, דרך שרב כבד, אל מול שלט חוצות ענק של שדות לבנדר סגולים (אני זוכר גם שמלה פרחונית מתנפנפת וסלסילה עם גבינות ופירות).

הרגשתי כמיהה עצומה לשינוי ולהתחדשות – כאלה שיצילו אותנו מהיומיומי, מהבינוני ומהמקרי. שיזכירו לי את הנער והנערה שהיינו פעם, שנינו.

והנה הזמן שאבד לי:

עלינו על הטיסה לפריז, החזקנו ידיים והבטנו מהחלון בזמן ההמראה. את זוכרת? היה לילה, והאורות של תל אביב הבהבו במרחק וכמו ביקשו שנתרגש מהם, התחננו שנחוש תוגה וגעגוע וספקות.

אבל היינו אדישים כלפי רטט האורות הזה, אל מול הבהובי הכתומים של העבר ונורות האזהרה האדומות והזעירות באופק.

ועכשיו הטיסה היא בכיוון ההפוך, והעוגייה הספוגית והרטובה תפלה, חסרת טעם, סתמית. עברו שעתיים מאז המריא המטוס שלנו (ושנתיים, כמעט, מאז טיסת הלילה ההיא), והדף הלבן שלי עוד ריק, ואת עוד ישנה במושב לצידי, יפה כמו ביום שבו הכרנו וחכמה הרבה יותר.

האש שבקעה קודם מהחלון כבר התכלתה, וכעת נדמה שאיזו אבקה כתמתמה נבזקת בעדינות על הכול – שמיכה דקה של אור שמכסה אותנו רגע לפני שירד החושך והאורות הקלושים יבצבצו לפתע מפעד לחלונות העגולים, מעבר לים, שוב. את הציוד שלנו בפריז ארזנו בכמה ארגזים, אבל הקטגוריות שלפיהן חילקנו את חפצינו כשעזבנו את הארץ כבר לא רלוונטיות: היום שום דבר כבר לא "אישי" ולא "שביר" ולא "כללי". היום הכול "אישי ושביר".

איזה טעם יכול היה להיות לעוגיית המדלן שלי? איזה ריח יחזיר אותי הביתה ברגע אחד של רטט, ינכיח לשבריר שניה את עונג ההיזכרות הזה שפרוסט מדבר עליו? אני זוכר: את השדה הגדול שבשוליו עמד הבית שבו גדלתי הציף לפעמים ריח של פטרוזיליה; וגם של הדרים – בעיקר קלמנטינות ואשכוליות, וסביבן אדמה רטובה מגשם. ריחות הפרדס שמשתרע מעבר לשורת הברושים התוחמת את השדה מכיוון מערב. אני זוכר את היד הגדולה של אבא שלי מצביעה על הברושים ועל השקיעה שמאחוריה, ואת הקול שלו מסביר לי שזה המערב, לפי השמש, וככה אפשר לדעת גם את כל הכיוונים האחרים. ואת היד השנייה שלו אני גם זוכר, על הכתף השמאלית שלי. כשהיינו מטיילים בפרדס הוא היה מספר לי על השודדים שמסתתרים בין שורות העצים הצפופות – ואז הוא היה קוטף פרי וזורק אותו מאחורי גבי אל תוך אחת השלוליות והיינו נבהלים שנינו שהם בעקבותינו, השודדים.

במשך שנים היינו הולכים שם ביחד ומזהים את הפרחים (סביונים, נרקיסים, פרגים, כובעי נזיר, חצבים), ואת הציפורים (עורבני, צופית, שרקרק, שלדג, פרפור, בז, חיוואי, אנפה, עפרוני, פשוש, ירגזי, שחרור, חוחית). ומדי פעם היה אבא שלי משתעל, או נאנח מכאב, או סתם מתעייף, ואני הייתי מפחד שהוא ייפול וימות פתאום. עד היום אני מפחד.

וגם עם אימא שלי הייתי שם, צועדים ביחד לפנות ערב ומאזינים למוזיקה במכשיר ה־mp3 החדש שקנתה לי – האוזניות מתפצלות בין האוזניים שלנו כך שאוזן אחת שומעת REM והאוזן השנייה את הטבע שסביב. וגם כשלמדתי לרכוב על אופניים והיא חיכתה לי בישיבה על גזע עץ כרות, מביטה בי משתדל, כשרכבתי בפחד הלך וחוזר על השביל הבוצי, מנסה לזייף הנאה, משתוקק להראות לה שאני מסוגל.

וגם איתך הייתי שם. אני זוכר: אנחנו יוצאים מבית הספר ביום הזיכרון ומטיילים בין הענפים המחודדים שחוסמים את השבילים ודורכים על עלי השלכת של הסתיו ועל אפרסמונים רקובים. הזרועות שלי נשרטות בקווים של דם, החולצות הלבנות המכופתרות והמגוהצות שלבשנו לטקס מתקמטות בהדרגה. בשלב מסוים נשמעת הצפירה, יללת הזיכרון שמחזירה אותנו לפתע למציאות: אזעקת אמת של הזמן החולף.

ביני ובינך ובין שורות העצים: מבטים, נשיקות ומילים שחזרו (דומות אך משתנות) בכל ביקור שלנו שם, בכל עונה ובכל גיל. הילדות הפכה לנעורים, והפרדס הפך אלייך. זה היה המקום שלנו עכשיו, ואיתך הייתי מזהה שם את הפרחים והציפורים, ואיתך הייתי שומע את השירים ולך הייתי מספר על השודדים.

והיו גם השיטוטים שלי שם לבד. למשל ביום חורף אחד, מהסוג שבו באמצע היום חשוך כמעט כמו באמצע הלילה, רגע לפני שהתחילה הסערה הגדולה של השנה. אני צועד במורד השביל כשהרוח מכה בי ממזרח (אני כבר מכיר את הכיוונים) וריח הפטרוזיליה מציף את האוויר כשאני שומע את העורבים משתוללים ורואה את שורת הברושים שבקצה הפרדס עולה בלהבות.

נוף ילדותי נשרף, ואני עומד מהופנט על השביל, נספג במי הגשם שהתחיל לרדת.

בקרב ננחת, והדף הלבן שלי, שבו רציתי לכתוב על התקופה שלנו בפריז, מתמלא בתיאורים של טבע ישראלי וזיכרונות ילדות. איך קרה שמהרגע שהגעתי לשם, ישראל התגנבה אליי כך, לאיטה, ערמומית ומחושבת, שואבת אותי אליה בדיוק באופן שבו חשבתי שפריז שואבת אותי?

אני זוכר: בגני לוקסמבורג, עטוף במעיל וצעוף, בעודי מחכה שתסיימי את יום העבודה שלך, הפסקתי פתאום לקרוא את הספר של פרוסט והתחלתי לקרוא את 'מולכו' של א"ב יהושע. ובבקרית של יום ראשון, לצידך על המיטה, כשברקע קול פעמוני הכנסייה (שהחליף את קול המזגנים המטפטפים והחתולים), קראתי את 'מכתבים מנסיעה מדומה' של לאה גולדברג. בנסיעות הרכבת לשיעורי הצרפתית ברובע ה-12 הוחלפו בהדרגה השנסונים באוזניות שלי בשירים של אריק איינשטיין ומאיר אריאל. פסל ברזל של פרש על סוס בפון-נף הזכיר לי את האנדרטה לאלכסנדר ז'יד על הגבעה ליד קריית טבעון. זיהיתי את פריז דווקא ביצירות הכי עבריות, ומבצע לנקודות המבט הכי ישראליות.

כך א"ב יהושע מתאר את המפגש בין מולכו, האלמן הירושלמי, לבין השלג הפריזאי בשנות השמונים:

"לקראת חצות, כשיצאו מהאופרה, הופתעו למצוא שמיים נהירים והעיר כולה נחה תחת מעטה לבן ועבה של שלג זורח. פסלי האבן הגדולים של החיות והאנשים, מעקי המדרגות הרחבות, כרכובי הבתים, נעטרו ביד אמן בשלג יפהפה נסוך-חג... במטרו של חצות הצטופפו אנשים רבים כאילו הייתה זו שעת השיא, והכול היו מאושרים בגלל השלג."

וכך לאה גולדברג כותבת על פריז דרך בת-דמותה הספרותית, רות, שלא באמת ביקרה בה מעולם:

"קצרות שעות הדמדומים בכרך. אתמול תעיתי בשעות אלה בסמטאות הצרות של

הרובע הלטיני... ריח הרקב והזוהמה, ריח סמרטוטים בלים וגסיסות ארוכות נודף מן הכול. זהו ריחה של ההיסטוריה, אולם אין הוא ערב לחוטמי".

וב'דומם עם זוג נאהבים' של מאיר אריאל, השורה "היא הייתה כה יפה / שר הרדיו הער / שהאיר את גופה / הלבן הסוער", מציפה בלב מחדש את השיר של אלן ברייר, ששמעתי אז בפקק התנועה באיילון, כשפריז נראתה לפתע, מבעד לצלילים, כמו משהו אפשרי, ברהשגה, ממשי. כאילו שנצליח לגעת בה באמת.

בליל השנה החדשה, שהיה מקפיא ובודד במיוחד, צפיתי ב'יומן' של פרלוב אל תוך הלילה. את זוכרת? מבעד לחלון נראים הזיקוקים הצבעוניים, ואני צופה בפרק החמישי ושותה עוד כוס יין. זה הפרק בו הבמאי מטייל בפריז, העיר שבה לא ביקר שנים רבות. הוא מרגיש בה זר ומנוכר, ורושם אותה דרך המצלמה עט שלו כמרחב של פנטזיה, של אידאל לא ממומש – עיר שלא יכולה לעמוד בציפיות שנבנו עבורה ושהיא בנתה לעצמה. ואז אני עוצר את הסרט וקם להביט מהחלון, הפעולה שפרלוב עשה כל כך טוב. אני מסתכל על מופעי הזיקוקים שבאופק, על הרחוב הצר והחשוך שתחתני ועל השתקפות פניי הניבטת אליי מהזוגית. אדים חמים מהפה שלי מתאספים על החלון הקפוא ומכסים את הבוואה שלי בהדרגה. אני ופריז מתאחים בסופר-אימפוזיציה, כמו בדיוולב קולנועי, אבל אני נמחק ונעלם בה תחת מעטה חיזור דמוי ערפל.

והנה, גם כשאני מנסה להיזכר בתקופה שלנו בעיר שאליה אולי עוד נחזור ואולי גם לא, אני נזכר דווקא ביצירות שליוו אותי בה, במבטים של אחרים עליה – ולא במבטי שלי. וכשאני מנסה לחשוב על ריחות וטעמים מהזמן שלנו שם – עולים בי דווקא אלה של הילדות והנעורים שלי, בארץ. פריז לא מצליחה למצוא את המקום שלה בויתרון שלי, או שאני לא מצליח לפנות לה מקום.

ובכל זאת נאספו רגעים ושגרות ומקומות וצלילים לא-מכאן, שלא אשכח: הקיץ ביער ונסן, כשהירוק הוא כמו צבע חדש שלא ראיתי כמותו מעולם; הברבור הבודד מתחת לגשר הברזל שמחבר בין איל סן לואי לאיל דה לה סיטה, שאותו הייתי מאכיל בשאריות הבגט של הבוקר; הגדה היפה של נהר המארן בז'ואנוויל לה-פופ, עם מועדון החתירה והשקדיות; המכבסה הקטנה ליד כיכר הבסטייליה, שם נהגתי לשבת לקרוא; נגינת הפסנתר של השכנה מעבר לקיר הדירה, שתמיד איכשהו התאימה למצב הרוח שלנו.

וגם את – שהעיניים שלך חייכו שם פתאום – ושהרגשת שם בבית פתאום – ושמצאת שם את מה שחיפשת – ושעד הרגע האחרון לא רצית לעזוב.

הדיילת מחלקת כוסות מים, אני אומר עוד "merci" אחרון בצרפתית. את כבר התעוררת ואנחנו מחזיקים ידיים שוב ואני אומר שתמיד תהיה לנו פריז – אבל יודע שגם כשהיינו בה, פריז לא הייתה לנו ולא הייתה שלנו באמת.

אני אומר לך שאולי נחזור ואז אני מקפל את הדף, מכניס את העט בחזרה לתיק ומסדר את המושב. אני מזיז את המחוגים בשעון היד שקניתי לי לשעון ישראל. עכשיו השעה תהיה חדר-משמעותי. אני זוכר שאהבנו את העובדה שחרוטה עליו, בנקודות זעירות בקוד-מורס, המילה "Stay". הרגשנו שזה שעון עם דעה ורצון מגובשים. כזה שלא רוצה לעזוב.

האפשר נפרש כאספלט

פרידה

רשמי העיר נתקים מעליה.
שדרה מתאדה אחר שדרה,
רחוב אחר רחוב –
הופכים לדמוי של עצמם,
שבים להיות רחובות ראשיים,
בלתי מתפצלים,
בתוך טופוגרפיה קפואה
של אור וזמן,
של קולות ושל נוכחיות.
אפשר לומר סטרוקטורה מפנמת,
אפשר לומר רב-ממדית,
למשל, במקום הזה קברתי כֵּלֵב,
ולפני כן קברתי אבא.

בלדה ליוסי

לרוץ לרחוב זה מה שהציעו
ליוסי בן-דב.

לא רחוב מידע כי
אם רק רחוב כֵּה או אחר,
מוליך לעולם ובמובן רחב זה
גם בלתי סופי.

סה האפשר נפרש כאספלט
לרגליו של יוסי בן-דב
לאחר שפרת את הברית הנצחית
עם אלהי הרחוב.

עירי

עירי, סביבך השמש חגה במחול קודת,
סביבך תרנגולות העולם מקרקרות
שירים נוגים: "עירי, עירי", לבה לזהבת
כורעת אל תהומותיה, יחידה.

אנחנו מלצריה, קבצנייה,
אנחנו פיטנייה הכמוסים,
ממך נובעים מימינו, מאויינו
ואליה הם שבים.

כי לך אלילותינו, לך לחמנו,
לך בטון פתינו ודרכינו,
בך שפנו יִהבנו –
שמרי עלינו, סוככי.

כארון: אפילוג

.1

מבעד לחלון:
עץ ערמון,
עלותו צפופה, ירקת-עד,
שמים של כחל-מגריט – – –

אתה מת.

.2

הזמן:
תנועת להב המשוט
הננעץ באדווה.
חתוף המים השחרים
באמצעו של הלילה.

הזמן, עטוף בקולך,
ממלמל בנלית:
מה שהיה הוא שיהיה. מה
שנעשה יעשה.

את כל החיים העברת תחת השמש,
נשאר לעמד לצד הבן השני.

קול פגיעת האבן במים.
באמצע הנהר
לילה.

מדידותו של הזמן
אל תוך התבניות הידועות:
שנתיים. שבועה חדשים. עשרים ושלשה ימים.

3.

ריח הגוף.
שְׁקִיעַת הַעוֹר אֶל פְּנֵים הַלְחִיִּים.
הַרְעִידוֹת.
תְּנוּעַת אַבְנֵי הַרְחִים שֶׁל זְכוּרֹן,
אֲבוּק הַהִיּוֹת.
הַרְגַע בּוֹ חֲרַבְנַת עַל עֲצָמָהּ.

שְׁנִינוּ תַחַת זֶרֶם הַמַּיִם בְּחֹדֶר בֵּית הַחוֹלִים,
זְרִימַת הַמַּיִם הַחוּמִּים בַּתְּעֵלַת הַנְּקוּזָה.

4.

בְּמִשְׁךְ שָׁנָה לְעִסְתִּי כָּל לַיְלָה
חִפְּן עָלַי לוֹטוֹס
עַד שֶׁהִצְלַחְתִּי לְהַנִּיחַ לְסוֹפָהּ,
לְרֹאוֹת אוֹתָהּ, שׁוֹב
לְבוּשׁ לְמִשְׁמַרְת הַיּוֹמִית –
נֶהֱגַ טַקְסִי
שֶׁל נְהוּרוֹת הַמַּתִּים.

5.

עֲרַמַת הַזְּמַן
גְּמִישוֹתוֹ הָאֵינְסוֹפִית,
תְּנוּעַת הַלֵּהָב הַחוֹתֶךָ בְּנֶהֱרַר
פְּצִיעַת הַמַּיִם – אֵינָם
מְבַדִּילִים בֵּין אָמַת
לְשִׁקָּר.

.6

רַגְעֵי יְלָדוֹת קִטְנִים:
שְׁנִינוּ מוֹל מַעְבֵּר הַחֲצִיָּה.
יָדָה, חֲמָה
מוֹשְׁטָת.

הַשְׁתַּקְפוֹתֵנוּ מוֹל דֶּלֶת הַדִּינָר,
הַעוֹר הָאָדָם שֶׁל קֶצֶה הַמוֹשֵׁב,
רַגְלֵי, נִמְתַּחֲחוֹת עַל טִבְעַת הַמִּתְכַּת
עַד הֶרְצָפָה.
כּוֹסוֹת אֲרָכוֹת
דְּבִדְבֵן מְשֻׁמֵר,
מִתְחַתְּיוֹ קֶצֶפֶת.

אַתָּה וְאָנִי,
יְשׁוּבִים אֶל דֶּלְפֵק דִּינָר בְּפֶתַח תְּקוּהָ
קְאוּבֹיִים אֲבוּדִים בְּמַדְבַּר הַגְּבְרִיּוֹת
אָב

.7

Vater Jakob, Vater Jakob,
Schläfst du noch? Schläfst du noch?
Hörst du nicht die Glocken?
Hörst du nicht die Glocken?
Ding-dang-dong, ding-dang-dong*

.8

כָּאֵן נַח יַעֲקֹב אֲבֵן סֶלְמָאן דְּבוּרֵי
שְׂרָצָה לְאַהֲבָה וְלֵהִיּוֹת נֶאֱהָב
אֲבָל לֹא יָדַע אֵיךְ.

* שיר הילדים frère Jacques בגרסתו הגרמנית. השיר מספר על נזיר (אח) בשם יעקב שישן עד מאוחר, ופעמוני הבוקר של הכנסייה מעירים אותו. בעברית מוכר השיר בגרסה 'אחינו הנהג'. הבית בתרגום חופשי: "אבא יעקב, אבא יעקב/ אתה עדיין ישן? אתה עדיין ישן?/ אינך שומע את הפעמונים? אינך שומע את הפעמונים?/ דינג דנג דונג, דינג דנג דונג".

.9

הוא לַמִּד אוֹתִי
לְדַפֵּק מִסְמֵר בְּקִיר.
לַמִּד אוֹתִי
אֵיךְ לְקַמֵּר קִיר עֵץ.
הוא לַמִּד אוֹתִי
לְפַתֵּר חִידוֹת.

וּשְׁתִּיקוֹת.

אֶהְבֶּתִּי אוֹתוֹ
אֲנִי עֲדִין אוֹהֵב.

ערים שלמות קראו לי

אינדיקה

לא ידעת? שבע שנים לא
ישנתי. הפה תפר את
עצמו ואכל רק במבט.
חלומות נאגרו בכיס המרה.
הכל הפך יום אחד
ארך שהחל ביוני.
בלילות בהצמד
סדין לח אל עור בוער,
ערים קראו לי שלמות
ואני נעתרתי חסר, תחלה
בלי גוף עד שבאתי שוב
יחף, כן, אך עד אליהן,
לא כדי להתעורר, קדם
צריך היה להרדם, הרי.
אולי לחלם, אולי.

אחת אחת נסחפתי
שוב ושוב אל חופיהן, ער,
חסר שם מדיק,
ולרגע גם היו הידים
זמניות, עשויות אור,
ויכלתי לנשם בהזרה
הזו, בעבור זוג עינים
חדשות, גוף אחר
להרדם בו, אולי
להתעורר.

אֵיךְ לֹא יִדְעֶתָ, אֵיךְ?
בְּקִשְׁתִּי אוֹתְךָ, הֵייתִי רָעֵב.
לֹא רָצִיתִי לְחֹזֵר לְבָד,
עָרִים שְׁלֵמוֹת קָרְאוּ לִי.

אודיאון

בְּבִקְר הַכָּחַל
שֶׁל קָלִית'אָה,
פְּרִיקָלֶס מְחֻזֵּק בְּיַד
הַמְּחַבֵּרֵת אֵלַי,
וְאֲנִי עֲצָמִי נֶאֱחָז בְּאֹיֵר
הַשְּׁעָה חֲמֵשׁ בְּבִקְר,
כְּדִי לֹא לִפְל
מִפְּלִיאָה. אֵיךְ הִגַּעְנוּ הֵנָּה,
גּוֹף? זָכַר, בְּבִקְשָׁה.

הֵנָּה פְּרִיקָלֶס עַל אוֹפְנִים.
הֵנָּה גּוֹף רָקוּד עַד זֹב דָּם,
רַק כְּדִי שְׁנוּכַל לְרְאוֹת יַחַד
אֶת קְרִסְלֵי הָאוֹר הַשְּׁבוּר עוֹלָיִם
בְּבִקְר הַכָּחַל
שֶׁל קָלִית'אָה.

הֵנָּה אֶסְטֶרָה וְרוֹקְסִי רְצוֹת
בְּשַׁחַר, הֵנָּה אֲנִי רוּחַ בִּקְר
נְעָה בֵּין עֲצֵי הַיָּזִית
שֶׁל סִבָּה גּוֹפּוֹתֵינוּ.

וְהַכֵּל מִתְבַּהֵר לְכַחַל וְלָבֹן,
כְּשֶׁפְּרִיקָלֶס מְעַתֵּיר עָלַי
נְשִׁיקוֹת שֶׁל עֵשֶׂן
בְּבִקְר הַכָּחַל
שֶׁל קָלִית'אָה.

אֶתְּהָ אַרְבַּעַה מְטוֹסִים אֵינְסְפוֹר רַכְבוֹת.
 אֶתְּהָ שְׁתֵּי רַגְלִים שְׁבוּרוֹת.
 אֶתְּהָ יֵשׁ לָךְ עֵינַיִם שֶׁל בְּמַבֵּי, עוֹר
 שֶׁל תִּינוּקָה. אֶתְּהָ תְּשִׁישוֹת. אֶתְּהָ מִתְּקַפֵּת
 אֲדַרְגְּלִין. אֶתְּהָ מִשְׁהוּ נוֹסַע בְּךָ עוֹד.
 עַד שְׁנִפְתַּחַת הַדְּלֵת שְׁעַמְדָּה שָׁם,
 עַד שְׁנִפְרַשׁ הָרִקִיעַ שְׁאִין
 לוֹ סוּף, כִּי הִסְתַּר עַד כֹּה
 עַל יְדֵי מִשַׁת הַכְּנָפִים שְׁסַמְנָה
 עַל קִירוֹת עוֹר הַתֶּף, בְּגִדְל אֲגָרוֹף
 שְׁלַחְדְּרִיו יֵשׁ כְּמוֹת אֶף אֵין סוּף, וְאֶתְּהָ
 נִשְׁטָף כְּמוֹ בְּלִי בְּרָרָה עַד הַקְּצָה,
 נִמְשָׁף שׁוֹב לְאוֹתוֹ חֵם גּוֹף מְשִׁתָּף
 הַפּוֹעֵם בְּתַדִּירוֹת שְׁנוֹצָרָה עֲבוּרוֹ,
 כְּדֵי שְׁנוּכַל לְהַשְׁבֵּר בְּשִׂיאָה וְלִקְוֹם,
 לְלַכֵּת שְׁמַחִים מֵאֲפִשְׁרוֹת הָאֶסוֹן,
 וְהַפְּחַד יִשְׁכַּב שָׁם, מְנַח לְרַגְלֵינוּ,
 מְרַהֵיב בְּרִסִּיסוֹ אֶת הַלִּילָה.

על זה כמו עש

*

עוד לא ברור אם זו בחירה של עש, זה שלקחנו את הכל רחוק,
ולא למען קצה עולם אלא בסך הכל אל יריעת משפן אחרת,
בציה יותר קרה שזריחה בה מאחרת לפחות חצי שנה,
והשקיעה בה מתריעה: מאיזה חמר עשויים כלאים
ואדני כלאים, מאיזה חמר איברינו עשויים
ומדוע הם זקוקים למלח בקרבת מקום,
ומדוע הם זקוקים לזין,
ומדוע אין הם נשברים מהצטופף
רק בקצה אחד של העולם,
ואין הם נשברים מהשמר תמיד
במעטפת בד, אבל מזה שזין הוא יקר, מזה שמלח במשורה,
מזה הם נשברים.

על זה כמו עש
הם נדבקים לכל דבר חדש.
על זה כמו עש
הם גם משכנעים בזכות בחירה.

הַתִּינוּקוֹת, כְּרוּבֵי הַנְּצֻנִים, מֵתוֹךְ הַבְּרֻזִּים הַצְּהָבִים
 הַכֹּל זֶה חֲמֹר צְבוּרִי, אֶתְּהָ נֹוּגַע זֶה שְׁלֵף, אֶתְּהָ רוֹאֶה
 שְׁהַתִּינוּק עוֹשֶׂה תַרְגִּיל עַל מַעֲקָה, אֶתְּהָ מִיִּשִׁיר
 מִבֶּטֶט, אֶתְּהָ הוֹלֵךְ לְמִזְרָקָה. לֹא חֲסָרִים תּוֹתִים, לֹא
 שְׁחָסְרוּ לָךְ תּוֹתִים, אֲבָל תִּדְעֵה, לֹא יִחָסְרוּ לָךְ יוֹתֵר
 תּוֹתִים גַּם אִם תִּגִּיד שְׁעַם תּוֹתִים גְּמֵרְתָּ, אֶתְּהָ מִיִּשִׁיר
 מִבֶּטֶט אֶל הַדְּשָׁאִים וְהֵם קְצוּצִים, אֶתְּהָ, הַתִּינוּקוֹת,
 כְּרוּבֵי הַנְּצֻנִים, הַמְּגִלְשָׁה צְבוּעָה טְרִיָּה, יְדִית הַבְּטִיחוֹת
 נִדְבָקֶת קֶצֶת מְרַב שֶׁהִיא צְבוּעָה טְרִיָּה, הַתִּינוּקוֹת
 בָּאִים בְּטוֹר, רִאשֵׁי הַפְּנָסִים, זֶה צְבוּרִי, זֶה אִינְסוֹפִי,
 זֶה שְׁלֵהֶם כְּמוֹ שְׁאֵף פֶּעַם לֹא הָיָה שְׁלֵף, אֶתְּהָ
 שׁוֹאֵל, אֲבָל שֶׁל מִי, וּמִי הַחֲתִים כֶּף יָד נֹוּטֶפֶת צְבֹעֵה,
 וְהוֹלֵךְ לְפִי טְבִיעוֹת, אֶתְּהָ רוֹאֶה תִינוּק טוֹבֵעֵה, וּמִי מִצִּיל
 אֶת הַתִּינוּק, בָּאִים כְּרוּבִים, הַכֹּל דְּמָמָה, הַכֹּל שׁוֹמְעִים
 נִצְוֶה בּוֹקֵעֵה, הֵם מַעֲלִים אֶת הַתִּינוּק בְּרִשָׁת, מִיִּבְשִׁים
 תִינוּק עַל בְּרֻזִּים, וּמִי חֲשֵׁב לְצַבֵּעַ בְּרֻזִּים צָהָב
 וּמִי אֶהָב בְּרֻזִּל צָהָב אֵךְ לֹא אֶהָב לְצַבֵּעֵה, וּמִי אֶמַר
 תִּשְׁמֹר לִי רָגַע, אֶתְּהָ לְרָגַע בְּתַפְקִיד, בְּגֵן, בְּמִזְרָקָה,
 אֶתְּהָ הוּא זֶה שְׁמֵאֲכִיל אֶת הַתִּינוּק תּוֹתִים.

נמר על הקיר

הקפה הוגש בחצר. עץ תרזה ענק הרחיק ממנה שמש חסרת רחמים ופרש עליה צל וקרירות ירוקה. עלים יבשים הצטברו בסדקים שחרצו את רצפת הבטון האפורה ובפינות של חומת האבן שהקיפה את החצר והפרידה אותה מכיכר קטנה, שם עמדה כנסיית הכפר, בדיוק מול הבית. מתחת לתרזה עמד שולחן עץ מהוה שעליו כבר הונחו כוסות קפה קטנות, קוביות שוקולד מריר וקנקן מים קרים. הילדים הסתלקו לשעת הטלוויזיה שאושרה להם, אחרי שהורידו משולחן האוכל את הכלים, שטפו וניגבו אותם במגבת מטבח מבד פשתן לבן שהצהיב, והחזירו צלחות, כוסות וכלי אוכל למקומם בשידה. זה היה רגע של שקט שלתוכו נבלעו העץ, הצל, אוושת העלים על הרצפה וזמזום של חרקים במעופם לכיוון חלקות החיטה ופרחי הפרג.

בתוך הבית הילדים צהלו, מאושרים מפסק הזמן שניתן להם מהפעילויות שעליהן החליטו מדי יום המבוגרים: טיולים לאורך הנהר, רחצה באגם, ליקוט פטל ותותי בר ולעיתים צעדה לילית על דרך המסילה הישנה וציד גחליליות. תמר חשבה על ילדיה ותהתה כיצד היו משתלבים בסדר יום שכזה. חזית הבית, בית משפחה ישן וגדול ממדים, לא הייתה יפה במיוחד. תמר הופתעה מחוסר היומרה של הבית למצוא חן, ולהיות משהו מעבר לתפקיד הבסיסי שלו כמקום שבו גדלו דורות של ילדים, ובו נולד וגדל אבא של מישל.

עכשיו הבית היה שלה, והיא הזמינה את תמר לחופשה קצרה בכפר. גם שאר הבתים בכפר היו גדולי ממדים, וגם בהם נולדו וחיו דורות של בני משפחה. ככל ערב עברו על הכביש פרות שחזרו מהמרעה לרפתות, והשאירו אחריהן ערמות עגולות של צואה ירקרקת שאדים עלו מהן.

הבית של מישל, שהיה סגור ומוגף חודשים ארוכים, התעורר לחיים בחופשות הקיץ. חלונות נפתחו לרווחה, מזרנים ושמיכות נפרשו ואוורור, סדינים כובסו ונתלו כווילונות לבנים בגינה, מזווה ומקרר התמלאו, ועל שולחן האוכל נפרשה מפה. בימים הראשונים הילדים עלו וירדו במדרגות הפנימיות והחיצוניות, קיפצו על מיטות ומזרנים בחדרים, טיפסו לעליית הגג, ירדו למרתף, נמלטו ממנו בזעקות אימה, ואחר כך נרגעו. תמר חשבה שלמרוץ הזה היו הילדים שלה מצטרפים בשמחה.

כשתמר הגיעה באותו קיץ לבית רוב החדרים כבר היו תפוסים. מישל ליוותה אותה לקומה העליונה והראתה לה את חדרה. בחדר עמד ארון עץ חום גדול ובו אוחסנו כלי מיטה שראשי התיבות של המשפחה היו רקומים בשוליהם. לצידו, על ארגו עץ מגולף, הונחה ערמה גבוהה של שמיכות פוך וצמר, ומולם, צמודה לקיר, עמדה מיטה צרה אחת. חלון קטן פנה לגינה, וכשהביטה ממנו החוצה ראתה את עצי הדובדבן שעליהם סיפרה לה

מישל, ואת הערסל שנתלה בצילם. גרם מדרגות חיצוני הוביל מהקומה העליונה לגינה והיא יכלה לרדת ולשכב בערסל בלי לעבור בבית.

לילה אחד נשארה לישון בערסל. מבעד לכילה נראו שמיים מטושטשי כוכבים, וקולות צרצרים הגיעו מכל הכיוונים ומילאו את האוויר. בשעה מאוחרת, וכמו על פי סימן, הם פסקו בבת אחת, ושקט לילי ירד על הגינה. צינה לחה העירה אותה לפני השחר. מהבית נשמעו לחישות והיא מיהרה ועלתה לחדרה במדרגות החיצוניות.

החיים בבית התנהלו בעיקר במטבח ובחדר מגורים גדול, ששימש גם כחדר אוכל. חלון צרפתי נפתח ממנו אל גינה ובתוכו היו מפורזים זיכרונות מאפריקה: פסלונים קטנים משנהב, חטים של פיל ונוצות יען. על הקיר מעל ספה אפורה גדולה הייתה תלויה פרוות נמר שאותו צד אביה של מישל. הוא הסתובב באפריקה שנים רבות, כך סיפרה לה מישל, חיפש שם את מזלו, חזר לכפר כדי להתחתן, והפליג בחזרה לאפריקה עם אשתו שהייתה צעירה ממנו בכעשרים שנים. כשהבינה אמה של מישל לאן נקלעה שקעה בדיכאון, ונקודת האור היחידה הייתה החזרה אל הבית הזה בחודשי הקיץ.

הפרווה הייתה פרושה על הקיר, זנבה השתלשל מטה, ארבע רגליה מתוחות לצדדים ומעל הזדקר ראש החיה. עיני הזכוכית שלה הביטו אל התקרה, ומפיה הפעור בלטו ניבים חדים. הארונות שעמדו לאורך הקיר, מול הספה, התפקעו מגלילי בדים אפריקניים, קערות עץ, תכשיטים וכלי עבודה, ביניהם גם שוט שחור ורובה ישן.

תמר שאלה את עצמה אם ברובה הזה ירה אבא של מישל למוות באותו פועל שניסה להימלט. הוא לא היה בדיוק פועל. מישל סיפרה לה שאביה פיקח ושמר על קבוצת שחורים מבני המקום, שנלקחו כדי לסלול את תוואי הרכבת שהייתה אמורה לחצות את קונגו. המשפחה נעה מכפר לכפר עם התקדמות המסילה. תמיד היה פחד מנקמה, סיפרה מישל, פחד מרצח. במיוחד פחדה האימא. "אבל לא קרה לנו כלום", היא צחקה, "הנה אנחנו כאן וגם כל זה", היא הצביעה על הנמר ועל הארונות והמדפים, "הזיכרונות מאפריקה." ארוחת הצהריים התארכה. זה היה אחד מתענוגות החופשה. לקחת את הזמן, לדבר. הו, כמה שאהבו לדבר שם. תמר דיברה מעט. ענתה כששאלו אותה דבר-מה. רוב הזמן הקשיבה מרותקת לצלילי השפה, למהירות שבה המילים התגלגלו מפייהם, עקבה אחרי הבעות הפנים שלהם שליוו את הדיבור והיו מעין קול שני שנוסף למילים ואף גבר עליהן. כשזה היה יותר מדי בשבילה, הפסיקה להקשיב והתנתקה.

הם יצאו לחצר לשתות את הקפה והתיישבו סביב השולחן. תמר כבר הכירה את באי הבית, את אימה המבוגרת של מישל, את אחיותיה ובעליהן ואת פייר, אהובה החדש, גבר ירוק עיניים ונמרץ, אבל הרגישה בנוח רק עם מישל. הקפה נלגם באיטיות, והשיחה סביב השולחן הלכה והצטמצמה עד לשקט. טעם קוביית השוקולד נימוח בפה וחריפות הקפה הייתה מושלמת. שלושה צלצולים עזים של פעמון הכנסייה הבהילו אותה לרגע. עדיין לא התרגלה למכת הפעמון שרעם מדי שעה בשעה, יום ולילה. הצלילים הלכו ורחקו, אך המשיכו עוד זמן לשלוח אדוות חרישיות, שהחליקו לתוך החצר. תמר שוב חשבה על ילדיה המבלים את חופשת הקיץ לחופי הים התיכון, אצל סבא וסבתא. היא הביטה בשכבת העלים על רצפת הבטון. כל תנועת אוויר קלה הפיחה בהם חיים. גם היא רצתה לזוז. לזוז לפני שכל הדיבורים יתחילו שוב.

"איפה יש מטאטא?" שאלה.

"בפנים", מישל הצביעה בעיניה לעבר הדלת.

היא קמה, העבירה את רגליה מעבר לספסל העץ, מתחה את זרועותיה מעלה והביטה לתוך הצמרת. אחר כך אספה את הכוסות הריקות, הניחה אותן על מגש, והתחילה הולכת לכיוון דלת הכניסה לבית, שנשארה פתוחה. וילון של רצועות פלסטיק ארוכות וצבעוניות היה תלוי על משקוף הדלת, והיא עברה דרכו, מבט דוקר בגבה, מנסה לשמור את המגש שבידיה מאוזן. תנועה קלה שעברה סביב השולחן הגיעה אליה, ושקטה. כשיצאה אחרי כמה דקות ובידה המטאטא, עיניים סביב השולחן התבוננו בה בסקרנות אדישה, בעודה מתקדמת לקראתם.

היא נעמדה, הסתכלה מהורהרת בשכבת העלים היבשים, כאומדת אותה, והחלה להעביר עליהם את המטאטא בתנועות עדינות, נזהרת לא לפגוע בשלמות העלים, מקשיבה לאוושה. היא המשיכה בתנועות גדולות יותר, רחבות, קצובות ומדודות, חוזרות ונשנות, אוספת את העלים לערמה גדולה במרכז רצפת הבטון. כמו בריקוד איטי, מתמכרת לתנועת גופה שלה, התרחקה הלאה משם, משאירה מאחור את הבית, את עור הנמר, את השוט, את הרובה, את השולחן.

אבל השולחן המשיך ושט איתה. משעמום, ואולי מסיבות אחרות, היושבים סביבו שוב הביטו בה, אורחת מארץ זרה, חברה לא מוכרת של מישל, מטאטאת את רצפת הבטון בחצר. עובר אורח סקרן, שהיה מציץ מעבר לחומת האבן, יכול היה לחשוב שאחת נעה ורוקדת, והיושבים בצל התרזה צופים. זה לא היה משחק. זמן רב לא הרגישה קרבה כה גדולה לעצמה. דווקא כאן. תנועות המטאטא כמו הסירו מעליה עלים יבשים וניקו גם את תוכה. גם נזירים שחיפשו את האור טאטאו חצרות. כך פסק החכם שממנו ביקשו ללמוד: לטאטא את חצר המנזר, לנקות את המרצפות. מדי יום. שנים על שנים. גם היא תוכל להמשיך כך. בלי שהביטה לעברם היא חשה במבטים והניחה להם להחליק מעליה ולנשור מטה.

שיחה סתמית ולא החלה להתעורר סביב השולחן. הם הניחו לה, באותה האדישות שבה התבוננו בה לפני רגע. מבט אחד ירוק המשיך ובחן אותה בפליאה, בסקרנות, עוקב אחרי תנועותיה, כבולע אותה.

"תני לי עכשיו, אני אמשיך", אמרה מישל וקמה ממקומה, "תני לי", הצביעה על המטאטא, לקחה אותו מתמר והמשיכה לאסוף את העלים בריקוד משלה. תמר חזרה לשבת. פייר חיך לעברה. מתחת לשולחן היא חשה ביד מלטפת את ירכה. כשהרימה את ראשה עיניה נתקלו במבט הירוק שדקר בה ותבע. היא הסיטה את עיניה והסתכלה על רצפת הבטון, על עלים שהמשיכו לנשור מעץ התרזה, על שולחן העץ וקנקן המים, על מגדל הכנסייה ועל הגבעות הירוקות במרחק. לרגע נדמה היה לה שהיא מביטה על כל זה ממרחק של שנים. תמונות נטבעו בגוף או באיזה חלק של התודעה. תנועת הזרועות מחליקות את מטאטא הזרדים על רצפת הבטון, הלוך ושוב. כמו ריקוד. נמלים זוחלות ועוקצות מתחת לעור, נמר על הקיר.

תחייתה של שירה מן העבר

על העבר וההווה של השירה העברית-איטלקית

המסורת הארוכה של השירה העברית-איטלקית שייכת לכאורה לעבר הרחוק, אך למעשה היא נמשכת באופן שונה גם כיום.

בארבעים השנים האחרונות אנו עדים לתחייה מפתיעה של השירה הדו-לשונית העברית-איטלקית. הודות ליצירתם ולניסיונותיהם של כמה משוררים איטלקים שהיגרו לישראל, השפה האיטלקית הפכה להיות אחת מהלשונות השיריות בארץ. ואף שאותם המשוררים חיים את חייהם היומיומיים בתרבות היהודית ובשפה העברית, הם שומרים על שורשי שירתם בתרבות ובשפה האיטלקית.

מייצגת מרתקת של התופעה הזאת היא שירתם הדו-לשונית של אריאל ויטרבו ושל מרינה ארביב, שניהם ילידי איטליה שחיים בישראל מאז שנות השמונים. שניהם התחילו לכתוב שירה באיטלקית ובהמשך החלו לכתוב גם בעברית. כתיבתם של ויטרבו ושל ארביב משקפת את זהותם היהודית והאיטלקית בד בבד עם זהותם הישראלית והעברית, ושתי הזהויות נמהלות בה ללא הפרד.

באיטליה התקיימה במשך כשבע מאות שנה שירה שנכתבה על ידי משוררים יהודים כותבי עברית: מהמאה ה-13 ואפילו ה-11, אם מביאים בחשבון את החלק הדרומי של חצי האי, ועד המאה ה-19. ביצירה ענפה ועתיקת יומין זו נעוצים שורשי יצירתם העברית-איטלקית של ויטרבו ושל ארביב. למרות השוני הניכר בין שירתו של ויטרבו לשירתה של מרינה ארביב, לשניהם יש מבחינה זו מכנה משותף ברור. אריאל ויטרבו שואב את שפת חווייתו השירית מעולמות הדת, ואילו מרינה ארביב כותבת בסגנון הקרוב להייקו היפני, אך שניהם כותבים מתוך זיקה מתמדת למסורת העתיקה של השירה העברית-איטלקית שבאה לכאורה לקיצה לפני יותר ממאתיים שנה.

אחד המרכיבים המאפיינים את מסורת השירה העברית באיטליה הוא קרבתה לשירה האיטלקית בתכניה ובצורותיה, ולא פעם אפילו בשפתה. ידוע שעמנואל הרומי (1260-1330

לערך) כתב סונטות, צורה פיוטית איטלקית מובהקת. למעשה, הודות לחיבוריו (הכלולים ב'מחברות'), העברית הפכה לשפה השנייה, אחרי האיטלקית, שבה נכתבו סונטות. ידוע פחות שהוא כתב גם סונטות באיטלקית ובכך המחיש את השראתו הלשונית הכפולה.

השירה האיטלקית על צורותיה, צליליה ומקצביה הדהדה בבירור כקול פנימי בראשיהם של המשוררים העבריים. לדוגמה, משה מריאטי (1388-1466) חיבר במאה ה-15 פואמה מונומנטלית, 'מקדש מעט', הכתובה כולה בטרצינות של 11 הברות, וזאת בעקבות 'הקומדיה האלוהית' של דנטה אליגיירי. הוא הודה במוצהר בחוב הגדול שהוא חב ל"ראש המשוררים". מאוחר יותר החלו המשוררים לכלול לעיתים מילים איטלקיות, ובמקרים מסוימים אף משפטים שלמים באיטלקית, כחלק משירתם העברית. יהודה סומו (סביבות 1525 – סביבות 1590), שחיבר את המחזה העברי הראשון ('צחות בדיחותא דקידושין'), למשל, שילב שורות בעברית ובאיטלקית באורך ובחריזה קבועים, בדרך כלל בשירים שנועדו לשעשע את קהל הקוראים או המאזינים. התוצאה היא שירים שעשויים להיות מובנים רק לדוברי שתי הלשונות. הנה, למשל, מתוך 'יצירתו של סומו 'מגן נשים' (האיטלקית מתורגמת בסוגריים בתרגום מילולי):

יְגַעְתִּי וְלֹא מָצָאתִי

Donna mai c'huomo chiamasse (אישה שקראה לאיש)

לְאמֹר לוֹ שְׁמַע עֲצָתִי

E che addosso se'l tirasse (ושמשכה אותו אליה)

Et s'alcuna un huomo amasse (ואם מישהי אהבה איש)

כִּי כָל לֵב נָדִיב אוֹהֵב

לֹא תִקְרָא אֶל הָאוֹהֵב

Per sfacciata ch'ella sia (אפילו אם היא חוצפנית).

ההשתייכות לשני עולמות לשוניים ואומנותיים הייתה כה מלאה, עד שבין המאות ה-16 וה-17 משוררים אחדים, כמו יהודה אריה מודינה (1548-1571) ומשה קטאלאנו (המאה ה-17) חיברו שירים "דו-לשוניים", כלומר יצירות שאפשר להבין הן בעברית הן באיטלקית. מובן שמדובר בתרגיל שמטרתו להראות את יכולתו של המחבר להפתיע ולשעשע את קהלו. העדות ה"אנתרופולוגית" (שליטה עמוקה בשתי שפות, שאחת מהן היא ניב איטלקי צפוני, וראיית ניב זה כצורת התבטאות מקובלת ומושרשת בחברה העברית) חשובה כאן יותר מאשר הערך האסתטי-אומנותי.

מודינה, מהדמויות הבולטות ביהדות איטליה בתקופה הטרומ-מודרנית, היה יוצר דו-לשוני מובהק. בעברית הוא הצטיין בתחומי ההלכה, הדרשות, הפולמוס הדתי והשירה, ובאיטלקית הוא כתב בראש וראשונה מחזות לתיאטרון, וכן הרבה לבאר את התרבות היהודית לנוצרים. הנה לדוגמה קינה דו-לשונית פרי עטו של מודינה על פטירת מורו:

קִינָה שְׁמֹר אוֹי מָה כִּי פֶס אוֹצֵר בּוֹ,
 כָּל טוֹב עֲלוּם כּוֹסֵי אוֹר דֵּינ אֶל צֵלוֹ,
 מֹשֶׁה מוֹרֵי מֹשֶׁה יִקָּר דְּבַר בּוֹ,
 שֶׁם תּוֹשֵׁיָה אוֹן יוֹם כְּפוֹר הוּא זֶה לוֹ,
 כָּלָה מֵיטֵב יָמָיו שֶׁן צָרִי אֲשֶׁר בּוֹ
 יִחְרִיב אִם מוֹת רַע אֵינן בָּא יִרְפֶּה לוֹ,
 סְפִינָה בָּיִם קֵל צֵל עוֹבֵר יָמִינוֹ,
 הַלוּם יִלְךְ שְׁבִי וְשֶׁם שְׁמָנוֹ.

Chi nasce muor: Oime, che pass' acerbo!
 Colto vien l' huom, cosi ordin' il Cielo,
 Mose morì, Mose già car de verbo.
 Santo sia ogn' huom, con puro zelo.
 Ch' alla meta, già mai senza riserbo
 Arriv' huom, ma vedran in cangiar pelo
 Se fin habbiam, ch' al Cielo vero ameno
 Va l' huomo va, se viva assai se meno

(תרגום עברי מילולי: "מי שנולד, סופו למות: אוי לי! איזה צעד מר! / האדם נקטף, כך ציוו השמיים, / משה מת, משה, שדבריו היו יקרים. / כל איש יהי קדוש, בחריצות טהורה. / כי אל המטרה, אף פעם וללא ספק, / איש לא יגיע, אבל יראו כששערוותיו ישתנו / אם יש לנו אחרית, כי לשמיים האמיתיים והמאושרים / הולך האיש, אם יחיה הרבה או מעט").

קטאלאנו, רופא במקצועו, חיבר שיר על המגפה בעיר פדובה בשנת 1631 ועיבוד של מגילת איכה בבתים בני שמונה שורות, שבכל אחת מהן 11 הברות, לפי משקל האנדקסילבו האיטלקי המסורתי. הנה אחד משיריו הדו-לשוניים, שנכתב בשבח ידיד שהיה משורר ורופא:

יְדֵי תְּמוּל תִּכְנַתִּי
 Già di te molti canti (הרבה שירים עליך)
 סוֹד יִרְאוֹן כָּל, הַשִּׁיר הֵנָּה לִי כֹה נָא
 S'udiron colà sir in Elicona (נשמעו [בעבר] שם ב[הר] הליקון)
 אֲלֵי קוֹנָה רֵאוֹנָה
 E l'ecco ne risuona (וההד מצלצל)
 מְאוֹר יִקָּר מְסוֹד אֶל, הוֹד הִבְנַתִּי
 Ma hor già carmi s'ode e lode e vanti (אולם עכשיו שומעים שבחים והודאות)

אור יה נתיב אל יראָה
 (עכשיו אין עוד אלילות ונבל) Hor gia ne dive e lire
 יובילו רון השי למו זה, שירי
 (המוזות, אדוני, השתעשעו מספיק) Giubilorono assai le muse sire
 איתן אור. רק כדל אורו טמנתִי
 (ועכשיו, כאשר אתה עטור זרי דפנה) E dan hora che d'alloro t'ammanti
 לו דת אמת היא צנה
 (משבחות רפואה) Loda di Medicina
 אדא פי לו סופי יה
 (ופילוסופיה) E de Filosofia
 אל השיר אין הכל. אף המבוא לו
 (ומנצחות בתהילתך המעופפת) E la sirena co la fama a volo
 בתבונות הרי מוט הנוי פה לו
 (מהקוטב הרחוק) Battevano da remoto a noi Polo
 די קול הגרעת לי יה
 (כוונתי ל[מוזה] טליה הגדולה) Dico la gran Talia
 אף הנה קונה פה את השיא כי נא
 (כך שכל משורר נכנע) A fine che ogni poeta si china
 אל הלל אור, אל הפה נדיב אנה
 (לכנפיהן ולנוצותיהן האלוהיות) A l'ale lor e la penna divina
 און דגלו. אור יה, לידע כל אשר יראָה
 (וונתנות לו כבוד, באומרן) Onde gloria li dan coll'asserire
 פאר שבתי כבנדי תושיה
 (על שבת, שיהיה מבורך) Per Sabbatai che Benedetto sia
 כפל אדון אורו לו
 (מי שמשבח אותו) Chi palad'honorollo
 כי לו דת אש, כה לפיו ורפא לו
 (משבח אסקולפיוס, לא אפולו) Chi lod'ha d'Esculapio ver Apollo

השייכות התרבותית והלשונית הכפולה התבטאה גם בכתיבה סימולטנית של שירים בעברית ובאיטלקית, תוך שמירה על תוכן סמנטי מקביל וכן על משקל וחריוה. מובן שכל לשון שמרה על עולמה המיוחד על שלל האזכורים וההקשרים התרבותיים האופייניים לה. אולם ההקבלות הן חזקות כל כך, עד שקשה להגיד איזו משתי הגרסאות נכתבה ראשונה. כתיבה דו־לשונית זו הייתה נפוצה במיוחד במאות ה־18 וה־19, אף שקיימות כמה דוגמאות עתיקות יותר.

שמואל רומנילי (1775-1817) היה מהסופרים הבולטים של תקופתו. הוא כתב בין היתר יצירה דו־לשונית בשם 'מחזה שדי', או בגרסה האיטלקית Illusione felice ossia visione sentimentale ("אשליה עליזה או מחזה סנטימנטלי"), פואמה ארוכה על סודות היקום שהושפעה במוצהר מהפואמה Essay on Man של המשורר האנגלי אלכסנדר פופ. 'מחזה שדי' נוטה להשקפה רציונלית מתונה, לפי רוח ההשכלה, אך בעלת נימה דתית: האדם מודע לגבולות שכלו לנוכח התוכנית האלוהית. דוגמה מובהקת לרעיון הראשון (מרכזיות השכל) הן השורות הבאות:

רוח מְבִינְתִי בְּטַח יִנְחֵנִי,
רוח כִּי מִשְׁדֵי בְּאִישׁ הֵטְבָּעָה.

Franca m'è guida la ragion. Ragione
Dono del Ciel, nell'uman cor scolpita

(תרגום מילולי: "השכל הוא המדריך הישר שלי. השכל, / מתנת אלוהים, חקוק בלב האנושי")

ושל הרעיון השני (גבולות השכל):

אִמַר אֶל לְבִי: הַס. מְשִׁיר הַחֲשִׁיתִי
וּתְהַלֵּךְ דּוֹמְיָתִי לְנֶצַח.

Silenzio impongo al mio parlar; ma fia
Faconda eterna lode il mio silenzio

(תרגום מילולי: "אני מכריח את קולי לשתיקה: / אלא ששתיקה זו תהיה שבה נצחי ועשיר")

משורר אחר, חננאל כהן (1757-1834), שהיה רב, מחנך ומוציא לאור ברג'ו אמיליה ובפירנצה, כתב ספרי דקדוק ופואטיקה עברית. כמשורר הוא פרסם סדרת שירים עבריים לכבוד הדוכס של מודינה ורג'ו, לצד תרגומם לאיטלקית. הגנה בית אחד, שבו כהן מכריז על אהבתו למולדתו, איטליה, ומבקר את הצרפתים, המכנים את עצמם משחררים אבל למעשה מתנהגים ככובשים:

אֲנִשִּׁי תְהַפּוּכוֹת דֶּרֶךְ נֶגֶב בְּאוֹ
תוֹךְ בּוֹר שְׂאוֹן בֵּינֵן חֲפְשֵׁי הֵטְבָּעוּ

שָׁמָּה תִּדְהַר שֵׁם אֲרֹנֵי אֵל גְּדֵעוּ
טַחוּ עֵינֵי עַמִּים בְּדִרְוֹר קָרְאוּ
אֵיטְלִיָּה כְּזִמּוֹרָה עֲמַת עֵץ יַעַר
שָׁחָה לְעֶפֶר רֹאשׁ מְרוּחַ סֶעַר.

Qual torrente che rompe argini, e sponde,
Venner dal mezzodi popol sfrenati,
Le contrade a occupar d'Italia bella;
Giulivi offrendo e libertate, e pace
Ma misera s'avvide ahi troppo tardi
D'esser fra ceppi inviluppata, e stretta.

(תרגום מילולי: "כמו נחשול השובר חוף וגדה / באו מדרום [מדינתם] עמים ללא רסן / לכבוש את אזורי איטליה היפה, / הציעו, עליזים, חופש ושלום. / והיא, עלובה, הבינה מאוחר מדי / שהיא אסירה, כבולה באזיקים.")

המסורת הארוכה של השירה העברית-איטלקית שייכת לכאורה לעבר הרחוק, אך למעשה היא נמשכת באופן שונה גם כיום. נהוג לציין את המאה ה-19 כתקופה שבה השירה העברית באיטליה באה אל סופה. אלא שפרסומים חדשים מוכיחים שמסורת זו קמה לתחייה בעשורים האחרונים, ודווקא בכתובה מקבילה בשתי הלשונות, כפי שהיה נהוג לפני יותר ממאתיים שנה. וכמו אז גם היום, היצירה הדו-לשונית היא עדות להשתייכות המשוררים לשני עולמות תרבותיים שונים – עולמות שאינם מנוגדים, אלא משלימים זה את זה.

נשוב אל שני המשוררים שהזכרנו בראשית הדברים: אריאל ויטרבו, משורר ישראלי יליד פדובה, ומרינה ארביב, משוררת ישראלית ילידת מילאנו: ביצירת שני המשוררים הללו, הממד הרוחני של חיי היום-יום, המתנהל כמעט כולו בשפה העברית, יצר אזור סֶפֶר שבו האיטלקית היא השפה שבה מובעת התחושה העמוקה של האני השירי, אך בה בעת היא מבטאת גם את החוויה המטריאלית הישראלית-מקומית. לעומת ישראל-של-מעלה, הנוכחית במסורת היהודית המופרת להם מאיטליה, בשירתם הם מגלים את ישראל-של-מטה, המדינה ה"חדשה", זירת החיכוכים והסתירות של המודרנה ושל החיים המופשטים עצמם, שההתבוננות השירית מגלה בלי כיסויים ובלי מחיצות.

אריאל ויטרבו, שהיגר לישראל בגיל עשרים, פרסם עד כה ארבעה ספרי שירה. שלושה מהם נכתבו באיטלקית: 'לשכוח את עצמי' (Dimenticarsi), 'נגיעות' (Tocchi) ו'טללי רצון', ועליהם יש להוסיף את 'לא בחיפזון/Senza Fretta', ספר דו-לשוני שנכתב בעברית ובאיטלקית. ויטרבו מבטא באיטלקית את החוויה הישראלית המסומנת ברשמים עזים מהנוף המדברי וההררי של האזור בו הוא מתגורר, ירושלים וסביבתה.

בשירי ויטרבו, השפה האיטלקית היא השורש שממנו צומחות דמותו כמשורר וזהותו כיהודי-איטלקי בישראל. זו אינה שפה של גלות ואף לא שירה של גלות, אלא המשך ישיר של מסורת עתיקה שנמשכה מאות שנים, ואשר אריאל ויטרבו, שנולד וגדל במשפחה יהודית איטלקית מסורתית (אביו היה הרב הראשי של העיר פדובה), נושא עמו באופן טבעי.

בקובץ שיריו הראשון, 'לשכוח את עצמי', המוקדש להוריו, כלולים שירים שנכתבו בין 1982, השנה שבה התגבש פרויקט ההגירה שלו לישראל, ל-2009. הספר נותן קול לשינוי שיצרה אותה "שיבה", קול נורא ונשגב, שבו מתקבצים יחדיו לידה מחדש ותחושת אובדן, התחדשות ומוות, חיים חדשים וחיים קודמים, כמו למשל בשיר 'המסע' (Il viaggio):

הַמָּסַע

הַמָּסַע שֶׁהֵסֵתִים
הִבִּיא אוֹתִי אֶל גְּדוֹת
הָאֲגָם נְטוּל הַמַּיִם,
מֵאַחֲרֵי הַהָר
שֶׁקָר מְכֻדִי
לְטַפֵּס עָלָיו.
עַם שֶׁחָר שׁוֹב אֲצֵא,
צִמַת שׁוֹם
תְּלוּיָה עַל סוּסִי,
כְּדִי שֶׁהַמְכַשְׁפוֹת
יִטְאַטְאוּ הַרְחָק
אֶת מְטַעֲנִי
הַשְּׂנֵאָה וְהַפְּחָד שֶׁלָּהֶן.
בְּמָסַע שְׂאִינוּ מְסֵתִים
הַצְּעָדִים אֲרָכִים מְדִי
לְאִישׁ לְבָדוּ.

Il viaggio

Il viaggio che è finito
mi ha portato alle sponde
del lago senz'acqua,
dietro il monte
troppo freddo
per essere scalato.
All'alba ripartirò,
una treccia d'aglio
appesa al mio cavallo,
perché le streghe
spazzino lontano
il loro carico
d'odio e di paura.
Il viaggio che non finisce
ha passi troppo lunghi
per un uomo da solo.

את עזיבת עולם ה"עבר" מתאר ויטרבו כ"לב" ש"שכחתי אותו בכיס של מעיל שנתלה בחשך ולא נמצא שוב":

Scrivendo poesie

כותב שירים

הלב, שהוא
 ששכחתי
 בכיס של מעיל
 שנתלה בחשך
 ולא נמצא שוב,
 בחלום שכמעט נגעתי בו
 במטת אפריל,
 כאלו
 לא הגיע כבר
 הזמן לאהב
 ולא הייתי מבזבז אותו,
 כותב שירים
 לבד בערב.

Il cuore, quello
 l'ho dimenticato
 in tasca ad un cappotto
 appeso al buio
 e mai più ritrovato,
 ad un sogno sfiorato
 in un letto d'aprile,
 come se non fosse
 già giunto il tempo
 d'amare e io non
 stessi perdendo tempo,
 scrivendo poesie
 solo nella sera

אותו "לב" ואותו "מעיל" חוזרים גם בספר השירים המאוחר יותר 'טללי רצון'. בספר זה המשורר מקשר בין כאב העזיבה וההגירה למסורת היהודית שירש. בשירים בעלי דחף רוחני חזק הופך הנוף המדברי וההררי של ישראל לעולמו הפנימי של המשורר. מוטיב השכחה "בכיס של מעיל ישן שמעולם לא נמצא שוב" חוזר בין השיטין ומבטא את העצב המתמיד, שדווקא האיטלקית מסוגלת מבחינתו לבטא.

שונים אך גם דומים במידה רבה הם שיריה של מרינה ארביב, חוקרת, משוררת וצלמת ילידת מילאנו, שהשתקעה בישראל בשנות השמונים. בניגוד ליצירתו של ויטרבו, שיריה של ארביב נוצקו ברובם מלכתחילה בתצורה דו-לשונית. לאחרונה יצא לאור ספר השירים והצילומים הראשון שלה: *Impronte di Luce/עקבות של אור* (ספרי עיתון 77, 2023). בספר זה מובאות חוויות עירוניות המשתקפות בצילומים ובשירים דרך לשונה האיטלקית של משוררת החיה הן בישראל ובעברית, הן באיטלקית ובאירופה. עינה של מרינה ארביב, כמו מצלמה חיה, לוכדת רגעי חיים באיטליה ובישראל ומחזירה אותם מהעין אל הדף בצורת בתים קצרים. צורת ההייקו היא כלי פורמלי שארביב מרבה לעשות בו שימוש. זאת מאחר שההייקו, בדומה לצילום, הוא שיר שכולו "עת", כעין חלון פתוח לחיינו ולחיי העולם. בשירי ההייקו של ארביב משתקפים החיים האורבניים על שלל גיבוריהם: פרחים, פירות, בתים הרוסים, חצרות, ים ושמיים – וגם אנשים ובעלי חיים. ארביב מאירה את הפינות הכמוסות ביותר של תל אביב בעברית וגם באיטלקית:

נווה צדק

Neve Tzedek

מפל בצבע כרמין מתפרץ
מקיר פח –
פעימת ורידים בצואר.

Cascata di carminio irrompe
Dalla parete di latta –
Pulsare di vene nel collo

עונות השנה, פינות העיר, הפירות בשווקים ובחנויות – כל אלה הם חלק מובהק מהפואטיקה של מרינה ארביב, פואטיקה של זמן החולף על פני גשמיותו של האדם:

רימון

Melagrana

מתחת לקלפת הרמון
שהתיבש זה מכבר
בוקעת עצמת הגרגרים.

Sotto la scorza indurita della melagrana
Turgidi
Si intravedono i chicchi.

גן התאנים ביפו

Giardino dei fichi a Giaffa

העלים מתפוררים מתחת
לכף הרגל העירמה בסנדל
באוויר מתפוגג ניחוח אחרון.

Si sbriolano le foglie sotto
il piede nudo nel sandalo
nell'aria un ultimo afrore.

רימון שסוע

Melagrana spaccata

רמון שסוע
מגן על פצעו
והגרעינים – צמודים זה לזה –
הם גבישי אור
חושפים את החד
שצומח בתוכם.

Protegge la sua ferita
La melagrana
Spaccata.
I chicchi
L'uno contro l'altro
Serrati
Sono cristalli di luce
A svelare
La punta
Che aspra
Gli cresce dentro

תקופת בין השמשות, בין אזור ליגוריה שבצפון-מערב איטליה לבין יפו ותל אביב – זאת המוזה האמיתית של ארביב: תל אביב הנלכדת בבתי השירים ובהם הטבע העז והחזק נאבק על חייו בעיר מלאת חיים ויצרים, אך בה בעת גם מוזנחת ופגועה:

על אקליפטוס בתל אביב

Eucalipti a Tel Aviv

שְׂרָשִׁים דוֹחֲפִים לְלֹא הָרֶף
אֶת מְשֻׁטַח הַמְדֻרְכָּה
לוֹחֲצִים בְּחֻזְקָה עַל הָאֲסֶפְלֵט.

Radici incalzano
La superficie del marciapiede,
Premono possenti contro l'asfalto

קיץ בליגוריה

Estate ligure

שָׁמַיִם כְּאֶבֶן הַטּוֹרְקִיז
יַיִן בְּגִבְעֵי עֲטוּפִים בְּאֵדִים
שֶׁקְשׁוֹק מִמֵּי נִסְתָּרִים.

Cielo compatto di pietra dura
Vino nei calici appannati
Chioccolio d'acqua segreta.

תל אביב, רחוב אנגל (א')

Tel Aviv Engel Street (1)

עֵינִים זוֹהָרוֹת
בְּחֶשֶׁן הַשֵּׁיחִים
מִשְׁגִּיחוֹת
מִפְחֵי הָאֲשָׁפָה הַפְּתוּחִים.

Cespugli d'ombra;
Occhi fosforescenti
Sorvegliano
Dai bidoni scoperti.

בעבור שני המשוררים הללו, נציגי השירה האיטלקית-עברית בישראל, התמורה היסודית והדיסאוריינטציה בעקבות המעבר של זיכרונות ומילים מארץ אחת לאחרת, משפה אחת לרעותה, הן מהותה האמיתית של השירה. יצירתם היא שירה דו- לשונית, נטועה בעבר וחיה בהווה, המשגרת את עצמה – כאתגר חי – אל העתיד. באחד משיריה כותבת ארביב שורות הנשמעות כמעט כמניפסט של שירה איטלקית- ישראלית:

”ירשתי מפת שולחן, שנאלצה להגר מאירופה הישנה לארץ. ודאי עתיקה, אבל מעל הכול 'חדשה', כמו שתל אביב היא חדשה בהשוואה לעיר פיסטויה (Pistoia) הימיניימית שבה דודתי חיה. מפת השולחן הזו בהירה ועליה לימונים הדורים, מצוירים בסגנון רנסנסי. אבל על הלימונים המושלמים האלה בלטו לימונים אמיתיים ששכחתי יותר מדי זמן באוויר הלח של ימים סוערים. דווקא בהידרדרותם הם נראים חיים מאוד – החיוניות

הבלתי ניתנת לדחיקה הזו שינתה את מבטי אחת ולתמיד. מפת השולחן עברה מדינה וכך הפכה לבמה בלתי צפויה למהפכה עתידית*.

במשחק זה בין שכבות הזמן השונות, האובייקט שמסתכלים עליו הופך ל"אחר", שונה בתכלית מכפי שהיה עשוי להידמות בעינינו. כך, בים שבין ישראל לאיטליה שוכנים איים שקועים:

בין שמיים לים

Tra cielo e mare

יָם וְשָׁמַיִם מְתַמְזָגִים
בְּלֶבֶן הָאֶפֶל
וְרִדְרִים צְצִים –
אִיִּים שְׁשֻׁקְעוּ מִכָּבֶד.

Mare e cielo si confondono
Nel bianco opalescente
Affiorano rosate —
Isole sommerse.

מרינה ארביב מדברת על חשיבותם של משוררים כרחל בלובשטיין, מרים ברוך חלפי ואברהם חלפי בבניית המוזיקה של שירתה העברית. בשירתו של ויטרבו קשה יותר למצוא רמזים ברורים לנוכחות או להשפעה של השירה העברית המודרנית. בשני המקרים, הממד המשמעותי יותר הוא השירה העברית-איטלקית המסורתית, שבזכות יצירתם בישראל זוכה לתחייה בלתי צפויה שנים רבות אחרי "מותה".

* מרינה ארביב, Impronte di Luce/עקבות של אור' (ספרי עיתון 77, 2023, עמ' 12).

על השליטה בשפה

נגיד את זה כך: יש איזו קרבה לשפה, אינטימיות בשפה, שהיא הרסנית למחשבה. או אולי נעז לומר זאת אפילו יותר בפשטות, או בתנאים מסוימים: הקרבה לשפה הורסת את המחשבה.

בספרו *Le monolinguisme de l'autre*, "החד-לשוניות של האחר", ז'אק דרידה מתאר כיצד, בתור יהודי יליד הקולוניה הצרפתית באלג'יריה, השפה הצרפתית הייתה ונותרה שפתו היחידה, אולם הוא מלכתחילה היה מודר מעמדת אדוני השפה. "יש לי שפה אחת והיא לא שלי". זוהי חד-לשוניותו של האחר. דרידה מתאר כיצד התחושה הקבועה של היעדר שייכות מלאה ומוחלטת לשפה – שייכות שהיא מעבר לכל ספק, מעבר לכל מבטא – כיצד התחושה הזו של אחרות מובנית בלשונו הבלעדית יצרה אצלו, במיוחד משהיגר מהמושבה לבירה פריז, דחף בלתי פוסק לכיבוש השפה.

הוא מתאר זאת כחתייה אובססיבית, טרופה, אינסופית, לחשוף מעד לשכבת הדיבור השגור את הלשון הצרפתית בטהרתה, לערטל את המשמעויות ולאחוז בשורשי המילים, להזדהות. האובססיה הזו היא סוד הדה-קונסטרוקציה. באמצעות הערעור הבלתי פוסק של בניין הלשון רופף הפילוסוף היהודי מאלג'יר – בעבורו – את אחיזתם הבטוחה של הצרפתים ילידי צרפת בשפתם, פוגג את חזקתם, העמיד גם אותם כתועים, כזרים בה. בן הקולוניה ביקש להראות כי אי-בעלותו בלשון היא אי-בעלות כללית. גם אדוני השפה אינם ריבוניה. תחושת אי-הבעלות של דרידה – "היא לא שלי" – שיגרה אותו לתנועה אינסופית לעבר הריבונות המוחלטת, אל השליטה המלאה בלשון, אל בעילתה בטהרתה, תנועה אינסופית שפוררה בדרכה כל מעמד לשוני ריבוני: חתייה לחזקה מוחלטת שביטלה כל חזקה בפועל. האם יצירת הלשון של דרידה היא לשון שבליבה אחרות, צרפתית לא-צרפתית, או צרפתית שהיא פחות צרפתית? או דווקא צרפתית שהיא יותר צרפתית, מעין היפר-צרפתית, הכי צרפתית שהשפה הזו יכולה להיות בפועל, הכי קרוב שביכולתה להגיע אל הווייתה המושלמת? האם התחושה המבנית, הבלתי פוסקת של היעדר אדנות לא חוללה מפעל אינסופי של השתלטות? ואולי זהו בכלל סוד פועלה היסודי של כל בעלות ושל כל שליטה, גם בלשון?

לדוגמה, הבעלות שלי. אולם נראה כי זה סיפור הפוך לגמרי מסיפורו של דרידה. נקודת המוצא הפוכה. תחושתי היסודית היא תחושת ריבון בשפתי, העברית. כך נראה לי דרך כל צורה שעומדת לרשותי כעת לגעת ביסוד הזה, לחוש אותו, כבר ממרחק, דומני, כלומר כבר ממקום שתחושתו אחרת. נקודת המוצא היא ריבונות, אדנות, שליטה מלאה ומוחלטת, שאין בה הפעלת כוח, אלא, להיפך, היעדר מאמץ, ללא ספק. זו התחושה. האם התמודדתי עם בעיה זהה לזו של דרידה או עם בעיה דומה? והלא הוא הזר, האחר, ואני הייתי בבית: צבר עברי, שעברית שפת אמו ואם אמו, ואין בלתי שפה עברית, ואין בלתי דובר ילידי בה. ומהמוצא ההפוך יצאה גם תנועה הפוכה, תנועת שלי בכיוון המנוגד לתנועתו של דרידה: לא מהחוץ אל הפנים, אלא ההיפך, החוצה, מחוץ לישראל ומחוץ לעברית. בדיוק כמוהו, עזבתי את הבית ונסעתי ללמוד בפריז. אבל המסע – ובהמשך, החתירה – לא קירב אותי אל מוקד לשוני, אלא הרחיק אותי ממנו. לא נעתי אל שפתי שלי אלא אל שפה זרה, מזרות לזרות. מחשבותיי, כתביי, דיבורי, עצם קיומי, הזורו מהעברית, הזרה שבשלב מסוים נהייתה כמו התנזרות. התנזרות שאינה דרך פעולה מסתגפת, אלא פשוט הוויה, ללא מאמץ או אפילו כוונה, כלומר התנזרות בפועל מתחושת השליטה בשפה, מעין גמילה מריבונות, עד כדי כך שתחושת השליטה בעצמה מעוררת תחושה של זרות. המסע הזה, כמו מסעו של דרידה, יש במרכזו איזו טראומה, אבל טראומה שאינה מובילה לחורבן, או אינה נחוות ככזאת, אלא דווקא מורגשת – כבר בעיצומה ויותר מכך בדיעבד – כפעולה מתקנת. מה התיקון? ולפני כן – מה הקלקול? אצל דרידה זה ברור: היעדר השליטה, אי-ריבונות בשפה, אחרות, מודרות. ואצלי? אצלי הקלקול ממוקם בעצם הריבונות. ההרהור הזה כאן, מול ונגד דרידה, הרהור על שני תיקוני לשון בעלי כיוונים הפוכים, מצביע על איזה חורבן או חורבה של השפה שאינם שלילת הבעלות בה, אלא דווקא הבעלות עצמה. יש כאן חיבור ברור אל מהלך הגותי שקורא את תפיסת הריבונות הציונית, הישראלית, כמהלך שלילי ושולל, מוחק לא רק את הפלסטיני, אלא גם את היהודי הלא-ריבוני, כלומר כמפעל של "שלילת הגלות".

אולם האם הגלות אינה בעצמה כבר שלילה, שלילה של ריבונות? ואם כך – האם תפיסת הריבונות, שהיא אמנם שלילה של גלות, איננה בכל זאת שלילה של שלילה, שמהותה חיוב, שיקום, תיקון? מכל מקום, כוונתי לחורבן לשון שעיקרו דווקא אדנות בה. לכך אני מנסה לכונן. לקרבה הרסנית לשפה.

מישהו ששולט בלשונו, שמרגיש בה לגמרי בבית, שהיא שלו והוא שלה – שפת אמו, שאמו דיברה וגם אביו, וכולם דיברו אותה סביבו ואיתו, אותה ורק אותה. ויותר מזה, הדיבור האחד הזה מתחולל בחלל תרבותי שבו השייכות לעברית, העבריות, היא עניין של ייעוד שיש בו אף ניחוח של קדושה. עברית יפה היא התגלות, חג. אני מדבר על תחושת שייכות מלאה אל החלל הזה, התקיימות לשונית נינוחה. היכולת להתחיל משפט בלי לדעת או אף לכוון אל סופו, ללא מחשבה תחילה, או רק מחשבה עמומה, כמעט לא מחשבה, יותר תחושה או הבלחה, ואולי רק משהו כמו מצב רוח. כלומר היכולת לנסח את המחשבה – ואת ההרגשה, כלומר את עצם הווייתך – לא רק בתוך השפה אלא במהלכה (אני חושב על אדמונד הוסרל שכתב עשרות אלפי עמודים בכתב יד קצרני במשך ימים שלמים שבהם מהלך הכתיבה הוא מהלך חי של מחשבה המתחקה אחר קווי מתאר

עדינים של תופעות תודעה שנחווות באותן הרגעים ממש, "אני מסתכל על העט שמונה על שולחני". תודעה המתהווה ברצף המלל הגרמני. ויותר מכך – זה נשמע טוב. וזו הנקודה. מה שלא תחשוב, מה שלא תגיד ותכתוב – זה נשמע טוב ונאמר נכון. זו עברית יפה, צחה. איפה הבעיה, איפה ההרס בתוך כל היופי הנינוח הזה? והלא לכך אני מנסה לכוון כאן. בהוויה הנינוחה של המחשבה בשפה, אני מנסה לכוון לבעיה במחשבה. נגיד את זה כך: יש איזו קרבה לשפה, אינטימיות בשפה, שהיא הרסנית למחשבה. או אולי נעז לומר זאת אפילו יותר בפשטות, או בתנאים מסוימים: הקרבה לשפה הורסת את המחשבה. השפה הורסת את המחשבה? לא מדובר כאן בטיעון בדבר היותה של המחשבה בטהרתה מחוץ לשפה, כאילו ההיגיון הטהור "נופל" לתוך המדיום הלשוני העכור ומתקלקל, ולכן חשיבה אמיתית, ממשית, חמורה, אינה אלא מתמטיקה, צורה נקייה, מחשבה ללא שפה. לא זו הכוונה. להיפך, העניין כאן הוא דווקא בקשר המהותי בין חשיבה לדיבור. הבעיה היא לא השפה כשלעצמה, אלא הקרבה היתרה בין שני דיבורים, ההתמזגות של שתי מחשבות – המחשבה שלי ומחשבת השפה. כמו בכל קרבה, לא ברור מי קרוב אל מי, מי קרוב אצל מי. האם הקושי הוא בהתמסרות המוחלטת לשפה, במחיקת העצמי, "שחושב עבור עצמו"? גם. אבל התחושה היא הפוכה – דווקא לא התמסרות לשפה אלא השתלטות עליה, שליטה בה. אני מדבר על תחושת כוח, על היות ריבון בשפה.

מדובר על שליטה בלשון. כך אומרים, לשלוט בעברית – to command, maîtriser, beherrschen. כאן שורש העניין, מוקד השאלה הריבונית. להיות בשליטה זה עקרון ההוויה של הסובייקט המודרני, האוטונומי, התבוני, הבוגר, הנאור. זהו סובייקט, אדם, משוחרר משלטון זר ומדעות קדומות, הוא אדון לעצמו – ריבון. בתפיסת הנאורות כשליטה כבר נשמעים ממילא ההשתלטות והכיבוש והדיכוי, וההנדוס והשיבוט והתיעוש, שהסובייקט האירופי שהשתחרר מכבליו מפעיל על העולם ועל עצמו. מכל מקום, הנקודה היא שבלב האדם המודרני פועמת השליטה, וראשית השליטה, ותחילת הריבוניות, אולי, עוד לפני תפיסת הקרקע ושעבוד הזולת, היא השליטה בשפה. כאן צריך לחשוב על אינספור האופנים שבהם תהליך התהוותה של האנושות המודרנית, מפעל הנאורות והקדמה, מפציעים כהתארגנות לשונית. החל במפעלי מילונאות, קונקורדנציה ודקדוק, דרך מאמצי הסדרה, האחדה ונרמול – חינוך חובה והוראת הלשון והפצת הדיבור ושכפולו והנחלתו – בדפוס, בפרסומים, בעיתונים, במשדרים, במשרדים, במעבדי תמלילים. ובמרכז כל זה מתקיים הסובייקט המדבר, הרהוט, הקולח, המתנסח, השולט ללא גבול בשפתו.

צריך לחשוב עוד על כך, על השליטה בשפה. מה זה בעצם אומר לשלוט בשפה? מי שולט במי? ומהי מהות השליטה כאן? לכאורה סובייקט גמור ומוכן, בעל תודעה ורצון, בעל מחשבה, אוחו בלשון כמכשיר לפעולה בעולם, ככלי להפעלת כוח, להשלטת רצונו באמצעות הדיבור. אלא שאירוע הדיבור עצמו הוא שמכונן במידה רבה את הדובר. שליטה בשפה היא הפעלה מושלמת של השפה, כלומר התרחשות שמופיעה כאירוע מושלם של דיבור, שבו שטף הדברים הקולח, האמירה הרהוטה, החישוב המוחלט של מהלכי הלשון, משליכים מאחוריהם מעין צל של אדנות, של ריבון. הדיבור הרהוט, הטהור, מופיע כהתרחשות של שליטה, של דובר ילידי, שהשפה שלו, שפת אמו, והדיבור הטהור קולח מפיו, כמו נבואה, או התגלות, ובחשבון אחרון הפה הזה, פי הגבורה – ולא איזה סט של

כללים או דקדוק – הוא מקור טהרת הלשון, לשונו. השליטה בשפה היא הווייתו של הריבון, שברצונו מדבר ודברו יוצר עולם.

(בעודי עובד על הטקסט הזה, בעברית, ובדיוק בנקודה הזו, מצלצל אליי חבר גרמני, שאף תרגם טקסטים שלי לגרמנית, תרגומים מעולים. אנחנו מדברים על אירוע מאמש שבו הצגתי ספר שלי, שהוא תרגם לגרמנית, בפני פורום מדעי בברלין. הוא נכח באולם וכעת הוא נוזף בי קשות על כך שפניתי אל הקהל בצורת ihr ולא בצורת Sie, כלומר כ"אתם" הנאמר בחוג מכרים ולא כ"אתם" פורמלי, שהוא הפנייה הנאותה אל ציבור של זרים. נוזף בי ממש, קשות, זה בלתי מנומס ובלתי נסבל, ומציג אותי באור לא רציני, ילדותי, של הפרא הישראלי. אני מופתע, מזועזע למען האמת. הוא אומר זאת כאילו ממרחק, כמתאר את הרושם ההיפותטי שעילגותי מותירה אצל קהל השומעים, ולא דווקא כעמדתו שלו, "לי לא אכפת, דָּבָר איך שאתה רוצה". ויש לי תחושה שהנזיפה והחומרה יונקות מאיזה מקום שלא קשור בדיוק לעניין ולאירוע, ואולי לא קשור לגמרי אליי. ואני הרי כעת שקוע בכתיבת מחשבה, כל כולי עצב חשוף למשלטי הלשון. ובכל זאת: יש כאן כוח, יש איזו אלימות מטלטלת, היא מקורה אשר יהא, שנאגרת ונשפכת ומשתלחת דרך השפה ובעניין השפה. הפגנת ריבונות של דובר ילידי על דובר זר, של רהוט על עילג).

אבל מדוע השליטה בשפה יוצרת בעיה במחשבה? הרי דווקא הסובייקט המודרני הריבוני, הדובר הרהוט, הוא הסובייקט הרציונלי, ההגיוני, החושב – "משמע אני קיים". וגם אם יש כאן משהו אלים או דכאני או שתלטני, אימפריאלי וכיו"ב, עדיין המחשבה פועלת, או כך נראה. ובכל זאת, הבעיה שאליה אני מכוון היא לא רק מוסרית אלא מחשבתית. באופן כלשהו, אני חוזר על כך, השליטה בשפה פוגעת במחשבה. לדעת לדבר מפריע איכשהו לחשוב. אולי אני מתכוון למשהו כזה: ברצף הדיבור, בהסתדרות המושלמת של המילים, נמנעת איזו שתיקה, איזו מבוכה, איידיעה ואי-הבנה, שהיא תנאי ההבנה לא בבחינת תפקודיות במצב הנתון, אלא ההבנה דווקא כפירוק השקיפות של המובן מאליו, כהיווכחות בשאלת המובן. השליטה בלשון אינה מותירה מקום ל"השתאות" המפורסמת שהיא תחילת הפילוסופיה. ההשתאות היא היתקעות, התמהמהות, גמגום מהורהר. יש משהו כבד במחשבה, כבד לשון. אני חושב שוב על דרידה, מבטא אלג'יראי בפריז, דיבור מפרק את עצמו, חופר.

אבל לפני המחשבה שמפריעה לדיבור, עוד כמה מילים על הדיבור המפריע למחשבה. אחת ההבחנות העמוקות בהגותו של עמנואל לוינס היא בין "מה שנאמר", ה-dit, לבין אירוע ה"לומר", ה-dire. כל אירוע של "לומר" הוא אירוע, התרחשות חדשה, מקורית, בלתי נשלטת, "אנרכית", כותב לוינס. אבל ה"לומר" הוא מייד אמירה, כלומר מייד נהיה "מה שנאמר", משהו אמור ומובן, ובו משתלם ומסתיים האירוע האנרכי של ה"לומר" בשיבה אל הסדר, בהיקלטות אל תוך סדר הלשון. הבלחת המחשבה המקורית נמחקת בשטף הדיבור. הנקודה היא שהדיבור מוחק את המחשבה כי המחשבה ביסודה היא כבר דיבור. אין מנוס כאן מהיידגר, שתיאר את המחשבה כהבנת ההווה – ואת ההבנה הזו, שהיא בעצם יסוד ההווה האנושית, הוא תיאר כפריטת העולם לסדר דברים, כלומר דיבור. הדיבור היסודי הזה, הדיבור המבין, הוא בבסיס השפה, ולכן הוא גם מה שהשפה, בעצם מציאותה, מכסה, מוחקת.

כך נאמר בתרגומי להיידגר שאת פרסומו אני עוד חב לעברית:

"בהתאם למובנות הממוצעת שכבר שוכנת בשפה המדוברת בהבעה המילולית, הדיבור המשותף ניתן במידה רבה להבנה מבלי שהשומע יבוא להבנה מקורית ביחס למה שעליו מדובר. לא מבינים בדיוק את ההווה שבו מדובר – אין מקשיבים אלא למדובר ככזה. מה שמדובר מובן – מה שעליו מדובר רק בערך, בקירוב; מתכוונים לאותו הדבר, כי גם את הנאמר מבינים באותה הממוצעות. השמיעה וההבנה נצמדו מקדמית למה שמדובר ככזה. האמירה המשתפת אינה 'חולקת' את יחס־ההיות הראשוני אל ההווה שבו מדובר, אלא ההיות־בחברותא שרוי בדיבור־בחברותא ובדאיגה למדובר. מה שחשוב לו, זה שידברו. הכמו־שנאמר, הכאמור והאמרה ערבים עכשיו לנכונותם ולעניינותם של הדיבור ושל בינתו. ומכיוון שהדיבור איבד או מעולם לא רכש את יחס־ההיות הראשוני אל ההווה שבו מדובר, אין חולקים את הדיבור הזה על־דרך סיגולו המקורי של ההווה, אלא על־דרך הכברת הדברים והחזרה עליהם."

מה שהיידגר אומר הוא שההתקיימות שלנו בעולם, כחלק מרשת של דברים ומובנים, מתרחשת בתווך של דיבור, אשר ביסודו קובע את יחסנו אל ההווה, אל המציאויות שמתקיימות בהווה, שהויות, כלומר ל"הווה". הדיבור הזה הוא לא רק יחס אל הדברים שהוים, אלא גם אל אנשים אחרים, "ההווה־בצוותא". הדיבור הוא בינה של ההווה, יסוד עולם. אלא שהדיבור נהיה בעצמו איזה דבר, כלומר שפה שמתקיימת בפני עצמה, כמציאות של מילים – "מה שמדובר ככזה". ויש נטייה לשקוע במילים ולאבד את היחס לדברים שהוים. יש קיום שמסתגל לדפוסים הנתונים של הדיבור השגור, של המשפטים המקובלים, והבינה נהיית תבנית. למצב הזה של דיבור נטול הווה היידגר קורא Gerede, בתרגומי "דיבורים". אצלו מדובר במצב של אובדן העצמיות, הימחקות האינדיווידואל במרחב הציבורי. אני מבקש להדגיש שההימחקות הזו – אם זה אמנם המושג הנכון – לא נחווית ככזאת, כאובדן העצמיות, או בכלל כמשהו שלילי, אלא להיפך, כלומר דווקא כתחושת שליטה מלאה בשפה ובעולם. הדיבורים מספקים הרגשה נינוחה של התקיימות בהווה מובנת מאליה, תחושה של בית.

ולכן האירוע המכונן בספר של היידגר, הרגע המרכזי בעלילתו, שבו מתוך דפוס ההווה השגור, השוטף, התבניתי, שב ומגיח קיום עם יחס ראשוני אל ההווה, יחס ראשוני של בינה, של מחשבה, או כמו שהיידגר אומר: הרגע שבו מתוך מציאותי היומיומית מגיח הדאזיין (וכך בדיוק צריך לתרגם Dasein, כלומר לא לתרגם, להניח למובן לפרוץ כלא־מובן) – הוא שתיקה. תשובת המחשבה מתוך הדיבור היא חוויית שבר שפה, שהיא חוויה קשה, טראומטית, שבה העולם מתרוקן ממשמעות, והקיום מאבד את מובנו, נאלם. זה הרגע שבו הפרעת הדיבור של המחשבה בעצמה מופרעת, ואתה מוצב מול ההיות העירום, נטול מילים, במצב ראשיתי שבפילוסופיה ייקרא השתאות או מבוכה, אבל עוד לפני הפילוסופיה – ברגע ההפרעה וקריסת המובן, קריסת הכמובן – נחוה כחורבן. בנרטיב של היידגר, השבר מופיע ללא סיבה, פתאום מגיח מתהומות הנפש כמשבר

קיומי, כהתקף חרדה. אבל הפרעת הדיבור, כלומר אובדן השפה, אובדן השליטה, כרוכה באופן מבני באירועים קונקרטיים של משברי שפה, שבהם הלשון מאבדת את ביתה בעולם, למשל במצבי הגירה. כך נהיית גם אני כבד לשון. אכן מהגר פריווילגי, אקדמי, מירושלים לפריז. ובכל זאת. אם הייתה הגירה, אם היו חורבן ושבר, אם היה מעולם אובדן של ממש, אובדן של בית, של ריבונות, אובדן שליטה, אם הייתה טראומה, אם משהו בכל זאת קרה לי (ומשהו בכל זאת הרי קרה) – זה התחיל ביציאת המחשבה מהשפה. אני מתכוון למעבר של המחשבה המדוברת והנכתבת מעברית לצרפתית, שהייתה בעבורי – ועודנה – מאוד זרה, בזרות שמעבר לאנגלית, שהיא זרה אבל לא לגמרי, שהיא מכילה וגלובלית ותמיד כבר מופרת, וכמעט לא שפה זרה אלא שפה שנייה, Lingua Franca. מהשליטה יצאתי בשפה הצרפתית.

זו של דרידה, היחידה שלו, ושאיננה שלו. ובכל זאת, עם כל הדקונסטרוקציה, דרידה בנה ונבנה בלשונו. ואני נאבקתי להבין אותו ולחשוב איתו והלאה ממנו, איתו ועם לוינס, לחשוב עליהם וביחד ונגד, ועל הדברים, ועל ההווים, לגלגל את תנועת המחשבה ("לגלגל את תנועת המחשבה" – האם יכולתי לכתוב משפט כזה בצרפתית? אפילו לתרגם אותו לצרפתית לא אוכל) ששטפה בי בדיבור העברי, באותה המיידיות, באותה ההתמסרות, בתוך הדיבור הצרפתי, הזר. הכישלון היה חרוץ. כן, היה כישלון, היה שבר. ישנם מדדים. וכישלון הדיבור, כלומר הגמגום והעילגות, באמת היו חרוצים, כלומר לא שלא דיברתי, לא שלא כתבתי, כתבתי הרבה, זמן ודפים, בחריצות. שייגרתי שוב ושוב את מחשבתי אל תוך שדה המילים הזרות, לכבוש אמירות, להשליט משמעות. ושוב ושוב השפה סירבה לי מובן. חזרתי וניסחתי ושלחתי לעולם, שהצטמצם לפרופסור האדיב (באמת לא פחות מכך, אבל גם לא יותר) שהסכים – זו מילה שגורה ומטעה – "להנחות" אותי, ושוב העולם הפטיר, באדיבות ובקצרה, "je ne vous comprends pas".

אני לא יודע אם גם לדרידה היה משבר כזה. המערכה שלו בשפה חוללה טקסטים לתפארת. אצלי מכל מקום הדיבור העיקש אך הבלתי מובן, הסתום, נשבר. רצף הטקסט נהיה מקטעים, שורת אמירות טרופות הקשר, מה שנקרא notes, גמגום של כתיבה. זה וגם זה וגם זה וגם, בלי תוחלת. והגמגום הוביל לשתיקה, התפרקות הטקסט להיעדר טקסט. ובמקום לדבר, ולו במקוטע, עברתי לצטט, וטורי ההגיגים נהיו טורי ציטוטים, בתחילה עם ובהמשך ללא כל הערה. ואז גם זה לא. נגמרה הכתיבה, תם הדיבור. איבדתי את מקומי בשפה, ובעצם בעולם, הבינה נאלמה, הסתתמה, והיה לא טוב. סוף הדיבור היה קץ מחשבה, והקץ הזה, כמו הקץ השחר, סימן התחלה.

אמריקה, עברית

טיפה בתוך הים

על הספרות העברית מחוץ לישראל — אז והיום

אם הספרות העברית נדחת בישראל של היום מחוץ לתחום, כפי שחשש ביאליק כבר ב־1930, אולי היא תחזור להיות מה שהייתה במשך ההיסטוריה הארוכה מאוד שלה, וביתר שאת בתקופה שעליה כתבתי כאן: שפה ספרותית של מהגרים ונוודים.

אני כותב את הדברים האלה בין אן ארבור לתל אביב במאי ותחילת יוני 2023. אני מגיע לעיתים תכופות לביקורים בישראל ממקום מושבי בארצות הברית. בביקורים אלה אני מקדיש זמן לעבודה אקדמית וספרותית המתנהלת, לפחות בחלקה, בעברית. אחת השאלות שאני חוזר ושואל את עצמי וגם נשאל על ידי אחרים היא: האם אני כותב עברית באופן אחר במישיגן ובישראל? אינני יודע אם יש לי תשובה חד־משמעית לשאלה הזו. הביקורים בישראל הם בדרך כלל גם מהנים ופוריים בזכות העובדה שאני מוקף כמעט כל הזמן בעברית כשפה מדוברת וכתובה באופן שאינו נוכח באן ארבור. ובכל זאת אני חש שיותר קל וטבעי לי לכתוב בעברית או לתרגם לעברית ומעברית דווקא באן ארבור ולא בתל אביב. קשה לי להסביר מדוע זה קורה, אבל ברי לי שזה קשור לכך שהשירה והפרוזה האהובות עליי ביותר בעברית המודרנית נכתבו במחצית הראשונה של המאה ה־20 באודסה, ורשה, למברג (לביב, לבוב), לונדון, וינה, ברלין, פריז וניו יורק. גם הספרות העכשווית שאני קורא ואוהב בעברית נכתבת רובה ככולה על הקו שבין תל אביב או ירושלים לניו יורק, ברלין, ורשה, פריז, בגדאד או קהיר, ובמציאות שבה העברית נמצאת בין שפות שונות.

הרבה נאמר ונכתב על העברית הישראלית ועל הספרות העברית שנוצרה בישראל, בדרך כלל בשימוש בהפרזות וקלישאות כמו "נס" ו"תחייה". הרגע הנוכחי הוא זמן מתאים לחשוב שוב על הנושא הזה. לא רק בזכות התאריך העגול של 75 שנה להקמת המדינה ב־1948, אלא גם משום שבשנים האחרונות הלכו מאיתנו רוב היוצרות והיוצרים של מה שמכונה "דור המדינה", ועתידה של הספרות והתרבות בישראל לוט בערפל בעת הזו. אין

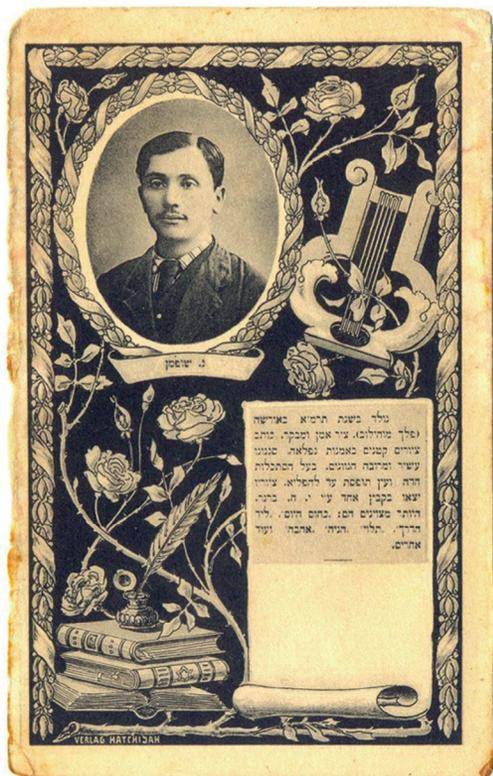
ספק שהספרות העברית בישראל הגיעה להישגים רבים וגדולים. עם זאת, כאשר חושבים על מה שנוצר בעברית במדינת ישראל בשבעים וחמש השנים האחרונות בתוך הקשר היסטורי-פואטי רחב יותר, חייבים להגיע למסקנה כי הספרות הזו, בתוך כל מה שקדם לה, אינה אלא כטיפה בתוך הים. המשפט האחרון נשמע אולי כהפרזה. זוהי למעשה פרפראזה שלי על דברים של חיים נחמן ביאליק בנאום ידוע שבו קבע, גם בהפרזה מסוימת, "ספרותנו החדשה בתוך כל מה שקדם לה אינה אלא כטיפה בתוך הים".

את הנאום בשם 'הספר העברי', שהתפרסם גם כמסה בספר מהודר, נשא ביאליק לפני 110 שנים, ב-1913, בוועידה העולמית השנייה לשפה ותרבות העברית שהתכנסה בווינה (הוועידה הראשונה התקיימה בברלין בשנת 1909). הנאום היה אחד השיאים של הוועידה, שתפקידה היה לסכם את הפעילות הענפה של סופרים, משוררים, מחנכים ואנשי הגות ומעשה ברחבי העולם, שראו בשפה העברית ובספרות ובתרבות שנוצרת בה את גולת הכותרת של פעילותם. בנאום שלו לא ניסה ביאליק להמעט בהישגים של הספרות העברית החדשה, דהיינו זו שנוצרה מאז אמצע המאה ה-18. הקביעה של ביאליק שהספרות הזו היא רק "טיפה בתוך הים" ביחס לכל מה שקדם לה בעברית, קשורה כמובן לפרויקט ה"כינוס" שהוא עמל עליו באודסה, בברלין ובתל אביב, ולתפיסה הרחבה שלו על הספרות העברית מהתנ"ך והמשנה דרך הפיוט וספרות המוסר ועד ספרות ההשכלה.

ביאליק תפס את השירה שהוא עצמו יצר, שהייתה ועודנה אחד מהשיאים של השירה העברית המודרנית, כחוליה בתוך שרשרת. הוא העריץ לא רק את שירת "תור הזהב" בספרד, ואת היצירה של ספרות האגדה של חז"ל, אלא גם משוררים כמו י.ל. גורדון ופרוזאיקונים כמו מנדלי מוכר ספרים, שפעלו במאה ה-19 ברוסיה הצארית. ביאליק גם טיפח את המשוררים והסופרים הצעירים שהחלו לכתוב עברית בראשית המאה ה-20 באירופה. אלה היו רובם ככולם גולים ומהגרים, הנודדים בין ערים, ארצות, אימפריות ויבשות, שעברית הייתה רק שפה אחת מני רבות שבהן הם כתבו, קראו ותקשרו עם העולם סביבם. רוב הכותבים והקוראים באו ממזרח אירופה, אבל בשנים ההן הם הגיעו גם לברלין, וינה, לונדון, ניו יורק ויפו. לספרות העברית לא היה מרכז, ולכן היא לא התאימה למודל של "ספרות לאומית" שיש בה אחידות בין שפה, קולקטיב וטריטוריה לאומית. גם באמצעו של תהליך השתנות קיצוני זה התקיימה ספרות עברית דיאספורית או ספרות עברית עולמית, כפי שהיה לאורך ההיסטוריה.

ב-1913, בערך באותו הזמן שבו נשא ביאליק את הנאום שלו בווינה, יצא גרשון שופמן, סופר עברי צעיר אך כבר מופר למדי, ברכבת מלמברג – בירת מזרח גליציה שהייתה אותה עת חלק מאוסטרו-הונגריה – אל עיר הבירה הנודעת של הקיסרות. כאשר הגיע לתחנת הרכבת נורדבאנהוף ברובע לאופולדשטאט – תחנת הכניסה העיקרית של מהגרים רבים שהגיעו לווינה ממזרח אירופה (ובכלל זה יהודים רבים), הוא נעצר על ידי הפקידים האוסטרים שביקשו ממנו להציג דרכון או תעודת מסע אחרת. כמו גולים ומהגרים יהודים מזרח-אירופים רבים באותה תקופה, לשופמן לא היה דבר להציג. זה עלול היה להפוך למצב מסוכן, מכיוון ששופמן היה לא רק מהגר אלא גם עריק מהצבא הרוסי מאז 1904, כשנפקד מיחידתו במהלך מלחמת רוסיה-יפן. שופמן נדרש לחשוב

במהירות. הוא פשפש במזוודתו וחיפש ניירות או תעודות שעשויות היו לעזור לו לקבוע את זהותו. לאחר כמה רגעים רוויי מתח, שלף גלויה קטנה ועליה מוטבעת תמונתו עם טקסט נלווה בעברית. הגלויה הייתה אחת מסדרת דיוקנאות של סופרי עברית ויידיש שהוציא לאור אברהם חיים רובינזון, בעל חנות הספרים היהודית 'התחייה' בסטיניסלובוב, גליציה, שגם הפעיל הוצאת ספרים קטנה באותו השם. על הגלויה, שעוצבה בסגנון האר-נובו (Art Nouveau) שהיה נפוץ בשלהי המאה, הופיע שמו של הסופר בצירוף צילום בתוך מסגרת זהב מצוירת, מוקפת בנבל וענפי ורדים. לצד העיטורים הללו הופיעו כמה פרטים על הסופר ועל עבודותיו שראו אור, בתוך מסגרת בצורת מגילה.

שופמן הגיש לשוטר הווינאי את ה"דרכון הספרותי" יוצא הדופן, והסביר לו בגרמנית שהוא מעיד עליו שהוא "סופר ומבקר שכותב ציורים קטנים בנאמנות נפלאה". כדי לחזק טענה זו, הוא תרגם את התיאור הקצר: "סגנונו עשיר ומרובה גוונים. בעל הסתכלות חדה ועין תופסת עד להפליא. ציוריו יצאו בקובץ על ידי י.ח. ברנר". לתדהמתו של שופמן, השוטר קיבל את הגלויה כעדות לזהותו ונתן לו רשות להיכנס לעיר. במקרה זה, זהותו של שופמן כסופר עברי פטרה אותו מהצורך להחזיק בדרכון שהונפק על ידי רשות לאומית ממשלתית. ה"דרכון הספרותי" הוא שאפשר לו להיכנס לווינה, אחד המרכזים החשובים ביותר של מודרניזם אירופי.

בווינה של טרם מלחמת העולם הראשונה הצטרף שופמן לקבוצה קטנה של יהודים שכתבו בעברית, כמו למשל המשורר אברהם בן יצחק (סונה) שכבר היה שם, ודוד פוגל שהגיע לעיר פחות או יותר ביחד עם שופמן. אלו יצרו שירה וסיפורת עברית חדשה לגמרי, שהיו מושפעות מן המודרניזם האוסטרי שנכתב בגרמנית, ובדיאלוג מתמשך עם מה שנוצר בידיש בווינה ובמרכזים אחרים באירופה ובאמריקה. שופמן התמחה בכתיבת סיפורים קצרים ומיניאטורות, והיה גם מעורב בעריכה והוצאה לאור של קבצים וכתבי עת ספרותיים כמו 'פרט' ו'גבולות'.

אילו היה שופמן מחליט לחצות את האוקיינוס האטלנטי כדי להגיע לעיר ניו יורק ב־1913, הוא היה מן הסתם פוגש בדניאל פרסקי, הצעיר ממנו בשלוש שנים. פרסקי הגיע לניו יורק ביחד עם מאות אלפי מהגרים יהודים בשנת 1906. מייד עם הגעתו למטרופולין הגועש החל לכתוב ולפרסם בעברית, והפך לרוח החיה באגודה בשם 'אחיעבר' שהוקמה ב־1909 על ידי סופרים, משוררים ואינטלקטואלים כותבי עברית בניו יורק. פרסקי כתב כי המטרה של אחיעבר היא "להרביץ ספרותנו החדשה ולעמול בשתילתה על אדמת אמריקה". ב־1913, פרסקי ושאר חברי אחיעבר ניגשו להקים כתב עת חדש, ירחון בשם 'התורן'. פרסקי כתב שהוא וחבריו בניו יורק באו "לידי הכרה כי שוב אי אפשר לנו במדינה זו בלא אורגאן חי בשפתנו... זהו המוסד הספרותי המודרני הראשון באמריקה שקיומו מתמיד... עמו החלה פה ספרותנו הצעירה לחיות ולהתפתח בקביעות ובתדירות בלא הפסקות וסירוגין". ואכן, 'התורן' התפרסם בקביעות מדי חודש (במשך שנתיים אפילו מדי שבוע) עד 1925, גם אם העורכים שלו התחלפו.

פרסקי המשיך לחיות בניו יורק ולהיות פעיל בעריכה ובכתיבה של פיליטון עברי, הסקיצה הספרותית-עיתונאית שעמדה בין ביקורת התרבות לבין הסיפורת. סוגת הפיליטון, שפרסקי הצטיין בה, הופיעה לראשונה בעיתוני פריז ב־1800, אך הפכה פופולרית ברחבי אירופה במאה ה־19 ובמחצית הראשונה של המאה ה־20, וגם תפסה מקום מרכזי בתרבות היהודית המודרנית באירופה ומעבר לה בשפות רבות, כולל בעברית. במכתביו הרבים, הפזורים בארכיונים ברחבי העולם, מופיעה האמרה שהפכה להיות הדרך הספרותית העברי או כרטיס הביקור שלו: "עבד לעברית אנוכי עד נצח" (ציטוט מתוך שיר של י.ל. גורדון בשם 'אהבת דוד ומיכל', שאותו הוא כתב בצורת מכתב למשורר אד"ם הכהן).

ב־1930 נסע פרסקי לאוסטריה ופגש שם את שופמן שהתגורר עם משפחתו ליד גראץ. הצילום היפה שלהם מנציח לא רק את הביקור ואת האופנה הרווחת בקרב הסופרים בתקופה הנדונה, אלא גם את מה שהוא בעיניי המהות של כתיבת ספרות עברית ברחבי העולם. באחת המסות שלו כתב שופמן: "כל עיקרו של ענין הכתיבה בכלל אינו אלא מין החלפת מכתבים בין אנשים-אחים מעטים מפוזרים ומפורדים על פני תבל, שרוכם אינם מכירים זה את זה". שופמן, פרסקי וביאליק היו שונים מאוד זה מזה. מה שהיה משותף להם ולאחרים כמותם הוא האהבה הגדולה לעברית ולאפשרויות שנפתחות בכתיבה הספרותית בתקופה של סער ופרץ דווקא בשפה שלא שימשה אותם כשפת דיבור יומיומית, ושעדיין לא הייתה מזוהה עם טריטוריה. דבר נוסף המשותף למי שיצרו בעברית היה החשיבות העצומה של כתבי עת ועיתונים בשפה זו. זה התחיל בשבועון 'קהלת מוסר' של משה מנדלסון בברלין של 1855 ו'המאסף' של אנשי 'חברת דורשי לשון

עבר, חבורה של משכילים צעירים בקניגסברג וברלין בסוף המאה ה-18 וראשית המאה ה-19, והמשיך באופן הולך וגובר עד לעשורים הראשונים של המאה ה-20. ב-1930, אותה השנה שבה נפגשו שופמן ופרסקי בווינה, ביאליק כבר חי ועבד (אם כי כמעט לא כתב שירה) בעיר תל אביב. הוא התקבל בכבוד מלכים ביישוב הקטן שבארץ ישראל, אבל היה לו חשש גדול מאוד מפני הבאות. בנוסף של סופרים שהתקיים בירושלים, ביאליק אמר: "איני יודע, וקשה לי להבין זאת עד היום: מפני מה הסופר העברי והספרות העברית וכל יוצרי התרבות העברית נעשו בבחינת קבצנים ואורחים לא־קרואים בחתונה? מתיירא אני להגיד את הסיבה, אולם עובדה היא, שמיום שעלתה הצינונות המדינית, נדחפה הספרות הצדה – מתחילה בעדינות, ואחר־כך לאט לאט נדחפה לא רק מן המרכז אלא גם מן ההיקף, עוד מעט ויהיה מקומה מחוץ לתחום."

שנה לאחר מכן, בהרצאה שנשא שמעון ראבידוביץ' בטקס חנוכת "הכנסייה העברית בברלין" (שהפכה לאחר מכן ל"ברית עברית עולמית") שהתקיים בברלין ביוני 1931, הוא העלה את הרעיון החדש־ישן של שני מרכזים מקבילים, שבהם פועלים הכוחות התרבותיים היצירתיים של היהדות המודרנית, "בבל" ו"ירושלים". בשניהם, כך הניח ראבידוביץ', העברית תתפוס מקום מרכזי. החזון של ראבידוביץ' לא התגשם כפי שצפה אותו, אבל מי יכול היום לומר מה היה קורה לולא עלו הנאצים לשלטון בגרמניה שנתיים אחר כך? למעשה, גם המחשבה המקובלת שהחל בשנות ה-40 של המאה ה-20, הספרות

העברית התקיימה רק בגבולות הטריטוריאליים של מדינת ישראל ובמציאות חד-לשונית, בגלל ההשמדה הכמעט מוחלטת של האוכלוסייה והתרבות היהודית באירופה וההגירה של היהודים בארצות האסלאם למדינת ישראל, היא מוטעית.

בניו יורק ובערים אחרות בארצות הברית המשיכו, למרות סגירת השערים של ההגירה היהודית בשנות ה-20 וה-30 של המאה ה-20, לכתוב וליצור בעברית. אחרי 'התורן' היו גם 'מקלט' ו'ביצרון', וכמובן 'הדואר', שיצא לאור בארצות הברית בין השנים 1921 ל-2005. אמנם, הסופרים והמשוררים כתבי העברית היו מיעוט אליטיסטי גם בקרב היהודים בארצות הברית, וגם הספרות שלהם לא תמיד הובנה והוערכה, אבל יצירתם של שמעון הלקין, אברהם רגלסון, אברהם צבי הלוי, ראובן וולנרוד וגבריאל פרייל הגיעה לשכלול ולבשלות חסרי תקדים. מכיוון שהרבה מיוצרי העברית בארצות הברית היו גם מחנכים, הם העמידו דור של תלמידות ותלמידים שנולדו באמריקה ונדבקו בחיידק העברית. חלק מן התלמידים הללו, כמו חנה פרמילנט, חנה קליין, ט. כרמי, הרולד שימל וארנולד בנד, כתבו שירה בעברית לאורך שנים רבות.

אהבת העברית וההרגשה שהעברית היא לא רק שפת תרבות יהודית אלא גם שפה המבטאת משהו עמוק במבנה האישיות, הייתה משותפת לרבים, גם אם הם קראו, כתבו, ודיברו בשפות אחרות. הדוגמה המובהקת לעניין זה הוא שיר תהילה לשפה העברית בשם 'חקוקות אותיותיך' שפרסם אברהם רגלסון בשנת 1946. די להתבונן בשתי שורות הפתיחה של הפואמה הארוכה כדי לחוש שזהו אחד השירים הייחודיים בשירה העברית החדשה:

חִקוּקוֹת אוֹתוֹתֶיךָ בְּתַבְנִית עוֹלָמִי, רְחִימָה בְּלִשׁוֹנוֹת!
חֲרָצֵן בְּזָג, עֲנָבֵל בְּזוּג, רֶזֶךְ רְחֹשְׁתִּי, הוּ עֵבְרִית,

הדובר בשיר מדגיש שאותיות השפה העברית חדרו כה עמוק ללב ההכרה שלו עד שהן הפכו ל"תבנית עולמו". השפה ולא נוף המולדת (כמו שכתב טשרניחובסקי בשירו הידוע) היא הפריזמה שדרכה הוא מתבונן על העולם וממשיג אותו. זה קורה מכיוון שיש "רוז", סוד שטבוע בעברית כפי שהחֲרָצֵן טבוע בְּזָג העינב, והוא שמאפשר את גידולו וחיותו, והעֲנָבֵל טבוע בזוג הפעמון ומאפשר את נגינתו. השיר ממשיך ופורש את ההיסטוריה של השפה העברית כשפה עולמית שמשתנה כל הזמן, קולטת אל תוכה שפות כמו ארמית, יוונית, לטינית, ערבית ויידיש, ולכן היא שפה שטהרנות מסכנת אותה. באותו הזמן, זה גם שיר אישי מאוד, שבו רגלסון מציג את עצמו ואת הביוגרפיה הפואטית שלו, כמשורר כבעל מלאכה או פועל בבית חרושת:

וְאֲנִי, חֲרָשׁ בְּמִכּוֹן, סַתֵּת חֲזוֹנִים וְנָגַר דְּמִיּוֹנוֹת,
סֹלְעֶיךָ לְמֵלֶאכֶתִּי מְחַצֵּב, מְנַקֵּר־מְכֻרֹתֶיךָ מְכַשֵּׁרֵי נְגוּדִים,
מִיכְלֶךָ – מְשַׁקֵּה וּמְרַחֵץ לְעֵדְרֵי הַגִּיגִי, הַצְּבָתִי דְּלֹתוֹתֵי אֶלְגָּמָךְ.

בעוד רגלסון הגיע לפסגה מדהימה באודה לשפה העברית, שמעון הלקין הגיע לפסגה לא פחות גבוהה ברומן המודרניסטי 'עד משבר' (1945). ברומן הזה, שמתרחש בערב

המשבר של 1929, המספּר שובר את רצף העלילה כדי למסור בפרוזה לירית שיר תהילה למטרופולין בשם 'בתוככי ניו יורק'. הוא מתחיל כך:

"אוהבים אותך בנייך, ניו-יורק, יותר משאהבו מימיהם בני מטרופולין שבעולם מטרופולין שלהם אי-שם בעולם. ולא עוד אלא שבכל דור ודור מטרופולין פלונית אוהביה מועטים, נער יכתבם, ואילו אוהבייך את, ניו-יורק, אדם יושב למנות מניינם ואין שנות מתושלח מספיקות לו. בכל דור ודור גדולים שבבניה של מטרופולין אי-שם בעולם – פילוסופים שבה ופייטנים וסתם ענקי-הרוח – באים בסוד חינה, מתייחדים עימה בייחוד שלם, ומשלמים אל חיקה מנת אהבה שאינה חוזרת, חלום כוסף ותשוקה שאינה נשנה, ואילו את ניו-יורק כל בנייך למודי-אהבתך הם, כל בנייך כולם, שאפילו בינונים שבהם וקטנים שבהם יודעי חינוך הם ואכולי תפארתך."

בהמשך מתחלף לעיתים הפתוס של הפתיחה באירוניה קלה או כבדה שמופנית לפטריוטים של ניו יורק, במיוחד היהודים שבהם. אבל ההכרה שיש בהוויה האורבנית של ניו יורק משהו שאינו מצוי בשום עיר אחרת בעולם קיימת ועומדת.

השילוב בין ההוויה האורבנית של המטרופולין ובין השפה העברית, על תיבות התהודה ההיסטוריות המגוונות שלה, הן הלב של חטיבות גדולות של היצירה העברית בניו יורק באמצע המאה ה-20, שהממשיך שלה במאה ה-21 הוא רובי נמדר והרומן שלו 'הבית אשר נחרב' (2013). השילוב הזה נמצא בדרך שונה גם בשירה השקטה והמינורית של גבריאל פרייל, שדן פגיס קרא לו בשיר בלתי נשכח: "הדוכס הגדול של ניו יורק"*. פרייל שחי בניו יורק עד מותו ב-1993, כתב בבתי הקפה של העיר שאותם הוא הכיר עוד מן הימים של Café Royal הנודע, שעליו כתב שמעון הלקין מחזור שירים מופלא. בשנת 1954 כתב פרייל מחזור שירים בשם 'שירים מבית הקפה'. בשיר הפתיחה של המחזור, 'משמרת ערְגוֹן' (שיר שפרייל הקדיש להלקין) הוא כתב:

בְּבֵית קָפֶה זֶה, תִּקְרָתוֹ שְׁקִיעָה נוֹגֶה, חֲשֵׁמְלִית
וּכְתָלָיו יֵאמְרוּ לְבָלוּב־גֵּן, קְטִיף־פְּרִי, –
אֲהִיָּה עַל מְשֻׁמְרָתִי, מְשֻׁמְרַת עֶרְגוֹן.
בְּשֵׁרְטוּטֵי־עֶפְרוֹן לִי אֶקִים הָעֶבֶר,
בְּכּוֹסֵי אֲבִיקֵשׁ צִלְלֵי הַשָּׁנִים.
הֵן אֲדַע:

אֵלֶּה לֹא יִתְנַכְרוּ לִי
כְּהַתְנַכְרֵ יוֹם מִתֵּימַר בְּזֶהב עֵזוֹ נִקְשָׁה;
אֵלֶּה לֹא יִבְגְּדוּ בִּי
כְּבִגְד שְׁעָה זוֹ סְחוּפַת זִיו מְסֻמָּא.
אֲכֵן יֵשׁ עֵשֶׂר עֶצּוֹם לְאַרְחוֹת־צִלְלִים,
חֲכֵמָה גְלוּיֵת־עֵינַי לְשָׁנִים הַזּוֹכְרוֹת.

* ראו מבחר שירים נשכחים של גבריאל פרייל בעמ' 238 בהמשך.

הַעֲכָשׁוּ רַק הוּא מְהִסֵּס כְּנֶעֶר
בְּטָרֵם נֶעֶר מֵעֵץ הַתְּפוּחַ;
הַעֲכָשׁוּ רַק הוּא שֶׁעַר אָטוּם –
בְּחִיק הָעֶבֶר זָרְקוּ מִפְתָּחוֹת.

לעומת השירים של הלקין על ניו יורק ובתי הקפה שלה, השואבים את השראתם מיפי הטבע ומהאנרגיה המינית של העיר גם יחד, פרייל מסוגל לראות רק "שְׂקִיעָה נּוֹגָה, חֲשֵׁמְלִית" בבית הקפה הניו יורקי. לעומת חיילים המשרתים בצבא, "משמרתו" של המשורר היא משמרת של עירגון וגעגוע. מכוס הקפה שלו עולים באוב זיכרונות ("צִלְלֵי הַשָּׁנִים") וכמיהה לעתיד כלשהו, בעודו שרוי בהווה – "הַעֲכָשׁוּ רַק הוּא מְהִסֵּס כְּנֶעֶר", ובו הוא מודע היטב לכך שהעכשיו הוא "שֶׁעַר אָטוּם". בשיר השני במחזור, 'שורות לאברהם מאפו', מעורר הדובר את זכרו של הסופר העברי הליטאי בן המאה התשע-עשרה ומזדהה עמו: "אֲנִי כְּמוֹךָ יְהוּדִי לִיטָאִי, / אֲשֶׁר נָסָה לְהוֹצִיא מֵאֲדָמָה סְתֵמִית / עֲצִים פְּפָחִים בָּהֶם מִשְׁתַּלְהֵב הַחֲלוּם". אך הדובר מזהה את ההבדל בינו לבין מאפו: הוא חי בזמן ומרחב שונים, "בְּבֵית־קָפָה בּוֹ נְמִנִים סְפָלִי־בְדִידוֹת רְבִים". חווייתו הניו יורקית של המשורר היא התנסות "בְּאֶרֶץ אַחֲרַת מִתְחַרָּה בְּחֲלוּם, מִמְצִיאָה מְצִיאוֹת; / אוֹלָם בֵּית־הַקָּפָה לְעוֹלָם לֹא יִכְבֶּה תְּבַעְרוֹת הַבְּדִידוֹת". בדידות זו היא גם טובה, במיוחד כאשר "הַקָּפָה מְהִבִּיל בְּסִפְלֵי כְּרָגִיל". בשיר השישי במחזור, 'המתנה למחר האטומי', דוברו של פרייל מדגיש את תחושת הנחמה המוורה הגלומה ב"שְׁתִּיתֵי קָפָה מְתוֹנָה בְּזֶמַן שֶׁהִיא לְתַבְעֶרָה", זמן שבו מתערבב צילה של השואה במלחמה הקרה ובפצצת האטום. בניגוד לאטום ההרסני, "בְּגֶרְעִין הַקָּפָה" צפונה "חֻקְמַת מְרִץ", שמשחררת כאשר מבשלים ושותים אותה. אך למעשה כל המחזור משווה בין אקט הישיבה בבית הקפה ושתיית הקפה לבין פעולת כתיבת השירה. הן העולם והן האדם מתמלאים ב"חֻקְמַת מְרִץ", שביכולתה להקנות לדברים חיות רבה יותר, לנער את העייפות מעליהם ולמלאם בפוטנציאל ואפשרות. בשיר מאוחר יותר משנות השבעים כותב פרייל, כמי שעומד ומביט בעצמו מבעד לחלון בית הקפה הניו יורקי ביום גשום:

גְּבָרִיאֵל אוֹהֵב הַגְּשָׁמִים
יוֹשֵׁב לוֹ בְּבֵית־קָפָה
חוֹשֵׁב עַל שִׁיר שִׁיכְתַּב
אִם לֹא הַיּוֹם אֲזַ מְחַר –

כשאני יושב כאן בבית קפה באן ארבור וחושב על המציאות הספרותית והפוליטית של היום ועל מה שצופן לנו המחר, נדמה לי שאפשר ללמוד משהו מהיוצרים של ראשית ואמצע המאה ה-20. אם הספרות העברית נדחקת בישראל של היום מחוץ לתחום, כפי שחשש ביאליק כבר ב-1930, אולי היא תחזור להיות מה שהייתה במשך ההיסטוריה הארוכה מאוד שלה, וביתר שאת בתקופה שעליה כתבתי כאן: שפה ספרותית של מהגרים ונוודים, שיושבים בבתי קפה בערים שונות, כותבים שירה ופרוזה בעברית כדרכונים ספרותיים או מכתבים שנשלחים בין אנשים-אחים מעטים מפוזרים ומפורדים על פני תבל.

נדב ליניאל* (אן ארבור, מישיגן)

זכור, אתה לוחש לי באנגלית, מאין באת ולאן תשוב

*

לְבִי בְּמִזְרַח וְאֲנֹכִי בְּקִצּוֹת הַמִּידוֹסָט,
אֵיךְ אֲשַׁמַּע פְּעִימוֹתָיו, בְּחֶרֶף הַמּוֹסֵת
אֶת חֵם גּוֹפָה, אֲלִיו עוֹרֵי כְּמָה
מִבְּעַד לְשִׁמְיָהּ, בְּיִנּוּאָר הַקָּר, וְכִמוֹ קִמַּע
אוּ מְזוּזָה, אֲנִי נוֹשֵׁק אוֹתָהּ, וּבְצִפּוֹרֵן מְשֻׁרְטָט
עַל פְּנֵי בְּשָׂרְךָ אֶת גְּבוּל צִיּוֹן. הֵסֵט
אֶת מִבְּטֶה וְאֵל תְּבִיט אַחֹר, הִנֵּחַ
לְדָם, לְרַפְּאִים, לְכָאֵב הַפְּנִטוּם לַעֲבֵר.

לְבִי בְּמִזְרַח וְאֲנֹכִי בְּקִצּוֹת הַמִּידוֹסָט,
עֲכָשׁוּ, כְּשֶׁהָעֵבְרִית נִמְחַקֶּת תַּחַת פְּלִימְפִסְט
שְׁפֵתְךָ, כְּמוֹ אִישׁוֹן, מִבְּעַד לְעַפְעַף הָעֵינַן,
אֲנִי רוֹאֶה אֶת אֲדַמַּת הָאָרֶץ, מֵעֵבֵר לְשֵׁלֶג הַצָּחֹר,
זְכֹר, אֶתְּהָ לּוֹחֵשׁ לִי בְּאֲנַגְלִית, מֵאִין
בְּאֶתְּ, וּלְאֵן תִּשׁוּב.

*

עַל שְׁפֵתְךָ	אֲנִיחַ אֶת שְׁפֵתִי
עַל לְשׁוֹנְךָ	אֶת לְשׁוֹנִי
עַל שְׁפַת אִמְךָ	אֶת שְׁפַת אִמִּי
בְּכַפְךָ	אֶת נִפְשִׁי
בְּחִיקִי	אֶת חִיקְךָ
בְּנִפְשִׁי	אֶת כְּפֶךָ
בְּדָמִי	אֶת דָּמְךָ
בְּיִצְרֵי הַטּוֹבִים	אֶת יְצִיר לִבְךָ
בְּצִלְמִנוּ	אֶת הַצֶּלֶם

אֶת נַחַל לִבְךָ בְּיָמִי

* ראו מסה מאת נדב ליניאל בעמ' 234 בהמשך.

“אנו הדבורים של הבלתי נראה”

(ר.מ. רילקה)

כמו רות, לחצות את גבול העשב,
 לחרג מגבול העצב ולדבק
 בכל מה שעד לאמש עוד היה רחוק וזר,
 ללבש שפה כמו עור שני, כל ערב
 לשחק בשפת אמה, כי הסדר והחק,
 של הדקדוק אליו אתה כבול כעת,
 דורש ממך לנשם אחרת, לחיות בלי גוף ומין.
 וכאן אין איש רואה איך דם נוטף מתוך העט
 כמו דיו. לזכור, כל לילה, את פרח היסמין,
 הריח המתוק אשר הטיף, לזכור את
 האביב עם בוא השלג. לומר לו, בעברית,
 אני אוהב אותך, בך אני בוחר.
 לזכור, איך פרת, בינה לעצמה, בחשך ברית
 דמים, לא להסב ראשה אחור, אחרת
 תטש הכל, תשוב אל שפת אביה, אל
 מולדתה, עירם, מזה שפה, כמו הדבורים,
 אשר נושאות את צוף הפרח לכורת,
 ובמעופן כבר שוכחות את יפי הנצן,
 ומדבש הנחמה, ומדונג הכמיהה,
 בונות ביתן תאים תאים, ורק כשהן כלואות
 במתק ובפז הן נזכרות, לרגע, בחפש, באויר,
 שאז עוד את גופן עטף, כשטסו במעופן,
 בינות לעשב, פטורות מדאגה, מעצב,
 נושאות את זכר המכורה,
 את זמיהן, את ילדותן בתוך הגוף,
 כמו עט שאת הכתב נושא כרמז,
 כמו סוד, נוטף, שקוף, כמו דיו שחרה,
 שכאן, בלילה החשוף, מי יוכל לקרא.

*

אֵינִי יְכוֹל לְדַבֵּר. לְשׁוֹנֵי דְבוּקָה לְחֶפְזִי,
וְגַם אִם אֲנִסָּה,
בְּעֵט, בְּסִפִּי, בְּמֵאֲכַלֶּת לְעֵקֶר
אוֹתָהּ מִמְקוֹמָהּ, הִיא, כְּמוֹ צֶל, כְּמוֹ אֲזוּב
בְּכַתְּלֵי הַבַּיִת אֵינָה עוֹזֶבֶת.

אֵינִי יְכוֹל לְדַבֵּר. אֲנִי פּוֹצֵה גְרוּנִי, וְקוֹל
דְּמָמָה דְקָה עוֹלָה מִפְּצֵעַ פִּי, וּבְעֵקֶב רִסִּים זְכוּכִית,
שְׁקוּף וְחֵד כְּמוֹ שִׁכְחָה חוֹדֵר אֶת הַבֶּשֶׁר.

אֵינִי יְכוֹל לְדַבֵּר, וְלוֹ יִכְלְתֵנִי לֹמֵר מֶלֶה
מִמִּילָא סְבִיב חֲרָשִׁים לְלִשׁוֹנִי.
בְּמִקוֹם, אֲנִי כוֹתֵב. גֵּדֵם.
יְמִינִי שְׂכוּחָה, כְּמוֹ חֵדֵר יְלָדוֹת
רְחוֹק וְרִיק שֶׁרֶק אֹר אֶפֶל אוֹ עֶרְפֶּל
הַזְכָּרוֹן עוֹבֵר בּוֹ וְנִסּוּג.

וְכֵאֵן, הָאֹר עוֹבֵר כְּמוֹ הָאֹוִיר,
טְמִיר, צָלוּל, מְגוּף עוֹגֵב.
וּבְעֵד הַחֲלוֹן הָאֹר חוֹצָה אֶת וַיִּטְרוֹ הָעוֹר
וְצֶל צְפוֹר חוֹלֵף לְרַגַע וְנִמּוּג.

סכינים

בשנתי הראשונה בוונקובר, עיר שאליה עברתי בעקבות האהבה, מצאתי עבודה בביסטרו שוקק חיים ברחוב קורדובה שבלב העיר. גוש הבניינים הצר היה נעוץ בין שתי שכונות בעלות אופי שונה בתכלית: גאסטאון ההיסטורית והתיירותית על בתיה הוויקטוריאניים ומדרכותיה המרוצפות, ודאונטאון איסטסייד מוכת הסמים, העוני וחסרי הבית. לצידנו שכנו חנות עתיקות מאובקת ובוטיק שמכר בגדי מעצבים מקומיים. התפריט כלל מאכלים ים-תיכוניים ואספרסו משובח, אבל בעלי המקום היו בכלל מאיראן. הם חיו בוונקובר כשלושים שנה.

סם, הבן הצעיר שניהל את המקום, היה בחור נאה ונמרץ, בעל רעמת שיער שחורה. אביו של סם, גבר צנום שהרכיב משקפיים דקי מסגרת, הופיע מדי אחר צהריים, נושא ארגזים עמוסי ירקות טריים וסלים מלאי גבינות ובשרים מעושנים. הוא סיפר לי פעם שכשעבר לוונקובר, ירד גשם במשך ארבעים ימים רצופים.

אם המשפחה, אישה קטנה בחליפת חצאית מחויטת ונעלי עקב, החזיקה במשרה חשובה בממשלה האיראנית עד שפרצה המהפכה והם נמלטו מהמדינה. עכשיו היא הייתה ממונה על עיצוב הפנים בביסטרו, ומדי יום אפשר היה לראותה טורחת על סידורי פרחים, מעמידה חפצי נוי על מדפים ומיישרת תמונות על הקירות. זה היה חלל מרשים ולו חלונות מקושטים שהשקיפו אל רחוב קורדובה, תקרות גבוהות וקירות צבועים בכתום עז שהפך זהוב וים-תיכוני לשעה קלה לקראת השקיעה. לאחר העומס של הצוהריים, כשיצאתי לעשן בסמטה האחורית, מצאתי שם טבחים מהרחוב המקביל מעשנים על ארגזי חלב הפוכים, מעליהם הלבנים מוכתמים ברוטב פסטה.

בסוף המשמרת שלחה אותי האם הביתה עם שקיות גדושות בשאריות ובדברי מאפה שלא נמכרו. בדרכי לדירתי השכורה בווסט אנד חלקתי את השלל עם חסרי הבית, ואת השאר הבאתי לחבר הקנדי שלי לארוחת הערב. יחד ישבנו מול מסך הטלוויזיה המרצד ואכלנו בשתיקה. מדי פעם באו חבריו לצפות במשחק הוקי או לנגן בגיטרה, וכולנו הצטופפנו במרפסת הצרה שלנו ושתינו בירות אל מול מימי המפרץ האנגלי שהיו אפורים ודוממים להטריד. מדי פעם חמקתי החוצה ושוטטתי לבדי בחוף השומם, צפיתי במכליות ששטו כמו היפופוטמים כבדי בשר על קו האופק, עיני תרות אחר האותיות העבריות של 'צים' במרחק, כה זרות אל מול נוף ההרים והים הכחול-כסוף. כמוני, הן עשו כברת דרך ארוכה כדי להגיע לכאן. בערבי קיץ חמימים טבלתי את בהונותיי במי המפרץ הקפואים ותהיתי מה אני עושה כאן, בצד השני של העולם, על שפת הים הזה שכלל לא דמה לים התיכון. בדירה הזאת. עם הגבר הזה.

במהלך השנה שבה עבדתי בבית הקפה התחלפו לא מעט שפים במטבח. הייתה אותה צעירה מאיסט ונקובר, שבילתה את ימיה ספונה במטבח הקטנטן, פניה טמונות בסירים ובמחבתות. היא לא עשתה שום מאמץ להתיידד עם מי מהעובדים, עד שיום אחד, בעודנו רכונות מאחורי הדלפק באיסוף שברי זכוכית, סיפרתי לה על מערכת היחסים הכושלת שלי והיא סיפרה לי על שלה.

לפניה הייתה הטבחית העגלגלה ממזרח אירופה, שראשה הגיע לחזי בכל פעם שמשכה אותי אליה לחיבוק עז. בשעות העומס היא פרצה מהמטבח כרוח סערה, הטילה את סינרה על הדלפק והכריזה, "אני חייבת הפסקה. זה מקרה חירום" – קוד לכך שהיא צריכה לשירותים.

ואז הגיע רוס. ביום הראשון שעבדנו יחד הוא נעץ בי מבט חודר, צמצם את עיניו הקטנות והשחורות, ושאל בנימה תובענית, כמעט מאשימה, "מאיפה את?"

"ישראל", ענית.

"את לא נראית ישראלית. את נראית ערבייה".

משכתי בכתפיי. "הרבה ישראלים נראים כמוני".

הוא בחן אותי לרגע ארוך ואז שאל, "מה פתאום בחורה ישראלית עובדת אצל משפחה

איראנית?"

"למה לא?"

הוא פלט נחירה והמשיך בדרכו.

רוס היה חצי אינדיאני וחצי אירי, קטן־מידות אך גופו חזק ומלוטש. הוא היה מהאנשים האלה שלבשו את סיפור החיים שלהם על פניהם – מעשה אומנות ששורטט בקווים חדים, עשוי צלקות, קמטים וורידים בולטים. פניו נראו מבוגרות משאר גופו ושיוו לו חזות של שחקן הוליוודי בסרט מאפיה ישן. זה היה מסוג הפרצופים שאפשר ללמוד כמו מפה. בניגוד לטבחים שקדמו לו, רוס היה שף מקצועי שהוכשר באקדמיה קולנירית. המרקים שלו כמו נלקחו מתפריטים של מסעדות יוקרה צרפתיות. רוטב ההולנדי שלו היה קטיפתי ועשיר. התחלנו לחכות בכליון עיניים לתפריט היומי שלו: פסטה עם סלמון מעושן ברוטב רוזה ושמיר, לינגוויני עם שום צלוי וחציל קלוי, מרקים כתומים מתובלים בקארי ובזעפרן. בסופי השבוע הוא הכין ביצים עלומות עם תרד, פרושוטו וגבינת עיזים, בייבי שרימפס ואבוקדו.

מדי פעם שמענו אותו רוטן לעצמו על גודל המטבח או על החובבנות של העובדים. "המטבח הזה הוא בדיחה", אמר. לא לקחנו ללב. לאחר כמה שנים של עבודה במסעדות כבר התרגלנו לטבחים קפריזיים ותובעניים. למדנו לצפות לכך.

אבל אז התחיל רוס לעשות יותר רעש. הוא הטיח סירים ומכסים זה בזה, טרק את דלת התנור, קצץ ירקות בלהט. כשהשחזו את הסכינים, פילחו הלהבים את האוויר בצווחות צורמות. זאת הייתה טקטיקה שהכרתי היטב. בשנים שלאחר מות אבי הוציאה אמי את זעמה ותסכולה על כלי המטבח באופן דומה.

ברגע שרוס התחיל להרגיש בנוח בסביבה החדשה וניכס לעצמו את המטבח – קטן ככל שהיה – הוא התחיל להרים את הקול. כשהתמלא המקום בסועדים וההזמנות החלו לקלוח, הוא נעשה מבולבל ואז נזעם. הוא זעף כי לקוח ביקש את רוטב הפסטה ללא שום, כי ארבע הזמנות הגיעו באותו הזמן, כי פחית רסק העגבניות לא הייתה במקומה. הוא הרעים בקולו על הפיקולו, הניף אצבעות מאשימות לכיוונו של סם, וגרם למלצרית השנייה לבכות. אבל ממני הוא שמר מרחק. משום מה לא רצה להתעסק איתי. עד שיום אחד, באמצע משמרת צוהריים עמוסה במיוחד, הוא שרבב ראשו מפתח המטבח וצרח עליי, הווריד השמן שפילח את מצחו לשניים איים להתבקע. "אל תדבר אליי ככה!" צעקתי בחזרה. "אני לא עובדת בשבילך ואני לא אסבול את החרא הזה!" הוא נעץ בי מבט ממושך, ושפתיו התעקלו לעווית שבהמשך אלמד שהיא אמורה להיות חיוך. הוא חזר אל המטבח בלי לומר מילה.

לאחר ששכך הלחץ יצאתי מאחורי הדלפק להפסקת צוהריים ומצאתי את רוס אוכל על יד אחד השולחנות. הוא דחף את הכיסא שלצידו בכף רגלו. התיישבתי. רוס אכל בחטף, רכון מעל הצלחת. האנרגיה המתוחה שהקיפה אותו כמו גדר תיל התאיידה. כשגמר לאכול הזדקף בכיסאו, ניגב את פיו במפית, לכסן אליי מבט וצחק.

"מה?"

"החברים הפלסטינים שלי בחיים לא יאמינו לי שאכלתי צוהריים עם ישראלית מתוך בחירה".

*

מאז אותו היום התחלנו לבלות יחד את הפסקות הצוהריים שלנו, ובמהלכן שטח בפני רוס את דעותיו על ישראל, סיפר לי על חבריו הערבים ועל הבחורה היהודייה שיצא איתה פעם. אני סיפרתי לו על החיים בישראל, על כך שלא כל הישראלים תומכים בכיבוש. בשלב מסוים התחלנו לדבר על דברים אחרים, חלקנו סיפורי מסעות, אנקדוטות מחיי היום-יום. כששאל מה הביא אותי לקנדה עניתי בקצרה. פגשתי את בן זוגי על חוף ים בהודו והתאהבנו. "ועכשיו אני פה!" סיימתי בטון עליז. הוא בחן אותי בעיניים מצומצמות, כאילו הוא רואה דרכי, ואז נד בראשו באיטיות אבל לא הוסיף לשאול. הידידות בינינו הייתה נעימה, פשוטה: אני הכנתי לו קפה והוא בישל לי פסטה. עישנו יחד בסמטה האחורית, התלוננו על העבודה ועל הלקוחות. "אני עובד עם חבורה של חובבנים", הוא רטן כאילו לא הייתי אחת מהם.

"למה אתה עובד כאן?" שאלתי. "אתה מקצוען. אתה יכול לעבוד בכל מקום שתרצה". רוס לקח שאיפה ארוכה מהסיגריה שלו. "זה רק בתור התחלה", הוא אמר, מבטו מרוחק. "אני מנסה לקחת את עצמי בידיים".

*

כעבור כמה שבועות, רוס הביא לעבודה סט של סכינים במנשא רך שנפרש בהינף יד והציג לראווה שורה של להבים בוקקים.

"אלה הבייביז שלי", הוא אמר. "שף אמיתי לא הולך לשום מקום בלי הסכינים שלו. רצייתי להיות בטוח שאני נשאר פה, לפני שהבאתי אותם".

"מה רע בסכינים שיש לנו כאן?" שאלתי.

הוא נחר בבוז. "את לא מבינה שום דבר בסכינים, אה?"

באותו היום הוא הראה לי איך להשתמש בסכין שף באופן שמבטיח שליטה ודיוק מרבי. הוא עמד לצידי והדגים את האחיזה הנכונה, הנחה את הבוהן והאמה שלי לגלוש מהידית מטה ולהיצמד ללהב. חיקיתי את תנועותיו: הסכין היה בטוח וכנוע תחת ידי.

"אחרי קצת תרגול תצמח לך יבלת בבסיס האצבע", אמר.

הוא הציץ מעבר לכתפי בזמן שחתכתי ירקות ותיקן אותי, לימד אותי לפרוס פטריות ורצועות דקות של פלפלים, הסביר לי איך לעגל את כף היד השנייה כך שפרקי האצבעות ינחו כנגד הלהב ויגנו על קצות אצבעותי, ואיך לקצוץ פטרוזיליה דקיקה כמו שף מקצועי.

אלה היו טיפים שאמי, טבחית אוטודידקטית מצטיינת, מעולם לא טרחה ללמד אותי.

"מסעדות נמדדות על פי דקות הפטרוזיליה הקצוצה שלהן", אמר רוס. במהרה התחלתי לקרוא לרוס ולדרוש את אישורו על הפטרוזיליה שלי, שנעשתה דקיקה כחול. "אני מכריז עלייך בזאת כמלכת הפטרוזיליה", הוא הצהיר יום אחד, ואני צחקתי, גאה ונבוכה.

*

ערב אחד, לקראת סיום המשמרת, לאחר שאור השמש חמק מהקירות הכתומים והביסטרו נעשה שקט ונטוש, נקלענו לוויכוח על השואה. רוס לא האמין שהיא באמת התרחשה.

"אתה צוחק, נכון?"

"זאת הייתה קונספירציה", הוא אמר.

"וואו, אתה רציני. למה שמישהו ימציא כזה דבר?"

"כדי שהם יוכלו לקחת את פלסטין, כמובן".

בהיתי בו ארוכות בלי מילה, פי יבש. זאת הייתה הפעם הראשונה בחיי שמישהו אמר לי כזה דבר פנים מול פנים. אמנם שורשיי היו בתימן, לא באירופה, אבל השואה הייתה טבועה עמוק בתודעה הלאומית שלי. לא רק משום שלמדנו על כך בבית הספר, קראנו על כך בספרים וצפינו בסרטים, אלא גם כי הניצולים עדיין התהלכו בינינו, מספרים סגולים ודהויים על זרועותיהם. כילדה הייתי רדופת ביעותים על ילדים כחושים בפיג'מות מפוספסות, רכבות מוות ותאי גזים. למרות אי-הסבירות הגאוגרפית, תחושת האיום הייתה ממשית. זאת הייתה יכולה להיות אני. "יש הוכחות", אמרתי לבסוף. "תמונות, מסמכים, עדי ראיה. יש לי חברים שאיבדו חצי מהמשפחה שלהם".

"לא אמרתי שיהודים לא מתו, רק שהמספרים מופרזים".

"זה מטורף. על מה אתה מבסס את זה?"

"היי, חבר'ה, אתם יכולים להנמיך את הקול?" סם הציץ לתוך המטבח במבט דרוך. לקחתי שאיפה עמוקה. ידעתי שרוס הזדהה עם מיעוטים ותיעב את המעמד הגבוה הלבן, אז אמרתי, "למה כל כך קשה לך להאמין שאירופאים לבנים יעשו כזה דבר? תסתכל על ההיסטוריה, על אפריקה, על העבדות. תראה מה קרה לאינדיאנים בצפון אמריקה".

רוס שתק. הוא ניגב את הדלפק בתנועות מעגליות ואז אמר, "יש בזה משהו".

כשיצאתי מהמטבח, מצאתי לקוח מחכה מעבר לבר והבעה מבועתת על פניו. הוא הזמין קפה במבטא גרמני כבד. רוס הציץ מהמטבח, ושנינו החלפנו מבטים משועשעים. הלקוח עזב בחופזה עם הקפה, אבל לא לפני שהשאיר תשר נדיב במיוחד. רצתי למטבח ופתחתי את כף ידי להראות לרוס את השלל. "הבחור המסכן היה כל כך מבוהל שהוא נתן לנו טיפ אשמה". צחקנו עד שעלו דמעות בעינינו.

*

יום אחד הגעתי לביסטרו מוקדם מהרגיל וברכתי את רוס בברכת בוקר טוב כשחלפתי על פני המטבח. הוא נד בראשו ומיהר להסב את גופו לעבר הקיר, בעודו מחליק חפץ ארוך וצר אל כיסו. מקטרת? נעצרתי במקומי. לחיינו היו תפוחות כאילו החזיק בתוכן מים. האוויר בחדר הדיף ריח מתכתי – בושם זול ופולסטיק שרוף. תימרת עשן דקיקה הסתחררה אל תקרת המטבח. "מה אתה עושה?"

הוא צחק והעשן גלש מפיו. הריח הזר הפה בנחיריי. זאת לא הייתה מריחואנה. ליבי צנח. "זה לא לעניין, רוס. לפחות תצא החוצה בהפסקה שלך".
"נו, אל תהיי כזאת כבדה, עוד לא פתחנו". הוא זרה מלח במרק היומי. "בוקר טוב גם לך".

אחרי המקרה הזה נעשיתי ערנית יותר. שנינו תיבלנו את הקפוצ'ינו שלנו בלגימה קטנה של 'בייליס' מפעם לפעם. אבל עכשיו קלטתי את רוס מוזג בנדיבות יין מבקבוק לספל ריק לאחר שערבב מעט ברוטב הפסטה, או מוסיף לגימה נוספת של 'בייליס' לקפוצ'ינו שלו. מה היה עליי לעשות? הפעם היחידה בחיי שהתעמתי עם חבר על בעיות ההתמכרות שלו גרמה לריחוק בינינו. פחדתי לאבד את רוס. ולא יכולתי לספר למשפחה. כל עוד הייתה לו עבודה היה לו סיכוי להשתקם.

*

ערב אחד חלפתי על פני המטבח בדרכי לפנות שולחנות, בזמן שרוס פשט את מעיל הטבחים שלו והחליף לחולצה. עורו המקועקע היה מתוח על שריריו, זוויות חדות ומלוטשות מדי להתכרבלות. כשהבחין בי, כיסה את עצמו מהר מדי. בדרכי חזרה לבר הוא שרבב את ראשו החוצה. "את יכולה לבוא לרגע?"

הוא התיישב על שרפרף ונד בראשו לעבר ארגז חלב הפוך. התיישבתי.
"אני רוצה להראות לך משהו", הוא אמר. "ואני לא רוצה שתיבהלי". הוא גלגל את שרוולו עד לכתף. על השריר הימני התפוח ראיתי קעקוע דהוי של צלב קרס.
"אלוהים אדירים", כיסיתי את פי בידי. בחילה וחוסר אונים התערבלו בבטני, כמו לפני שנים, כשטיילתי ביוון עם חברה ותייר זהוב-שיער צעק לעברנו "הייל היטלר!" כעבור רגע או שניים התחלפה תחושת הקבס בועם. התחלתי לחבוט בורועו של רוס באגרוף קפוץ, נחוש, ישר על צלב הקרס. הוא לא עצר בעדי. פרק גופו העליון התנודד עם כל מהלומה, ופניו היו קפואות וריקות כגוש סלע.

כשהפסקתי, הוא גלגל את שרוולו מטה. "את בסדר?"

ניערתי את כף ידי. פרקי האצבעות שלי כאבו. "לא, אני לא בסדר. למה, רוס? למה עשית את זה?"

הוא גלגל את שרוולו השני מעלה, וחשף קעקוע אנטי-משטרתי על זרועו השמאלית. "ואבא שלי שוטר", אמר. "הייתי צעיר כשעשיתי אותם. הסתובבתי עם האנשים הלא נכונים". הוא חיפש את עיניי. "אני לא גאה בזה".

מתברר שאביו של סם הבחין בקעקוע לפני כמה שבועות. מזועזע, הוא דרש מרוס להסתיר אותו מפניי ואסר על שיחות בנושא ישראל, השואה או יהודים. ישבנו לרגע בשתיקה.

"אני מצטער", הוא אמר. "אני ממש מחבב אותך. רציתי שתדעי. לא רציתי להסתיר את זה יותר".

*

"אני לא מבין אותך. את לא כועסת?" החבר שלי פסע הלוך ושוב בסלון דירתנו. "כי אני רותח מעצבים עכשיו". בתיכון, החבר שלי מצא את עצמו במסיבה של סקינהד'ס. הוא היה מעט מבוסס, אז לא שם לב להתלחשויות ולמבטים, למספר הרב של ראשים מגולחים שסביבו, לעובדה שהוא היחיד במסיבה שאינו לבן. החבר שאיתו הגיע מיהר ושלף אותו משם לפני שמושהו יקרה. כשהוא סיפר לי על כך לראשונה הייתי המומה. קנדה הייתה בעיניי גן עדן של דו-קיום וסובלנות. לא ידעתי שיש בה ניאו-נאצים, וש אפשר בטעות להיקלע למסיבה שלהם.

"בטח שאני כועסת", אמרתי, אבל ראיתי שהוא לא משוכנע.

הוא שילב את זרועותיו על חזו ובחן אותי, כאילו רואה אותי לראשונה. "איך את מסוגלת להיות חברה של בנאדם כזה?"

משכתי בכתפיי. לא ידעתי איך להסביר לו את הידידות שלי עם רוס, איך לפעמים חוסר הנימוס, הישירות והמזג החם שלו היו מופרים לי, מנחמים אפילו, הזכירו לי את הבית. איך לפעמים הרגשתי כאילו שנינו זרים, לא שייכים, כל אחד בדרכו. לא ידעתי איך להגיד לחבר שלי שלפעמים הבילויים עם החברים שלו לא הספיקו לי. שלפעמים הוא לא הספיק לי. שהבדידות שלי הייתה כמו יצור חי שדבק בי, שנתלה על גבי בכבודות, נגרר איתי לכל מקום. שהיו ימים שהילכתי בעיר וייחלתי למישהו שיקרא בשמי, יטפח על כתפי, יעצור לשוחח איתי בקרן רחוב. היו לילות שבהם שוטטתי ללא מטרה ברחובות השכונה שלנו, התבוננתי בשורותיהם הסדורות של חלונות הבתים ובצלליות האנשים שגרו בהם, ופיללתי לדלת אחת שאוכל להתדפק עליה.

*

באוגוסט נסעתי למקסיקו לשבוע עם חברה, דיילת מניו יורק שארגנה לי כרטיס זול שיכולתי להרשות לעצמי. חלקנו בקתה מרוצפת חול על שפת הים בטולום, והתעוררנו בלילות למראה סרטנים רוחשים על מיטתנו. בבקרים פתחנו את הדלת וצעדנו היישר אל הים. התקיימנו מאורז ושעועית. זאת הייתה העונה הגשומה, ומדי צוהריים ירד גשם עז וחטוף שצינן את החום הכבד. השקט והמרחבים של הים הקריבי והריחוק מהחבר הותירו

לי שפע זמן לחשוב ולהתעמת עם הספקות המנקרים, עם חוסר הסיפוק שהלך וגבר. התאוותי לטייל שוב. לבד. ישבתי עם תרמילאים בדרכם למקומות אחרים ותהיתי, מה יקרה אם לא אגיע לטיסה שלי מחר? מה אם במקום לחזור לקנדה אעלה על אוטובוס לגוואטמלה או בליז? הכמיהה לחיים אחרים פעמה בחזי.

*

כשחזרתי לעבודה, מצאתי גבר בחלוק שף מגוהץ למשעי קוצץ בצל במטבח. הסתכלתי סביב. "איפה רוס?"

"מי? מצטער, אני חדש פה". הוא ניגב את כף ידו על הסינר והושיט אותה ללחיצה רפה. אם המשפחה ישבה ליד החלון ושתתה קפה. היא הניחה יד על גבי. "איך היה הטיול?" "טוב", עניתי. "איפה רוס?"

פניה קדרו. "רוס כבר לא איתנו. צר לי. אני יודעת שהייתם קרובים".
"מה קרה?"

"התפרצויות הכעס שלו החמירו". היא בררה מילים. "זה התחיל להשפיע על העסק. לקוחות התלוננו. לא הייתה לנו ברירה".

נדתי בראשי ללא מילים. אף על פי שחששתי שזה עלול לקרות, העזיבה הפתאומית של רוס תפסה אותי לא מוכנה. ידעתי שהחברות בינינו לא תשרוד מחוץ לעבודה. החיים שלנו היו שונים מדי. אבל היינו ראויים לפרידה הולמת. זה כל מה שרציתי: הזדמנות לומר לו משהו, אולי תודה, אולי בהצלחה, אולי אפילו לתת לו חיבוק.

"ברוך שפטרנו", אמר החבר שלי כשחזרתי בערב. ישבנו יחד על הספה וחלקנו שאריות פסטה מהעבודה, הסלון היה שטוף אור כחול ומרצד ממסך הטלוויזיה. גופי התקשח. דקרתי את הפסטה במזלגי.

במטבח הקטן שבפינת הסלון שלנו משיתי משקית נייר שטרודל דובדבנים בן יום לקינוח. ניסיתי לחתוך את המאפה הדביק בסכין ההגון היחידי שלנו, אבל הוא היה קשה מדי. הפעלתי לחץ, והמילוי האדום גלש החוצה ונערם משני צידי המאפה על קרש החיתוך. השלכתי את הסכין לכיור והוא נחבט כנגד פלדת האל-חלד בצליל מתכתי רם. החבר שלי נשא אליי מבט משתומם. "מה נסגר איתך, מטילת סכינים?"

"הסכינים שלנו על הפנים". בצעתי את המאפה בשתי ידיי, והגשתי לו את החלק הקטן והמעוך יותר. הטלתי את עצמי בכבודות על הצד השני של הספה. "אנחנו חייבים לקנות סכינים חדשים. כבר שבועות אני אומרת לך את זה".

"אז תקני סכינים חדשים".

"באיזה כסף בדיוק?"

הוא קימט את מצחו. "על מה אנחנו מדברים בדיוק?"
ידעתי שזה לא הוגן כלפיו. ידעתי שהוא לא עשה דבר שיצדיק את זה. ובכל זאת הרמתי את קולי, "אתה אף פעם לא מקשיב לי".

"את רצינית עכשיו? את כועסת עליי?" הוא נד בראשו. "וואו". הוא נטל את הסיגריות מהשולחן ויצא לעשן במרפסת החשוכה.

לעסתי בשתיקה את השטרודל התפל, והתבוננתי בצלליתו מבעד לדלת הזכוכית המוכתמת. הוא הצית סיגריה בגפרור, והלהבה האירה את שפתי הקמוצות, את השרירים המתוחים מסביב לפיו, את כתפיו הקמורות. לרגע הוא נראה כאיש זר. הבדידות לחצה על חזי בכבודת כזאת, שלרגע לא יכולתי לנשום.

*

הטבח שהחליף את רוס היה בחור שקט ונעים הליכות מאל סלבדור. נראה שמצאתי חן בעיניו. הוא הכין לי פסטות מיוחדות שלא הופיעו בתפריט וחואבוס ראנצ'רוס לארוחת הבוקר. כששמע שאני אוהבת חריף, התחיל לתבל את הארוחות שהכין לי בנדיבות מופרזת. פעם חלקתי עם החבר שלי את שאריות הפסטה שהכין והוא אמר, "לא נראה לי שהוא דלוק עלייך. נראה לי שהוא מנסה להרוג אותך".

*

עזבתי את העבודה בהתקף זעם אימפולסיבי ומיותר. זה היה יום חם במיוחד, הביסטרו להט כקיץ תל אביבי ומאווררי תקרה יגעים סיפקו משבי רוח קלים ללקוחות, אבל לא לנו – הצוות שעבד לצד תנורים, טוסטרים ומכונות אספרסו לוחטות. לקוח התלונן שהגשתי לו אספרסו ללא קרמה, אותה שכבת קצף סמיכה שמעידה על מנת אספרסו ראויה. הייתי גאה ביכולותיי כבריסטה, ולקחתי את ההאשמה כעלבון אישי. "הייתה קרמה", אמרתי בישירות של מי שעדיין אינה בקיאה בתרבות השירות הקנדית. "השארית את הכוס על הדלפק לכמה דקות בזמן שקראת עיתון, אז הקרמה התפוגגה". נטלתי את הכוס ורוקנתי את תכולתה בכיור.

אבא של סם התרומם מכיסאו וניגש אלינו. "תכיני ללקוח אספרסו חדש". "אני מכינה לו". לחצתי על הכפתור של מטחנת הקפה. "רק אמרתי שהייתה קרמה". "אני מצטער..." הלקוח החל לומר והסתכל אל האב כמבקש עזרה. "אין לך על מה להצטער". האב פשט את כף ידו מולי כמו שלט עצור והרים את קולו, "למה את מתווכחת עם הלקוח? הוא אמר שאין קרמה וזהו".

קפאתי באמצע פעולותיי. משום מה הכעס שטף אותי, עיוור אותי. פרמתי את הקשר בסינר שלבשתי והטלתי אותו על הדלפק, חטפתי את התיק שלי ויצאתי החוצה אל היום הבהיר. לא הספקתי להגיע אפילו עד סוף הרחוב לפני שהזעם התמוסס. התיישבתי על מדרגות של בניין סמוך ופרצתי בבכי. רציתי לחזור אל הביסטרו כאילו לא קרה דבר, אבל ידעתי שמאוחר מדי. מצאתי טלפון ציבורי והתקשרתי אליהם, אמרתי שאני מצטערת, שרציתי לוודא שהם בסדר. "אני יכולה לחזור ולסיים את המשמרת". "לא צריך", אמר האב. מנימת קולו ידעתי שהוא עדיין כועס.

למחרת התקשרתי לסם והתנצלתי שוב. לא ביקשתי את המשורה שלי בחזרה. רק רציתי להודות לו על כך שנתן לי את העבודה הראשונה שלי בקנדה. סם איחל לי בהצלחה. אחרי כמה חודשים הם מכרו את הביסטרו ופתחו מסעדה גדולה יותר על רחוב מיינ.

*

תמיד סברתי שאַתְּקל ברוס ביום מן הימים. אחרי ככלות הכול, ונקובר היא עיר קטנה. בהתחלה רציתי להאמין שהוא מצא עבודה טובה יותר במסעדה יוקרתית, כזאת עם מטבח רחבי־ידיים ומוצרי חשמל מבהיקים מפלדת אל־חלד. ובכל זאת, בכל פעם שחלפתי על פני הדאוונטאון איסטסייד חיפשתי אותו בפרצופיהם המחוספסים של יושבי השכונה, מקווה שלא אמצא אותו.

המשפחה ואני שמרנו על קשר. לפעמים הם באו לסעוד במסעדה שבה עבדתי בהמשך, לאחר שמערכת היחסים עם החבר שהביא אותי לקנדה הסתיימה, אבל אני נשארתי – הבדידות שפעם הכבידה עליי נמוגה סוף־סוף והזרות הפכה למשחררת, מסעירה. ערב אחד סם בא לבקר, וישבנו יחד בחדר העישון והעלינו זיכרונות. סיפרתי לו שאני עדיין רואה לפעמים את הבחורה מאיסט ונקובר ושהיא נראית טוב יותר, פחות מדוכדכת. ואז הוא אמר, "אַת לא תאמיני אַת מי ראיתי בשבוע שעבר. רוס".

"די!" אנתח רווחה נפלטה ממני. "איך הוא נראה?"

"לא טוב." סם נד בראשו. "חזר לסמים. הוא מסתובב בדאוונטאון איסטסייד." "חיפשתי אותו שם", אמרתי. "חשבתי עליו לא פעם במהלך השנים. אני לא יודעת למה. יש אנשים שפשוט נתקעים לך בראש ולא עוזבים".
סם אמר שגם הוא נתקל בטבח מאל סלבדור, אבל כבר לא ממש הקשבתי.

*

במשך זמן־מה חיפשתי את רוס בדבקות רבה יותר בכל פעם שעברתי על פני הדאוונטאון איסטסייד. סרקתי סמטאות, גינות ותורים שהתארכו מחוץ לחדרי הזרקה, עד שהחיפוש נראה לי טיפשי וחסר תוחלת, ופרצופו היטשטש בזיכרוני כמו תמונה דהויה. ואז, יום אחד כעבור כמה שבועות, הפסקתי לחפש.

יחזקאל רחמים (מדיין, קולומביה)

יפודה-קולומביה

Frecuencia Andina

כן, בְּנוֹיֵת הַזֹּאת מִמֶּשׁ,
מוֹל סֶפֶל מֵאֲצָה וְהָרִים,
הַנֶּפֶשׁ מִצְּלִיחָה לְדָאוֹת,
וְשׁוֹב נִצְרָפֶת לְשִׁירִים.

וְהַכֶּסֶף הַזֶּה – שֶׁלֶךְ,
וְהַסְּגִינְיָה שְׁשׁוּמֶרֶת
כְּמוֹ כֶּף שֶׁל אֲמָא מִשְׁגִּיחָה,
עוֹטָה עֲכָשׁוֹ צוּרָה אַחֲרֶת.

וְאִיזָה גֵל מִתְחִיל לְרַעַד,
לְרִטֹט בְּתֶדֶר כְּבֹר־מְכָר,
וְנִמְלִים שֶׁל שְׁפֶת הַסּוּד
יוֹצְאוֹת לְרִקְדָּה עַל הַנִּיר.

כן, בְּנוֹיֵת הַזֹּאת מִמֶּשׁ.
כן, בְּנוֹיֵת הַזֹּאת מִמֶּשׁ.

יפּוֹדָה-קוּלוּמבּיָה

כְּמַעַט-כְּמַעַט שְׁנַתְרַגְלִיתִי לְאֵינָה,
אֲבָל גְּלִיךָ עוֹד שׁוֹחִים בְּתוֹךְ עוֹרְקִי.
תִּרְאִי: אָדָם נִפְקָח כָּל בְּקָר וְהוֹלֵךְ
שׁוֹב מֵאַרְצוֹ לְעוֹד סִיבּוּב זְרִיחָה עִם קֵאִי.

אִם רַק אוֹרִיד קֶצֶת אֶת הָרֵאשׁ וְאֶתְעַלֵּם
מִהֶהָרִים בְּקֶצֶה הָאֵינְלַנְד הַקָּרִיבִי,
אִם רַק אֶסְכַּר לְחֹת לְכַדֵי אָדָם שְׁלָם
שֶׁהַגְּלִים שֶׁל Santa Marta מְעִירִים בִּי.

וּדְאִי נִחְשֶׁת: כְּפֹת רְגְלֵי עוֹד מְרַגֵּשׁוֹת,
אֲךָ לְרַגְעִים שְׁלָמִים הוּא לֹא מְצַלֵּחַ, הַשׁוֹט.
רְצִיתִי לְהִדְחִיק. רְצִיתִי לְהֶאֱמִין.

וּדְאִי נִחְשֶׁת: יֵשׁ רַק אוֹתִי לְהֶאֱשִׁים,
אֲנִי לוֹחֵשׁ מִמְרַחְקִים מְרַשְׁרָשִׁים,
אֶת מֵתֵּמְזֶגֶת בִּירֵק שֶׁל Medellín.

קְנוּאק

אֵיךְ כְּמַעַט הַתְּפַקְעָתִי כְּשֶׁהֲצַעֲתִי:
אִם תִּרְצֶה לְהִיּוֹת צְפָרְדַּע,
הַדְּבָר הַכִּי טוֹב בֵּינָתַיִם שֶׁתּוֹכֵל –
הַתְּמַסֵּר לְהִיּוֹתָךְ רֵאשֵׁן.

מִי בְּכָלֵל רוֹצֶה לְהִיּוֹת צְפָרְדַּע?
שְׂכַבְנוּ פַּעַם אַחֲרוֹנָה.
וּבְזָנֵב לֹמֵד לְמַחֵל
הַתְּכַנְסֵתִי בְּרֵאשֵׁן.

וְרַק אַחֲרֵי הַמּוֹן בְּצֶה,
לְפַתַּע – קְנוּאק.

מִי קְנוּאק? מַה קְנוּאק?
שֶׁתְּתִיצֵב אֶצְלִי
מִיָּד קְנוּאק!

עֶרֶב פְּרוּאנִי

חַיֵּי הָאַחֲרִים יוֹרִים תְּמִיּהוּת עַל הַדְּרָכִים,
מְלִים שְׁטוֹת בֵּין הָאֲזָנִים מִיָּמִין לְשְׂמָאל.
עוֹד שִׁיר נִנְשָׁף מִמְרַחֲקִים אֶל מְרַחְבֵי אַחִים
מְזוּג שִׁפְתַיִם שֶׁלְּמַדּוֹ לְשָׂרָק, אֶךְ לֹא לְשָׂאֵל.
וַיֵּשׁ הַדִּים שֶׁמְגִיעִים מִשָּׁם וּמִסְפָּרִים שֶׁ
יֵשׁ נִצְחוֹנוֹת קְטָנִים גַּם בְּכַנְיָעָה (זֶה מְשֻׁנָּה).
בְּעֶרֶב פְּרוּאנִי, עַל סְרוֹסָה וְסִבִּיצָה,
נוֹתֵר רַק לְדַבֵּר עִם הַנִּיר (שֶׁגַם עוֹנָה).
אֲנִי מִחְזִיק סִפְרוֹן בְּתִיק כְּמוֹ יְהוּדֵי נוֹדֵד,
אוֹסֵף תְּנוּפוֹת שֶׁל שְׂקָט. הוּא זוֹרֵה אֶת מְתַנּוֹתָיו.
מְלִים עוֹטוֹת כְּנַפִּים, אֶךְ אֵת מִי זֶה מְעוֹדֵד
בְּעֶרֶב הַדּוּאָה בֵּין צְעָרָיו לְקִדּוּתָיו?
רַק פֶּה וְשֵׁם, הַדִּים שֶׁמְפַלְיָגִים אֵלַי רוֹמְזִים שֶׁ
מִתֵּר לְהַתְנַחֵם מְעַט בְּלִימָה עַל סִבִּיצָה.

אימיגרנט בן-אימיגרנט

התכתבות וואטסאפ על מהגרים ועל גלויות

מצד אחד, ההגירה היא אקט אנוכי: אני – זו מכאן! מציל את עורי וממליץ גם לכם, הצילו את נפשותיכם! ומצד שני, יש כאן איזה רעיון עמום על קשר בין-דורי: אני מאחל לילדיי לגדול במקום שפוי יותר, או לכל הפחות – מופרע פחות.

:Arie Dubnov [6/2/2023 ,22:11]

שלום רב יוסף,
תודה על ההודעה. כן, אין שום בעיה לכתוב לי הודעות בוואטסאפ. איזו יוזמה נהדרת, להקדיש את המפגש האחרון של הסמסטר למעין מסיבת סיום קורס. כן, בהחלט: אני חושב שזוהר רעיון חביב ביותר, שכל אחד יביא שיר משלו או נעימה מוזיקלית המתקשרת לזיכרון ילדות. אין מתאים מזה לסיום קורס על ביוגרפיה ואוטוביוגרפיה בהיסטוריה. הרי למוזיקה יש משקל מכריע בעיצוב הנוף הנפשי של כה רבים מאיתנו! אני אברר עם מזכירת החוג איך נוכל לוודא שאפשר לחבר מחשב נייד למערכת השמע בכיתה ושהרמקולים עובדים וכדומה.
פרופ' דובנוב

:Arie Dubnov [6/2/2023 ,22:14]

נ"ב – רק בינינו: כמה נחמד לקבל הודעה שאינה קשורה לבקשת דחיית מועד ההגשה של עבודת הסיום, תירוצי הכלב-אכל-לי-את-השיעורים (מוקי המסכן בלע את כל המחשב הנייד או רק את ההארד דיסק?), סבתא חולה (שוב?) וכיוצא באלה...

:Arie Dubnov [6/2/2023 ,22:20]

ודא שאין לי התנגדות לקרוא לך יוסי. יוסף זה אמנם שם תנ"כי אבל זה נשמע כה פורמלי...! פשוט כך שמך צץ לי בהודעה בוואטסאפ: Joseph.

אגב: אני גם סקורן לדעת איך אתה חושב לחבר את התרגיל המקורי הזה לעבודת הסמינר שאתה מכין לסיום הקורס על י.ח. ברנר. נושא נהדר. האם אתה באמת חושב שיש לחפש ברומן 'בחורף' ומכאן ומכאן רמזים אוטוביוגרפיים?

:Arie Dubnov [6/2/2023, 22:21]

אל דאגה, ודאי שאני זוכר שאתה "שומע חופשי" שאינו רשום לקורס ואינך זקוק לנ"זים ולציון. אני רק מנסה לחשוב איך חשבת לקשר בין הדברים. מזלך, דרך אגב, שיש לך עבודה אמיתית. לימוד ועיון הם דבר נפלא, אך לא הייתי ממליץ לאף אדם שעניו בראשו לבחור בקריירה אקדמית בימינו.

:Arie Dubnov [6/4/2023, 14:45]

יוסי – עדכון רזי: יש אור ירוק! עשיתי את הברורים הנחוצים ואין שום בעיה – אנו יכולים להתקדם לפי התוכנית שהצעת לסיום הקורס. יופי של יוזמה! אין דבר המעיד טוב יותר על אדם מאשר האומנות שמדברת אל ליבו.

אגב, אתה מכיר את הפודקסט Person Place Thing? זו תוכנית ראיונות עם יוצרים וכותבים המבוססת על רעיון פשוט: במקום שאנשים ידברו על עצמם ישירות, מבקשים מהם לספר בפירוט על אדם אחר, או מקום, או חפץ כלשהו, שאכפת להם ממנו או שמעורר בהם מחשבות וזיכרונות. זה נשמע פשוט אבל מדהים להקשיב לראיונות הללו ולראות איזה אפקט יש ל-prompt כזה: כשהמראיינים מדברים על דבר אחר שחשוב להם הם צוללים צלילות עומק שכאלה, כאילו היו לפחות מרסל פרוסט שזה עתה אכל עוגיית מדלן. בקיצור: מדברים קטנים ואפילו בנליים לכאורה יוצאים סיפורים מפתיעים.

:Arie Dubnov [6/15/2023, 19:02]

תודה שוב על שארגנת כזה אירוע מחמם לב לכבוד סיום הקורס. חזרתי הביתה סמוק לחיים וסיפרתי לזוגתי בהתלהבות על האופן בו נפרדתי מתלמידיי. אכן, לא התאכזבתי. זו הייתה גם הזדמנות נהדרת ללמוד משהו עמוק יותר על מי שלמדו אצלי סמסטר שלם. זה היה רעיון לא פחות ממבריק להשמיע את השיר 'על גדות הוולגה' ולקשר את זה למחקר שלך על ברנר. הכרתי את הביצוע של ליאור ייני שהשמעת, אבל לא ידעתי שזה היה שיר החביב על בני תנועת הנוער בנק"י של המפלגה הקומוניסטית בארץ (אם כי זה בהחלט הגיוני). אבל בעיקר היה מעניין לשמוע שחיפשת אותו כדי להבין את הסצנה הנהדרת היא מהרומן 'בחורף' שבה ברנר מתאר את החברים יושבים ומשוררים במקלה את השיר הזה, ואל מולם החבר ה"ציוניסטי" מרעים בקולו ושר: "עוֹ-עוֹד לֹא אֶבְדָּה תִקְרָתִי-נו... הִי-תִקְוָה הַנּוֹ-שְׁנָה".

סצנה נהדרת. "ואולם בביתו של דוידובסקי היה כל אחד ואחד מתחיל לשיר לבדו במין דממה דקה והיה שר ביותר על רגשי-הלב וכליון-הנפש". והסיום המלנכולי של הסצנה: "– חסרי קול אנחנו..."

– שירים חדשים איך, ובישנים כבר קצה הנפש...

– איך יהיו שירים חדשים, אם הצפרים ישנות?..

– שירים חדשים... כן... שירים חדשים...
דומיה ממושכה."

ברנר בהחלט הבין לנפשם של המהגרים היהודים מרוסיה!
ואפרופו מהגרים, כפי שאולי ידוע לך, אני רק מרצה אורח, ובסוף הסמסטר הזה אארוז
את מיטלטליי ואחזור אל מעבר לים, ללמד באוניברסיטה בארצות הברית שהסכימה משום
מה לתת לי תקן. הערב שארגנת, עם ה"פלייליסט" הנפלא הזה, יהיה מזכרת של ממש
שאקח איתי במזוודה הווירטואלית אל מעבר לים, אז – תודה!

:Arie Dubnov [6/15/2023, 22:02]

בוודאי, יוסי, אין לי בעיה להסביר קצת יותר על המנגינה הלא-קונבנציונלית שבחרתי
אני, הוולס 'על גבעות מנצ'וריה'. כן, גם אני בחרתי במנגינה רוסית מאוד.
אז ראשית, הקואורדינטות ההיסטוריות: כפי שתוכל לקרוא בוויקיפדיה (הערך בעברית
חלקי ולא מדויק), הלחן נכתב בידי איליה שטרוב שצפה מקרוב בקרב מוקדן, אחת התבוסות
הקשות של צבא רוסיה במלחמת רוסיה-יפן (כן, כן: אותה מלחמה שבה טרומפלדור
איבד את היד). לפי אחת הגרסאות לסיפור, שאיני יודע עד כמה היא אמינה, שטרוב
השתתף בקרב בתור "קאפלמייסטר", כלומר, מפקד התזמורת הצבאית שהתקדמה יחד
עם חטיבת חיל הרגלים שהושלכה לקרב. הכוחות היפניים כיתרו את הרוסים שהתחפרו
בתוך שוחות וכתשו אותם בסדרת התקפות ללא הרף. באחד הרגעים הקריטיים, לאחר
שמרבית התחמושת כבר אזלה, קיבל שטרוב מן הקולונל שפיקד על הגדוד את הפקודה:
"הדגל והתזמורת – קדימה!.." והוא ושאר הנגנים התרוממו אל מעבר לשוחות ויצאו
בצעדת טור של מוות היישר אל עבר הכוחות היפנים. הרעיון היה שהתזמורת תצעד
לפני הכוחות ותשלהב את שאר החיילים שיסתערו בעקבות הנגנים עם רובים מכודנים
אך ללא כדורים. מהסיפורים ששמעתי לא הבנתי עד הסוף אם זה הצליח או שזה היה
כישלון חרוץ. לפי הגרסאות האופטימיות, בזכות הנגינה הגדוד הצליח לפרוץ את הכיתור
היפני. לפי הגרסאות הפסימיות, ההסתערות המוזיקלית הסתיימה במרחץ דמים שהוביל
למות מרבית חיילי הגדוד ומפקדם, כולל התזמורת, שחוסלה כולה למעט שבעה נגנים
ששרדו ועוטרו בצלבי גיאורגי הקדוש, עיטור העוז הרוסי.

אם אני מסיר לרגע את כובע המרצה להיסטוריה, הרי שבחרתי בנעימה בגלל זיכרונות
מבית אבא. הם הציפו אותי בזמן האחרון. כפי שאולי ניחשת, אף שאני יליד הארץ, הוריי
עלו מבריה"מ לשעבר. זה סיפור ארוך שלא אלאה אותך בו (אבי קיבל חינוך של "הומו
סובייטיקוס" קלאסי, ואילו אמי, ילידת לבוב [למברג], איבדה את כל משפחתה בשואה,
וניצלה בזכות מטפלת פולנייה שגידלה אותה תחת זהות בדויה, בזכות מסמכים שנלקחו
מילדה פולנייה אחרת שמתה במלחמה). כך שאת המנגינה הזו שמעתי בתור ילד, באחד
מעשרות התקליטים שנגררו לארץ מן העולם הישן. אני והפטיפון היינו חברים טובים.
בתור ילד לא הכרתי כמובן את הסיפור המזווע שמסתתר מאחורי המנגינה הענוגה
הזו. איזו בריחה אסתטית מן העולם האכזר! אבי ז"ל, שהיה סנטימנטליסט רוסי,
אהב את השיר גם הוא. רק כעבור שנים הבנתי שלאותה מנגינה הצמידו מילים,
והשיר הרוסי שנוצר הפך לשיר זיכרון לחיילים שנפלו בקרבות במלחמות הבאות,

כולל במלחמת העולם השנייה. דינמיקות תרבותיות דומות ודאי מופרות לך מתרבות השכול הישראלית.

אז הנה לך שלשלת הדורות: סבי ז"ל, שעל שמו אני קרוי (אריה = לב), נלחם במלחמת העולם השנייה ונפצע קשה כשפגז גרמני נחת באמצע בית חולים השדה שעליו פיקד. הוא שרד במלחמה ונשאר אחר כך עם בטן מלאה ברסיסים. הוא נפטר זמן רב לפני שנולדתי. עבור אבי, המוזיקה הרוסית כל כך הזאת הייתה תזכורת לאב שמת ולא רץ שבחר לעקור ממנה ולנדוד מזרחה, בגיל +40. והנה, שנים אחר כך, לאחר שגיליתי גם אני מארצי בגיל מבוגר, אותה מנגינה מזכירה לי את אבי שלי. פיסת היסטוריה... "ההיסטוריה" בה"א הידיעה מתערבבת ב-"kleine Geschichte", ההיסטוריה המשפחתית הקטנה, וצובעת זיכרונות אישיים ואוטוביוגרפיה. לך תפריד!

אגב, בשלב זה כבר אפשר לשבור "דיסטנס". הרגש חופשי לקרוא לי אריק. אריק

Arie Dubnov [6/20/2023, 16:50]

שלום יוסי,

אני שמח שהפגישה שלנו בבית הקפה עזרה לך לחדד את מחשבותיך. (הקפה היה משובח, אגב! לא מוצא כזה בקלות באמריקה!)

עכשיו, לאחר שהסברת לי לאן אתה רוצה לקחת את העבודה, הדברים ברורים לי יותר. גם היה לי מעניין לשמוע ממך על ההיסטוריה המשפחתית שלך. כולנו מהגרים, כך או כך....

ואל דאגה: אף שמשטודנטים "רגילים" אני מצפה לעבודה עם אפרטוס אקדמי מסורבל של הערות שוליים, רשימה ביבליוגרפית וכו', אין לי כל התנגדות לכך שאת עבודתך תכתוב במתכונת של מעין "מסה". כולם מזכירים את השורש הצרפתי של המילה Essai, ניסיון, אבל בעברית הדמיון במצלול שבין "מסה" ל"מסע" הוא נהדר, לא?

Arie Dubnov [6/20/2023, 16:52]

ואם במסות עסקינן, הזכר לי לשלוח לך הפניה למאמר מרתק הטוען כי ברנר ינק מהמסורת הרוסית של כתיבת מסות, זו המאפשרת להגג על בעיות החיים והיצירה באופן "לא ממושמע". האם זהו שיקוף של מצבו הנפשי של המהגר חסר השורשים? החוקרת סבורה כי ככל שברנר הפך ציוני יותר, כך גם התרחק מסוג כזה של כתיבה. תזה מעניינת!

כך או כך, באמת מעניין שהיה עידן קדום שאליו ברנר השתייך ושבנו סופרים עבריים, כולם מהגרים בצורה זו או אחרת, נמשכו לסוג כזה של כתיבה. אני לא חושב על הדרשות הדידקטיות-פוליטיות של אחד העם, אלא על יוצרים שנשחחם כמו אליעזר שטיינמן, דוד פרישמן – יוצרים מהדור והליגה היא. הם כתבו גם בכתבי עת בעברית, שעל פי רוב ראו אור בערים אירופיות. יש במסות הללו רגעי קסם לא מעטים וגם ניצוצות של יופי: המסאי שמערבב בין חיים לאומנות, וגם כשהוא מבקר ספרות, או מספר על חוויותיו מביקור במקום זה או אחר, הוא מגשש אחר דרך לשוחח עם הקורא ולא להטיף לו מוסר, להתבונן יחד.

זה היה מלא חן, אבל זה נעלם. אולי דבק במסות האלה טעם של מעודנות פיוטית ובורגנית מדי, סוג של מתק שפתיים שלא התאים לחברת חלוצים-לוחמים-מתיישרים? לא חקרתי את הנושא לעומק, אבל נראה לי שאין זה פלא שמי שחוזרים אל המסה ולוקחים אותה ברצינות הם "פולנים" כמו יורם ברונבסקי ודן צלקה, שהולכים לשם כי דבר-מה בישראליות הפך מבחינתם לקרתני וצר-אופקים, כי הם לא מתביישים לומר שהם רוצים לצאת למסע, להיפתח לעולם רחב ולקלוט ולאגור רשמים, וליהנות מחברתן של יצירות מופת ספרותיות שהגיעו אלינו מתרבויות אחרות, ולא רק לנפנף באצבע נו נו! המסה כניסיון להתגבר על תוגת הישראליות...

:Arie Dubnov [6/27/2023, 23:48]

היי יוסי,

קראתי את טיוטת המסה ששלחת לי במייל. אני עונה בקצרה ודרך הפלטפורמה הזו ולא במייל כי האריוזות לקראת הנסיעה בעיצומן וכך מהר יותר.

מאוד אהבתי את הניתוח שהצעת ל"דמות האב" שמסתרת ברומן של ברנר, וב"דיאלוג" (הפנימי? הסמוי?) שבן לפידות, הגיבור של ברנר, מנהל עם אביו שלוועג לו שהוא לא "גבר". יפה! רצתי מייד לבדוק את הטקסט (הזמין ברשת הודות לפרויקט בן-יהודה!). שים לב איך האידיאולוגיה של תנועת העבודה נכנסת לשם, עם ההבטחה שעבודת אדמה תציל את הגיבור מהגלותיות האירופית שלו. חפש את הקטע הבא (ראה צילום מסך):

"אין דבר, אם אהיה עובד במעדר, יקבלו אצלי כל החיים צורה אחרת, ואז אוכל גם לכתוב יותר טוב, לכתוב דברים רעננים, בריאים. עד מתי אסתפק בפיליטונים, בקטעים? צריך שתכתוב דבר הגון. הוא היה רוצה לראותני בכך. נעים היה לו לראותני בכך. הוא, לפידות, מחכה לאיזה דבר הגון משלי, בלי חולניות, בלי דיקאדנס. מדוע אצל אומות-העולם נוצרות יצירות גדולות? התרופה היחידה היא – העבודה. זו תצילני משממון נפשי, ואז אוכל גם ליצור".

אינך הראשון שמחפש ממד אדיפלי בכתבי ברנר. נהוג לומר, כמעט קלישאה, שאבות זקנים מייצגים את העם היהודי החלש והמתועב, בניגוד ל"דור הבנים" רב-הכוח שתיעב אותם. אבל בקטע הזה ברנר מסרב לדיכוטומיה הפשטנית הזו! שים לב לרגשי הנחיתות של הבן ביחס לאב. הוא לא מצליח ליצור, ממש מסורס בידי האב, והוא תופס כדקדנטי את עצמו, ולא את הדור שקדם לו. הוא מרגיש שאינו מצליח ליצור, ובהשאלה אולי – גם לא מצליח לבנות בית?

מרגריט דיראס כתבה היכנשהו שגברים מסוגלים לבנות מבנים, אך רק נשים מסוגלות להקים בית. אני לא יודע אם זה פמיניזם או בעצם ביקורת המכניסה דרך הדלת האחורית סוג של חלוקת עבודה פטריארכלית ישנה – הגבר אחראי ל"חויץ" והאישה אחראית ל"ספירה הפנימית".

:Arie Dubnov [6/28/2023, 09:52]

כן, אתה צודק: אפשר לקרוא את הסצנה הזו מברנר בכמה וכמה אופנים. ואולי יש שם גם משבר אמצע החיים? אני לא פסיכולוג, אבל דומני שניתן לאתר די

בקלות סימנים ראשונים המעידים על תחילתה של חרדה שמאפיינת גברים בשלב כזה של החיים. זה הרגע שבו אתה מתבונן פנימה ובוחר את חייך ומגלה חומות בצורות במקום שדה נרחב של אפשרויות הפתוח לפניך. זה סוג של חנק. אתה חולם על חלון שייפתח החוצה, על מרחבים, אך מתעורר משינה כמי שנשטף לחוף, ומבין לראשונה שמצבך – כלכלית, חברתית, אינטלקטואלית, וכמובן גם גופנית – כבר לא יכול להשתנות בקלות, ושאת הנעשה אין להשיב. To desire something is to lose it.

:Arie Dubnov [6/28/2023, 10:02]

הביקורת על תנועת העבודה לדורותיה היא במקומה: לאומיות של קהילת אדמה, שיח של "כיבוש האדמה" ויצירת גבריות מסוקסת לא מצליחה להבין כיצד היא הוסיפה שמן למדורת הסכסוך. אני איתך בעניין הזה. שלא לדבר על כך שמבחינה סוציולוגית מה שקיבלנו זה איזה חיקוי חיוור ישראלי לברהמינים של בוסטון או אלה שאבותיהם "עלו" לאמריקה במייפלאואר והם מנפנים בזכות אבות וחוסמים את הבאים אחריהם – אפשר להגיד זאת בפה מלא גם בלי להסכים עם נאומים נוטפי שנאה המתנגחים ב"ישראל הראשונה".

אך בה בעת, אני קורא את חדשות הבוקר וחרד לנוכח מה שאני רואה בארץ בימים אלה: נסיקתו של שיח גזעני של קהילת דם העולה על קהילת האדמה המושרשת. האֶתְנו־לאומיות הזו בהחלט תרמה לכך שאני את המזוודות ארזתי.

:Arie Dubnov [6/28/2023, 10:08]

חליה, לא התכוונתי להעליב או לפסול במחי יד קהילה שלמה. אני מקווה שנצליח לשוחח על כך בניחותא. שלא תבין אותי לא נכון. אמריקה אינה מולדת חלופית. זו ארץ הגירה ומהגרים. מצד אחד, ההגירה היא אקט אנוכי לעילא ולעילא: אני – זו מכאן! מציל את עורי וממליץ גם לכם, הצילו את נפשותיכם! ומצד שני, יש כאן איזה רעיון עמום על קשר בין-דורי: אני מאחל לילדיי לגדול במקום שפוי יותר, או לכל הפחות – מופרע פחות.

:Arie Dubnov [6/28/2023, 10:11]

תראה, להגיד שאני "מרגיש בבית" בקרב יהודי אמריקה זה יהיה שקר. אני גם לא "מרגיש בבית" בקרב מרבית הקולגות שהם אנשי "מדעי היהדות" באמריקה. הם מעוניינים בישראלי כאיש הסברה, וגרוע מכך: כמי שייתן תשובה ציונית "הולמת" למרצה ללימודי מזה"ת שמספר לתלמידיו שישראל היא מדינת אפרטהייד. זה מצב בלתי אפשרי. אתה רוצה להיות "חוקר" אך מושלך אל בין הפטיש לסדן. שכן, ברגע שאתה מסתייג ממדיניות ישראל בצורה בוטה מדי אתה מואשם בהיעדר "אהבת ישראל" אם לא "אוטו-אנטישמיות". בסופו של יום, הגלות לא גואלת אותך מניכור ובדידות. היא מחדדת זאת. אבל יש בה מרחבים אדירים, ויש בה יותר אוניברסיטאות שמציעות יותר תעסוקה גם למי שאינו "מקושר", ובקיצור: יותר מרחב נשימה.

:Arie Dubnov [6/29/2023 ,16:54]

אכן, אתה צודק! זוכר שדיברנו על כך שכשברנר היה בלונדון נראה שהוא היה הבודד שבאדם, ואף שבאותה שעה הסתובבו בעיר סופרים ויוצרים מרתקים, אין שום עדות לכך שהוא ניסה להיפגש איתם? הוא לא היה סתם מהגר שם, אלא גולה של ממש.

מה הדבר מזכיר לי, לצורך השוואה-הנגדה? לפני כשנה פלוס נפל לידיי ספר העוסק בוולדימיר נבוקוב באמריקה. הסופר הרוסי האליטיסט והגאון הזה "התגלגל" לארץ הרחוקה ששם מעבר לאטלנטי ל-20 שנה, מ-1940 עד 1960, ולמעשה הייתה זו גלותו השנייה (כבן אצילים הוא ברח מרוסיה לגרמניה זמן קצר אחרי מהפכת 1917), ואמריקה הצילה אותו (ואת אשתו היהודייה) מהמלחמה שפקדה את אירופה. הביוגרף האמריקני שחיבר את הספר סיפר איך במהלך השנים שבהן ולדימיר ולדימירוביץ' לימד בקורנל כדי להחזיק את הראש מעל המים מבחינה כלכלית וכתב את 'לוליטה', הוא נהג לצאת לנסיעות ארוכות כדי לאסוף את הפרפרים שכה אהב. במהלך הנסיעות הללו הוא התחיל ללמוד לאהוב את הנוף האמריקני, שבו מצא, בזכות חדות ראייתו של הנווד, יופי שהמקומיים כבר היו עיוורים לו. היכנשהו שם בתחילת שנות ה-50 קרה הלא-יאימן: המהגר הרוסי הלבן, שסוף-סוף שלט באנגלית על בוריה, הרשה לעצמו לעבוד צעד נוסף ולהתחיל לעסוק באמריקה בסיפוריו.

אני חושב שעבור יוצרים זהו רגע קריטי. האם אני מכיר את שמות הציפורים והפרחים שבארץ החדשה?

יש ללאה גולדברג הנהדרת, עוד מהגרת, שיר לירי נוקב בו היא מעזה לדבר על הנכבה בלי להזכירה בשם. היא משוטטת בחורבות כפר פלסטיני ולפתע רואה: "על פני אחת הגבעות / מתעופפת ציפור כתומה / שאינני יודעת את שמה. / אבל עצי הזית מכירים אותה".

אני בהחלט לא לאה גולדברג ולא נבוקוב. אני עדיין לומד את הנוף האמריקני. שליטת בשפה היא מצוינת, ככל שמדובר בעגה אקדמית. הרצאות אני יכול לשאת בקלות. אבל אני מצליח לזהות רק כחצי תריסר ציפורים בשמן, ואני בספק אם אוכל לתאר בשפה האנליטית הזו גם רגש. ומהעברית, קיבינימט, אני כה מפחד להינתק! אני זוכר לה חסד נעוריי.

:Arie Dubnov [6/29/2023 ,17:15]

אתה איש נדיב. אתה קורא לזה הגיגי?! להג ושטף אסוציאטיבי לכל היותר. בכל אופן אני שמח שאתה הנהג לקרוא את המחשבות הלא-אפיויות שלי. אני מצטער שאני מפיל אותן עליך כך!

מה שאתה מספר על קיבוץ יסעור הוא מרתק, וגם קצת מצמרר. לא ידעתי שהוא נבנה על אדמות הכפר אל-בירוה שבו נולד המשורר מחמוד דרוויש. כפי שאתה ודאי יודע, כל האזור הזה שממזרח לעכו היה אמור בכלל להיכלל בשטחי המדינה הערבית על-פי הצעת החלוקה. האחד מוצא נחלה, והשני הופך לפליט. כיצד אפשר לשבור את משחק סכום האפס הזה??

לשאלתך, לא חקרתי את הנושא, כך שאיני יודע מדוע מייסדי הקיבוץ בחרו בשם

של ציפור – "יסעור" – לנקודת ההתיישבות החדשה, אבל האינסטינקטים שלך נכונים בהחלט: העוף הגדול שלהב והסעיר (pardon the pun) את דמיונם של המהפכנים הרוסים שראו בו סמל של מהפכה (סערה). יש למקסים גורקי שיר מפורסם על כך, שאף גרם לכך שהוא נעצר בידי שלטונות הצאר בעוון הסתה מהפכנית.

:Arie Dubnov [6/29/2023, 17:18]

אני מסכים איתך: אנו צריכים להרחיב את הדיבור על הנעימות הרוסיות שחלחלו לתוך התרבות העברית והציונית. הדור הישן נשם תרבות רוסיה (הזכרנו את גולדברג אז ע"ע למשל 'ילקוט שירת רוסיה' שהיא עמלה עליו יחד עם שלונסקי למשל). אני מבוגר ממך, ועוד זוכר הופעות של להקת הגבעתרון, לא פחות, שהגיעו לזמר באוזני עובדי בית החולים 'העמק' בעפולה, שבו עבד אבי. הוא בהחלט התמוגג, כי 90% מהמנגינות היו מוכרות לו. גם התלבושות המצחיקות, מעין תלבושות חג שבועות, כמו נלקחו מחגיגת קציר בקולחוז...

:Arie Dubnov [6/29/2023, 17:22]

הו, נורא מצחיק הביצוע הזה של הגבעתרון לשיר 'העגורים'! תודה על השיתוף! כמוסת נוסטלגיה. ברור שאת המנגינה הם "גנבו" מאיזה מלחין רוסי, אבל המילים הן תוספת עברית מקומית...

תקשיב, אני לא יודע אם התכוונת לזה או לא, ואני בהחלט לא חוקר ספרות, אך האם חשבת מה עומד מאחורי שורת הסיום בשיר הזה? "העגורים שבים, חוזרים הם עם חלוף הקור / אנחנו, אם נצא – כבר לא נחזור".

המתיישב הציוני, שכל היום צועק "להשתרש, להשתרש!" לפתע מפנה מבטו מעלה אל העגורים, הציפור הרוסית בה"א הידיעה (שממלאת גם היא תפקיד כה חשוב בתרבות השכול הרוסית אחרי מלחמת העולם השנייה!), ציפור עם גוף מוזר וקול מוזר שיכולה להרחיק נדוד, ולפתע מתגנב לפה מסר חתרני: הפויגל מזכיר לאנשי העמק שיש דבר-מה מלאכותי, אולי אפילו קצת אלים, בדרישה למסמר את עצמך לקרקע, להשתרש ולעולם לא לנדוד...

ועכשיו רוץ עם רסיס המחשבה האימפרסיוניסטי הזה וקרא את משפט הסיום של הרומן 'שכול וכישלון' של ברנר: "בקרוב נסע ונלך, במהרה נסע ונלך". האם יוסף חיים, הסופר העברי הדגול, בעצם כופר בקודש הקודשים הציוני ומסרב ל"צומוד"?

:Arie Dubnov [7/7/2023, 15:07]

סליחה על העיכוב במענה, יוסי. אני ברכבת (הממוזגת, תודה לאל!) בדרכי לשדה התעופה. הימים האחרונים הוקדשו לקיפולים ולאריזות.

ובאשר לשאלתך, לא ולא: כל זה לא נלמד מהמרצים שלי באוניברסיטה. מורי בירושלים היו יקים ברובם, והחוג להיסטוריה לא הציע קורסים של ממש על היסטוריה צרפתית, בריטית, איטלקית, רוסית, שלא לדבר על המרחב החוץ-אירופי

ו"הדרום הגלובלי". אפילו לא קולוניאליזם אירופי. רק גרמניה, גרמניה, ושוב גרמניה. הבדיחה הקבועה הייתה שסמינר בהיסטוריה השוואתית בירושלים מוקדש להשוואה בין רפובליקת ויימאר לרייך השלישי. רחבי-האופקים הרחיקו נדוד והעזו לדבר על Deutscher Sprachraum שכלל גם את וינה ופראג. עד כדי כך! למדתי המון, אבל את "עצמי" לא יכולתי למצוא שם.

דור ה'יקים הזה מסתלק, והדור הבא של החוקרים הוא תוצר של תרבות קרתנית וסגורה, שבה בעת סופגת איזה "פרופסיונליזם" אקדמי עם השפעות אמריקניות חדשות, שמעודד התמחות בתחום צר ובו ללמדנות מהסוג הישן. הודות למענקי מחקר המגיעים מגרמניה (שנדעו בכינוי guilt Gelt) הספינה הרעועה הקרויה "מדעי הרוח" בישראל מצליחה איכשהו לצוף על פני המים, אבל הבעיות שדיברתי עליהן עדיין איתנו. גם כיום, כשאנו מנסים להבין מה קרה "לנו" הישראלים, כל ההשוואות הן שוב ושוב לגרמניה בשנות השלושים. איזו קלישאה! לא נמאס? זאת תעודת עניות מבחינת, עדות לצרות האופקים שלנו.

רץ לעבור סקיריטי. אכתוב שוב עוד מעט.

:Arie Dubnov [7/7/2023, 17:39]

כן, אפשר לומר שלמדתי את זה "מהבית". אך יותר נכון: מניסיון להבין מה לא מספרים בבית ומאיפה הגעתי. הוריי היו מאוד ציוניים (למה היית מצפה ממי שהמתינו שנים ארוכות שייתנו להם אשרות יציאה?) וגם מהגרים עסוקים מאוד. זיכרונות הילדות שלי מאבי הם של חלוק לבן של רופא היוצא מן הבית לעוד משמרת ארוכה בבית החולים. עבודה, עבודה ועוד עבודה.

שתבין, בכל הקלחת הזו לא היה חשוב ללמד את הילד ה"צבר" רוסית, אלא לגרום לכך שהוא יהיה הכי ישראלי שאפשר. אני זוכר שמדי פעם היו מגיעים אורחים, גם הם מהגרים מרוסיה. הם צבטו בלחיים, תמחו איך ייתכן שאני לא מתענג על הבורשט ובשילוב של מחמאה ועקיצה התענגו על הרי"ש הישראלית והמאוד לא רוסית שלי.

כך שתפקידי בכוח היה ברור: בן של מהגרים צריך להיות עמוד האש שלפני המחנה. עליו לפרש להורים את דרכיה ומנהגיה של הארץ החדשה. עליו להסביר מה עושים בבית-הספר. כיצד יש לומר כך או אחרת. נתקעתי עם רוסית של ילד בן 4 בערך: "קשור את השרוכים", "סיים את האוכל מהצלחת". לא בדיוק קראנו טורגנייב ודוסטויבסקי.

:Arie Dubnov [6/20/2023, 17:41]

(סליחה, הבורדינג לטיסה התחיל, אז אולי שיחתנו תיקטע בקרוב).

כשהעלייה הרוסית של שנות התשעים שטפה את הארץ ולפתע שמעו המון רוסית ברחובות, נוכחתי לדעת שגם לא דיברנו כמו ש"רוסים" (סל אליו זרקו אוקראינים, קזחים, ביילורוסים, מה לא...) מדברים. מבנה המשפט: גידוף עסיסי ואחריו שם עצם, ומשם קללה ואחריה פועל, ולסיום שם בסלנג של איברים מוצנעים בגוף. שפה שגרמה לאימא שלי להחליף צבעים ולאבא שלי לחייך...

אנו ממריאים בקרוב, יש לי עוד כמה דקות אחרונות לפני שאני מעביר את המכשיר

ל-airplane mode. אני עדיין מתרגש כמו ילד לפעמים כשאני מתבונן בציפורי המתכת האדירות הללו שלוקחות אנשים מקצה אחד של העולם לקצהו. א-פויגל מברזל!

:Arie Dubnov [6/20/2023 ,17:44]

לקח לי הרבה זמן להשתחרר מהתפקיד הזה שהוטל עליי, להיות ה"ישראלי". אני זוכר סטודנטית באוניברסיטה, יוצאת ברית-המועצות, שנעלבה ממני עמוקות אחרי ששפטתי עבודה אקדמית שלה לחומרה בגלל איכות כתיבה ירודה. היא קלטה את ה"רוסיות" שהסתרתי, את רצוני להיות קדוש יותר מהאפיפיור, המרצה המקפיד על ה"עברית" אך לא עוזר לה או מתחשב בקשייה. היא השאירה לי מכתב בתא הדואר של המתרגלים בחוג בסוף הסמסטר. לא העזתי לענות לה, וזה רודף אותי עד היום. היא קלטה שאני גם "אימיגרנט" שמפחד שאחרים יגלו זאת. האינסטינקטים שלה היו נכונים. יאללה, הדיילת נועצת בי מבטים. חייב לכבות את המכשיר. יום אחד אצטרך לכתוב על כך מסה בעצמי.

חורז העברית האחרון

חורז העברית האחרון

כָּאן, בְּקֶצֶה הָאָגָם,
בְּמִשׁוֹר הָאֵינְסוֹף,
בְּתוֹךְ קָרוֹן, חֵי חוֹרוֹ
הָעֵבְרִית הָאֲחֵרוֹן.

כְּרִי עֵשֶׁב לְלֹא תִכְלִית,
וְנִהַר חֶסֶד זְכָרוֹן.
שְׁהִי בְּמְרוֹמִים: כָּאן חֵי
חוֹרוֹ הָעֵבְרִית הָאֲחֵרוֹן.

עַל מְדַרְכוֹת הָעִיר: לְהַקוֹת אָדָם.
אָנוּ עַל חוּט: מְשַׁסֵּף גָּרוֹן,
לֹא נְעִים לְהַגִּיד, אֲבָל fact:
אֲנִי נוֹתֵרֵתִי אֲחֵרוֹן.

התפרקות

התִּפְרָקוֹת וְחוּט זָהָב,
התִּפְרָקוֹת וְחוּט.

תְּנוּעָה לְלֹא מַחּוּל,
מַחּוּל וְחוּט.

אֲשֶׁה שְׁחֻרָה, שְׁנִיָּה
מְזַנְחוֹת, גּוֹפָה סְחוּט,

מִתְפֹּרְרוֹת צְרָה צְרָה,
וְשׁוּב – אָזוּ שְׁחוּט.

זֹאת לֹא שִׁירָה.
זֹאת נְכוּת.

מְלִים לְחוּד
וְאוֹתִיּוֹת לְחוּד.

בְּמַרְחֵבִי הֶרְחוּק,
רְחוּק.

עִכְשָׁו –
התִּפְרָקוֹת.

בֵּין דְּפָנוֹת הָעֵץ
וּמִסְלוֹת הַפְּלָדָה

מִחֻלָּה
נוֹלְדָה.

אֵין כָּאֵן הֵד,
יֵשׁ פֹּה רַק

מְלֻמּוּלֵי
יְנֻקּוֹת.

מְסֻלָּה, חֲלוּדָה.
הַעֲבָרִית חוֹלָה. יְלָדָה.

עֲבָרִית
הַסְכִּיזוּפְרָנִית,

עֲבָרִית
הַמְכֻלָּאָה,

עֲבָרִית
הַמְגָרָה.

אָוִיר, אָוִיר
אָנִי

מִתְחַנֵּן
לְרַחוּק.

אוֹתִיּוֹת
לְחוּד,

לְכוּד
לְחוּד.

אָחוֹת חוֹלָה, אָחוֹת
אָוֹז בְּכֻלּוֹב

צָרִיךְ לְשַׁחֵט.

*

כְּשֶׁאֶפְשֶׁר יַחַד, יָד יַחַד,
בְּאֵין הָרִים.

אִם אֶפְשֶׁר יָד, אֲזוּ יָד טוֹב,
כִּי אֵין כָּאן גְּבֻעוֹת.

וְאִם, הַלּוֹאֵי אֶהְבֶּה.
וְחוּט זָהָב.

אֵין כָּאן מְעֻרוֹת,
אֵין מַחְלוֹת,

אֵין מִי שְׂיֵאָהֵב.
אֶף לֹא סְדָקִים בְּסֻלְעַ.

כֹּה,
אִם נִגְזַר עָלַי אִם עֲרִירִית,

עֲדִיף
בְּעִבְרִית.

מפתח השמות

חמש שנים עברו מאז הלכה לעולמה פרופסור נעמי קפלן-לוונטל (1938-2018), מייסדת חקר הספרות היהודית המשווה בצפון אמריקה ומהחוקרות המרכזיות של הספרות העברית במאה העשרים. ספריה ומאמריה הרבים של קפלן-לוונטל הניחו את היסודות לראייה הסינופטית הרחבה של הספרות היהודית המודרנית. בתקופה הארוכה שבה הרצתה באוניברסיטת שיקגו העמידה תלמידים רבים, שהוסיפו ופיתחו את תובנותיה המעמיקות.

בשנותיה האחרונות התמקדה בשירה העברית באמריקה, ובייחוד בשירתו האקספרסיבית של בנימין זומר, מחשובי המשוררים העבריים בארצות הברית. קפלן-לוונטל גאלה את זומר מתהום הנשייה, פרסמה מהדורה חדשה של כל שיריו, וכתבה – בעברית, שלא כמו ספריה האחרים – מחקר ביוגרפי מקיף על אודותיו. ספרה ביקש להתחקות אחר קורות חייו של המשורר, למקם את שירתו ביחס למודרניזם האנגלו-אמריקני ולמסורת השירה העברית, ולשלב פרטים רבי-ערך מעיזבונו ומארכיונו, ששוכן כיום באוסף זומר-ואהרהייט (אגף המזרח הקרוב) בספריית אוניברסיטת קנטקי.

אולם רגע לפני הדפסת הספר, מסיבות שאינן ברורות כל צורכן, משכה קפלן-לוונטל את הספר בחזרה, מיאנה לפרסמו וקברה אותו בגנזיה – אפילו אני, אחרון תלמידיה, לא קראתיו. רבים ניסו לשכנעה לחזור בה מן ההחלטה, ולמצער להבין את פשרה, אולם היא עמדה בסירובה ולא יספה דבר. לבסוף, על ערש דווי, התירה לפרסם רק את מפתח השמות של הספר, והרי הוא כאן לפניכם.

מפירוורי המפתח הללו מתפענחים, אך בקושי, פרטי חייו של זומר; חלקם כבר ידועים ממקורות אחרים. ידוע לנו שנוולד ב-1899 בקיישינב, למשפחה יהודית מסורתית, שנתב חייה העקלקל עוצב, במידה רבה, בגין הפרעות שהתרגשו על יהודי העיר כשבנימין היה בן ארבע. ב-1910 עקרה המשפחה לפלשתינה והתיישבה במושבה רחובות, שם נכבש בנימין הצעיר בקסמה של העברית: כבן שתים-עשרה התחיל לכתוב שירי בוסר על נופי הארץ. אך כשבגר, עזב פתאום את פלשתינה – הסיבות לכך פורשו, יש להניח, בספרה של קפלן-לוונטל – והשתקע בהובוקן, ניו ג'רזי, ולאחר מכן בניו יורק, המרכז היהודי התוסס של ארצות הברית. שם עסק בעיקר בתרגום ובעריכה, ואת שאר זמנו הקדיש לכתובת שירה עברית. ספריו – 'נבו' (1924), 'עקירה' (1928), 'בבל' (1945) ו'סונומה: שירי מערב' (1971) – קנו להם קוראים רבים, בארצות הברית אך גם בישראל, והוא עמד בקשר רציף עם משוררי דורו העבריים, וגם עם משוררים צעירים ממנו, שהיו עולים לרגל לביתו בלונג איילנד. רובם אף פרסמו משירתם ב'לנו העברית', כתב העת הספרותי החשוב שיסד זומר וערך בין השנים 1940-1969. ב-1967, כשברקע הדי המלחמה הדרמטית בישראל, עזב זומר את ניו יורק ואת הלן פרוהר, אשתו השנייה ואם שני ילדיו, ג'וליה (יעל) ואלן

(אלון), ועקר לקליפורניה, נשא את אשתו השלישית, מלאני ואהרהייט. כן ידוע לנו שהיה נתון בקשר רומנטי ארוך, מחוץ לנישואין, עם אשת החברה הגבוהה היהודייה הניו יורקית נורה מור, שעליה כתב מחזור שירים בספר 'בבל' מ-1945, ככל הנראה לאחר שכבר נפרדו (למור אף נולדה בת, ייתכן שכתוצאה מן הקשר עם זומר). סמוך למותו ראה אור ספרו האחרון, 'סונומה: שירי מערב'. הוא מת ב-1971 ממחלה ממארת, ונטמן בבית העלמין היהודי בלוס אנג'לס.

כיום נדמה שנשכח מלב: רק קומץ חוקרים, נער יספרם, עוד עוסקים בשיריו. ספרה של נעמי קפלן-לוונטל אמור היה להשיב את זומר לקדמת הבמה, בהמשך לניסיון קודם שלה, מהדורת 'כל שירי בנימין זומר' שפורסמה בהוצאת מוסד ביאליק בתשס"ח. אנו מפרסמים כאן אפוא את מפתח השמות של אותה ביוגרפיה גנוזה, בתקווה לעורר עניין בקוראים ובחוקרים שישלימו את המלאכה ויתחקו אחר קורותיו הפתלתלות של אותו משורר עברי נשכה, ואולי אף יוסיפו לחקור את פרשת הספרות העברית באמריקה במאה העשרים. מן המפתח עולה, ברמזי-רמזים, דיוקן חייו הסוערים ורבי-העלילה של משורר עברי, על תעצומות הרגש והמבע שלו, אך גם על חטאיו, כישלונותיו ומשוגותיו.

ד"ר איתי גולדיס

הקתדרה ע"ש ארתור ובס שטיינמץ למורשת היהדות והתרבות העברית
אוניברסיטת מרילנד

א

או'הארה, פרנק, 278
אורלוגין (כתב עת), 145
אורליון, פיליפ, 33, 259-260, 311 הע'
אליפז, חנן, 270
אמריקה (אנתולוגיה), 280, 282, 283
וכתב העת לנו העברית, 283-284
פרישתו של זומר מעריכת, 285-286, 288, 290
שאלת הדו-לשוניות, 285-286, 288
ושלדון טאוב, 285, 290
אמרסון, רלף וולדו, 150, 178
האנתולוגיה העברית (אנתולוגיה), 291, 292, 293-296
אסף, אורנה, 307 הע', 309 הע'
אתונות (ספר), 43, 305 הע'

ב

בארט (זומר), ג'וליה, 120, 121, 125, 130, 132, 133, 269, 270, 272-274, 279-280, 300
ולווייתו של זומר, 300

בארט, אנדרו, 300, 280
 בארט, ג'ון, 300
 בבל (ספר), 8, 10, 150, 151, 153, 155-160, 162, 163-166, 305 הע', 306 הע'
 התקבלותו, 164-166, 305 הע'
 כינוס השירים, 157-160, 306 הע'
 בבלי, הלל, 9, 20, 302 הע'
 בוגן, אלכס (רב), 133, 200
 וקהילת "שאר ישראל" בלונג איילנד, 133, 200
 וימיו האחרונים של זומר, 300
 ביאליק, ח"נ, 23, 26-27
 זומר, 23, 45, 47-48
 בעיר ההריגה (שיר), 23, 27-28
 ומשפחת זומר, 23, 24, 26
 על השחיטה (שיר), 27, 30, 300 הע'
 ברברוסה, ג'ייסון, 260
 והוצאת פינגוין, 263, 265
 מכתב הדחייה הראשון לזומר, 262
 מכתב הדחייה השני לזומר, 264
 סירובו לפרסם את זומר, 265-266, 309 הע'
 בשקין, ג'ף, 247
 וועדת פרס הספר הלאומי היהודי, 248, 249

ג

גאולים (כתב עת), 119, 120, 121
 הגיליון המשותף עם כתב העת אמות, 123, 125-126
 ייסודו בניו יורק, 119, 122
 סגירתו, 127
 גבריאל, אהרון ארווין, 167, 172, 247
 וועדת פרס הספר הלאומי היהודי, 248
 ושלילת פרס הספר הלאומי היהודי מזומר, 247-249
 גגין, ויליאם (ביל), 204, 308 הע', 309 הע', 320 הע'
 גולדברג, לאה, 240, 254, 262, 273-274
 ומכתביה לזומר, 273-274
 גורלי, יששכר, 50, 55, 56
 עם משפחת זומר ברחובות, 56, 57
 גורלי, עדיה, 55, 56, 57, 58, 59, 60-63
 ופרשת יחסיה עם זומר, 58, 59, 60-63
 "משפט המושבה", 62-63

קיץ בארץ בנימין: זכרונות (ספר), 120, 122, 128-130
גורלי, פסיה, 58, 59, 60-63
"משפט המושבה", 62-63
גריין, אלן, 145
והוצאת פינגווין, 265

ד

הדואר (עיתון), 23
דודלס (זומר), בטיה, 68, 69, 70-73, 100-104
אשפוזה בבית החולים לחולי רוח בלונג איילנד, 99, 100
נישואיה לזומר, 70-73, 301 הע', 302 הע'
מותה, 101
דודלס, נחום, 68, 100
ויחסיו עם זומר, 101-103
ויחסיו עם ילדיו של זומר, 102, 304 הע'
דומן על פני אדמה (ספר), 230, 307 הע'
קווי הדמיון בין נבו לבינו, 231
והביקורת בכתב העת לנו העברית, 232-233
דשאון, פפי, 240, 254, 290
והבית בלוס אנג'לס, 255, 290
ונישואיו למלאני ואהרהייט, 289

ה

ההד (כתב עת), 201, 206, 208
הורוביץ, אדוארד, 249
הלמן, ליפמן, 205, 206
ובית הקפה הספרותי "העברים" בניו יורק, 207, 208
והמעבר לקליפורניה בעקבות זומר, 260
והמועדון "עברים מערבים" במחוז אורנג', 262-266
שנותיו האחרונות בקליפורניה, 270
הלמן, ננסי, 206, 304 הע'

ו

ואהרהייט (זומר), מלאני, 12, 14, 250, 267, 268, 270-280, 293, 299, 300
וילדותה בקליפורניה, 268, 272, 273-274
ונישואיה הראשונים לפפי דשאון, 240, 254, 290
ונישואיה לזומר, 275-276
ופרשת ארכיון זומר, 299-300, 310 הע'

ותביעתו של אלן זומר, 300
ואהרהייט, קני, 280, 294
ויטמן, וולט, 132
וורן, ישעיהו (ג'ב), 220, 312 הע', 313 הע'

ז

זומר, אלן (אלון), 130, 132, 145, 146, 150, 152, 155, 160, 163, 170, 172, 260, 278,
300, 299
ויחסיו עם אביו, 155, 163, 170, 260, 299
ונישואיו לג'ניפר פלאק, 260
וצוואתו של זומר, 299
ותביעתו המשפטית, 300
זומר, חוה, 22, 23, 25, 27, 28, 32-36, 40, 140, 141
זומר, יעקב, 18, 19, 23, 25, 27, 33-36, 40-48, 159, 160
זומר, פנחס, 23
זומר, צפירה, 27, 49, 51
זומר, שיינדל, 17
זומר, שמואל, 17
זינגר, יצחק בשביס, 245, 246
זך, נתן, 240, 245, 279

ח

חוף מערב (אנתולוגיה דו-לשונית), 230
חזני, יואל, 245, 307 הע', 309 הע'
חשמני, גלית, 302 הע'

ט

טאוב, שלדון, 285, 290
טורצ'ין, יאשיהו, 233, 235
טללים (כתב עת), 129
טקווינר, ברני, 230
טרן, שרינה, 110, 113, 302 הע'

י

יאור (ספר), 210, 212, 213-214, 219, 223
דמותו של שאול הרבסט וקווי הדמיון בינה לבין זומר, 213, 214
מכתבו של זומר בעניין הספר ב"ניו יורק טיימס", 219, 223
תרגומו לאנגלית בהוצאת רנדום האוס, 217

יֵיבִין, רֵאוּבֵן, 190, 196
ינאי, גאולה, 295, 296, 310 הע'
והלווייתו של זומר בלוס אנג'לס, 296
ומכירת ארכיונו של זומר לאוניברסיטת קנטקי, 299
ועזבונו של זומר, 300
ישראל (איזראל) ג'פרי (אפרים), 32, 300
והלווייתו של זומר בלוס אנג'לס, 296
ותפילת הקדיש, 300
ישראל, חנוך, 32
ישראל, מלכה, 32

כ

כהן, ברוריה, 304 הע'
כהן, סול, 237, 262, 266, 268, 270
הצעת המשרה בהיברו יוניון קולג', 262, 266
ומכתבו להוצאת פינגווין בעניין זומר, 268
וניסיונותיו לתרגם את זומר לאנגלית, 270
כץ, ג'רלד, 119, 120, 133

ל

לואל, רוברט, 214, 216
ליימן, בנג'י, 200
ליסיצקי, אפרים, 9, 34, 120
לנגוצקי, ילנה, 255, 256, 258-260
והמפגש עם זומר, 255
ותרגום זומר לפולנית, 259-260
לנו העברית (כתב עת), 9, 12, 13, 99, 140, 142, 146, 147-160, 176, 182, 183, 186,
190, 201, 204-210, 235, 247, 289
ייסודו בניו ג'רזי, 156-160
סגירתו, 289
צירופו לארכיון זומר באוניברסיטת קנטקי, 300
לסר, טובי, 240
לקון, ברברה, 290, 292, 297
והלווייתו של זומר, 296

מ

מאוארס, אלינה, 114
מאוארס, ברט ראו מאיר, ראובן

מאיר, ראובן (ברט מאוארס), 109, 110, 113, 114, 210, 212, 213-214, 219, 223, 305
הע', 306 הע', 307 הע'
והספר יאור, 210, 212, 213-214, 219, 223
והספר אחרי היאור: פרקים מחיי, 232
ופרשת יחסיו עם זומר, 210, 212, 213-214, 219, 223
ושינויים במהדורה השנייה של יאור, 219, 223
מבורך, ג'סיקה, 290, 292, 296, 311 הע'
והניסיון להעביר את ארכיון זומר למכללה האמריקאית ביוטה, 296
מור, נורה, 234, 236, 242-250, 290
התאהבותה בזומר ויחסיה עמו, 243-249
ניתוק יחסיו של זומר עם, 249
שאלת ההפלה, 247-248
מור, נעמי, 249, 266, 267, 290, 296, 300
ומכתביה לזומר, 266
ולווייתו של זומר, 296
וצוואתו של זומר, 300
ושיריו של זומר, 290, 296, 299, 300
מזרע, בנימין, 183, 186
מינץ, אלן, 8, 304 הע'

נ

נבו (ספר), 9, 12, 37, 45, 50, 53-60, 72, 189, 190, 191, 220, 221, 260, 264, 266
התקבלותו, 72, 190, 191, 305 הע', 306 הע'
כינוס השירים לספר, 55, 57, 304 הע'
עריכת השירים, 45, 52-54, 305 הע'
"נורה" (מחזור שירים), 242-244, 290
נופי גלות (אנתולוגיה), 250, 262, 266
נובוגרודצקי, בת-שבע, 90, 102, 106
נלווין, סטיבן, 219, 223, 232
כעורך דינו של ראובן מאיר, 219, 223

ס

סונומה: שירי מערב (ספר), 9, 12, 266-268, 270, 271, 272, 274-279, 280, 300
והמעבר לקליפורניה, 266, 270, 272, 273
והשפעת הביט, 276-278
והתקבלותו, 280
קריאה מתוכו בלוויה של זומר, 300
סליבן, נורברט, 120, 123

סמוסה (סטאמוס), צ'יק, 297, 298, 300, 309 הע'
וצוואתו של זומר, 297, 309 הע'
ושנותיו האחרונות של זומר בלוס אנג'לס, 298

ע

עברים אנחנו ראו העברית
"עברים מערבים" (מועדון בלוס אנג'לס), 262-266
עבריה, חדוה, 150, 155, 220
עמיחי, יהודה, 160, 220, 263-264, 279-282
ביקורו בלונג איילנד, 263
מכתביו לזומר, 281-282
עקירה (ספר), 9, 12, 46, 49-56, 57-58, 62-65, 280, 302 הע', 303 הע', 309 הע', 310 הע'
השפעות המודרניזם האנגלו-אמריקני, 46, 49, 302 הע', 303 הע'
התקבלותו, 62-63, 309 הע'
כינוס השירים, 49-52, 303 הע'
"משפט המושבה", 62-63
ערוער (כתב עת), 112, 113, 115-116, 303 הע'
איחודו עם לנו העברית, 113, 115, 303 הע'

פ

פלאק (זומר), ג'ניפר, 260
פנחסקין, שמחה, 14, 60-65, 303 הע'
לימודי רפואה באנגליה, 14
מגורי ברחובות, 60
"משפט המושבה", 62-63
פרוהר, הלן, 87, 88, 90-93, 110, 123, 145, 267, 268, 290, 296
וצוואתו של זומר, 300, 313 הע'
פרץ, י"ל, 56
פרת, שאול, 89, 92, 93
ומכתביו לזומר, 93

צ

צוריק, יעלה, 306 הע'

ק

קנטקי רויו (עיתון), 299
קפלן, מקס (מרדכי), 243-246
ונורה מור, 246

קפלן-לוונטל, נעמי, 249, 266, 267, 290, 296, 300
קרמר, אדית, 260, 262, 266, 280
וועד בית הכנסת "בית אל" בלוס אנג'לס, 280
קשדן, קרמיט, 102, 306 הע'
קשרי קשרים (כתב עת), 230, 231, 290
וסיקור לווייתו של זומר, 290, 310 הע'

ר

ראול (רעואל), גדעון, 239-240
"ההיספנים העבריים", 239
רבינר, דוד, 300, 303 הע'
רגנדורף, אלכס, 209, 211, 223
ושאלת תרגומו של זומר לרוסית, 211, 223
רות, הנרי, 150
רות, פיליפ, 210
רם, שאול, 302 הע', 309 הע'
רנאל, גלית, 9, 10, 304 הע'
רסמוסין, אנדראה, 160, 162-167
ופרשת יחסיה עם זומר, 164-167

ש

שבתאי, מוניו, 130, 133
שוב (ספר), 209
שוב, קרניאל ראו קשדן, קרמיט
"שירי לונג איילנד" (מחזור שירים), 45, 50, 53-60, 189, 190, 191
"שירי קוני איילנד" (מחזור שירים), 45, 50, 62, 66, 190
"שירים ממצב חירום" (מחזור שירים), 278-279
והשפעת פרנק או'הארה, 278
"שירת פסיפיק" (מחזור שירים), 280, 310 הע', 311 הע'
פרסום המחזור בעיתון "הארץ", 280, 310 הע'

ת

תומר, איתאל, 263, 266, 309 הע'
תורו, הנרי דוד, 108, 302 הע'
"תמותה: שירים לנעמי" (מחזור שירים), 266, 267, 279, 280, 290, 296, 299, 300

שאלת הכתיבה בעברית מחוץ לישראל

שֶׁאֲגִיד מִשֶּׁהוּ עֵמֶק? או חנוכי?
מִשֶּׁהוּ דוּמָה לְשׁוּרוֹת שֶׁהֵייתִי כּוֹתֵב בְּגִלְוִיָּה לְנִכְדִים שְׁלִי?
אֵינֶנִּי יָכוֹל לְדוּחַ אֶלָּא שְׁבַחְצִי מֵאֵת הַשָּׁנִים שֶׁבָּהֶן הִשְׁלַכְתִּי יְהִי עַל הַטְרוּף הַמְפֹתָה,
הָעֶרְמוּמִי הַזֶּה,
הַגַּעְתִּי לְמִסְקָנָה מֵתְבַקֶּשֶׁת:
הַיִּשְׂרָאֵלִים מֵתְנַהֲגִים בְּעֵנֵי סְפָרוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵם מֵתְנַהֲגִים לְיַד מִסּוּעַ הַמְזוּדוֹת בְּבֶן גּוּרְיוֹן –

אֵין בִּי לֹא תוֹרָה וְלֹא חֻמָּה וְלֹא כְלוּם.
אַתֶּם מְנִיקִים אֶת הַתִּינוּק
וְאֵנִי מְחַלֵּף אֶת חֲתוּלָיו.
אַתֶּם מְמַצִּיאִים אֶת הַשִּׁפָּה בְּדַמְעָה,
וְאֵנִי בְרֵנָה קוֹצֵר.

יששכר

סידני היה הדוד העני מאמריקה. בעצם הוא לא היה ממש דוד, אלא בן-דוד של סבתא שלי. אני כבר רואה כמה פרצופים עם ההבעה "אה, זה הולך להיות סיפור כזה." אז כן, זה יהיה סיפור כזה, ומי שלא מתאים לו יכול להפסיק לקרוא עכשיו. אני לא איעלב. באמת. איפה הייתי? כן: סידני היה הדוד העני מאמריקה. אבא שלי היה אומר, דוד עשיר מאמריקה יש להרבה אנשים, אבל רק לנו יש דוד עני מאמריקה.

סידני לא היה ממש עני. הייתה לו דירה בשכר דירה מפוקח, וביטוח לאומי, וביטוח רפואי של מדיקר, ואפילו נשאר לו מספיק כסף כדי לבקר בישראל פעם בשנתיים. יומיים-שלושה ישן במושב בית עובד אצל האח הגדול של סבתא שלי, ואז, למשך שארית הביקור, התנחל אצל סבתא שלי על הספה בסלון. סבתא שלי אירחה אותו ברצון ובנדיבות גדולה. אם מישהו העז להגיד משהו על זה שסידני מעולם לא הביא מתנות, או לצחוק על הקמצנות שלו – הוא היה נוסע בשלושה אוטובוסים לירושלים וחוזר בערב על סף התייבשות, כי חבל לקנות שתייה – אז סבתא שלי הייתה מתרגזת. וסבתא שלי הייתה אחת שלא מתרגזת לעולם.

אימא שלי הסבירה לי שלסבתא יש יחס מיוחד לסידני. שאחרי שאימא שלה מתה במגפת טיפוס כשהיא הייתה בת שנתיים, ואבא שלה התחתן מייד עם אישה שהייתה לה אם חורגת מהאגדות, היא מצאה מפלט בבית הדוד שלה, אבא של סידני, ונחמה אשתו. "היו להם ארבעה בנים", סיפרה לי סבתא שלי פעם. "כולם ג'ינג'ים, כמו אש. רק סידני נשאר."

איך רק סידני נשאר אין לאף אחד מושג. איך נעלמו כל האחרים כולם יודעים היטב. כתבו על זה בלי סוף, לי אין מה להוסיף. העובדה היא שב-1933 סבתא שלי השאירה מאחור את שמחה, הילד הג'ינג'י מהעיירה, ושלושים וחמש שנה מאוחר יותר הוא הופיע מחדש כסידני, הדוד העני מאמריקה, עם רעמת שיער לבן שנותרו בו שאריות של אדום, ועור מלא פגעי שמש ונמשים, צרוב וסמוק מהשמש של דרום קליפורניה. כל המשפחה הייתה באה לראות אותו. היו יושבים על המרפסת של סבתא, שותים מיץ פטל מתרכיז ואוכלים עוגת ספוג. סידני היה מדביק נשיקות רטובות וחיבוקים חונקים לכל הילדים, ואחר כך מדבר עם סבתא וסבא בידיש ועם ההורים שלי באנגלית שאפילו אני, שאוצר המילים שלי הורכב מ"האו או יו" ו"ווטס יור ניים", הבנתי כבר שהמרחק בינה לבין האנגלית של משפחת יואינג הוא בערך כמו המרחק מהשטעטל לדאלאס.

כן, אני יודעת, יש כאן חתיכה חסרה: איך בדיוק סידני הגיע לאמריקה? אחרי המלחמה, שאותה אף אחד לא יודע איך שרד, סידני כתב לבני-הדודים בישראל וביקש עצה: מה לעשות, לעלות ארצה, או לנסוע לאמריקה, שם יש לו איזה קרוב רחוק שהסכים לקלוט אותו?

אחיה של סבתא שלי ראה את טובת היישוב לנגד עיניו והבין שעם חומר כמו סידני לא בונים מדינה. קשה פה, הוא אמר לו, אין לך מה לחפש כאן, וסידני נסע לאמריקה והתיישב בלוס אנג'לס. סבא שלי כעס מאוד על הגיס שלו: איך עושים דבר כזה? להגיד ליהודי לא לבוא לארץ ישראל! סבתא שלי הייתה אומרת לפעמים בצער, אם הוא היה בא לכאן הוא כבר היה מוצא איזה שידוך. כי סידני, שהגיע לאמריקה לקראת גיל שלושים, התחתן רק בגיל מאוחר עם אלמנה שבעצמה אלמנה אותו זמן לא רב לאחר מכן.

*

החל מסוף שנות השישים סידני צץ ומופיע מדי פעם באלבומי התמונות. כינוס משפחתי במושב בית עובד? סידני שם. החתונה של ההורים שלי, באולם בית הרופא בתל אביב? גם שם הוא מופיע. בחליפה ועניבה, נדחק בין הורי הכלה והזוג הצעיר. שושנה מלוצק מחתנת את הבת? ברור שסידני שם. הוא בן עיר, הרי – לא יזמינו אותו? קצת אחרי החתונות נולדו הנכדים. בתמונה מ־1976 רואים אותו עומד במרפסת של סבתא שלי. לשניהם שיער ג'ינג'י לוחט שצבעו דהה לשיבה. בין שלוש הבנות וחמשת הנכדים בולטות, מתוך כל כהי השיער, שתיים: דודה שלי, בשיער כתום כמו של סבתא שלי כשהייתה צעירה, ואני, בשיער שאת גונו אמא שלי כינתה "חיטה בשלה", אבל כל האחרים קראו לו "בואי הנה, ג'ינג'ית!"

אולי בגלל זה סידני תמיד נטה אליי. אין ספק, חטפתי יותר חיבוקים משאר הנכדים. באחד האלבומים מצאתי תמונה שלי מגיל תשע, במכנסיים קצרים, יושבת לו על הברכיים וסובלת מכל רגע. היום זה לא היה קורה. מצד שני, אני הייתי זו שקיבלה מסידיני מאתיים דולר לבת מצווה. זה היה אז הון עתק, בטח בשביל סידני, שחסך על בקבוק טמפו בקיוסק ולא הביא מעולם שום מתנות, אפילו לא שמונצעס מהחנות של הכול בדולר. את הכסף לא קיבלתי בזכות השיער האדמוני שלי, אלא מפני שסידני הרגיש לא טוב בזמן הביקור שלו, ואבא שלי סידר לו תור לקרדיוולוג וגם ליווה אותו לשם. כל הדרך חזרה סידני השתאה: ארבעים דולר לרופא פרטי הכי טוב בישראל! באמריקה היית משלם מינימום מאתיים.

הושיבו אותי לכתוב לסידיני מכתב תודה באנגלית של כיתה ז', ואת הכסף חזרתי לטובת טיול הבת-מצווה שלי ללונדון, אבל ההישג נשאר כולו שלי: היחידה שקיבלה כסף מסידיני בחייו. הייתה רק עוד פעם אחת שסידני רצה לתת כסף לבן משפחה. זה היה בקיץ 1980. דודה שלי עמדה ללדת את בנה הבכור. הביקור של סידני נפל בדיוק סביב תאריך הלידה, וסידני, שהתרגש מאוד, שאל אם כבר בחרו שם לתינוק. עדיין לא? יופי! אז אולי, הציע, אפשר לקרוא לו על שם אביו, יששכר? ובעוד סבתא שלי תוהה אם הוא מתכוון ברצינות, ואם כן, איך בדיוק להוריד אותו מהעץ הזה, הציע סידני להמתיק את הגלולה בצ'ק של חמשת אלפים דולר, מתנה להורי הרך הנולד.

כן, אני יודעת. זה לא מקורי. עשו את זה קודם, לפני, ויותר מפעם אחת. כולנו ראינו בטלוויזיה הלימודית את העיבוד ל'יד ושם', עם הסבא הזקן שמתחנן שיקראו לנינו מנדל, או לכל הפחות מנחם. ומי לא מכיר את הסבא יחזקאל ב'מיכאל שלי', שכמו סידני מוסר גם הוא לזוג הצעיר המחאה על סך שארית חסכוניותו, בלוויית בקשה צנועה לקרוא לנכדו

זלמן, על שם אביו. אבל אם לעמוס עוז ואהרן מגד מותר, למה לי אסור? שלא להזכיר שהם בדו מהדמיון, אבל הסיפור שלי – כל מילה אמת. לא מנדל, לא זלמן. יששכר. על כל פנים, סידני לא ידע שהקדימו אותו בתור. הסיבה שעוד לא נבחר שם לתינוק היא שסבא שלי, שכבר קרא לאימא שלי על שם אימא שלו שנספתה בטרבלניקה, ומאז נולדו לו רק בנות ונכדות, קיווה שעכשיו סוף-סוף יהיה לו נכד שייקרא על שם אביו. אבל דודה שלי, כל כמה שלא רצתה לאכזב את אבא שלה, לא יכלה להביא את עצמה לקרוא לבנה הבכור יחיאל.

בסוף נתנו לתינוק שני שמות. אחד ההורים בחרו, השני יחיאל. היום הוא בן שלושים ושמונה, מהנדס אלקטרוניקה, נשוי לרופאת ילדים ואבא לשני בנים מקסימים. חוץ מההורים שלו וממני אף אחד לא זוכר שקוראים לו גם יחיאל.

סידני מת כמה שנים מאוחר יותר. הוא הוריש לדודה שלי חמשת אלפים דולר. את מה שנשאר, זה לא היה הרבה, קיבלה סבתא שלי. וזהו, זה מה שנותר ממנו. כמה אלפי דולרים, כמה איגרות אוויר תכלכלות דקות, כתובות בידיש, כמה תמונות של איש מבוגר בשמחות משפחתיות של קרובים רחוקים, ושורת המחץ בבדיחה המשפחתית: איך סידני הציע לדודה שלי הצעה מגונה – חמשת אלפים דולר אם תקרא לבן שלה – תחזיקו היטב – יששכר! אבל בשנים האחרונות הבדיחה הזאת כבר לא כל כך מצחיקה אותי. אולי כי החיים התגלגלו ככה שבסוף אני הדודה מאמריקה. אמנם אני מבקרת בישראל פעמיים בשנה ולא פעם בשנתיים. אני ישנה בבייסמנט אצל ההורים ולא על הספה בסלון של בת-דודה מהעיירה. יושבת בבתי קפה ולא מתקמצנת על בקבוק שתייה בקיוסק. אבל בשורה התחתונה – דודה מאמריקה. ולא דודה עשירה.

היום אני לא מוצאת שום דבר מצחיק בקשיש ערירי שפונה בהצעה אל בתה של בת-דודתו: חמשת אלפים דולר תמורת שמו של בנה הבכור. אם היה עשיר היה ודאי מציע יותר כסף, אבל הוא לא. חמשת אלפים דולר, זה כל מה שיש לו.

היום אני יודעת שחמשת אלפים דולר היו לא מעט כסף בישראל של 1980. בערך משכורת שנתית של מורה מתחילה, כמו דודה שלי אז. היום אני יודעת שסידני גדל בעולם שילדים היו בו הרבה ובזול. אף אחד לא המציא להם שמות: קראו להם על שם קרובים שנפטרו. ואם כל הסבים והסבתות תודה לאל בחיים, אז מדוע לא לקרוא לתינוק על שם קרוב משפחה, ועוד אחד שהיה חביב כל כך לסבתו היתומה?

היום אני יודעת שהסיטואציה הזו היא טרגית, מפני שלא יכול היה להיות אחרת. סידני לא יכול היה אחרת, וגם דודה שלי לא הייתה יכולה אחרת. לא שאני מאשימה אותה. מה פתאום! הייתי עושה בדיוק כמוה. אין מצב שהייתי קוראת לילד שלי יששכר. לא תמורת חמשת אלפים דולר של שנת 1980 צמודים למדד. מה? תמורת כמה? לא ניכנס לפרטים, אבל בואו נגיד שהיה יוצא לסידני יותר זול לתרום איזה בניין יפה על שם יששכר ונחמה ליבהבער. עד כאן בעניין שמות לילדים. אבל סיפורים זה עניין אחר לגמרי. בכלל, סיפור זה לא ילד. דבר ראשון, סיפור זה לא משהו שאתה קשור אליו נפשית, אני לפחות לא. חוץ מזה, לסיפור נותנים שם פעם אחת – וזהו. אתה לא צריך אחר כך לקרוא לו בשם עשרים פעמים ביום. והכי חשוב, ילדים יש לי שניים, אבל סיפורים יש לי בלי סוף, כמה שתרצו. מה כבר עולה לי לקרוא לאחד מהם יששכר?

הפי פלייס

הנענע של בראד צמחה בפראות, כמו יער מופרע של נענע באמצע מסצ'וסטס, מכל המקומות בעולם. אף פעם לא ראיתי אותה צומחת ככה. אמא שמה מים לתה ויצאה החוצה בחושך לקטוף עוד עלים.

"מענין אם זה שבראד נהיה לא נחמד אלינו קשור בזה שאנחנו קוטפים לו את הנענע", אמרתי לאמא.

"אבל כשזה צומח בכאלה כמויות זה לא משנה, ההיפך, זה עוזר לנענע. אנחנו עושים לו טובה", אמא ענתה.

"גם קטפנו נענע בפעמים האחרות שהיינו פה, ואז הוא עדיין היה נחמד אלינו. והפעם, כבר ישר אחרי שהגענו שמתו לב שמהו השתנה, כשהוא דפק בדלת ואמר שעשינו התקף לב לעובד החדש הטורקי שלו בגלל שנכנסנו ישר לקוטג' ולא עברנו קודם דרך המשרד, ושפתאום אלפר ראה שיש אנשים בקוטג' ונורא נבהל".

"אבל תמיד היינו הולכים ישר לקוטג'. אפילו לא שמתו לב שהוא אמר את זה".

"באמת התפלאתי שאחרי שהוא אמר את זה את חיבת אתו וסיפרת לו הכול".

נוכרתי איך בראד עמד בפתח של הקוטג', שזוף, שערור מסורק ומשוך אחורה בגל, עיניים נוצצות, ואמא סיפרה לו על הדרך לכאן, על הנהג שמצאנו בעיר ברגע האחרון ושנסע נורא מהר, ואז היא סיפרה לו על חנן. איך בוקר אחד, אחרי חודשים של הכנות וחיפושים באינטרנט, הוא נכנס לאוטו ונהג לווישינגטון די.סי, ומשם הוא והאוטו עלו על רכבת לפלורידה, לעיירה שהוא מעולם לא ביקר בה. היא חשבה שהוא בטח ינקה את הראש ויחזור אחרי שבועיים-שלושה, אבל הוא התאהב במקום, הוא מתמקם מיום ליום, ועכשיו הוא מחפש קונדו לקנות ושוחה כל יום שעה.

זאת הייתה החופשה הראשונה שלנו מאז שחנן עזב. לפני שעזבנו אמא נעלה את הדירה, שבה הלבד פתאום צף כמו יצור חסר צורה אבל כבד וברור בחודש האחרון. באתי לאסוף אותה ונסענו מהעיר. הקוטג' הקטן, בצבע אפרסק, עם גג רעפים, ארנבת אפורה באחו, ברכת טורקיז חמימה, נענע, השכיח מאיתנו כמעט, בימי הקיץ החמים, שאנחנו בניו אינגלנד. הוא הפך להיות ההפי פלייס שלנו.

"בהתחלה חשבתי שבראד סתם ביום לא טוב. איך הוא כעס וצעק עלינו בבוקר הבא, כשקצת איחרנו לברקפסט. קמתי וראיתי שלוש שיחות שלא נענו, ושתי הודעות".

"אני הייתי ערה מחמש בבוקר, אבל לא הלכתי לברקפסט, כי חיכיתי לך".

"הלכתי לישון נורא מאוחר, כי פתאום אחרי אחת בלילה, חזר אליי כתב היד אחרי

העריכה הלשונית". כשפתחתי את המסמך ראיתי המון סימונים, עברית יפה, שונה. ראיתי ש"אמא" שהפכה ל"אימא" עם י'. עשיתי חיפוש על "אימא". 214 "אימא", שהיו פעם 214 "אמא". מי שם 214 "אמא" בספר כזה דק. ולמה להוסיף י'. זה לא היה ככה כשיצא הספר האחרון שלי. "אמא" הייתה "אמא". ועברו רק 14 שנים. זה הרבה זמן בין ספר לספר, אבל זה לא הרבה זמן במונחים של שפה. מתי העברית השתנתה. כתבתי לעורכת הלשונית וביקשתי להוריד את ה'י'. הסברתי שבספר שלי "אמא" זו לא רק מילה, זאת דמות, ו"אמא" זה ממש השם שלה.

"איזה מין מלון מגיש ארוחת בוקר עד 9:30. זה אמור להיות חופש. ואיך יום אחר כך הוא אמר לנו שהוא שם לב שלא שתינו הרבה מהמיץ אשכוליות שלנו, אז שמעכשיו הוא ייתן לנו חצי כוס במקום כוס מלאה".

"לא הבנתי כשהגעתי לשולחן אחרייך וראיתי את הכוסות החצי מלאות. בהתחלה חשבתי ששתיית לי. זה לא שאני צריכה את כל המיץ אשכוליות, אבל לאף אורח אחר הוא לא בודק את הכוס לראות כמה הוא שותה ונותן לו חצי כוס. מעניין איך הוא התהפך עלינו".

"יש הרבה אנשים מתהפכים. אולי אפילו יותר מאנשים לא מתהפכים. כמו עם משוגעים. יש כל כך הרבה משוגעים שלפעמים אני מתחילה לדאוג שזאת אני. אבל לא. זה הם".

"מי זה הם?"

"לא חשוב. בגלל זה אני כבר לא בקשר עם אנשים".

"גם זה לא טוב".

אמא הדליקה לכל אחת מאיתנו סיגריה דקיקה. בשתיים-עשרה בלילה בדיוק, כמו בכל לילה, האורות כבו. על המקום נפל חושך פתאומי, כפוי ונפלא, שלא ישתנה עד שהשמש תחליט אחרת. האין כמעט נעלם, הכוכבים נדלקו מעלינו.

"איך חשבנו שבראד הוא כמו חבר שלנו. בגלל זה סיפרתי לו על חנן. פתחתי את הלב כמו טיפשה. ואת זוכרת איך בשנה שעברה, כשבאנו לכאן לראש השנה והבאתי את החלה העגולה היקרה מהעיר, חתכתי אותה לשניים ונתתי לו חצי ממנה במתנה?"

"ואני עוד שלחתי את הילד לאין המרכזי להביא לו את זה. זה זיכרון שאני מתביישת בו. אבל לא ידענו שבראד כזה. מעניין אם היינו אי פעם מגלים איזה בן אדם הוא אם חנן היה כאן איתנו".

"באמת היה לו כבוד לחנן. ואז הוא התייחס יפה גם אלינו. אבל ברגע שחנן הלך, הוא התהפך עלינו. הוא מכבד את חנן ואולי אפילו קצת מבין אותן, כאילו שהוא היה עושה את אותו הדבר במקומו. אולי הוא שונא נשים".

"אולי זה הזלזול הזה שיש לאנשים מסוימים למשפחות בלי גבר. אני מכירה את זה, אבל לך זה חדש. כשהיה את הקטע עם המיץ אשכוליות, לרגע חשבתי שאולי הוא אנטישמי. אבל אם הוא היה אנטישמי הוא היה שונא את כולנו מהביקור הראשון, גם את חנן ואת הילד. אבל אותי הוא אף פעם לא אהב. אני חושבת שאני עושה לאנשים לא נעים", אמרתי, ופתאום שמעתי את הספר.

אני מדברת את הספר. הספר יותר מדי בתוך הראש שלי, אחרי כל השנים איתו, כשהוא מסתובב בתוך הראש, השיחות בין הדמויות שמקפיצות אותי מהמיטה למחשב בלילות, הפסקול שהכנתי לספר – 'פר גינט', 'בטי דייוויס איזו', 'הלוואי' בגרסת רבקה נוימן. הבובות של הדמויות מהספר שהכנתי בלילות מפימו ועלי תירס ושמלות מבד עם הדפס חתולים. מתי ספר גמור. בדקתי את הטלפון. אמא שאלה אם חנן כתב. אמרתי לה שלא. שאלתי אותה אם היא רוצה שאני אשלח לו תמונות מהחופשה שלנו כאן בשנה שעברה והיא אמרה למה לא. גלגלתי אחורה מהר בתמונות של השנה החולפת, הן רצו מול העיניים שלי כמו סרט דוקומנטרי מהיר וחסר עלילה, עד ספטמבר. שלחתי תמונות: חנן ואמא והילד בבֵּרְכָה. ארבעתנו על ספסל בצורת פפרר בעיירה, אמא וחנן אוכלים גלידה, חנן על האיפד יושב בבוקר ליד השולחן שאנחנו יושבות בו כרגע בחושך, מתחת לעץ המייפל.

חשבתי על הי' באמא, שאם היא תישאר זה יפריע לי בכל פעם שאני אסתכל על הספר. ומה בכלל אכפת לי מהאות הקטנטנה הזאת, הכי הכי קטנה בשפה שאף אחד כאן לא מבין. אני מסתכלת מסביב, כל המלון החשוך, כל אינסוף הבתים הבלתי נראים בהמשך הכביש, כל הארץ הזאת, אף אחד פה לא יקרא את הדבר זה. אני מחכה ומחכה לספר, מתעסקת איתו בלי סוף, אבל כשהוא סופסוף יצא, כאן הוא יהיה בלתי נראה. אבל ככה זה כאן, שמעתי את הספר. צריך להתרגל להיות כלום. והספר יהיה שם. אבל מה יותר חשוב שם או כאן. שם.

"שם", אמא הסכימה. "אבל זה טבעי שיותר חשובה לך ההכרה שם. כמו ג'ניס ג'ופלין. היא חזרה לטקסס, לפורט ארת'ור, למרות שהמקום עשה לה רע. שם היא רצתה להראות להם מה נהיה ממנה, במקום שממנו היא באה".

"זה מקרה נורא שונה. אני לא ג'ניס ג'ופלין. והארץ זה לא טקסס. ואני בכלל לא הולכת לנסוע לשם כשהספר יצא. אני לא יכולה".

"וגם אין את הפרסים".

"אני לא יודעת אם זה מאוחר מדי, אבל אולי אני אקצר אותו".

"אני תמיד בעד לקצר", אמרה אמא והדליקה עוד סיגריה.

"כדאי לי להוריד את הקטע שהאמא בדרך לארץ במטוס והיא רואה 'אוגוסט מחוז

אוסייג" ומריל סטריפ אומרת שנשים נהיות מכוערות, פשוט נהיות מכוערות?"

"כן, להוריד, להוריד. אולי תוריד גם את הקטע עם ריק בחופשה במונטוק?"

"לא. ריק משעמם, אבל בספר הוא חשוב. צריך לעשות הבדל".

אמא אמרה שהיא קופצת לאין המרכזי לקחת חלב לקפה של הבוקר. אמרתי לה שאסור לאורחים להיכנס למטבח, יש שלט על הדלת שאומר שאסור. אבל היא אמרה שעד שהם מגישים קפה בכל בוקר כבר יש לה כאב ראש, ושהיא לא באה עד לברקשיירז כדי שיתפוצץ לה הראש. היא הביאה מהעיר את הקפה הפרואני האורגני שלה, אבל היא חייבת חלב. הצעתי ללכת במקומה, אבל היא אמרה שהיא תלך בעצמה. ראיתי אותה פוסעת בחושך מסביב לברכה עם כתונת לילה ושיער מבולגן.

המשכתי לקצר את הספר. מחקתי: עד שסוף־סוף מצאתי אהבה, זאת אהבה משונה ועצובה שבהכרח תתחלף במשהו אחר. הוא עוד ישנא אותי וישכח איך אהב אותי, ובסוף הוא ימחק אותי כמו שאני מוחקת את עצמי. אז עשיתי undo והמילים חזרו, אבל הן אף פעם לא יישמעו אותו דבר.

ראיתי את אמא חוזרת נסערת עם כוס חלב ביד. "קרה לי משהו נורא נורא לא נעים", היא אמרה. היא סיפרה שהיא נכנסה למטבח והלכה למקרר, וכשקרטון החלב הענק היה בידיים שלה פתאום נדלק האור ואלפר היה שם.

"שאלתי אותו אם הערתי אותו ואמרתי לו שפשוט הייתי חייבת חלב לקפה של הבוקר".

"מה הוא אמר?"

"בהתחלה הוא היה שקט. הוא רק התעורר, והוא היה נורא מופתע לראות אותי שם. וגם אני נורא הופתעתי לראות אותו. שאלתי אותו מה הוא עושה שם, והוא אמר שהוא ישן שם. ואז מילאתי את הכוס בחלב ואמרתי, סליחה שהערתי אותך ותחזור לישון".

"נראה לי שגמרנו עם המקום הזה".

"אני מצטערת שהרסתי את המקום. איך יכולתי לדעת שאלפר ישן במטבח".

"זאת באמת הפתעה. אבל דווקא מתאים לבראד לעשות כזה דבר. המקום היה הרוס גם בלי החלב. בגלל בראד".

"בראד איש איום. וזה גם לא מקום להיות בו בלי אוטו. זה מה שאני אסביר לו בבוקר. שהייתי חייבת חלב לקפה, בגלל הכאב ראש. ומה כל כך קשה לשים קנקן קפה בלובי. או לתת חלב בחדר. הייתי קונה לעצמי את החלב, כמו שקנינו את האוכמניות בשוק האיכרים או את הבוטנים בתחנת דלק. אבל אי אפשר לקנות חלב ולסחוב אותו בחום ובשמש בעלייה הגדולה הזאת, כי עד שמגיעים הוא היה מתקלקל. בארץ זה לא היה קורה לנו. ואיך זה שכל השבוע הזה אף אחד כאן לא הציע לנו טרמפ בעלייה, או להקפיץ אותנו לעיירה. העיירה נראית קרובה, אבל ברגל הדרך ארוכה, עם הכביש המהיר והכלבים הנובחים ואין מדרכה. בארץ גם בטח היה מטבח פתוח, כמו בקיבוץ הדתי".

"ככה גם היה בבסיס בצבא, חדר האוכל היה פתוח בלילה".

היה אפשר להיכנס, לקחת מה שרוצים בכל שעות הלילה. אני זוכרת את המבנה החד־קומתי העצמאי בקצה השני של הבסיס עם השלט "נוצר פיו שומר נפשו". הלחם הדחוס, ממרח שוקולד, ממרח חלבה, תה פושר, מתוק מתוק. אני אחרי שמירה 22:00-2:00. אור ניאון. החייל שנכנס, גם הוא אחרי שמירה 22:00-2:00. הוא חדש בבסיס. "עוד לא הכרנו", הוא אומר. נועל את הדלת. מצמיד אותי בכוח לקיר. קורע את המדים.

"מעניין מה יהיה בבוקר", אמא אמרה.

"אולי אלפר לא יגיד לבראד. היינו נחמדים אליו. אולי תהיה לו איתנו אחוות מזרח־תיכונים או ים־תיכונים, או משהו כזה".

"הוא יגיד. הוא גם צריך להגיד לו, כי הוא אמור להיות נאמן לבוס שלו. אחרת הוא יכול להסתבך. איך הוא בכלל הגיע דווקא לכאן, לעיירה הקטנה הזאת, למלון הקטן הזה?"

"בראד אמר שיום אחד הוא שמע דפיקה בדלת ושהוא פשוט היה שם וביקש ממנו עבודה. אולי הוא הגיע בכוונה או שאולי זה קצת רנדומלי".

"גם אני לא התכוונתי להגיע לניו יורק. אבל זה גם לא היה רנדומלי. הגעתי בגלל חנן. לא רציתי לעזוב את הארץ. הייתה לי עבודה שאהבתי, חברים, יאיר, מאיר, איפה אני אמצא כאן כאלה אנשים. היה לי בית. אבל פתאום הוא שנה את הארץ והתאהב בניו יורק".

"מוזר לחשוב איך פעם ניו יורק היה ההפי פלייס שלו".

"מה זה הפי פלייס?"

"זה מקום שאמור לעשות אותך שמח, מקום שטוב לך בו".

נזכרתי איך בזום, בשנה שעברה, המורה שאלה את הילדים מה ההפי פלייס שלהם, וכולם אמרו כל מיני מקומות. דיסנילנד. פריז. לייק טאהו. אף אחד לא דיבר על הבית של עצמו. וממתי אני משתמשת במושג הזה שאמריקנים המציאו כדי שאנשים לא יתייאשו, שימשיכו גם אם עצוב ומשעמם. שימשיכו להאמין שיש כזה דבר, כזה מקום.

"חנן היה זה שהעביר אותי לניו יורק. ואז בסוף, אחרי כל השנים, הוא משאיר אותי שם ונוסע. עכשיו פלורידה זה ההפי פלייס החדש שלו".

"אני לא יודעת מה הוא מחפש שם".

חשבתי איך הילד התלבט אם לבוא איתנו לחופשה ואז הוא החליט ללכת לקייטנה ושנבוא ביחד לקוטג' בראש השנה. ועכשיו אין לאן לחזור. ובטח הוא יצטער על הקוטג'. זה הפך להיות ההפי פלייס שלו.

אמא הלכה לישון. נשארתי בחוץ, המשכתי לקצר. הספר כבר איבד אלפי מילים. אם הבוקר לא יגיע מהר, בסוף לא יישאר ספר. הספר התקרב לסוף. יכולתי להריח על עצמי את הלילה. כתבתי לעורכת היקרה, סיפרתי לה מה שקורה עם הקיצורים, שלחתי לה לראות מה קורה, שאלתי אותה אם להוריד את הקטע עם האובר. היא אמרה לא להוריד, ואז כתבה: אולי זה זמן טוב להתרחק מהספר. אחרי זה הפסקתי למחוק. השמיים התחילו להתבהר. קיבלתי הודעה מהעורכת הלשונית. היא אמרה שהיא תסכים לבקשה בעניין אמא כי היא רואה שזה בנפשי. אבל שכדאי לי להתחיל להתרגל לכללי הכתיב המלא החדשים של האקדמיה. שקשה להתרגל לשינויים, אבל שזה אפשרי ורצוי.

סגרתי את המחשב. הטלפון צפצף. הודעה מחנן.

Nice pictures. Where is this?

מפות העולם העתיק

חומוס

מֵה שְׁלֹמֹדוֹ הַגְּרָגִירִים
בְּלֵיל הַהֲשָׁרָה
אֶת כָּבֵד יַדְעָתָה,
מִרְקָם הַנְּהִיָּה
אֶל אֱלֹהֵי אֶרֶץ זָבַת
לְיִמּוֹן וּבִלְהָה,
לְשֹׁמֵר אֶת מִי הָעֶצֶב
שֶׁבְּרַחֲמֵיהֶם שָׁהָה,
כִּי בְּלֵי הַמַּיִם
אֵיךְ נִזְכָּר
מֵה שְׁהִיָּה.

צוהריים במחלקה לשפות המזרח הקרוב

מפֹּת הָעוֹלָם הֶעֱתִיק
עַל הַקִּירוֹת קְרוּעוֹת
כְּמוֹ הַיָּמִים.

מִמְלָכוֹת שְׁקוּעוֹת בְּחֵלוֹם,
קְפוּאוֹת כְּמוֹ הוֹרְאוֹת
פְּשוּטוֹת, מְגִשִּׁיּוֹת.

הַמְרִים מְשֻׁמְרִים לָךְ
מִנְגִּינוֹת אֶהְבֶּה נִשְׁכַּחוֹת.
פְּטוּצ'ינִי אֶלְפָּרְדוּ.
עֵדֵן הַבְּרוּנָה.
אֲנָשֵׁי הַיָּם.
שְׁנַת הַקְּרִיסָה.

עֲכָשׁוּ גְלִים עוֹבְרִים בָּךְ
כְּמוֹ הַמְּפֹתָחוֹת,
הַנְּעֲצִים, הַחֲצִים,
הַיָּמִים.

הַצּוּרוֹת בְּשֵׁטִיחַ שְׁתָּקוּ
עַל קְרֵבַת הַלֵּב הַנְּחַבָּטָה
מִקִּיר לְקִיר לְקִיר,
הֵן תִּשְׁתַּקְּנֶנָּה גַם עֲלֶיךָ
כְּשֶׁתִּפְשִׁירִי אֶל הַמְּסֻדְרוֹנוֹת
הַפְּעוּרִים כְּצִרְחָה בְּלוּעָה.

עֲכָשׁוּ אֶת מוֹכְנָה.

קונכיות

ביתי הראשון היה אינקובטור. אחי התאום ואני בילינו חודשיים באותו אקווריום מוזר. ביתנו השני היה ברחוב רופין בתל אביב. דירה קטנה וצפופה שפונה לים. על קירות המטבח הייתה קרמיקה כחולה, ובחצר גדל עץ תות. שש שנים גרנו שם עד שהורינו החליטו לעבור לאמריקה. הזיכרון הראשון שלי מפרינסטון הוא של עצים. בעיירה האוניברסיטאית הקטנה הזו היו יותר עצים ממה שראיתי אי פעם בישראל. זה לא היה הירוק המאובק של עצי זית ושל עשב יבש. זה היה ירוק חי ובוהק.

בפרינסטון, סיפרו לנו הורי, בנו את המחשב הראשון בעולם. מכונת החישוב המפלצתית צרכה מאתיים קילוואט חשמל ושקלה כמו דינוזאור, אבל היה לה זיכרון של יבחוש. כאן אמר אלברט איינשטיין למשלחת ישראלית ממכון וייזמן שמדינה קטנה כמו שלנו לא צריכה מחשב משלה. לאחי ולי לא היה אכפת שהמציאו בפרינסטון את המחשב לפני חצי מאה. פרינסטון, על מדשאותיה המטופחות, בנייני הלבנים האדומות שלה, מכוניות הווינטג' בצבעי זכוכית, הקוקה-קולה והמילקשייק-וניל לענקים – פרינסטון הייתה שונה מכל מה שהכרנו עד אז.

כשהגענו לא דיברנו מילה באנגלית. אז שתקנו. הענישו אותנו כי לא עמדנו בזמן הצהרת האמונים לדגל ארצות הברית. העונש היה לשבת ליד שולחן קטנטן בפניה של הכיתה, ליד אקווריום מלא בסרטני נזיר, אותם סרטנים שדוהרים קדימה כשעל רגליהם קונכיות ענקיות. מצאתי דרכים להסתבך כדי שתהיה למורים סיבה להעניש אותי, העיקר לשבת ליד הסרטנים. היה בהם משהו שדיבר אליי, שקשור אולי בתלישות או בנדודים, בכך שהם נושאים את ביתם על גבם.

נדדתי הרבה בילדותי. ויותר מכל דבר אחר, זה מה שהפך אותי לסופר שאני. חזרנו לישראל למשך שנתיים, אחר כך חזרנו לאמריקה לשנתיים נוספות, ולבסוף חזרנו לתל אביב. בעצם, שום מקום לא היה בית שאליו חוזרים. עד סוף התיכון השתרשתי בתל אביב. כשעברתי לצפת לשנת שירות גרתי בקומנה כאוטית עם עוד שמונה אנשים. הבית החדש שלי הפך למקום של שיחה. צפת הייתה עוד מקום משונה, עם בתי הכנסת התכולים וסמטאות האבן שלה. החודשים החמים היו יפהפיים. בפעם הראשונה בחיי קטפתי תאנים מהעץ וענבים מהגפן. אבל בחורף לא הפסיק לרדת גשם. גרנו על ראש הר ובכל פעם שירדנו החלקנו בבוץ. יחסית למישהו ששונא חורף, ביליתי הרבה מחיי במקומות קרים. אחר כך גרתי במשך שישה חודשים בבית של הדוד שלי בפריז, בית המְשֻׁמֵשׁ גם מחסן למוצרי נייר כמו מחברות תוצרת יד, נייר צבעוני מהודו ומנפאל, זרים מנייר בצורת פילים ורימונים. בכניסה סמוך לדלת ניצבו אריות סדוקים מקרמיקה, צצמחי טימין ומנטה מבצבצים מהם. בזמן השהות אצלו ביקרתי במוזיאון הציד והטבע.

כל אולם במוזיאון קרוי על שם חיה אחרת: סלון הינשוף, מאורת הדוב, מערת הזאב. על הקירות היו תלויים גביעים בצורת ראשי צבי עם קרניים מצופים ברונזה, ינשוף מפוחלץ עם עיניים ענקיות מזכוכית, צ'יטה בעלת פה פעור, דוב קוטב עם רעמה משלג. כל החיות הביטו בי אבל לא יכולתי להציל אותן.

בבית של הדוד שלי קראתי לראשונה את הסיפור "אקסלוטל" של חוליו קורטסאר. היה זה סיפור על אדם שפיתח אובססיה לאַקְסְלוּטְל ובהה בהם כל כך הרבה זמן עד שברגע מאגי של תמורה, התגלגל לגופו של אחד מהם. בן-דודי לקח אותי יום אחד לחנות חיות, ובילינו שעות בצפייה באקסלוטלים באקווריומים שלהם. היצורים השקופים-למחצה בקושי זזו. הם בהו בנו בעיניים מוזהבות ללא ניד עפעף. בצידי ראשיהם היו משושים בצבעי אלמוגים. בן-דודי סיפר לי שכאשר אקסלוטל מדוכא, הוא עולה על פני המים וצף. כדי לרפא אותם מהבדידות, אמר, צריך לשים אותם במקרר. בקור הם מאושרים. אז ידעתי בוודאות, שבניגוד לגיבור סיפורו של קורטסאר, אני אינני אקסלוטל.

משם עברתי לאנגליה, הארץ שבה השמים תמיד אפורים, בגוון של דייסה. בשנה השנייה ללימודי בקיימברידג' גרתי עם שותף שלמד מדעי הקוטב. הוא לקח אותי למוזיאון הקוטב על שם סקוט במרכז העיר. התערוכה במוזיאון הוקדשה למסע המקולל של רוברט פלקון סקוט לאנטרקטיקה. הוצגו שם כמה חפצים – שק שינה מעור של אייל, קרס של רתמת כלבים, שעון עצר כסוף שבור – שהיו שייכים לחברי המשלחת שנקברו בקרח. מה שזכור לי יותר מכול היה היומן של סקוט, מנהיג המשלחת. בפסקה האחרונה, כאשר כבר היה לו ברור כפי הנראה שימות יחד עם שאר אנשיו, הוא כתב: "הנורא מכול קרה. כל החלומות צריכים להתפוגג. אלוהים אדירים! איזה מקום נורא זה". כאשר התגלו הגופות כמה חודשים לאחר מכן, מצאו המחלצים זוג מגלשי סקי וסידרו אותם בצורה של צלב. האוהל הפך למקום קבורה ספון בקרח.

כאשר עברתי לבוסטון, הרגשתי כאילו יצאתי למסע לקוטב. החורפים היו קפואים וחשוכים, כשהמפטרטורות הרבה מתחת לאפס. נציבי קרח נתלו מהמרזבים. הרחובות היו ריקים וכוסו שכבה עבה של שלג. היה קר מכדי להסתובב בחוץ, כך שהלכתי הרבה למוזיאונים. התערוכה האהובה עליי הייתה של פרחי הזכוכית של בלשקה בהארורד, פרחים שיצר אמן זכוכית מפראג. אלפי דגמים הוצגו בארונות של עץ וזכוכית: תותי שדה עבשים, שזיפים רקובים, פטריות יבשות, שושנים צחורות נבולות, וגם פרחי ציפורן וסחלבים, אצטרובלים שנראו כמו ארמדילים מכורבלים, כולם עשויים זכוכית, ובאופן מוזר כאילו חדורי חיים. הדגמים האלה היו אמורים לשרת סטודנטים לבוטניקה, כדי שיוכלו ללמוד על הצומח שמעבר לקו המשווה. במכתביו כתב ליאופולד בלשקה על הזכוכית כאילו היו לה חיים משלה: "אי אפשר לזרו זכוכית. היא תיקח את הזמן שלה. אם ננסה לזרו את התהליך מעבר למגבלותיה של הזכוכית, היא תתנגד ותפסיק להישמע לנו. צריך להתחשב בה".

בניגוד לזכוכית המשתנה באיטיות, אני ברחתי מהר מבוסטון. שנאתי את המקום של נועלי הסניקס המשוחחים ללא שמץ אירוניה על איין רנד. עברתי לניו יורק והתחלתי לחלום על השואה. קראתי על כפר בארגנטינה שהפך למקום מחבוא לנאצים אחרי המלחמה. לילה אחר לילה חלמתי על הכפר. בחלומי, הכפר היה סמוך לאגם מוקף הרים.

בכיכר המרכזית הייתה ביצת פסחא עצומה בגודל בניין בן עשר קומות. אנשי הכפר הבלונדינים חצבו בביצה בגרזינים. בחלומי היה הכפר יפה באופן מטריד. החלום העיק עליי ולא יכולתי להפסיק לחשוב עליו. בכל פעם שהתהלכתי בסנטרל פארק ראיתי כולם את הנאצים מהחלום: בזוג הצעיר והיפה הדוחף עגלה עם תינוק ומדבר על קמבוצ'ה אורגנית, בזקן בעל השיער הכסוף שרץ בנעליים אורתופדיות, אפילו בילדים המשחקים בייסבול בדשא הגבוה.

אני עדיין חי בניו יורק, ועליי להודות שלא כולם נאצים בתחפושת. אבל יש לי בעיות אחרות. התחלתי ללמד סדנת כתיבה יוצרת בטיימס סקוור. פעם בשבוע אני צועד בין המוני התיירים והבזקי המצלמות שלהם, מפלס דרך אל מעבר לרוכלים שמושיטים לעברי מזכרות ותיקי גוצ' מזויפים, בין דוכני עיתונים ועגלות של מוכרי נקניקיות, ועובר את האורות הזוהרים של ברודוויי לעבר מקום הקרוי "סטודיו אור השמש". למרות שמו הקיצי זהו מקום מדכא למדי. חלל חזרות לאנשים השואפים להיות שחקנים וזמרים, שמחולק לחדרים זהים המוארים באור נאון חזק עם מראות מקיר לקיר. להשתקף בחדר מראות כזה משמע להיות קצת בגיהנום. אחד התלמידים שלי עובד כמדריך סיורים בעיר. הסיור המבוקש ביותר שלו נקרא סיור הדונאט. הוא עובר עם תיירים מחנות דונאט אחת לשנייה, והם טועמים מכל הסוגים: זיגוג קרמל, שוקולד, אגוזי לוז או פטל מרנג. הוא מוביל את התיירים במסלול מעגלי שמסתיים במקום שבו התחיל.

כשאני מבקר בתל אביב, שמש לבנה בוערת גבוה בשמים. הבוגנוויליות ועצי היקרנדה פורחים. אני תוהה מדוע בכלל עזבתי. החדר שהיה לי כילד השתנה. הוא מלא שיירים זרים ומשונים. כובעי ענק בצורה של ציפורים אקזוטיות, תיאטרון צלליות זעיר, מנגנון של שעון קוקייה, בובת פיתום, חותם של פרח טבוע בלוח שעווה. שרידים של תפאורת אופרה שבנה אבי. על המדף אני רואה רישום של צדף הנאוטילוס שציירתי כשהייתי בתיכון. נושא העבודה היה אדריכלות אוטופית. הבית האידיאלי. קראתי על הנאוטילוס, מעין חלזון ים שהקונכייה שלו מתאימה את עצמה לגודלו ומתפתחת יחד איתו. מעין בית שמתאים את עצמו לצרכים של בעליו. קראתי על חזונות של עולמות אוטופיים, קראתי על ספירלות, על חתך הזהב ועל סדרת פיבונאצ'י. את עבודת הגמר הצבתי במגדל מים נטוש. על רצפת הבטון ציירתי ספירלה לבנה. כעת, כשאני מביט בציור שלי, אני חושב שלעולם לא תהיה לי הקלות של הנאוטילוס. תמיד יהיו בי חלקים שלא יתאימו, שיבלטו ויחרגו החוצה. אבל אני לא מחפש יותר בית אידיאלי. כל קונכייה תספיק.

כאילו עוד יש לך בית

אימא ובן בדיינר

א.

החזרתני אותו לדירה שלו אחרי ליל הסדר.
לא לפני שהפכתי אותו למעלה בשתי ידיים
כשהשרשים שלו באויר, לכוון השמים,
לתת לו שמש ואויר ישירים.
הוא קדם כל אמריקאי
(בתוכי אני עדין מתנגדת).
גם אני, בכל יום שעובר, יותר אמריקאית.
אולי זה לא צריך ללכת כדי שזה ישאר.
אולי זה כמו הכוס של אליהו:
נעלמת מאליה. מתמלאת מאליה.
דלת נפתחת, דלת נסגרת. אף אחד
לא רואה, אף אחד לא שומע.
אחד מי יודע.

ב.

הוא רצה ללכת לאכל ביחד צהרים.
האמת שלא הייתי רעבה,
אבל ילדים והורים ותזונה,
במיחד דור ראשון שני
לשואה,
לא הססתי.

שאלתי, "ילד, איפה אתה רוצה ללכת לאכל?"
הוא אמר לי, "בואי."
הוא חבש את הכובע של ה-hoody ואמר לי:
"לאכל בדיינר אמריקאי אמתי."
הדיינר נראה כמו קרון רפבת שהורד מהמסלה.

נשָׁכַח וְאָרְךָ וְזֶר,
בְּקִצָּה מְגֵרֶשׁ חֲנִיָּה
מוֹל גְּרוֹז' לְמִכִּירַת מְכוּנִיּוֹת
יָד שְׁלִישִׁית יָד רְבִיעִית
יָד שְׁנִיָּה.
יֵשׁ לִי חֶבֶה לְמִקוּמוֹת כְּאֵלֶּה.

ג.

כָּל הַדֶּרֶךְ הַבְּרוּךְ שְׁלוֹ קִפְצָה,
הוּא נֶעַ בְּחֶסֶר מְנוּחָה.
הַגְּעֵנוּ לְאֶזוֹר הַתַּעֲשִׂיָּה.
White Rose Diner, אֲמָרָה הַכְּתוּבַת הָאֲדָמָה.
בְּפָנִים הַכֵּל בְּלֶבֶן וְאָדָם.
בְּפָנִים רֵיחַ עֵשֶׂן וְאִשָּׁה שְׂמֵנָה
בַּת בְּעֶרְךָ שְׁלִשִׁים,
יוֹשֶׁבֶת לְבַד בְּפָנָה,
אוֹכֵלֶת הַמְּבוּרָגֵר וְצִ'פּוֹס.
חֻטָּאִים עוֹשִׂים לְבַד.

הַזְמַנְתִּי שְׁנִיצְלוֹנִים וּמָנָה שֶׁל צִ'פּוֹס.
הַפְּשָׁרָה שְׁלִי בֵּין אַמְרִיקָה לְיִשְׂרָאֵל.
"יֵלֵד, מָה אַתָּה תֹאכֵל?"
הַמְּבוּרָגֵר כְּפוֹל עִם גְּבִינָה וְצִ'פּוֹס.
הַתִּישְׁבְּנוּ אֶחָד מוֹל הַשְּׁנִיָּה עַל סִפְסָלִים מַעֲץ.
הוּא בָּחַר אֶת הַצַּד שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ,
אֲנִי בָּחַרְתִּי אֶת הַצַּד שֶׁל הַצֵּל.

הַיִּיתִי קְרוּבָה וְרַחוּקָה מִיַּעַר בְּן־שָׁמוֹן.

ד.

"שׁוֹנָה נִכּוֹן?", הוּא אָמַר בְּפֶה מְלֵא.
הַנְּהַנְתִּי וְהַשְׁמֵשׁ וְרֻטֵּב הַחֶרְדֵּל הַתְּבַלְּבוּ לִי.
זוּג אֶחָד שֶׁהִזְמִין קָדָם עֲכָשׁוּ יִצָּא.
לָהּ הָיָה שְׁעָר כָּחַל וְקַעֲקוּעִים עַל הַזְּרוּעוֹת,

דגמאות מיון העתיקה.
לגבר השתלשלו מפתחות כבדים מהפיס.
קויתי שפכה יראה השומר בכניסה לגן-עדן,
מפתחות בפיס,
וכל אחד יכול להפנס ולאכל המבורגר וצי'פס.

"טוב לראות שיש חיים", הוא אמר לי,
ועשה תנועה כאלו הוא מחזיק כדור
גדול וכבד ביד.
"זאת אמריקה באמת", הוא אמר לי.
חשבת שאלה אנשים באמת.
הכל יכול להעלם בשניה.

ה.

היתה בדירה בחיפה מרפסת שצפתה למפרץ הכחל.
היה בדירה בחיפה שלחן עץ ושכסה במפה מפלסטיק שקוץ,
עד היום אני יכולה לשרטט בדיקנות
היכן הנחו המזרנים על הרצפה.
הזכרון מקבע דברים גם כשהם כבר אינם.
אחרי זמן כל דבר הופך לאידאה.
צורה שעכשו אינה שיכת לשום מציאות –
תלויה רק בי.
אני רק מנסה לשחזר.
אם היה רנטגן הוא היה מראה
איפה היו השברים.

ו.

לפני שנכנסנו לאוטו חבקתי אותו חזק.
אבל קדם הוא הוריד מהראש
את הכובע של ה-hoody.

How are you feeling today?

עיר בלי הורים, בלי זקנים.
במקום קמטים יש רק אגמים קטנים,
עצי דבדבן, עצי ברוש וקקטוסים.

עיר בלי מחלות, בלי בטוחים,
רק עם ברכות עם כלור,
רק שערים סגורים.

עיר של הבטחות בדיוניות,
מהמנון לדרך המערב.
חם עכשו.

עיר של ג'ורג', של אוסקר,
עיר של ג'ון.
מגרש גולף שלא קבל יהודים,
עכשו נוסעים אליו כלם. משחקים.

שתים-עשרה בצות שלעולם אינן מתיבשות.
יש אוזים בשוליות.
עיר של חלומות, הופכת לבעות
כשהעינים לא נעצמות.

כסאות כחלים, אדמים, לבנים,
אין משענת לגוים.
אין חליות, אין חבורים, אין סחוס
בין החלקים.
רק מה שאנחנו ממציאים.

how are you feeling today?

לא מבינה דקיות,
לא מבינה חיוכים,
בשלתן שליד קוראנים
אוכלים.

תאכלו את עצמכם, תאכלו
תרביות של אחרים.
אם מגיע לכם, מגיע
גם לאחרים.

ממול רואים את פסל החרות
תקועה באמצע ההדסון,
היא חולמת להוריד את היד.

העם שלה כבר לא קיים,
את האור בלפיד כבר כבו לה מזמן.
צריך עכשו לעשות גם פסל חרות שחרה,
זאת לא נחשבת,
יש לה פתח על הראש, כלומר
היא ממעמד גבה.

מזל שמתר עוד לומר שהלילה שחר
והכוכבים לבנים.
מזל שעדין הלילה מאהב
בירח ובכוכבים.
עכשו תהפכי הכל ללילה לבן
עם כוכבים שחרים.

העולם עוד מעט יעצר.
השעונים יפסיקו לתקתק,
האהבה תמחק.

בינתיים את שומרת על שתיקה.
כאלו יש לה עוד בית מחכה.
כאלו יש עוד משפחה מחכה.
כאלו יש לה עוד מדינה מחכה.
אין לה. אין לה.

תחילה אובדות החיות

*

את שואלת למה אני קוראת לישראל
"הארץ" ולא "ישראל". אני עונה
שמאותה הסבה שאת קוראת לי "אמא"
ולא "גילת".

כבשת הרש

בזה אחר זה נחרשים בך שדות
סמנטיים. תחלה אובדות החיות, לרבות
הקולות (מעטה התרנגול – קוק־א־דודל־דו,
הסוס – ניי־ניי). אחר כך מלים משגרת
הקימה וההרדמה, הצבעים והרגשות
(כשאת "הפיי", את שמחה או ממש
מאשרת?). עברית נותרת שפת האהבה
שלנו (אני עדין "אמא" ואת "מתוקה"),
וגם לשון הדברים הפחות שמישים,
שלא נחפזת ללמוד באנגלית.

אתמול נזפתני בביביסטר שלמדה אותך
איך קוראים באנגלית להדום השעיר בסלון,
כאלו גזלה את כבשת הרש, כאלו בטלה
את חק השבות, את זכותך להתישב
על הכרסה של הסבתא שלך במקום שבו
אברהם רעה צאן, להניח רגלים על השלחן,
ולהרגיש בבית.

שונה את מסלולי עזיבתי

*

רְצִיתִי לְעֹזֵב אֶתְכֶן,
בְּנוֹתֵי הַיְקָרוֹת.

כְּמוֹ אוֹדִיסֵאוֹס, לְצֵאת
וּלְשׁוֹב לְאוֹתָהּ הַנִּקְדָּה.

לֹא לְנֹטֵשׁ:
רַק לֹא לְהִיּוֹת,
לֹא לְהִשָּׁאִיר חוֹתָם.
כְּמוֹ דְבוֹן אֶהוֹב שֶׁהִיא וְנִשְׁכַּח.

לֹא לְתוֹר:
רַק לְשִׁקֵּעַ וּלְהִתְמַהֵמָה,
בְּתַנּוּעָה עֲדִינָה לְאַחֹר.

כְּמוֹ שְׁעֵרוֹת סִבְתָּא בְּפָה,
לְהַמִּיר אֶת הַשְּׁלֵמוֹת בְּחֶסֶךְ
וְאֵת הַמְּלֵאוֹת
בְּרִיק מְבָרֵךְ.

וּכְשֶׁבִטְלִיתִי אֶת רְצוֹנִי
מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ
לֹא שְׂמַחְתָּן,
וְלֹא הִטַּחְתָּן אֲשָׁמָה.

וּבְלִילָה כְּסִיתִי אֶתְכֶן
בְּשִׁמְיַכְת כּוֹזֵב,
לוֹחֶשֶׁת בְּאֲזוֹנֵיכֶן,

שונה בלחש
את מסלולי עזיבתי –

מקסם שוא, כמו כוכבים
תלויים בחדר ילדים,
מובילים שוב ושוב
אל קירות החדר.

ודנג ילדותכן
מגן עליכן
מפני מה שדברתי בלחישה –

כאבק פורח
וכחלום יעוף.

*

שני אנשים חולקים בית קמים בבקר מצחצחים שנים פעמים ביום מחננים
שתי מכוניות בצד הדרך מחבקים שתי ילדות מקפיצים באויר ותופסים תמיד
תופסים אף פעם לא מפספסים לא מפילים לא שוברים לא הורסים

את, אויב?

א.

את מתמודדת נפלא.
בלילות את מחפשת כמו חולה
את שנפשוך אהבה.
כל כך אהבה.

אין מה לומר,
את מתמודדת נפלא.

ב.

הבית לא התמוטט,
הוא נשאר.
אנחנו רבים עליו:
מי יקבל את הקירות
ומי את המשכנתא,
מי את האלבוים
ומי את החלונות,
מי את יהודה
ומי את ישראל.

ג.

הבית עומד יציב,
כמו זכר צדיק לברכה,
כמו הבטחה.
כמו ירושלים
שמזמן נשכחה.

ד.

בֵּין יוֹנָה וּוְלָךְ לְעַמִּיחִי
אֲנִי מוֹצֵאת לִי מְנוּחָה.
אֵת, מֵאַהֲבָה? שׁוֹאֵלֶת יוֹנָה בְּפִלְיָאָה,
אוּלַי בְּקִרְיָצָה?
עַמִּיחִי מִתְפַּלֵּל כְּמוֹ לוֹלֵב,
וְאוֹמֵר שׁוֹב וְשׁוֹב בְּתִים,
בְּתִים וְאַהֲבָה אַחַת.
וְדִלְיָה מֵהַפְּנֵה אוֹמֶרֶת,
אוּלַי קָצֶת בְּקִנְיָאָה:
אֵת סִינְדְרָלָה בְּלִי מִטְּבַח.
טוֹב שְׂרוֹנִית מְטֹלֹן מְסַכֶּמֶת אֵת הַדִּיוֹן,
מְזַכֶּרֶת שִׁיחָה רְחוֹקָה וְשׁוֹאֵלֶת:
אֵת, אוֹיֵב?

ה.

סֵן פְּרִנְסִיִּקוֹ זֶה לֹא רַק גֶּשֶׁר הַזֶּהָב,
זֶה גַם בֵּית גְּמִישׁ לְהַפְּלִיאָה,
מוֹכֵן לְרַעֲדוֹת אֲדָמָה,
כְּמוֹ בְּשִׁיר שֶׁל פְּרִלִינְגֻטִי
עַל מִתְגַּרְשֵׁי הָעִיר
הַנוֹסְעִים בְּמִכּוֹנִית
עִם כָּל מִטְלָטְלֵיהֶם,
נֵעַל פֹּה,
נֵעַל שָׁם.

הנוף הנשקף מהר נבו

נבו

מיהו ההולך ממדין
אל תוך מדבר שאין לו שם –

מיהו המקף הרים אלמים
ועזים נחפזות –

מיהו שצעדיו מדודים,
שממזרח בא רוח
וסותר את שעריו –

*

ואז הוא עוצר.
אולי תעה?
הוא אומר לעצמו:
"אסרה נא",
וההד עונה:
"אסרה נא"

רגליו נושאות אותו אל המראה,
ומתוכו עולה מלה אחת:
"הנני".

*

כעת הוא קל כמלאכים המלזים אותו,
שרים את המדבר.

לפני שיעלה אל ההר
ויחזה באש התמיד,
מתקיים בו הרגע.

הוא המתקיים.

*

ימים רבים יבואו כעת,
ובהם מעשים אין ספר.
דם ימלא את היאור,
והים האדם יתמלא זעקות שבר.

ולמדבר יהיה שם,
וההולכים בו ידמו לדעת
מי הוא ההולך לפניהם,
ומי מאיר את הדיונות
גם בשחור הליל.

*

ואז,
בסופו של יום אחרון,
הוא נצב על פסגת נבו,
נושם את הבלו של ההר,
נושף את הכאב שנשא
עד כה.

הוא יודע שחי, שהיה כאן,
שגם אם זרעו יעלם,
לרגע אחד הוא ידע
לסור מדרכו. להיות.

*

לא היה בכך כל ענש
אלא ברכה:

לֹא יָבִיא הָאִישׁ אֶת הַקֶּהֱל הַזֶּה
אֶל אֶרֶץ זְבֹהָ.

אֵין יָפֵה מִהַנּוֹף
הַנִּשְׁקָף מִפְּסַגַת נְבוֹ.

*

"אָרוּרָה", אָמְרָתָּ,
"אָרוּרָה הַהִבְטָחָה".

"רְאֵה אֶת הַבְּתָרִים הַמְטָלִים,
אֶת הַדָּם הַנֶּגֶר
עַל אֲדָמָה חֲרוּכָה.
רְאֵה אֶת יְלָדֵי הַחֲתִי,
וְהָאֹמְרִי, וְהַכֹּנְעָנִי.

רְאֵה אֶת יְלָדֵי הַפְּרוּזִי,
וְהַחֲתִי, וְהַיְבוּסִי
דוֹמְמִים".

"אָרוּרָה", אָמְרָתָּ.

"אֲנֵא", אָמְרָתָּ,
"הִנֵּחַ לְעֵגְלָהּ וְלַעֲזוֹ,
הִנֵּחַ לְאֵיל הַמִּשְׁלֵשׁ,
הִנֵּחַ לְתֹר, לְגוֹזֵל..."

הִנֵּחַ לְאֲדָמָה לְנֶשֶׁם
מוֹל רִקִּיעַ רִיק

"לֵךְ", אָמְרָתָּ.
"מִקוֹמְךָ בְּכֹל מְקוֹם,
אִם רַק תִּסּוֹר.

תִּהְיֶה
אֲשֶׁר תִּהְיֶה".

עילי תדמור (ניו הייבן, קונטיקט)

הגוף הוא הגלות

שני שירים בעקבות ו.ב. ייטס

על המילה

*Once out of nature I shall never take
My bodily form from any natural thing...
Yeats, Sailing to Byzantium*

בֵּין הַמּוֹלְדֵת לְנֶכֶד –
זֶה הֵינּוּ הָהָ.
הַגּוֹף הוּא הַגָּלוּת, וְאֵין
מִפְּלֵט מִהַבְּשׂוּר.
נִהְרֹוֹתִיו הֵם דָּם נֶגֶד
וְאִדְמָתוֹ שֶׁמֶן.
לוֹ רַק הָיָה מִפְּלֵט
מִהַמְּלָה.

אִמְרָתִי בְּלִבִּי: אֶבְרַח מְזַרְחָה,
אֶהְיֶה כְּצַפְרֵי בִּיזֻנְטִיוֹן,
כֵּלָן אִמֶּת צְרוּפָה וְיָדַע מִחֶשֶׁל,
וְהֵן פְּטוּרוֹת מְעוֹר וְדָם וְזָרַע
וְחַפְּשִׁיּוֹת מֵעַל הַתְּאֹוָה.

וְזַמְרָתֵן עַל שְׁהִיָּה וְשֶׁהוּוָה וְיִהְיֶה,
וְזַמְרָתֵן אֲשֶׁר כָּלָה מְלָה,
מִתּוֹקָה מְכֹל אֲכֹזְבוֹתָיו
שֶׁל הַבְּשׂוּר.

מילים של דבש ומלח

*A mouth that has no moisture and no breath
Breathless mouths may summon;
I hail the superhuman;
I call it death-in-life and life-in-death.*

Yeats, Byzantium

בְּקֶרֶת שְׁמָמָה –
פְּשוּט לְחַיּוֹת.
עַם הַמַּתִּים –
קֹל לְדַבֵּר.

עַל פְּנֵי לוֹחֹת חֶמֶר כְּתוּבוֹת מְלִים שֶׁל דְּבֶשׁ וּמֶלַח
שְׁמַגְעֵן מְתוֹק כְּמוֹ שִׁפְתֵי אֶהוֹב,
עַל פְּנֵי תַלְמִים מְפִי חֶרֶבֶן
אֲנִי הוֹלֵךְ שְׁלוֹ,
סְבִיבֵי אֱלִים מַתִּים זְרוּיִים כְּחֶרֶסִים,
מֵתוֹךְ פִּיהֶם הַחֵם בּוֹקֵעַת נְהָרָה.

עַם הַחַיִּים –
קֶשֶׁה לְהִתְמוֹדֵד.

מֵתוֹךְ פִּיהֶם נוֹרוֹת מְלִים חֲדוֹת,
שְׂאֵי אֶפְשֶׁר לְצַפּוֹת אֶת פְּגִיעַתָּן.

(וְאֲנִי בְּתוֹךְ זְרוּעוֹת אֶהוֹב
הֵייתִי כְּגוֹפָה.
מוֹל אֵיבְרוּ
הֶרְעַשׂ רַב,
וְאֵין מִקְלֵט מִפְּנֵי הַחֲרָדָה).

לאהוב מעבר לשפה

תחת השפעת הסם ציטטתי שברי פסוקים מתוך התלמוד הבבלי ומאיוב, ומפרשת לך-לך, פרשת ברי-המצווה שלי. העברית הזו, היהודית, הדתית, על זיכרונה הארוך, על משקעיה, על משלבה הגבוה, היחידאי, ניצבה שם, קבורה מתחת לשלג. מניצה, מתוך קרת הדיכאון, פקוחה בעין מתחת לעור הדק, העדין, של עפעף ההכרה.

הדבר הראשון שהכה בי היה השלג שחצץ ביני ובין הארץ, שנערם, שנאסף. השלג שכיסה את פני העיר, את העצים, את המדרכה והכבישים, את מסגרת החלון, במין שוויון, דמוקרטי כמעט. רך וכבד, נסוך על פני כול, מותיר רק רישום רפה של קווי המתאר של כל מה שנקבר מתחתיו. השלג, שונה כל כך מזה הנפרש, אחת לכמה שנים, על ירושלים בשכבה דקה המשתקת את העיר כולה.

לכול, כמעט, מתרגלים. הגוף מסתגל עם הזמן אל הקור – מינוס עשר, מינוס שמונה – עשרה, מינוס עשרים מעלות. בחוץ יורדים הפתותים במין מונוטוניות מהפנטת. העיר נמלאת מכיתות קטנות של קור, כמו פיסות מחק זעירות, והכתוב מתחת מחוק, דהוי, בלתי קריא, כמעט. אחרי כמה זמן למדתי לרפד את הגוף – ועם הגוף, גם את הנפש – בשכבות בגדים שכלאו את האוויר וחיממו אותו, או לכל הפחות, חצצו די הצורך בין העור ובין הרוח המקפיאה העוברת, במשך חודשים שלמים, ברחובות בעיר.

לחודשים האלה קדמו אמנם שבועות הסתיו הקצרים של ראשית הסמסטר. העצים ניצתים באחת. בוערים. דולקים לרגע, אדום, כתום, צהוב, וכבים. העיר – במשך כמה שבועות – נראתה כמו גלויה לא שלוחה, ללא מען. העצים, אחרי שניצתו, השילו את עליהם, עמדו עירומים, מוכנים לחורף, נכונים לשלג. וכמו העצים, גם אני נדרשתי להשיל מעליי את לשוני, את המבטא, את המשא של כל מה שסחבתי איתי, את העברית. רק כדי לעמוד, מוכן לחורף.

זאת לא הייתה הפעם הראשונה שלי בארצות הברית. משפחתי בילתה כאן קיצים רבים. גרנו כאן, כשהייתי קטן, בחוף המערבי, בקליפורניה. אבל זאת הייתה הפעם הראשונה שלי כאן לבד, וזאת הייתה הפעם הראשונה שלי במידווסט. הגעתי לכאן ללימודי

דוקטורט בספרות עברית, במחלקה ללימודי המזרח הקרוב באוניברסיטת מישיגן. הגעתי לכאן אחרי הלימודים בתל אביב, ואחרי מה שיכולתי לזהות, רק בדיעבד, כפרק ארוך של דיכאון שהעכיר והחמיר בעקבות פרידה מבן זוג שאהבתי מאוד. מן הבחינה הזו, המעבר אפשר לי להתחיל, כמעט לגמרי, מחדש. אפשר לי לברוא את עצמי – ככל שאדם יכול לברוא את עצמו – מחדש.

למה ללמוד ספרות עברית מחוץ לישראל? למה לכתוב דוקטורט מעבר לגבולותיה הברורים, היציבים, הנחרצים של העברית? גם עכשיו, אחרי שסיימתי את הדוקטורט, אני עדיין מתגושש עם השאלה הזו. הלימודים במחלקה ללימודי המזרח התיכון, ובתוכנית ללימודי יהדות – ולמעשה, עצם הנוכחות שלי כאן – אפשרו לי לחשוב על הספרות העברית, על הכתיבה שלי, על הזהות שלי, בהקשר אחר. אחר. רחב יותר. צר יותר. שונה. פתאום הספרות העברית לא הייתה כבולה באופן בלעדי לישראל, והעבר וההווה של הספרות העברית, מחוץ לארץ ובאירופה, בארצות הברית, שבו והתגלו לי כאפשרות. לא רק כאפשרות של קריאה וכתיבה, אלא גם כאפשרות של קיום. לא רק הספרות העברית שנכתבה מחוץ לציון, לצד היידיש והערבית, אלא גם עצם האפשרות של הכתיבה, מחוץ לישראל כמרכז כובד, כטאלוס, כיעד, כבית.

בשנה השנייה ללימודים התחלתי ללמוד יידיש. למדתי לאורך שלוש שנים, אבל מאז השפה שלי החלידה. אני יכול לקרוא, לאט, עם מילון, אני יכול לכתוב, לאט, עם מילון, אך הדיבור החי מגומגם מאוד, מהוסס וחסר. אבל אפילו עכשיו, זמן רב אחרי שהפסקתי ללמוד את השפה, היידיש כרוכה איכשהו ביומיום שלי ובחויית הזרות המתלווה לחיים מחוץ לארץ, תחושה שגם אחרי שנים אינה קהה או שוככת לגמרי. חויית הקריאה עצמה – הקריאה באותיות עבריות, אך בתחביר גרמני, זה, עם אוצר מילים גרמני, סלאבי, משובץ בלשון־קודש, בעברית, נדמתה בעיני לשיקוף נאמן לכוֹז־מניית של החיים כאן: שליטה באל"ף-בי"ת, היכרות והבנה של מילים בודדות, זיהוי של העברית בתוך היידיש, וחיכוך מתמיד עם התחביר, עם הסדר הנכון, המתבקש, של מבנה המשפט, כלומר עם הסדר של היומיום.

אני חושב לפעמים על סבתי רחל, שנולדה בלודו' ודיברה פולנית מחוץ לבית וגרמנית בבית. גם אחרי השואה. היא דיברה גרמנית עם סבי, ברנהרד, בחיפה. ודיברה יידיש, לפעמים, אבל ביכרה את הגרמנית, וגם את העברית, שהפכה עם הזמן לשפת היומיום. ואני חושב על גם סבתי רוגית, שגדלה במרקש, ודיברה ערבית בבית הספר היסודי, וצרפתית בבאליאנס ובעיר, ועברית בבית. ועל סבי מצד אבי, ועל סבי מצד אמי, שדיברו גרמנית, ויידיש, ועברית. אני חושב על המעבר הזה שכולם עשו, אל העברית, על האופנים שבהם הפכו, ראשית בפלשתינה, אחר כך בישראל, לישראלים.

בשנתי השנייה כאן הכרתי את אד, בעלי. הכרנו, כמו שמכירים היום, באינטרנט. כמה מגומגמת, כמה רצוצה הייתה שיחתנו הראשונה. לא, האנגלית היא לא זו שהייתה מכשול, אלא משהו אחר. הדקדוק הפנימי. איך מכירים באנגלית? איך מדברים על רגשות, תשוקות, מאויים, משאלות, בשפה זרה? אך דווקא באי־הידיעה הייתה חירות גדולה. לא אותו מסדר מוכר של שאלות – איפה למדת, איפה שירת, מה עשית בצבא, איפה טיילת אחרי השירות, מאיפה ההורים, מה המוצא שלך, למי הצבעת בבחירות.

דווקא ההיעדר הזה, של המוכר, המשותף מראש, של הידוע, אפשר לשנינו להכיר זה את זה מעבר לשפה.

אני זוכר את הפעם הראשונה שנסענו להוריו, מרחק של שעותיים וחצי מאן ארבור, בערב חג המולד. חלפנו על פני אגמים ויערות, מנווטים את דרכנו בין משאיות, כל כך הרבה משאיות, חולפים על פני תחנות דלק שוממות, פגרי חיות בצידי הדרכים, עצים, גשרים, סניפים של רשתות מזון מהיר. כשהגענו, עמדתי בסלון שלהם, משתאה, מול שני פוחלצים של צבאים התלויים על הקיר, ותרנגול הודו, על שולחן קטן, סמוך לטלוויזיה. אביו צד. מעולם לא פגשתי מישהו שצד. אני זוכר איך הוא לקח אותנו למוחרת ליער ליד ביתם, איך עמדתי לצד מתקן ההסוואה של אביו – מין אוהל שעל פניו מצוירים, צפופים, עצים, שיחים, בצבעי הסוואה, ובאמצע, חרפי ירי קטנים. לשמחתי לא צדנו שום חיה באותו היום. בערב קישטנו את עץ חג המולד שניצב בחדר, ובבוקר שתינו קפה וקרענו את עטיפת המתנות. אני זוכר איך הם שאלו אותי, באותו ביקור ראשון, על הארץ, על ירושלים, על העיר העתיקה, על כנסיית הקבר. בדרך חזרה חלפנו על פני אגמים. כל כך הרבה מים. חשבתי על הכינרת, על הקו האדום. על החמסין של הקיץ. על עמק המצלבה. על רצועת האור בכנסיית הקבר. על הרוח העובר בהרי ירושלים.

השנים במישיגן, לאורך הלימודים ומאז סיום הדוקטורט, היו מהטובות והרעות בחיי. הפרות הדשנות, עבות הבשר, הלכו לצד הפרות הרוות, הכחושות, צועדות בשורה אל עבר הווה שעדיין איני רואה עד הסוף, במדויק. פגשתי כאן את בעלי וחברי הטוב ביותר. הקמתי כאן בית. פגשתי כאן חברים חדשים. זכיתי לחשוב מחדש – דווקא מתוך המרחק, דווקא משום המרחק – על מה שאני עוסק בו, וחי בתוכו: הספרות העברית והשפה העברית. זכיתי לכתוב דוקטורט אצל מנחים נפלאים, חכמים ורגישים שלימדו אותי לראות מחדש את המובן מאליו. המרחק מן הארץ העניק לי חירות להיות, שלא הבנתי עד כמה נזקקתי לה. אבל בשנים האלה גם חוויתי חודשים ארוכים, נוראים, של חרדה ודיכאון, והתקף פסיכוטי שגרר אשפוז ארוך במחלקה הפסיכיאטרית בבית החולים, וטיפולים בחשמל, אלה היו הימים הקשים בחיי. ימים שבהם לא רציתי לחיות. הודות לטיפולים בחשמל, ולצוות המסור של בית החולים, ולתרופות, ולמטפל שלי – ובעיקר בזכות התמיכה האינסופית של אד ושל משפחתי שבאו למישיגן, וגרו איתנו לאורך כל תקופת האשפוז – יצאתי מכל זה, אמנם לא בלי פגע, וחזרתי לעצמי. לקראת ההגנה על הדוקטורט שבנו הדיכאון והחרדה כמעט במלוא עוזם. לפני שחזרתי אל הטיפולים בחשמל, ניסינו טיפולים בקטמין. בהתחלה אד התלווה אליי, ובפעמים הבודדות שהיה שם, שמע אותי ממלמל, בין היגיון לאי-היגיון, באנגלית. אמי הגיעה גם הפעם וליוותה אותי לטיפולים, והייתה שם לצידי בפעמים שבהן אד לא יכול היה להיות.

תחת השפעת הסם – חומר הרדמה לסוסים, סם פסיכדלי, מאלחש, שידוע בסיועו לטיפול בדיכאון – הייתי נתון במצב דיסוציאטיבי. אינני זוכר הרבה מן הטיפולים, אבל ביקשתי מאמי שתתעד את מה שאני אומר או עושה במהלך הטיפול ותכתוב את הדברים במחברת, שרק לאחרונה הרהבתי עוז לפתוח. איני יודע מאיזו מגירה הדברים נשלפו. איני אדם דתי, לכל הפחות בהגדרה הצרה של המושג. אבל מתברר שבמהלך הטיפולים זימרתי כמי שעולה לתורה. בין מראות יפים ונוראים, שרק עכשיו אני מעז להתעמת

איתם, ובין וידויים – שלמזלי איני זוכר, אך הם זכו, הודות לאמי, לתייעוד במחברת – על רצוני העמוק למות, ציטטתי שברי פסוקים מתוך התלמוד הבבלי, ומאיוב, ומפרשת לך-לך, פרשת ברהמצווה שלי. העברית הזו, היהודית, הדתית, על זיכרונה הארוך, על משקעיה, על משלבה הגבוה, היחידאי, ניצבה שם, קבורה מתחת לשלג. מניצה, מתוך קרת הדיכאון, פקוחה כעין מתחת לעור הדק, העדין, של עפעף ההכרה.

העברית כאן תמיד קרובה ורחוקה. אני קורא בעברית – חוזר אל הספרים שהבאתי מהבית (במי לבחור, את מי להביא, מה תיקח איתך לאי בודד). קורא בספרים שההורים שולחים, שואל ספרים מהספרייה. אני מדבר עם המשפחה ועם החברים מהארץ. אני מדבר עברית עם המנחים שלי, ועם ישראלים נוספים שהיגרו, כמוני, לאן ארבור, משיגן. אני מלמד כאן בעברית – שנה ראשונה, קורסי מבוא. מלמד את התלמידים – רובם יהודים, לחלקם הורים שעזבו את הארץ – לקרוא מימין לשמאל, מלמד אותם את יסודות התחביר, רואה אותם מגמגמים בהתחלה, ואט-אט לומדים לדבר, לקרוא, לומר מעט או הרבה על עצמם, על עולמם, בעברית. ודרך העברית אני מלמד אותם על ישראל, אני מספר להם על ירושלים ותל אביב, באר שבע וחיפה, על הקיבוצים, על העיר העתיקה, על הסכסוך. אני מנסה להציג להם איזה דימוי מורכב, תלת-ממדי של ישראל, אבל פעמים רבות אני מוצא את עצמי מתווך תמונה חלקית, לא בלתי מהימנה, אבל ודאי לא שלמה, של הארץ. לא משום שאוצר המילים שלנו עדיין מוגבל, לא משום שהתחביר עדיין ראשוני, אלא משום שהמרחק הזה, אולי, לא ניתן לגישור.

היומיום מתנהל רובו באנגלית. אני קורא בעברית, אני כותב בעברית, אני עובד וחושב וכותב על הספרות העברית, באנגלית ובעברית. בערב, כשאד מגיע בחזרה מהעבודה אנחנו מדברים, כמובן, באנגלית. כשאנחנו אוכלים ארוחת בוקר, כשאנחנו מבליים את סוף השבוע שלנו יחד, כשאנחנו ישנים. הכול מתנהל באנגלית (אבל תמיד הוא אומר לי "לילה טוב" ו"חלומות פז" בעברית לפני השינה). לאורך השנים לצידו כתבתי לו שירי אהבה רבים, שירים שהוא עדיין לא יכול לקרוא, אלא בתרגום. העובדה שהכתובה שלי – בינתיים – חסומה בפניו, שהיא נגישה לו רק בתרגום, שהנשיקה שאני נושק לו בעברית נוגעת בשפתו מבעד למטפחת, ממלאת אותי לפעמים צער. אבל כשהוא מתעקש אני קורא לו את השירים שכתבתי בעברית, והוא שומע את המוזיקה.

אני שר לו בשפה שבתוך השפה, ורק אחר כך אני מתרגם, מספר לו, מחדש, באנגלית, אומר לו, שוב, כמה אני אוהב אותו, מעבר לשפה.

היהודי הגלותי מִפֶּה הפתעה

מבחר שירים נשכחים

הקדים מבוא והביא לדפוס: גדעון טיקוצקי

גבריאל פרייל, "הדוכס הגדול של ניו יורק" בלשונו האוהבת של דן פגיס, היה המשורר העברי הבולט בארצות הברית במחצית השנייה של המאה העשרים ואולי גם היוצר העברי המשפיע ביותר שפעל אז מחוץ לישראל. פרייל היה בן דורם של נתן אלתרמן ולאה גולדברג (כמוה גם הוא התחנך בליטא והיה יליד אותה שנה עצמה, 1911), אולם ריחוקו מן הארץ ואוזנו הכרויה לשירה האנגלו-אמריקנית קירבו אותו דווקא אל המשוררים הצעירים ממנו, שמרדו בבני דורו ושחוללו בשנות החמישים והשישים את התמורה הגדולה בשירה הישראלית.

פרייל פרסם את השירים שבעמודים הבאים בעיתונות ובכתבי העת, אולם הם לא נדפסו בספריו וכך צללו לתהום הנשייה. ספק רב אם המשורר ביקש להשכיחם; סביר יותר להניח שסיבות טכניות כאלה ואחרות מנעו את כינוסם בספר. מצד איכותם אין שירים אלה נופלים מכשבע מאות השירים שהופיעו בעשרת ספריו העבריים (לצידם פרסם גם ספר שירים יחיד ביידיש, 'לידער', 1966, ובו בעיקר ביכורי שירתו, טרם שהחל לכתוב עברית). לבקיאים ביצירת פרייל יזכירו שירים ישנים-חדשים אלה נושאים הנוכחים תדיר ביצירתו: פרטי הנוף הרומנטיים (שקיעה, ירח, גשם) בעולם מחולן וממודרן, עמידתו הבודדה-אך-הריבונית של הדובר בכרך, בית הקפה כמקלט יום ולילה, והקרבה הנפשית אל הארץ דווקא מחמת המרחק הגיאוגרפי. לא נפקד כאן גם מקומו של התחביר השירי הפריילי, שמגושמותו המסוימת היא ספק פועל יוצא של ניתוקו מן העברית הדבורה בארץ, ספק ברוח השירה העברית שהתחברה בספרד בימי הביניים.

השירים כאן, מבחר מתוך כעשרים וחמישה נשכחים שאותרו, הם "משני הקצוות", כשם אחד מספרי שיריו: מראשית כתיבתו בעברית ועד השירים האחרונים שכתב סמוך למותו. הוא נפטר בירושלים בשנת 1993, בשעה שביקר בארץ והשתתף באירועים להשקת אסופת שיריו המקיפה 'אספן סתוים' בעריכת דן מירון, חברו ונוצר יצירתו. ניקוד השירים הותאם לנוסח הנוהג כיום, בעיקר בהטלת דגש בכל בג"ד כפ"ת בראש מילה. ספרו של יותם פופליקר 'שירת הארכיב של גבריאל פרייל', שראה אור לאחרונה בהוצאת מוסד ביאליק, הוא המשך מומלץ למפגש החדש-המחודש עם פרייל ועולמו.

מדליק הפנסים

אָזמֶר:

על מדליק הפנסים הבהיר
בלילות השחרים והגדושים
שימות בקרוב.
הוא צעיר וזקן מהכוכבים
שענוהו בזהר־שמים סתום,
עת אכזריות דהרה יחפה בתבל;
כסיל הנהו – אך חכם מזו השמש
הממטירה להבות,
עת צמאו ידיו צל ועיניו – נחם;
רע־לב הוא – אך טוב מאלו השדות
יהרו אבנים
ונשבעים לאדם: תבואה לנו –
עת בונה הרעב טרקלינים לפאר.
חרש העולם המאכלס,
והבכיות העולות גלמודות
ברחובותיו –
אינן נדמות.
ומדליק הפנסים הבהיר
יקדם את פני הגנן השחר.

"ניב", כלי מבטא לסופרים צעירים, ניו יורק, כרך ב, גיליון ד, מרס 1938, עמ' 6. "כסיל" – בכפל הוראות, הן טיפש והן שם־כוכב).

קול נהרותיי

כָּל מִינֵי הָעֲצָבוֹנוֹת הָאֵלֶּה:
עֲצָבוֹנָה שֶׁל זְקֵנָה בְּלִילָה אֶטוֹם הַזְּכוֹרוֹנוֹת,
עֲצָבוֹנָה שֶׁל יְלָדָה מוֹל בְּקָרִיָּה חֲלָקִים כְּרָאִי,
עֲצָבוֹן הָעֲנָנָה שֶׁבִּטְרָם אָבִיב,
עֲצָבוֹן הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁבִּטְרָם סָתוּ –
נְגוּדִים הֵם שְׁנַחֲתָמִים בִּי
כְּבַחוֹתֶם רֵאשִׁית וּכְלִיָּה;
מוֹצֵאִם הָרֵאשׁוֹן שֶׁל נְהָרוֹתַי.

כָּל הָעֲצָבוֹנוֹת הַבְּלִתִּי-נִתְפָּסִים
וְכֵן אֵלֶּה הַמוֹחָשִׁים לְמַדִּי
נִתְלִים בְּגוֹפִי כְּבַעֲץ בּוֹעֵר,
מוֹטָסִים אֵלַי כְּאֵלוֹ הַיִּיטִי
תַּחְנָה אֲוִירִית אַחַת בְּעוֹלָם,
חוֹגְגִים בִּי חֲגָם שְׁאִינוֹ חֲדָל:
קוֹלִי עוֹנָה לָהֶם – עַר וְנוֹאֵשׁ.

(”בצרון”, שנה כו, כרך נב, חוברת ה [251], אייר תשכ”ה, עמ’ 24. השיר נדפס בשולי רשימה של משה הנעמי על שירת פרייל).

עננים, אירוניה מחייכת

מְעַנֵּן. לֹא כֵן הָיָה בִירוּשָׁלַיִם
בְּכַתְבִי עַל מוֹצֵרֵט וּבִרְטוֹק:
מְקַלְטִים.

הַמוֹסִיקָה שֶׁלָּהֶם נִבְעָה בְּתוֹגָה מִתְבַּהֶרֶת
זֶהְתָּה בִי חוֹף.

יְכַלְתִּי לְנַעַר חַיִּיךָ עַל עֲצָמִי
לְהִתְמַחֹת בְּהִלָּל לְתַפּוּחַ.

מִתוֹךְ זִקְנָתָה הַשְּׂאִילָה לִי הָעִיר
רְעֵנֹנֹת בְּדַמוּי.

עַד בּוֹאֵי לְמָקוֹם הַשְּׁנַיִ וְכֹאֵן אֲנִי כוֹתֵב:
מְעַנֵּן מְאֹד.

הַגֶּשֶׁם מִחֶשֶׁב יְרִידָה
הָרְחוֹב כְּבָר מְפָרִיחַ מְטָרִיּוֹת
וְהַמוֹסִיקָה שְׁלִי תוֹבַעַת מוֹצָא

הַצֶּרֶךְ הַגָּדוֹל שְׁלִי הוּא הַקְּלָטָה.

"הדאר", שנה 60, גיליון ו' [ב'תר"ו], ה' בטבת תשמ"א, 12.12.1980, עמ' 87. השיר נדפס לצד מחזור השירים "מעבר לנאמר" [א-ב], 'אדיב לעצמי: שירים 1976-1979', הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1980, עמ' 24. מצד תוכנו השיר הוא המשך השיר "מוקלטים", שם, עמ' 23, שאף נזכר כאן בשמו).

לא פחות מייטס

הִשְׁרַב מִשְׁנֵיא כְּתִיבַת שִׁיר
מוֹצִיא כְּתָב אֶסּוּר נְגִדִי
מִסְכָּסֶךְ אֶת הַמְּרֹאוֹת
הוֹפֵךְ אוֹתִי לַחֲפֻרְפֶּרֶת

שָׁכּוּב מִיָּסֵר אֲנִי
מְצַרֵּף מִן הָעֶרְפֶּל
אוֹת לְאוֹת
וּבִיד חֲרָפִית עֵמֶלָה
עוֹשָׂה לִי קִיץ אַחֵר.
נְאוּם עֲרִיק הִשְׁרַב.

מְאַחַר יוֹתֵר אֲנִי חוֹזֵר לְסֵתוֹ
וְלִילְדוֹת הַנְּעֻצָבוֹת
שֶׁבְנוּפִיו.
לא פחות מייטס
אֶכְאֵב מָה שְׁאֶכְאֵב
מְעַבֵּר לְמַבֵּעַ
בְּסֵתוֹ.

(ה'דאר", שנה 64, גיליון לה [ב'תשצ"ג], ראש השנה תשמ"ו, 13.9.1985, עמ' 592. לצד שיר זה נדפסו השירים: "טלטולים ומה-מחג", "בחיבוקי הרשת" ו"ככפפה", שנכללו בספר 'חמישים שיר במדבר: שירים 1980-1985', הוצאת הקיבוץ המאוחד, ספרי סימן קריאה בעריכת מנחם פרי, 1985, עמ' 13, 51 ו-59 בהתאמה; ארבעת השירים שבו ונדפסו ב'מאזנים', כרך נט, גיליון 4, חשון תשמ"ו, אוקטובר 1985, עמ' 2).

לא בדיוק קונצ'רטו

א.

יו יו מא הסיני מנגן הערב כמכשף
את הקונצ'רטו לצ'לו של סן-סן הצרפתי,
אתמול התרחצתי בכפר שירים לפני
מחר אלון בעירה ממרקת על גדות ההדסון
באוויר האמריקני השולף צפרים מאילן לאילן.

הכל טוב כל כך. אך מי אני בעצם?
נהנתן ונזיר גם יחד, או פשוט
מתאים לי יותר להתאמן ביבוב בלבי:
גופי רזה כשל ילד, השירים
מתחמקים כפושעים
ותרגומם אבן שחוקה.

ב.

לפעמים אני פותח את המסך הקטן
רואה שני גבורים רומנטיים
במאבק מר על אהבה
עזה כמות ככתוב
אך ללא שמץ של ציניות –
אמונה שלמה סעורה עוברת בהם.
עם דעיכתם על האקרן
אני סוגר את ההרפתקה:
פושקין נגמר, צ'קובסקי עזב
ושניהם לא ידעו בעצמם
שהגבורים שלהם חלקו ביניהם
איזו תמימות דרוכה לא פחות
מאהבתם האחת.

מרפט כבגד ישן אני רושם לי
שורות בעברית, בידיש.
לא קונצ'רטו בדיוק, משהו חור יותר
תוך ספיר הערב הגוע.

על הקיר

חֶסֶד הָאוֹנִים הֵזָה, הַכְּמִיָּה הַזֹּאת
לְטוֹס לִירוּשָׁלַיִם, לְלוֹנְדוֹן וּפְתַע
לְעֶצֶר כְּזוֹב נֶצוּד עַל הַקִּיר,
מֵה פֶשֶׁר הָאֲבִיּוֹת הָאֲרוּרָה הַזֹּאת
אִם כִּי עוֹד בְּהִיּוֹתִי נֶעַר כָּבֵר
רְכִשְׁתִּי לִי אֲמָנוֹת לֹא מִכְבֶּדֶת זֶה
שֶׁל שְׂכִיבָה מְרַפֶּדֶת עַל סִפָּה
וּקְרִיאַת סְפָרִים גַּם עַל הַתְּקֵרָה.

כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת מַעֲמָדִי מוּל מְקַנְאִים
וּבְכֻלֵּל אֲנָשִׁים קְלוּשֵׁי תְבוּנָה וְדַמְיוֹן
הַיִּיטִי מְרַבָּה לְדַבֵּר בְּשִׁבְחֵן שֶׁל
דוֹדוֹתֵי חוּהָ וּנְחֻמָּה לְבֵית פְּרִיִל.
גַּם הֵן הִצְטִינּוּ בְּתַחֲנוּם הַנְּנוּחֹת
יָמִים וְלֵילוֹת עֲבְרוּ עֲלֵיהֶן חֲפוּזִים
מִתַּחֲנוּת פֶּהוּק אַחַת לְשִׁנְיָה:
וְהֵן קָרְאוּ רוֹמָנִים נְפֻלְאִים
שׁוֹפְעִים רוֹמַנְטִיקָה זֶהְבָּה.

אֵךְ הַגְּבוּרִים סָבְלוּ מִגְּאוּהָ יְתָרָה
הַעֲדִיפוּ כְּנֶרְאָה לְהַתְעַסֵּק עִם אַחֲרוֹת
אוּ שְׁפֹשׁוּט לֹא נִזְדַּמְּן לָהֶם לְשֵׁהוֹת זְמַן-מָה
בְּעֵינֵיהֶם שׁוֹפְעַת בְּתוֹלוֹת אַחוּזוֹת חֵלוּם,
הַדּוֹדוֹת הַטּוֹבוֹת צְפוּ מִבְּקֵר עַד עֶרֶב
אֵךְ בֵּינָתַיִם עֶבֶר הַזְּמַן עַל גְּדוּתֵי
וּכְעֵטְלֵף הַטִּיל צֵלוֹ עָלַי בְּנִי יוֹרֵק
וְהַטִּיסוֹת אֵינֶן רוֹצוֹת לְטוֹס – שְׁבִיתָה.
כֹּל דְּבַר מֵאַחַר מִדֵּי מִסְפֵּק מִדֵּי.
זָבוּב נֶצוּד עַל הַקִּיר.

(ידיעות אחרונות, 'שבת – ספרות, תרבות, אמנות', ה' בסיון תשמ"ו, ערב שבועות, 12.6.1986, עמ' א).

הספר נמסר לדפוס

הספר נמסר לדפוס.
אני יוצא ומוציא
שמש חלמונית עומדת
תוך שמי־ביצה מלבינים.

אם גם עיני תופסת
בקצה אפק משחים
בליטת ענן אט הופכת
למשהו פילי או דבי.

משחק דיונים
של מזגי אור;
משב רוח דומה
עובר בטורי שיר.

פגישה מקרית או מכוונת
ספק קרבה או זרות
אך איזו מובנות מרחפת
מעל אות טריה מדפסת.

יופי וסגריר

יום קר זועף בירושלים
היהודי הגלותי
מכה הפתעה:
מזג האויר פה הפך
לאמריקני, או
כמו היה ליטאי
עם אותו סגריר
והרהורי סגריר.

אך בבקר תפתח
העיר כורד
בין הריה
תשתלט על פלגת
ברושיה,
ואשה בסגל תצית
חלום רדום; עוד
קורה בצהררים שהעיר
מוציאה ספר כגנב
מרשת של חכמה.

לעת ערב איש לבן שער
קורא בו, בכרסה,
כוס יין בצדה,
ומסכם הרהור אחר הרהור
על יפי וסגריר.

(ידיעות אחרונות, 'שבת – תרבות, ספרות, אמנות', כ"ב בסיון תשנ"ג, 11.6.1993 [כשבוע לאחר מות פרייל], עמ' 28. לצד השירים נכתב: "שני השירים בעמוד זה נכתבו על ידי גבריאל פרייל בשבועות האחרונים בעת ששהה במשכנות שאננים בירושלים". השירים נדפסו לצד ריאיון שערכה שרה אורטל עם המשורר – "הריאיון האחרון").

ישראל

אל תלך לך מארצך

ניסיון אחד-עשר

"עשרה ניסיונות נתנסה אברהם ונמצא שלם בכלם,
והראשון לך-לך מארצך"

אל תלך לך
מארצך ממולידתך
מבית אביך.
כי כל מקום אשר אראך
יחזר. כמו האור הראשון
אל אישון עיניך.
גור בבית הזה,
אמץ אל החזה
את הדפקטים
המיחדים רק לך.
רק לכם. שים לב
לנעלי הבית הדהויזות
המישנות של אבא.
מצא בהן חן.
אפשר להרגיש בנוח
אתן. השאר. במטבח הצפוף
מכסי סיר שרופים ורחובים
מסתירים משהו
שמבשיל לאט.
חסר קול ומראה
אבל דחוס ומהביל
מזכיר נשכחות
כמו אהבה.
השהה מבטך
בבטן הבית, השתאה
איה באדנית עדין,

אותו גרניום אדם
מעמיק. היום
אתה כבר יכול להודות,
גם אתה נמשך
לצבעים בווערים.
גם אתה כמו אבא
מתעצבן, כשדברים לפתע
לא במקומם.

הילד הקטן

משהו נפל בחלום.
מישהו. רויץ בפרוזדור החשכה
אל מטתה של אמא
(אין לאן לחזור),

ידעת ובכל זאת נגעת.
עכשו. נוס על נפשך
מזעמו של אבא
(תמיד יש משהו לזכר),

הלאה הלאה,
מיעבר לכל הורי החשך
(מזיע, תמיד פסגה חדשה מתגלה),
שם רוכצת ממתינה
המותה, המותה.

ובחיקה, חטוף כמו הבטה,
אתה,
הילד הקטן, אשר אהבת
(והוא תמיד בוכה),

הזמן, תמיד הזמן,
מפלצת מבעיתה
(למי הוא מחכה?).

ערב שבת

יְכַלֶּתְ לַהֲשַׁבַּע
שְׂדוּקָא בְּהַעֲרִיב הַשַּׁבָּת
שָׂרוּ צַפְרִים בְּתוֹךְ עֵץ הַפְּרוֹת.
בְּבַת אַחַת הִנַּח הַכֵּל בְּתוֹךְ הַלֵּב
הַחֲמָה נִכְנָעָה בְּאַמַּת
בְּרָגַע אֶחָד אָרָךְ.
הַלִּיכַת הַרְגָלִים הַתְּקִימָה
בְּלִי קִבִּים שֶׁל מְנוּעַ מְטֻרְטֵר.
הַפְּסִיעָה הַתְּלַבְּשָׁה בְּבַת צְחוּק
וּמִן הָעֵין נִבַּט הַד פְּעִימָה נִכּוֹנָה
שְׁאִינָה מְאַחֲרֵת. לְאָרֶךְ הַרְחוּב
הַמְזוּהֵיב, דִּק כְּקֵרוּם חֶלְמוֹן הָאֶפוּי,
הַרְפוּי מִן הַקְּלָלָה הַתּוֹפַחַת,
שְׁבָה הַרוּחַ הַקְּרִירָה הַמְהַרְהֵרֵת,
פְּתִילַת הַנֵּר שְׁאִינָה מְמַהֵרֵת
לְבַעַר. הָאֵשׁ שְׁאִינָה מְבֹאֲרֵת.
אֶפְלוּ בְּעַד הַחֹב שְׁאִין לוֹ קִצְבָה
הָאוֹר הָיָה עֹרֵב לָךְ
שֶׁהַפַּעַם זֶה מִתְהַוֶּה
אַחֲרֵת.

יְכַלֶּתְ לַהֲשַׁבַּע
אֲבָל לֹא נִשְׁבַּעְתָּ.
כִּי מִיִּשְׁהוּ יִכְתֹּב הַסְּבִירִים עַל כָּל זֶה.
וְאַתָּה תִּקְרָא אוֹתָם, אַתָּה תִּקְרָא.

הוראות להסבר על דיכאון

חֶשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם
חֶשֶׁךְ עַל פְּנֵי הַשָּׁיֵשׁ הָעֵקָם
חֶשֶׁךְ בְּתוֹךְ הַחֲרִיצִים שֶׁל הָאֲבִיב
חֶשֶׁךְ עַל פְּנֵי הַכְּלִים הָעֲרָמִים שֶׁבְכִיּוֹר
חֶשֶׁךְ פְּרוֹשׁ עַל מְנִיפּוֹת הָאוֹר
חֶשֶׁךְ נוֹחַת עַל עוֹרְבִים מְקִיָּאִים אֲבָקָנִים דְּבִיקִים
חֶשֶׁךְ בְּחֲגוּי הַסֵּלַע שֶׁל הַשִּׁכְחָה
חֶשֶׁךְ בְּתֵאֵי הָעֲנוּיִים שֶׁל הַזְכָּרוֹן
חֶשֶׁךְ בְּשֵׁאֲרִית כּוֹס קָפָה שָׁחַר שֶׁהִתְקַשְׁתָּהּ
חֶשֶׁךְ מִתְלַיעַ אֶת אֲרִיגֵי הַמַּחְשָׁבָה
חֶשֶׁךְ בְּסִימְנֵיּוֹת מַחְכוֹת הַנִּמְחָקוֹת בְּלַע הַמְּלִים
חֶשֶׁךְ מִתְפּוֹצֵץ וּמִתְפַּשֵּׁט מְאֹגְרוֹף הָעֶרְףַּי
חֶשֶׁךְ בְּגַב הַיָּדַיִם הַסּוֹכְכוֹת עַל הָאֵשׁ הַמְּכַלָּה
חֶשֶׁךְ תִּקְוֵעַ בְּרוֹכֶסֶן הַחֲלוּד שֶׁל הָעֵדֶף
חֶשֶׁךְ עַל פְּנֵי הַחַיּוֹכִים שֶׁקָּפְאוּ בְּקֶרֶה
חֶשֶׁךְ נֶחַר מִמְּנוּעַ חֲרוֹף הַמְּסֻנֶּיף עֵשֶׂן סְמִיךְ
חֶשֶׁךְ בְּחֲתוּךְ הַסֵּלֵט בְּחֲתוּךְ הָאֲצָבָעוֹת בְּחֲתוּךְ הַדְּבוּר
חֶשֶׁךְ כְּמַרְבֵּדִים אֲרָכִים עַל כָּל מָה שֶׁבְּרוּר
חֶשֶׁךְ עַל פְּנֵי שׁוֹטְרֵי הַפְּלִימוֹבִיל עַל הַרְצָפָה כְּרוֹתֵי אֵיבָרִים אוֹ לֹא
חֶשֶׁךְ מְאֻמָּצֵעַ הַתְּקֶרֶה נוֹזֵל וּמִתְעַבֵּה בְּקוּיִם שֶׁבֵּין הַמְּרַצְפוֹת
חֶשֶׁךְ בַּחוּר שֶׁל הַגֶּרֶב הַלֹּא מִתְאִימָה הַמְשֻׁפְּשֶׁפֶת
חֶשֶׁךְ בְּבֵית הַבְּלִיעָה שֶׁל הַיְלָדוֹת
חֶשֶׁךְ לֹלֵא לְאוֹת חֶשֶׁךְ שֶׁאֵין לוֹ פְּדוּת
חֶשֶׁךְ בְּקִנְיַת הַשְּׂרָפָה שֶׁל הַהִסְתַּגְּלוֹת לְחֶשֶׁכָה
חֶשֶׁךְ בְּמִוֶרֶד הַגֶּרֶן בּוֹ צִפְרָן עוֹיֵת יֶרֶקָה וּמְדַקְרָה
חֶשֶׁךְ נִסְתָּר בְּמַגְלָה הַצֵּפָה עַל חֲרָדָה צְפוּדָה
חֶשֶׁךְ בְּטֵלֵאֵי הַתְּמוּנָה הַטְּמוּנָה כְּמַהְלֹמָה מָה
חֶשֶׁךְ בֵּיהֲלוּמֵי הַדָּם בְּלוּעֵי מְעֵי כְּרִישׁ אֲשֶׁר נָדַם
חֶשֶׁךְ כְּאֶפְלַת קִסְדָּת מַחְשְׁבוֹתָיו שֶׁל מִתְאֲבָד
חֶשֶׁךְ קוֹדֵחַ כְּאוֹרְגוּמָה שֶׁל נַחַש הַנִּפְט

חֲשׂוֹךְ מִחֲמַת עֶכְשׁוֹב וְהוֹלֵךְ בְּכָל הָרְגָלִים שׁוֹב וְשׁוֹב
חֲשׂוֹךְ מוֹל יַפְעוֹת הָאוֹר הָאֵינְסוֹפִי הַמְזַהֵר הַזּוֹרֵחַ הַפְּלֵאִי כְּמוֹ יְלָדִים בְּשִׁמְחוֹת
חֲשׂוֹךְ קִיר אֶחָד אֶרֶךְ שְׂקוּף מְעֵבָה מְבָרִיק וּמְבַהֵיק חֲסִין כְּדוֹרִים
עֲמִיד לְכָל סוּגֵי הַתְּחַמְשֵׁת
שְׂרִיזוֹן קִשְׁקָשִׁים מְסוּג תַּפְת
חֲשׂוֹךְ כְּזֶה

אם ייסורים ארץ

טרוף נטרף

אם יסורים ארץ
מי ירהיב לבוא בלשימון

אם עצב אגם
סחור סחור יגודו מימיו

אם בדידות כתנת
מדוע כה נכפית ומתדקת

אם חרדה בולען
לשם מה שאול תחתיות

אם יגון נהר
כפור לבו יצמיתני

אם פחד נשל
מה יבוא מלבדו

אם טרוף ספינה
בעלטה נסחף תרן

אם אהבה אי
לאן טרף נטרף

חג העצמאות 2023

נוחי על משכבך בשלום, אִמָּא,
מטוסים חורכים את שמי פתח תקוה,
הזקפה הציונית שלה כה חכית
שנה שנה מתגלמת
בנהמות ועשן.

איך היה מתנפח חוץ בחלף המטס,
עיניך תכלות מימיות התמלאו נהרה.
בצדק, הגיע לך צדק,
נערה פליטה ממלחמת עולם.

היית בת חמש-עשרה שנים
כשאביך פגש פנים מול פנים
במלאך המות על רצפת בטון
עירמה משמיכה, מסדינים.
מהבתים, מהמפעל, ממסבות הרקודים,
משמלות הפעמון, הפטפון הישן,
התאנים הסגלות המתפקעות צוף
בכדי חרס צוננים,
מהמזרקה המפכה המשקה גרניים שושנים ויסמין –
הכל הכל הלך עם מאה ושלושים אחוזי מס,
ואפלו את הכסף למצבה השלטון לקח ונשבעת:
לילדים שלי לא יקראו
יהודי מלכלך.

מטוסים מתהדרים מעלי חורכים
את שמי פתח תקוה באש ופלדה.
יש לי בית, מולדת,
אך אין בי שמחה או גאווה
כשזנב שבלו של מטוס ממטיר טון פצצה
בעזה נערה בת חמש-עשרה
שמייה כורעים עליה באימה.

כן, הגיע לך צדק, אִמָּא,
אבל מה עם הצדק שלה.

אָבֵל הַבוּשָׁה, אַמָּא, מַה נַעֲשֶׂה עִם הַבוּשָׁה?

יום העצמאות לגזענות הגזעית

.1

וַי! אֱלוֹ יִכְלֹתֵי מָה הֵייתִי עוֹשֶׂה לְעוֹרֵי.
הֵייתִי מְקַלְפוֹ, כֹּל כֵּן מְקַלְפוֹ,
בְּפִקְיָה וְגֵרוּד דְּוַי מְקַלְףִי!
אֶת צְבָעוֹ הַצָּרוּף לְגוֹפִי,
צְבָעוֹ הַפָּה מִפְרוֹת עֲטֹלְףִי,
רַק כְּדֵי לְחַשֵּׁף אֶת הַבִּטְנָה
הַבְּהִירָה הַנְּחַבָּאת בְּעוֹרְקֵי;
טַהַר מִתֵּק עֵסִים!
כְּמוֹ צוּף בְּעַנְבֵי.

.2

הַרְגֵלְתִי בְּאֵרוּעֵי תַרְבוֹת אֱלִיטִיסְטִיִּים
לְקַבֵּר אֶת הַבַּיִת, לְצַנֵּן אֶת הַחֵם הַפּוֹקֵעַ,
לִירֵק אֶת שְׁפֵת אִמִּי,
אֶת שְׁפֵתָהּ שֶׁל סִבְרִיסָה מְרִים,
לְהַפְּפוֹ שְׂבוּט צִיִּתְנִי וּמְקַפֵּד
בְּעַל זְהוּת גִּטְמַעַת,
לְפִשֵׁט בְּגָד נְאֻנְדֵרְטֵל פְּרִיפְרִיאֵלִי
וְלַעֲטוֹת אֲרֻשֵׁת אֵינְטֵלְקֵטוּאֵל
כְּשֶׁסְּבִיבֵי מִשְׁחָרוֹת רְבוּא עֵינִים,
סוֹקְרוֹת בְּמַגְדֵּלֶת זְכוּכִית.

.3

האאוטפיט המְחִיט לא יִצִיל אותי,
שְׂרָשֶׁרֶת זיו הפְּנִינִים לא תִּצִיל אותי,
הַבְּלוּרִית הַהִיפּוֹסְטֵרִית לא תִּצִיל אותי,
הַלְקְסִיקוֹן הַמְּפֹלֵג לא יִצִיל אותי –

אני אֶשָׂאֵר הַבֵּן שֶׁל הַשְּׁלוֹכִית מַחְבֵּל וּוּלְגָרִיהָ.

.4

תִּצְטוֹפְפוּ בִּי,
תִּתְרוּחוּ בְּדַחַס,
בְּשֵׁאוֹן הַרוּחַשׁ סְבִיבִי –
מִצְפוּנֵי אֵינוֹ חָס!
אֲנִי אֶבְלַע אֶתְכֶם
אֶל גּוּף נְחִיל צְרָעוֹת.
בְּאֵמַת תִּסְלְחוּ לִי, אֶבֶל
הַשְּׂתִיכוֹתֵי אֲלֵיכֶם
מְזַמְנַת הוֹקְעוֹת.
סִלְקִיָּה! סִרִּיקָה!
חִפִּירָה אֲרִכִּיאולוֹגִית!
שְׂרִיד צְבֻעוֹנֵי מְאֻמְרִיקָה!
הוּ! לוֹרֵד! הוּ לוֹרֵד! הָאֲזִיק הַתֵּר.
כְּשִׁישְׂאֵלוֹנִי, כְּשִׁישְׂאֵילוֹנִי, כְּשִׁימְשִׁילוֹנִי,
לא אֲדַע מֵאִיפֹה בָּא
אֵהָד. אוֹחִיוֹן.

אם אבשלום, בן שמאל

.1

אָמָא,

שְׁנֵי לְבַחֲרוֹת הַבָּאוֹת:
כָּל עוֹד תִּצְבִּיעֵי בְּשֵׁם הַצִּיּוֹנוֹת,
בְּשֵׁם גּוֹזְמֵי זְכוֹת וְעוֹשְׁקֵי אַדְמוֹת –
גַּם בְּנֵךְ שֶׁנֶּחַל כָּל הַדָּרֶךְ
מִמְלַתְעוֹת הַשְּׁלִיָּה,
יִהְיֶה מוֹעֵד לְהַגְלִיָּה.

.2

סוֹעֵדָת, מְחַתֶּלֶת, מְקַלְחָת,
בְּעָבוּר שְׂכָר מְזוֹרֶף –
בִּיעָף-בִּיעָף
כְּרִסְמַת מִיָּפִי,
כְּרִסְמַת מַחֲיוּה,
הַשְּׂטִח וְקַמַּח
נִשְׁמַט לָךְ הָאָפִי,
הַפְּכֶת לְאִמָּא פִּינוֹקִיו,
לֹא שְׁלִי.

אִשָּׁה מַעֵץ,

מְנַסֶּרֶת בְּמַסּוֹר.

אִמָּא שְׁלִי, פִּינוֹקִיו מִשְׁתַּפֵּן,
כָּל מָה שֶׁהַבְּטִיחוֹךְ
לֹא יִנְתֵּן.
כָּל אִם צְרִיכָה מְצַפֵּן.

לָךְ אֵין.

3.

בְּבִנְתָּ עֹרֹת טַפְשָׁנָת,
בְּתוֹךְ הַרְמוֹן עָרִיצִים,
בְּנִגְבֵירִים, בֵּיבִים, רוֹדְנִים –

וְאֵת הַקְטָנֹת, מְאוֹם חֲשִׁיבוֹת!
מְמַרְקֶת מְרֻצָּפוֹת,
מִהַפְנֵטָה, מְאֻלָּפָה,
נִשְׁבָּעֵת לְמִשְׁטֵר הַבוֹזֵז,
הַגּוֹזֵז, הַגּוֹרֵס, הַגּוֹעֵר.
מִשְׁטֵר הַמְלָבִישׁ אֶת אֲרָצוֹ
בְּכָבֵד בּוֹעֵר.

4.

תְּפוּחַת פּוּדְרֵת פָּחֵם וְזָפֵת,
מִשְׁנֵים שֶׁל עֵמֶל מְרֻטֵשׁ אִישִׁיּוֹת.
אִמָּא, לֹא חָן לָךְ הַכְּסוֹת הַטְרֻשִׁית,
כִּי בַפְנִים הַכֹּל צָמֵר, כְּתָנָה וּמוֹךְ.
בְּכֹל הָעוֹלָם אֵין עֲצָם
זֶךְ וְעָגָל כְּמוֹךְ.

5.

רוּחַת רְפָאִים שְׁקַפְקָפָה, צֵל פְּרוּבִינְצִיאֲלִי,
עַד מְתִי תְּבָרְכִי בְּרוּךְ שְׁעֲשֵׁנִי שְׁפָחָה?
כֹּל חַיִּיךָ מִגֵּב, סַחְבָּה וְדָלִי,
וּבְכִיס נְאֻכְלֵת עַד כְּלוּם הַפְּרוּטָה.

רוּחַת רְפָאִים,
אֲשֶׁה שֶׁל בֶּשֶׂר וּתְשׁוּקָה וְגִידִים,
אֲשֶׁה אֲדָמָה וְרוּחַ וּמִים –
הָרִית יְלָדִים,
רוּחוֹת רְפָאִים.

בְּבֹה סְמֵרְטוּטִית מְאָרְגֹז אֱלֹהִים,
אִמָּא שְׁלֵי הַנְטְמַעַת,
אֲנִי לְמִשְׁל יְכוּל לְרֹאוֹתְךָ,
מִמֶּשׁ לְגַעַת.

.6

אֲנִי אוֹחַז בְּחַזִּיּוֹן דִּי־קִנְיָךְ
מְקַרְצַפֶּת מְדַרְגוֹת בְּצַנַת זִיזֵי גֶשֶׁם,
מְעִירָה אֶת הַשְּׁכֹוֵי בְּקַר כְּוִיָּה.
בְּיִנּוּאָר הַעֵז, סְפוּג בְּמִים,
לְמַדַּת אוֹתִי, אִמָּא, מִי זֶה מוֹסֵר.

עֲכָשׁוּ, כְּשִׁמְעָרוּץ 14,
עֵינֶיךָ אֲכוּלוֹת כָּל אֲמַפְתִּיָּה –
אֲנִי אֶלְמַדָּךְ.
תְּנֵי לִי לְהַחְזִיקְךָ, פְּשׁוּטָנָת.
אֲנִי הַפְּנִינָה שְׁשֻׁכְנָה
תִּשְׁעָה יְרַחֵם בְּבִטְנָךְ.
זוֹ שְׁעַת חֲלוּף הַדְּגִירָה.
עֲכָשׁוּ תוֹרְךָ.

תיבת הפנדורה של אימא

1.

אמא הביטי החוצה:
היכן שרוחץ האור, מבעד לחלון,
האקליפטוס זח, מאד זח.
הלימון משגשג, העשב עדין צומח אלסטי,
האזיר נופח עצמו וזולל זך זך.
נחליאלי מנתר בגמחה –
גיגית רחצה של מים.
שמים מלא סתו,
אפר, ולבן, ותכלת חליפות.
אבל הבושה, אמא, מה נעשה
עם הבושה?

2.

בית הספר 'שבת סופר', ממלכת דתי.
עשרת הדברות. כתה בי"ת.
דבר דבר לאזן
שפופן מבעת.
חלון חלציה, אני,
אהד.

3.

כל העיר הזו צפופה והולכת רכיל,
נחיל רווי ערפדים ושדים, יתושים
עם נפש, תודעה ופה עשויים קשית,
מוצצים לשד: אם.

אין חריץ נסתר דיו להדחק.
את צפונה בעת המערבלת,
אם עלוה, מצטופפת בעיר.

הם אומרים: "מזל פדלון מרבונה!
מרבונה שיצא לה אחד כזה!"

.4

אָמָא, תְּרִשִׁי לִי לְשַׁחַק
פַּעַם אַחַת
סָתוּ.

אוּלֵי עַל תְּלוּלִית אַגוּרַת מִי גְשָׁמִים
אָפְגַשׁ נַחְלִיאֵלִי בְּאוֹתָהּ סִירַת אֲדָמָה,
נַחֲוֹר זֶה מוּל זֶה בְּנַתוֹרֵי מְחוּל,
נִקְשָׁט בְּחֻמְדָּה תוּ לְתוּ.
רְבִיד קֶצֶף קוֹרֵן
עַל צוּאֵר הַחוּל,
בְּסָתוּ.

.5

לְכִי אֶת לְטְפוֹל הַמָּרָה.
אֵין לִי שׁוּם כְּוֹנָה לְעֶרֶק
לְצַד הַקְּדוּשׁ.
שְׂיַבְטִיחוּ לִי כְרִטִּים חָנָם לְגַן־עֵדֶן,
שְׂבָעִים בְּתוּלוֹת שְׂיַבְטִיחוּ –
אָנִי, אָמָא, לֹא אֲשַׁתְּנָה,
לֹא אֲכוּפֶף אֶת הָרֵאשׁ.
אָנִי כָּבֵר לֹא אוֹתוֹ הַנְּעוֹר
שְׂאָחוּ בְּשִׁקְרָה הַנְּדוּשׁ.

.6

אֶת מְקַשִּׁיבָה לְדַבְרֵי הַהֲטָפָה
שֶׁל הַ"רַב" מְעוּרֹץ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה –
"הַפְּרוֹגְרִסִּיבִיּוֹת חוֹגְגָת!
מְצַעַד שֶׁל בְּהֵמוֹת!"

אֶת תּוֹחֲבַת שְׁלִשָּׁה לוֹרִיבָן
לְחַנֵּק אֶת גּוּרַת הַתּוֹדָעָה,
וְהַבְּכִי נוֹטֵף מֵאֲדָן הַתְּרִיס,
וְהַבְּכִי שׁוֹטֵף וּמְלַבֵּל בְּחֻדְר,

וּגְלִי מִרְהָ קוֹרְשִׁים אֶת הַלֵּב
לְמִקְשָׁה עֵבֶה שֶׁל חֲמֹר.

.7

כְּשֶׁאֵין לָךְ לַיְלָה –
אֵין לִי לַיְלָה

כְּשֶׁאֵין לָךְ יוֹם –
אֵין לִי יוֹם

אִם הָעֵל כָּבֵד מְדִי, אִמָּא,
אֲמַר לְחַיֵּי שְׁלוֹם.

חמס

בְּשֵׁעוֹן הָאָבִיב נִפְל הַחֶמֶס!
בְּקֶמֶט עֵינֵי נִכְתָּם הַחֶמֶס!
חֹרְתֵי לַחֲזוֹת בְּהֶלֶם חֶמֶס!
וְאֵין חֶס.

חֲמֻשָּׁה חֲתוּלִים אֵינְדִיאָנִיִּים
כְּתָמִי פְרוּהָ וּפְחָם
גּוֹעִים בְּקוֹל טְנוֹר
מִחֶם.

וּמוֹלֵם, עַל שְׂרַפְרָף לֹא גְבֵהָ,
חֲתוּלָה צְנוּמְנַת אַחַת
מִבְּקָשֶׁת מָנוֹס מַחֶמֶס.

בְּשֵׁעוֹן הָאָבִיב נִפְל הַחֶמֶס!
חֲמֻשָּׁה חֲתוּלִים אוֹרְבֵי חֶמֶס!
זְרוּמֵי זְרֵמַת זְמָמֵי חֶמֶס!
הוֹלְמִים חֶמֶס! חֶמֶס! חֶמֶס!

חֲמֻשָּׁה
כְּנֶגֶד צְנוּמְנַת אַחַת.

אֵין לִי זְכוֹת לְהִתְאוּנָן
מֵעַלֵי הִיָּה רַק אַחַד.

אַתָּה העם עכשיו, אתה פניו

*

כִּי תֵצֵא לְדֶרֶךְ, בְּנִי,
זְכוּר –

אַתָּה הַדֶּרֶךְ, בְּנִי.
אַתָּה הַנוֹף הַמְתַגַּלָּה
בְּטוֹחַ הָאוֹר – חֲמוֹ וִירְחָיו,
אַתָּה הַשְּׁבִיל,
הַצֵּר וְהַחֹתֶךְ
וְנִגְףֵי אֲבָנָיו.

אַתָּה הַדֶּרֶךְ, בְּנִי,
אַתָּה הַמַּחְנֶה,
הַגְּדוּד וְחַיְלָיו. אַתָּה
הַכֶּפֶר הַנָּח
עַל גַּב הַהָר,
אַתָּה הַכֶּפֶר הַזֶּה
בְּתֵיוֹ וְתוֹשְׁבָיו.

זְכוּר –
מֵאַחֲזֵרֵי כָּל דָּלֶת שְׁתַּפְּתַח
אַתָּה הָאֵם, אַתָּה הָאָב,
אַתָּה הַיְלָדִים
מְכַנְסִים בְּפַחַד הַסְּפָה,
בְּבִהְלֵת מְטוֹתֵיהֶם.

אַתָּה הַדֶּרֶךְ, בְּנִי.
אַתָּה הַגְּבוּל
בְּתֵיל הַגֶּדֶר וְצֵלֶם הַחֹמֶה.
אַתָּה הָעֵם עֲכָשׁוּ,
אַתָּה פָּנִי.

אַתָּה הַדֶּרֶךְ, בְּנִי,
אַתָּה, גּוֹפֶךְ –
הַתּוֹדָעָה, הַיְדִיעָה,
אַלְפִים שְׁנוֹת עוֹבֵר וְשָׁב,
אַלְפִים שְׁנוֹת
תַּכְלִית וְשׂוֹא.

אַתָּה הַדֶּרֶךְ, בְּנִי,
וְדֶרֶךְ הִיא סֶךְ
כָּל הַמְרַחֵק מִקֵּן הַלֵּב
אֶל גְּבֵה נִפְשָׁךְ.

לא סיפרת לי מה המחיר

לאבא

"אם תעירו ואם תעוררו" – שלא יגלו את הקץ ושלא ירחקו את הקץ"

(כתובות קיא)

א.

לא ספרת לי מה המחיר.
לא ספרת לי על חשבון מי.

לא ספרת לי איך הבדידות תעלה
בגוף שגשול מנכרים.

לא ספרת איך צער נברא
ואיך קמו חרבות ועפר.

לא ספרת מה הם חולמים
ולמה מתפלל המגדל.

קנאתי: תחביר התקוה שבפיך
היה הרהוט מכלם.

ידעתי: כל עוד הבנתי אותו
טרם יבשו עצמותי.

ב.

כשאמא שלך נולדה,
יהדות תונים דברה
שפה אחרת.
והיא התפללה אחרת,
לדברים אחרים.
אבא שלך עוד היה

יהודי אחר.
בשדרות פריז שבתוניס,
איני יודע למה המתה
נפשו היהודית של אביך.

ג.

ואז נולדת אתה
בן מהגרים. בן זקונים
בעיר ענקית וזרה
ושונה ודומה.

ד.

באיזו שפה לאהב?
באיזו ידית של הנפש למשך
כדי שתמלא במה
שקוראים לו שלווה?
מאה שנה אחרי העליה הראשונה,
שלושים אחרי שהוריך הגרו לצרפת,
הגרת לכאן אתה.

ה.

ספרת לי איך לאהב
את הנס שנברא בשפה.
ספרת לי איך לזכר
את הזמן שמעבר לזמן.
ספרת לי איך לשמע
מבעד לבית־החווה
אותך ואת אבותיך.
ספרת לי איך לאהב
את כל מי שנברא בצלם.
ודברים רבים אחרים
לא ספרת.

ו.

היום אני יודע
כמה דם נשפך.
וכמה רע ואימה
וערלות הלב
עולים על גדות הארץ שקשרת
בה את חבל טבורי.
היום אני יודע
באיזו מטבע
שלמתי על מה
שבחרת.

ז.

איך לא ידעת
איך מתעצבת זרות?
איך לא ידעת
איך אלימות נפקחת?

אתה שחבקת אותי ונרגעת,י,
אתה הקשוב שעניך טובות –
איך לא ראית
מה בערו כאן
למען תחביר התקנה
הרהוט שבפיה?

ח.

אבא, באיזו שפה לאהב
בארץ זבת-יאוש?

באיזו ידית של הנפש למשך
במה שקוראים לו שלוחה?

אני לא רוצה לישן.
נפשי נטרפת מבושה.

ג'והר

وحروف الرسالة محييا الشتي (فيروز، "حييتك بالصيف". كلمات ولحن:
الأخوان رحباني)

ואת אותיות האיגרת מחה הגשם

(פיירוז, 'אהבתיך בקיץ'. מילים ולחן: האחים רחבאני)

ג'והר לוחש עכשו

בפה חסר שנים

בעינינו הגשם

בעיניכם הקיץ

זה לא הזמן שלנו

אנחנו לא מזמנים

לשוא התאנים

מבשילות בבסתנים

יום אחד איזה ילד יהודי

יזיז את האבן הגדולה

וימצא את קפסת הפח

של חברת הנפט "של"

ובה קושאנים עותומנים

ותעודות מעבר בריטיות

אולי הוא יגיד לעצמו פה

גרה פעם לפני אלפי שנים

איזו משפחת ערבית אחת

זה היה בימי הצלבנים או הרומנים

לפני שיהושע בניון ומתתיהו החשמלאי
הביסו את האדם הנאנדרטלי הפראי

שגר במערות הירמוך
והיה מלכלך ונמוך

אני חושב שלמדנו על זה במחשבת

ואת האותיות מחה הגשם

אין כאן דבר חוץ מאש

העתיד הקרוב

ועדין יפות הנערות
שמחכות לאוטובוסים,
ויפות הנשים
המחכות מרב שנתיהן.

שם על רגל חשופה
כף יד טבעה סימן פרסה.
היא תשא את המזל אתה,
סוּסָה דוהרת בלי רוכב.

לא תדרס כמו יונה
לא תפל המומה כיונה,
לא חבטת רכב כבד בגופה
בצמת הומה.

כי רק זה העתיד הקרוב:
האוטובוס יעבר את העקוּל
בשמש יוני.

אני עם הנערות,
אני עם הנשים,
ידי לוחצת את ירכי למזל.

Caveat Emptor

היא נִסְתָּה לא לְקַחַת אֶת זֶה אִישִׁית.
היא לְקַחַה אֶת זֶה אִישִׁית.
בְּאֶגְרוֹף הַחֹזֶק הַכֶּסֶף הַזֶּה.

היא שְׂכָחָה לֹאמֹר:
רְאִיתָן הֵיכָן אֲנַחְנוּ גָרִים.
אֵין כָּאֵן דְּבַר חוּץ מֵאֵשׁ.

לְנַגֵּד עֵינֵיהֶן הַתַּחֲפֹשֶׁה לְמִישֵׁהי אַחֲרַת,
אִשָּׁה צְעִירָה יוֹתֵר וְנִרְגָשֶׁת,
חֶפֶה מִחֶטָּא.

בְּחֵם שְׁעוֹת אוֹתוֹת
הֵן יִכְלוּ לְרִאוֹת בְּאֵשׁ
יוֹתֵר מִשְׁהִיתָה מְבַקֶּשֶׁת.

היא קִנְתָּה כֹּל מֵה שְׁמֵכְרוּ לָהּ
בְּאֶרֶץ שְׁלֵנוּ שְׁקָרָה,
הִלְהַבָּה יְקָרָה מִהֶקְרָח.

זֹאת חֲלִיפָתָה –
מִים לְאֶרֶץ רוּוּיָה,
כּוֹיָה תַחַת הַלְשׁוֹן.

הַחֹדֵר קָרֵן וְהַנָּשִׁים
מִצְמָצוּ בְּכֶסֶף וְקוֹרֵל.
עַל פְּנֵיהָ עֵבֵר צֶל הַשּׁוֹר.

הַכֹּל זָהָר,
הַכֹּל הַכְּאִיב,
הַכֹּל חֲרָטוֹת.

רַק עוֹד פַּעַם אַחַת
הִיָּה מֵאַחַר מְדִי
לְהַזְהֵר.

איך תגזרי לבד את הפוני

תחלה תפרץ מגפה,
לא תדעי מה לומר לבתך.
תאמיני כשִׁסְפְרוּ לך
שהדולפינים שוחים בתעלות של ונציה,
שהאיר מתוק,
שהדבורים חזרו,
שבני האדם עומדים ללמד את הלקח
פעם נוספת.

לא תרבי בעציצים, לא תלמדי לאפות לחם,
בבת אחת כלם יראו לך כמו צפרי קוקיה
ששכחו לנטש בזמן.
תביטי בראי ותראי:
הקוקיה חזרה.
ידעת מראש שתשתגע,
ידעת מראש מי תעמד שם.

תקפלי מחדש ערמת בגדים שאינה זוכרת
מי לבשה ולמה.
אבק יצטבר בפנות,
תזכרי שמרבית האבק הוא עור אנושי,
תארזי שקים עם פסטה וארז ושמן.
מישהו עומד לכתב את זה
ולא את.

העיר תהיה ריקה וכעורה,
כל השלטים ימכרו משהו ששכחת,
שוב דיוקן עצמי במראה ישרה.
זוג מספרים ישתקף בראי.
בארצך נפוצים ארבעה סוגים של קוקיה,
אף אחת לא תגדד דרומה.
שמן יכתב על המראה משמאל לימין.

אֶצֶל בְּנֵי הָאָדָם דּוֹקָא הָאֵף
דּוֹמָה לְמִקּוֹר.

בְּחֻשְׁבוֹן אַחֲרוֹן אֶפְשָׁר
שְׁלֹא תִגְזְרֵי אֶת הָאֵף,
וְהִנֵּה לְמִדַּת
לְגֹזֵר לְבַד אֶת הַפּוֹנֵי.

בעיר בור

זה אותו דבר

בחתולה, בפרחים, במים. אני אביט רק במה ששָׁב ונָצַב, במה שחוזר על עקבותיו, אני שומעת את המנועים בשמים, סירנות מסלקות גם אותי מן הבית, אני כותבת מלים לא חשובות, אולי קצת, במדה שהן חשובות, בדרך. כל מי שהכרתי עזב, מי שנשא חסר, אמרו לי שתחזור אבל אתה לא חוזר, אויר העיר אינו משחרר, אוחו ועוצר, אוחו ועוצר, שהאהבה תפסיק לקרות לי כשאגיע הביתה, שאתאים למאה העשרים ואחת, פרחים בטוב, אנשים ברחוב, שמש מכאוב. צפור מושכת חוט מבריק מתוך שיה, היא טוהה קן במקום נסתר, אין זה מחוץ לגדר האפשר, החוטים במקומם האמתי, בזבל, מי ימַרד נגד העתיד החדש הזה, בלי הגיון, מרד רפיון, חלומות המרחקים כבר לא שיכים לילדות, הם קוטעים את מהלך העולם, אויבים חיים בשלום זה עם זה, נוכח ונסתר, זה אותו דבר.

בפעולה

זמן חם, כלומר זמן סיון, את לא כאן, אף אחד לא כאן, על המדרכה נערכים פרחים יבשים, מתקשים, מסכנים אנשים, אני רוצה לספר את הספור השבור, שבור מכדי לספר אותו בלי שאתבייש. זה יהיה קיץ רב־משמעות, זאת תהיה תקופת הרשעות, גלגל ברזל מתעקל, נסתכל, נבהל, אנשים עם דגלים, ילדים שנאספים בעיר בור. בדרך לשם רמזו סימנים מקדימים, אדים מרדימים, כמו יהודים, חשבנו ממה חיים, איך בורחים, שלא תהיה נסיעה סביב העולם, שהילד נמצא, כמו החטא הקדמון, בספורי מרורים, בספורי שירים. אף אחד לא כאן, את כאן כמו צמד המלים הזה, יצאתי אותך כמו גמגום, כמו כלום, תוך תחושה שלשיר יש רוח חיים, שאת תמיד אתי, נאבקות בפתוי לשאל, ממילא לא אספר הכל.

בואי לקחת אותי

מי?

מי באש?
לא אני.
לא מכדור תועה.
לא בבנין בווער.
אין לי פח של נפט במכונית.
אני לא מעשנת, אין לי מצית.
מי באש?
לא אני, פחדנית.

מי במים?
לא אני.
בלי לקפל מפרשים.
בלי אבנים בכיסים.
לא ארחיק, לא אגיע לעמק.
מי במים?
לא אני, אין לי אמץ.

מי ברעב?
לא אני.
אפלו לרזות אני לא מצליחה,
שוברת דיאטות, הבטן רכה
וגולשת כמו הנפש,
כמו צלחת גדושה.
מי ברעב?
לא אני, חלשה.

מי במגפה?
לא אני.
הסתגרותי בבית,
עשיתי בדיקות,
בלעתי ויטמינים,
אגרותי תרופות.
ממשמעת תמיד.
מי במגפה?
לא אני, ציתנית.

מי יטרף?
לא אני
פחדנית, ציתנית, חלשה.
לטרף את נפשי בכפי?
אני לא מספיק נחושה.
לפקד את הדין?
לקרב את הקץ?
לחתם בידי?
אין לי כח.
לטרף את נפשי בכפי?
לא אני
לא אני
לא אני
מי ינוח?

בואי לקחת אותי

“From Brooklyn, over the Brooklyn Bridge, on this fine morning,
please come flying.”

Elizabeth Bishop

מעל אַמְרִיקָה הַמְתֵּהֲפֹכֶת בְּשָׁנֶתָהּ,
מעל מְפִלְצוֹת הַיָּם הַסּוֹמְרוֹת אֶת זַנְבָּן,
דֶּרֶךְ לִילָה וַיּוֹם וְעוֹד לִילָה לָבָן,
בּוֹאִי לְקַחֵת אוֹתִי.

מַעֲבָר לְמִילִיוֹן מְסַכִּים מְרַצְדִים,
מַעֲבָר לְהַמוֹן הַדָּשָׁן הַיָּשָׁן בְּכֶסֶאֹו,
דֶּרֶךְ הַזְּמוּזוֹם הָעֵקֶשׁ הַמְחַלֵּיק עַל הַשְּׂמִיכוֹת,
בּוֹאִי לְקַחֵת אוֹתִי.

בְּנִקִּישֵׁת מְגַפִּים, בְּמַעִיל עוֹר מְהוּהָ,
בְּתִיק אֶחָד וַיְחִיד שְׁקַפְלֵת בּוֹ חַיִּים
שְׁלֵמִים בְּבִטְחָהּ, בְּהַגִּיוֹן מִתְפָּרַע,
בּוֹאִי לְקַחֵת אוֹתִי.

תַּל אָבִיב מִשְׁתּוֹלְלֵת, הַתְּעֵלוֹת, חֲרָדָהּ,
נַחִיל אָדָם, פְּרִסוֹת סוֹסִים וְרִמוֹנֵי עֶשֶׂן.
אֲנִי כָּאֵן, אֲנִי לֹא כָּאֵן, אֲנִי כָּאֵן, אֲנִי לֹא כָּאֵן
בּוֹאִי לְקַחֵת אוֹתִי.

מתוך "אינסומניה"

1. אוננות

האשה שִלְצָדִי לא מְרַגֶּשֶׁה דָּבָר
יְשָׁנָה כְּמוֹ מֵתָה.
אֲנִי לֹא מְעִירָה אוֹתָה.
אֲנִי קוֹרֵאת אֵלַי עֶכְשָׁו
גְּבָרִים, כְּמוֹ לְהִקָּת כְּלָבִים מְשׁוֹטְטִים
וּמְלַחֲיִתִים בְּתוֹךְ רֵאשִׁי. דוֹחֶפֶת
כְּרִית אֶל בֵּין רִגְלֵי וּמִתְנַשֶּׁפֶת.
הִיא עוֹד יְשָׁנָה.
זֶה לֹא הֶסְפִּיק, אֲזוּ שׁוֹב.
אֲנִי צְרִיכָה תְּמוּנָה,
הַפְּעֵם – הִיא נִדְחֶפֶת.
אֶהוּבְתִי הַיְשָׁנָה.
מָה הִיא עוֹשֶׂה כָּאֵן
יְפָה וְחַרִּיפָה וּמַעֲנָה.
אֲנִי גּוֹמְרֵת תוֹךְ שְׁנִיָּה.
וְלֹא נִרְדָּמָת.

2. ביקור אצל הרופאה

הִיא שׁוֹאֵלֶת מָה מְטָרִיד אוֹתִי?
עֶבְדָּת מוֹתִי?
זֶה מְגַחֵךְ!
נִקְדָּה קִטְנָה בְּאֶפְקוֹ,
הֶרְחַק הֶרְחַק מֵעֶבֶר
לְעֶרְמַת כְּלָיִם שְׁמִתְגַּבְּהַת בְּמִטְבָּח.
הֶרְחַק מֵעַל לְשִׁלְשֶׁת יְלָדֵי
שִׁיגְדָלוּ לְחֶסֶם אֶת הַשָּׁמַיִם.
מָה מְטָרִיד אוֹתִי?
אֵינְ שׁוֹם דָּבָר.
פְּסָקָה: זֶה בְּטַח גִּיל הַמַּעֲבָר.

3. כדורים

הו, אֶהוּבֵי הַקְטָנִים,
הו, אֶבִירֵי הַלְבָנִים,
אֶחָד כָּל לַיְלָה מִמְלֵא בִי
שָׁבַע וְנִמְנוּם וְהִקְלָה
כְּמוֹ אֶהְבָּה גְדוּלָה.
וְלֹא חָלְפוּ שְׁבוּעִים
הַמּוֹשִׁיעִים הַשְּׁמִימִים
בְּאִים אֶחָד אֶחָד אֶל תוֹךְ גּוֹפִי.
וּמִסְתַּלְקִים לְפָנַי חֲצֵי הַלַּיִל.
מֵאֲהָבִים בּוֹגְדֵנִים.

4. שחר

הָאוֹר, וְרַד וּמְלַכְלֵךְ זוּחַל
עַל הַגְּגוֹת הַחֲשׂוּפִים, גוֹהֵר
מְעַל דוֹדֵי הַשֶּׁמֶשׁ. מְחַר
מִגִּיעַ כְּמוֹ אוֹרַח שֶׁהִקְדִים
וּבְלֵי לְהִתְנַצֵּל
הוּא מִתְיָשֵׁב זְקוּף
בְּאִמְצַע הַסֵּלֶוֶן וּמְחַכֶּה.
אֲנִי לֹא מוֹכְנָה.
אוּלַי עֲכָשׂוּ אוֹכַל
לְהִסְתַּגֵּר בְּחֹדֶר הַשָּׁנָה.

מהו געגועים?

מעברים

א.

בְּמָקוֹם שָׁבוּ הַתּוֹדָעָה מְרַחֶפֶת לְעוֹלָמוֹת אַחֲרִים –
אֲנִי שְׂרוּעָה עַל גְּבִי.

בְּטֶנֶת הַבֶּטֶן נִסְדָּקֶת
וּמִים נוֹזְלִים
מִן הַגּוּף הַחִיצוֹנִי
אֶל הַגּוּף הַפְּנִימִי
בְּתַנּוּחָה מְרַצְדֶּת שֶׁל הַבֶּשֶׂר.

"אֵל תֵּלֶךְ", אוֹמֶרֶת הַלְשׁוֹן
וְשׁוֹקֵעֵת בְּאִפְלוּלִית הַלֵּעַ.

ב.

בְּהִזְיוֹת הַמְתַּרְפָּקוֹת,
אֲנִי רוֹאָה יֶלֶד.
הָעוֹלָם נִתּוֹן כְּמַתְנָה בְּכַפּוֹ.

עוֹמֵד הַיֶּלֶד וְעוֹמֵד הָעוֹלָם
וְהָעוֹלָם קִטְנָטֵן כְּמוֹ נֶמֶשׁ, כְּמוֹ סוּד –
מְפַכֶּה אֶת נַחְלָיו הַכְּמוּסִים
בְּגוּף הַיֶּלֶד.

"אֵל תֵּלֶךְ", אוֹמֵר הַיֶּלֶד
וְשׁוֹקֵעַ בְּחוּל חֲמָאָה.

ג.

בְּכֵטֶן הַיָּם, שׁוֹחָה דָּג.
שָׁסַע כָּאֵב חוֹתֶךָ אֶת פְּנֵי,
יְצוּלֵי כָּאֵב חוֹתְכִים בְּכֵטֶנוּ, בְּזָנְבֵי.

בְּכָל מְאֵדוֹ הוּא שׁוֹחָה אֶל בֵּיתוֹ,
אֶל בֵּיתוֹ הָעֶלְוִים, הַשְּׁבִיר.
"אֵל תֵּלֶךְ", אֹמֵר לוֹ הַיֶּלֶד
וּפּוֹרֵק מִלְעוֹ עֵנָן עוֹר.

בְּעֶרְפֶּל רֶךְ אֲנִי רוֹאֶה אוֹתוֹ,
קְרוֹב אֶל הַמּוֹת, יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר לַחַיִּים.
וְקוֹלוֹ מִהַפְּנֵט
אֶל הַסֶּבֶךְ הַטְּמִיר.

"אֵל תֵּלֶךְ", אֲנִי אוֹמֶרֶת,
"בְּטֵנִי נְקוּבָה סְכִינִים שֶׁל קֶשְׁמִיר".

מהו געגועים?

- מִבְּעַד לְגִלְגָּל הָעַיִן יָבוֹא גַעְגּוּעִים
- מִבְּעַד לְגִלְגָּל הָעַיִן רְבוֹא גַעְגּוּעִים
- מִבְּעַד לְגִלְגָּל הָעַיִן רְבוֹא גַעְגּוּעִים
גוֹהִים –

רְבוֹא מִבְּטִים נִפְקָחִים
חֹזֵק עַד עֵמֶק הָעַיִן –
עַד רְבוֹא רְגָעִים כְּמַהִים,
עַד רְבוֹא רְגָעִים גוֹהִים –

עַד סֶף
מִפְתָּנָה הַקְּדוּשׁ.

נימה שלילית

"הדהוד החבורה גאה סביב"

אנה הרמן

.א.

הייתי נערה גְּבֵהָה, אֲמָנָם,
אֲבָל עָבָה מְדֵי הָיָה הַמֶּתֶן,
וּשְׁעָרֵי סְבוּף וּמְכָנָם,
הַפְּצָעוּנִים מְלָכוּ מֵאֶף עַד אֲזֵן.

קִשָּׁה לְזָכֹר מְתֵי הַתְּחִיל הַכֹּל –
אוּלַי כָּבֵר בִּיסוּדֵי הַחֵל הַחֶרֶם? –
בְּחִי"ת אוּ טִי"ת הַפְּסֻקֹתֵי לְאֹכֵל,
כִּי לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לְשָׂרֵד אַחֲרָת,

כִּי כָּבֵר הָיְתָה כְּלָפֵי נִימָה שְׁלִילִית,
וּכְבֵר נִקְבַּ עוֹרֵי בְּחִץ הַלְעָג,
בְּתוֹךְ נַפְשֵׁי הַנְּעָרִית שְׁלוּלִית
כְּמוֹ כוֹר קַעוֹר הַתִּיכָה בּוֹז וְלֶהֱג.

הַנְּעָרִים רְטָנוּ: "זֹאת רַק בְּדִיחָה,
וְחוֹצְמָה – זֹאת הִיא בְּכָלֵל הַתְּחִילָה"
חֲמֵשׁ דְּקוֹת עֵמֶדָה הַהֲבֻטָּה
לְחֹדֵל, כְּשִׁמְיֶשְׁהוּ סִנֵּן "גוֹרִילָה".

עַל חֶבֶל דֶּקָה, בְּלִי מוֹט שִׁיאָזֵן,
כְּשִׁלּוֹ רִגְלֵי וְהַסְתַּבְּכוּ בְּחֶבֶל,
וְהַשְׁלוּלִית צָרְבָה אֶת הַחֲזָה,
וּנְצָרְבוּ בּוֹ עֲלֻבוֹנוֹת הַהֶבֶל.

הַטִּיתִי גוּף כְּפוּף וּמְדַקָּק,
בֵּין יְרֵכֵי הַדְּלָדְלָה הַיּוֹסֵת,
וְהַבְּשָׂר נִפְסַד וְהַצְּטִימָק
מֵהַקָּרְסֵל וְעַד לְקוֹ הַלְסֵת.

וְרַק בְּלִילוֹתַי הִיְתָה עֵדְנָה:
בְּחִלּוּמֵי אֲכַלְתִּי סִבְרִינָה,
וְשׁוֹקוֹלֵד סְמִיךְ וְתוֹת גְּנָה
וְאַלְפָּחוֹר נִפְלֵא מֵאַרְגָּנְטִינָה.

מִשׁוּם שֶׁבְּלִילוֹת נִצַּב אֲרָמוֹן,
תָּמִיד אוֹתוֹ אֲרָמוֹן עָשׂוּי נְחֹשֶׁת –
שֶׁלְּחַן עֲצוּם מֵעֵץ הַקְּנָמוֹן,
וְנֵעַר שֶׁהִגִּישׁ, עָטוּי תְּלַבְּשֶׁת.

עַל הַשְּׁלַחַן הַחֹם נִצְּבוּ בְּטוֹר
אֵינְסִפּוֹר כּוֹסוֹת שֶׁרֵאשִׁיָּהֶן קִצְפֹּת,
עוֹגוֹת גְּבִינָה, וְקֵרוֹאֶסוֹן עֵטוֹר
זָגוּג וְנִיל עֶמֶד לְצַד רִפְרֶפֶת.

אֶךְ בְּבִקְרִים הִיְתִי מִחֲרִישָׁה,
כִּי בְּבִקְרִים בְּעֵין טִלְסָקוֹפִית
כּוֹנְנֵתִי אֶת עֲצַמַת הָעֵדֶשָׁה,
עַל הַמֵּתֵנִים מְלֵאֵי הַיָּפִי

שֶׁל הַבְּנוֹת מַחִ"ת שְׁלוֹשׁ (כֶּתֶת
מַחֹל), נִימְפּוֹת בְּרִיחַ הַלְּבַנְדֵּר,
שֶׁשְׁעָרָן – אֶלְגְּרוֹ שֶׁרִטֵּט
וְהַתְּבַדֵּר מֵעַל חִלְצַת בֵּית סֶפֶר.

וְאֵלוּ לִי נוֹלָד חֲבוּר סוּדִי,
עִם נִשְׁמָה פְּגוּמָה מִמָּשׁ כְּמוֹנִי,
יִשׁוֹת צְנוּמָה עִם יַדַּע יְסוּדִי –
שְׁלוּבוֹת יָדַיִם טִסְנוּ אֶל הָעֵנִי.

תִּפְרִיט טָמִיר טּוֹיֵנוּ בְּמִשְׁתָּף,
תִּפְרִיט כְּמוֹס שֶׁל הַתְּעַנְּגוֹת עַל חֶסֶר,
שֶׁלֹּא הָעֵזְתִּי לְתֵאָר עַל דָּף –
כִּי לֹא רָצִיתִי לְהִרְהַר בְּמִסָּר.

ורק אבי, דאוג ומסמדר –
הוא לא רצה בחגיגות של מות,
הוא לא רצה ילדה בגוף נגרר
שקבתה קודחת מרעב, "את

הגב את תעקמי מרב רזון",
אמר, אבל גופי רצה בצרת,
אהובתי קצבה מעט מזון
ולא היה יורה שיעצר את

מדבר השדפון של גוף קמל,
סהרה בצורת ילדה נכססת,
מרב רזון עצום להכלל,
מרב תשוקה שדופה להיות נתפסת.

חלפו ימים רבים עד בוא שבת.
כשמויל מראה בחנתי יד שמנמנת,
הוא לא אמר, אבל היה מבט
אשר דרכו הגיחה התסמנת.

כלומר, בראי עיניו (ראי מציף)
היו השתבריות של אור ובעת.
בתוך גופי אמרתי: "להעיף!",
אבל הרגשתי איך אני פוגעת.

מאז הזמן נזלל כמו פטיסיר
על טרט טאטן עלי מקונדיטוריה,
האם היה זה חוט שנשתייר
מעברי המר או פורגטוריה?

ב.

אֶתְמוּל בְּכִית, בְּקִשְׁתָּ לְהִשָּׂאֵר.
הַבְּכִי לֹא הָיָה תְּרַגֵּיל אוֹ מֶרֶד,
אֶלָּא בְּטוּי לְגִיל הַמְעַרְעֵר
אֲשֶׁר טַפְטַף מִשְׁתִּי עֵינֵי הַנֶּרֶד.

וְאִין לָךְ מַחְלָה עִם שֵׁם נוֹרָא,
אֲבָל גַּם אֶת שְׁקוּפָה בְּאִיזָה אִפֶּן.
וּמָה בְּקִשְׁתָּ, לְצַחֵק בְּחִבּוּרָה,
בְּמָקוֹם לְהִיּוֹת תַּמִּיד יוֹצֵאת הַדַּפֵּן?

בְּלִילָה, בְּמִטָּה, בְּכַף יָדָה,
אֶסְכֵר בְּנִשְׁקוּתֵי אֶת הַמְּלַכְדָּת,
נְצַחִיק אֶת הַכָּאֵב הַמְּדַכְדָּה,
נְצַחִיק עַד שֶׁהַגּוֹף יִמְצֵא תַּנְגֵּדָת.

מַעֲבֵר לְחֵלוֹן חֲדָרָה – סֶבֶךְ
מִבֵּיט מַעְגוּלוֹ שֶׁל הַיֵּרֶחַ.
תְּנִי אוֹרוֹ זוֹרְחִים עַל קִצֵּה אִפֶּן,
זוֹרְחִים עַל כָּל הַבְּכִי הַצּוֹרֵחַ.

לפנות בוקר שקט

א.

מִיָּה צוֹחֶקֶת.
נִמְשֵׁי עֲנָבֵר מְזוֹדְהָרִים בְּתוֹךְ עֵינֶיהָ,
וְהִיא צוֹחֶקֶת אֶל הַשַּׁחַף
הַמְעוֹפֵף בְּחֹדֶר הַיְלָדִים.
וּבְצַחֻקָּה
נִפְשָׁקִים חִלּוֹנוֹת הַבַּיִת
כְּמוֹ שִׁפְתַיִם אֶל הַחוּץ.
וּבְצַחֻקָּה
נוֹצֵץ הַטֵּל שְׁבַעֲלִים,
וְהוּא רוֹטֵט כְּהֵד
בְּמַגְרָפוֹת הַגְּנָנִים.
וְהוּא שׁוֹזֵר סִיבִים
בְּעֵנָנִים
לְטִלִיתוֹת מְסַכְרוֹת בְּתַבְנִיּוֹת
אֲרָנְבוֹנִים. וְקַרְנָפִים. וְתַם פְּרָחִים,
מֵעַל רֵאשָׁה שֶׁל בַּתִּי.

ב.

לפנות בקר
אור אפר נח על האדן.

הילדים שלך ישנים,
ערים בחדרי חלום.

רעש חביתות
ומהומת כריכים

יביסו עוד מעט
את אדם הלילה

והבית העוגן כעת בשקט
?טלטל כמפרשית בים עריץ.

בינתים נשכב מגלגלים –
שני גלמי משי בפקעת.

ג.

מה בקשתי?
נפשי בעד חיי הפרח,
נפשי בעד רמשי הלילה המעופפים,
נפשי בעד השחר הזולג בחלון,
נפשי בעד הימים המתארכים לאין,
נפשי בעד הבית, חדריו האפלים,
נפשי בעד הרוח הנושאת את הזרעים,
נפשי בעד האמת
שלא תאמר.

ד.

את הכל הייתי מסכימה לחיות שוב:
את מטחי הבקר,
את העורון על המדרכות,
את האבק המחניק 'אני ואני' בראות,
את הגוף המחשיך בעפר,
את בכיות הנמלטים מכלוביהם הפתוחים
ואין איש לאספם.

לפנות בקר שקט
אתה מושך מעל שנינו שמירה,
ופניך כמעט נוגעות בפני.
עיניך פקוחות ושקטות בעיני,
אצבעותי באפר הרך של ראשך,
ושתי צפרים מדברות בחלון
אחת שואלת, השנייה עונה –

עבור זה.

עננים מילדות קלו

עירומה

מבוי או פחד לובש הארמדיל
 שריון, הצדפה פנינה, מה שרחש
 בי עד נפשטתי עירם. להתגונן?
 על-פי מח עצים המוסרים עצמם
 לעין הסערה, רוח תרסק ענפים, תתלש
 שער ראש, כך באהבה תשבר כל עצם
 והעץ יחזר בשלמותו כמו במעיל עור
 שעוטה רוכב האופנוע, כפוף כלו
 לדרך, כדג בערבולי אוקינוס,
 כך אני מפניך.

שתיים

חפשיה, אמרת, ובאמת ראיתי
 אותה, נוצצת חיים, צופה מאדן
 מכנפת קרומי תעופה. זו שלי
 טסה פרא לקראתה ושתייהן
 הסתחררו בתכלת, כחכהו,
 הסניפו טל רוחץ. סנוניות גזרו
 דרך, גם עננים שהכירו בן
 מילדות קלו. כאלו בלעו מלכות,
 אחת השלימה מלות השניה.
 כשהתעיפו כבדות מרב
 שמים, נעשו עולמות. חפשיה,
 אמרת.

כוכב חורג

פתאום

אָבִי נִתְחַשֶּׁף
עִינוֹ – אֲדָמִים וּפְחָם.

רְאִיתִי בֵּית, בֵּיתוֹ
שֶׁנֶּסְתָּם.

אָבִי עַל הַגֶּג, עֲרַפְלִי,
יְחִיד עִם שָׁמַיִם.

גַּם רְאִיתִי כּוֹכֵב
חֹרֵג מִמְּסֻלוֹת אָבִי,
נוֹפֵל עַל פְּנָיו.

וְשָׁמַעְתִּי עֲצִים מְרֻמִּים
בוֹכִים אַחֲרָיו.

שְׁאֵלוֹ בְּגִבְהִים: אֵיךְ יְעוֹף
כִּמָּה נִצַּח יִשְׁכַּב?

אופל צונח

שיר לעמנואל שעמד על אלהים להשאיל אורות רבים
אבל האל בקש דבר אחר:
להוציא ממלכות מתפת,
לחליץ שמים מבור
כל אפל צונח,
כל שיר
בו ניצוץ
שנופל,
מלאכי,

עמנואל הטוב, מלאכי,
עמנואל נודע בשערים,
הנה עינים מתקוטט
לחפש אותך בבני אדם.

בחדריהם הנקיים

"אמור לעצמך, למשל: 'הילדים שם הם סתם אוטומטים';
מילים אלה יהיו לגביך ריקות מתוכן לחלוטין"

(ויטגנשטיין, חקירות פילוסופיות, סעיף 420)

נְכַס
בְּפִרוֹזְדוֹר
וְיָצָא
מִשָּׁנָה
וְאַחַר כֵּן
בְּשֵׁמֶשׁ
הָרַע מַחֲכָה
שֵׁיחֲלִים לְגַמְרֵי
מְאִישִׁיתוֹ

מְבַהֵל מִפְּנֵי הַזּוֹלָגִים
מֵעֵתִידוֹ הַמְּרַחֲפִים, רָאָה
אִיךָ כָּל הַדְּבָרִים יִגְעִים.
גַּם נִפְשׁוּ הַתְּלוּלָה.

בְּחֻדְרֵיהֶם הַנְּקִיִּים
שֶׁל מְמַחֵי הַפְּזוֹג
יִקְיֶזוּ עַל כְּרֹסָה אֶת סְעִיפֵיו,
לֹא יִתְרֹם אֶת הַדָּם,
לֹא יִחַלֵּל אֶת זְכַר אָבִיו
הַנְּעֻלָּם.

אַחַר כֵּן יִשְׁאַל
אִיךָ לְעֵבֶר בְּעוֹלָם
כְּמוֹ מַעֲטָפָה מִתַּחַת
לְדָלֶת.

בוא, נראָה אותך, בוא

מאבק

בְּזִמְנֵי הָאַחֲרוֹן אָנִי חוֹלֵם
שֶׁאֲנִי מֵתְאַגְרֵף עִם אָבִי.
מִחֲזִיר לֹו עַל מִכּוֹת יְלָדוּתִי,
וְהוּא – עַל שְׁנַיִם שֶׁהִתְנַפְּרְתִי.
אָבֵל רוּחַ אָבִי עֵיפָה, גּוֹפּוֹ
כְּאוֹב. בְּגִילוֹ אֵין לֹו כַח,
גַּם לֹא לְחֲצֵי סִיבּוֹב. תְּשׁוּשׁ
הוּא מִחֲבֵק אוֹתִי, רֹאשׁוֹ
הַמְדַמֵּם נוֹפֵל אֶל חִיקִי.
דְּבוּקִים, מְחַפִּים לְגוֹנֵג
שִׁיפְרִיד בֵּינֵינוּ, יִנִּיחַ אוֹתָנוּ
בְּעָרִים שׁוֹנוֹת, רְחוֹקוֹת זֹו מְזוֹו,
עַד שֶׁנִּקְיֵץ בְּחֵלֶם חֲדָשׁ
רְעֵנִים, נִקְמְנִים.
בוא, נראָה אותך, בוא.

הספרייה

אחרי שֶהִתְפַּכַּחַת מְכֻשׁוּפִי
שֶל הַשׁוֹמֵר הַצְעִיר
יִרְדֶּת לְאֵילַת, חֶסֶר כֹּל וְנִלְהֵב,
מִרְחֵק הַלֵּיכָה מֵהַסְפָּרִיָּה הָעִירוֹנִית.
לְמַדַּת אוֹתִי לְרֵאוֹת בָּהּ אֲרָמוֹן.
בְּקִשְׁתְּ שְׂאֵשְׂאֵל סְפָרִים לְשַׁבַּת
וּכְשֶׁהִפְסַקְתָּ לְקַרֵּא נִכְסֵי
אֵת הַמְכֻסָּה שְׁלִי. כִּכְלֵךְ שֶׁקָּרָאתִי
יוֹתֵר, הַמְרַחֵק בֵּינֵנו גְּדֵל.
הַסְפָּרִים הָיוּ לְמִתְרַסִּים, גָּאוּ
לְמַגְדֵּל. עָלִיתִי לְרֵאשׁוֹ וַיִּרִיתִי
חֲצִים (בִּיהִירוֹת נְעוּרַיִם:
עֲזוֹת שֶׁל נֶצַח וְרוּחַ פְּרָצִים).

דָּוִד, בַּמַּלְעִיל

לאבא שלי הגיבור, האהוב

דוד, במלעיל

דָּוִד אֹמֵר
שֶׁהוּא אֹהֵב אוֹתִי.

בְּכָל הַזְדַּמְנוֹת
הוּא אֹמֵר.

דָּוִד תְּלוּי עֶכְשָׁו
עַל רִיס שֶׁל מְצִיאוֹת.

מִתַּת־הַהֶכְרָה הוּא מֵיָבֵא
סְפִינֹת שֶׁל אֲבָהוֹת

עֲמוּסוֹת בְּמִשָּׂא
הַיָּמִים שֶׁבָּהֶם דָּוִד

לֹא אָמַר לִי
כְּלוּם.

טנזניה

דוד נסע לטנזניה
לסדר לשרה עולם.
דוד נסע והשאיר
אותה כאן,
שלשה ילדים,
ערבה בוכיה
ושושנים בגן.
דוד הלך וחזר,
דוד חזר והלך,
הוא ידע ששרה תסלח.
דוד אלוף נעוריה,
שרה בטוח תשכח.
אבל שרה השאירה אבק,
שרה מעל ומעבר,
שנים מחכה לו בקבר –
ודוד, דוד דולק
בצעדי ענק.

בדיונות

בדיונות, מאחורי וינגייט,
איפה שהיינו מצטלמים עם אירוסים –
שם הכל נגמר.

צמוד לפגר פר שהתפרד,
מתחת למעוף של בז מצוי,
תראה איזה אבסורד:
ההכחשה נתנה לנו עוד סיבוב –
ואז שוב.

תראה, דוד, איך פתאם אָזלו לנו
כל תשע הנשמות.

בוקר אביבי אחד, לדעתך בספטמבר

שעון חלבוני הטאו*

.1

"אני לא אשכח אותך לעולם,
אומר לי האיש בדליריום.
בכל פעם שאני עוברת לידו
הוא מזהה אותי מחדש".

כך שמעתי את האחות
מספרת למישהו במסדרון.
האיש הוא אבא שלי.

.2

אשה אחרת, כבת ששים,
אומרת לאמא שלה
שהיא אוהבת אותה ואמא שלה
אומרת ברוך השם,
אבל מי את גברת.
הבת רק מושכת עליה
את הסדינים.

.3

בקר אביבי אחד, לדעתך בספטמבר,
צירת שעון והשעה
היתה שתים בבקר
אצל הרופא הנזירולוג. ושתקנו.

אף פעם לא אהבת לדבר,
לפחות זה לא חדש.

* חלבוני טאו הם חלק בשלד התא, ופגיעה בהם היא סימן היכר דומיננטי של מחלת האלצהיימר ושל דמנציה לסוגיה.

הַאֲלֹפִים

אֲנִי מְרִימָה אֶת הַכֶּף
בְּיַד שְׂאִינָה שְׁלִי.
הִיא מַחְלִיקָה, וְהַמָּרְק
נִשְׁפָּךְ עַל רֶגֶל שְׂאִינָה שְׁלִי.
שׁוֹמְעִים שְׁהִרְכַּבְתָּ הַקֶּלֶה
חוֹצָה בַּחוּץ אֶת הַשְּׂדֵרָה.
הַכִּסְאוֹת מְתַגַּלְגְּלִים אֶל הָעֵתִיד,
וְהַבְּרִיאִים בּוֹהִים לְלֹא חֲמֵלָה
מוֹל הַמָּרְק שְׂאִי אֶפְשָׁר לְשֹׂאת
בְּזוּג יָדַיִם שְׂאִינָן שְׁלִי.

אֶת בָּאָה לְבָקֵר, אֲנִי חוֹשֶׁבֶת
עַל יֶרֶחַ דְּבִשׁ אֵי־שֵׁם בְּאֲלֹפִים,
שְׂמֵמָנּוּ תַחְזֹרֵי לְבַד.

את נובלת ועכשיו שיא הפריחה

לסופי בן בשט, אמי הצרפתייה, היפהפייה, בת יחידה
להורים עשירים מחוץ התכלת, שלא הצליחו להעלות
גם את כספם לארץ, שחייתה בג'בליה ואחר כך בבת-ים
ועבדה במתפרה בדרום תל אביב כדי שאני אלך לתיכון.

נאות התיכון*

בְּקִשִּׁי זֶהִיְתִי אוֹתְךָ
בֵּין הַהוֹלְכִים-לְמוֹת לְבוּשֵׁי הַטְּרַנִּינֵג
(אֵת שֶׁלְבֹשֶׁת רַק חֲלוּקִים רַכִּים)
הַמְּאִישִׁים אֵת עֲמֻדוֹתֵיהֶם בְּכֶסֶאֹת הַגְּלִגְלִים
(יֹשְׁבִים סְבִיב סְבִיב כְּמוֹ בְּרִכּוּז בְּגֵן)
רֹאשֶׁם שְׁמוּט עַל אַחַת הַכְּתָפִים – –
תִּינוּק שֶׁל עֲצָמָם, נוֹתְנִים לְעֲצָמָם כְּתָה,
אוֹ לֹקְחִים אֵת עֲצָמָם
בְּיָדִים

וְצוּעִקִים!

יֵשׁ שְׁקוֹרָאִים לְאֵמָם
וְיֵשׁ לְאֱלֹהִים
וְיֵשׁ שְׁסֶתֶם
נוֹעֲצִים
עֵינִים עֲצוּמוֹת לְמַחְצָה

בְּחִלּוֹנוֹת הַפְּתוּחִים אֶל הַיָּם שֶׁל יַפּוֹ-גְבוּל-בֵּת-יָם –
כֵּן, אוֹתוֹ הַיָּם

וְהַנְחָשׁ שֶׁתְּמִיד מֵתַעְגֵּל אֶל זַנְבוֹ וְלֹא מִגִּיעַ

מִגִּיעַ, וּמְשָׁלִים אֵת הַצְּמִיד
שֶׁיִּמְסָגֵר לִי מֵעַתָּה אֵת תְּמוֹנַת הָעוֹלָם.

* מוסד גריאטרי ביפו.

נופלת מהרגליים

את נופלת מהרגליים
(היפפות עדין)
האכל נופל לך מהפה
הלב נופל לי
לידיים המאכילות אותך.

אחר-כך אני מזיזה אותך
מן הרגע
הזה, והפא

ונמלטת
אל מקלט המלים, בתי הניר,
מעבדת את מותך הקרב
לשיר רחוק מן המציאות
למרות כל המלים המדיקות,
לשיר שבכל זאת
שר
כשראוי היה פשוט
לבכות

או לחבק אותך חבוק גדול!
אומר הכל! סופי!
סופי, סופיה היפהפיה
הצרפתיה, מרילין מונרו
של רחוב מופתי
בגבעת-עליה.

*

את נובלת ועכשו שיא הפריחה.

למשבצות של מפת העולם
נוספה דגמת פרחים.

לא ששמת לב אליהם,
לא שהושטת יד –
את אהבת
ורד קטן ומבית
מגנתי.

ואת כבר לא אוכלת על מפה –
לא רקומה (שצריך לשמר)
ולא שעוניית.
כבר לא אוכלת מצלחת –
לא חרסינה ולא זכוכית.
את אוכלת מידי –
אמא צפור.

אים למות בבת-ים
כשים כנרת חי כמו היום!

כששמש וגשם משמשים בהללויה
עקשת אחת.

כשסירות צלינים
וספינות בלינים
משכנעות, מרחוק, שיש בשביל מה!

כשהשמים תכלת מנמרת
וכל הנמרים שהיו-לא-היו לי מתחת למטה,
רובצים עכשו מתחת למזרן נגד פצעי לחץ
שנתנה לנו 'יד-שרה',

ותכשירי האפור והפאה הבלונדינית
מסתכלים בראי
(שהיה טוב אליך במשך חמשים שנה)
ושואלים: "היש יפה? היש יפה? היש יפה?"

סוּפֵיָה – פִּיָּה יִפָּה, פִּיָּה טוֹבָה
שְׁבוּיָה בִּיְדֵי אָבִי
הָרַע.

סוּפִי – רִכָּה כְּשִׁמְךָ
(שְׁמִי אוֹמֵר אוֹתוֹ הַדָּבָר
בְּעֲצוּרִים נִקְשִׁים יוֹתֵר)
סוּפִי, הָאֲמָנָם זֶה
סוּפִי? הָאֵם כֶּךָ יִהְיֶה גַם

סוּפִי

יִפּוּ

כָּאֵן הִיִּיתִי יִלְדָה
וְרָצִיתִי לְלַמֵּד פְּסָנְתֵר.

כָּאֵן הִיִּית בַּת עֲשָׂרִים וְכַמָּה,
וְיִפָּה,
וְיִדְךָ לֹא הִשִּׁיגָה.

כָּאֵן הִיִּיתִי בְּגִיל הָעֵמִידָה,
וְיִפָּה,
וְסוּעַדַת אוֹתְךָ בְּכַפִּית.

כָּאֵן שְׁכַבְתָּ בְּמַחְלָקַת גְּסִיסָה
וּמְשִׁיתִי אוֹתְךָ
מְמַצוּלוֹת!

אֵת כְּבֹר לֹא.
אֲנִי
עוֹד.

לְשֵׁרֹד

עֲשִׂית מַה שְׁצָרִיךְ כְּדֵי לְשֵׁרֹד:
הַגְדִּילָת אֶת הַשְּׂדִים
בְּרִפְיֹדוֹת כְּפֹלוֹת וּמִשְׁלֹשׁוֹת, הַנְּצִצָּת
אֶת הַמַּבֵּט, הַצֶּהֱבֵת
אֶת הַשְּׁעָר
וְכֹל הַשְּׂאֵר וְכֹל הַשְּׂאֵר וְכֹל הַשְּׂאֵר.

עִם זֹאת
הָיִית תַּמָּה.

הַלֵּכֵת בְּדֶרֶךְ הַהִתְנַגְּדוֹת הַכִּי קִטְנָה.

לֹא עֲבַדְתָּ עַל עֲצָמֶךָ,
לֹא הִתְגַּרְשָׁתָּ,
לֹא לְמַדְתָּ צְרָפְתִּית (שְׁעוּרִים פְּרֻטִיִּים).

בְּמָקוֹם זֶה
עֲבַדְתָּ בְּמַתְפָּרָה שֶׁל הָעִירָאקִים
וְאוּם פּוֹלְתוּם אֶכְלָה לָךְ אֶת הַלֵּב,
אֲבָל
הָיָה כֶּסֶף לְתִיכּוֹן, שָׁבוּ עֲשִׂיתִי חֵיל,
גַּם לְמַעַנְךָ (הָאֵם רְאוּ אֶת זֶה
בְּמַפּוּי־לֵב בּוֹלְפֶסוֹן?)

יִצְאָתִי מִמֶּךָ חֲזָקָה חֲצִי דֶרֶךְ
אַחַר כֵּךְ כְּמוֹךְ:
נֹתַנְתָּ לְקִיסָר אֶת אֲשֶׁר לְקִיסָר
כְּדֵי לְקַחַת בְּשָׂאֵר
הַזְּמַן
אַנְחוֹת רוּחָה שְׁשֻׁמָן שִׁיר.

היום השיר עליך. אליך. אותך
אני רוצה לתפס בתופסת הזאת, במחבואים האלה,
את החברה הכי טובה, הצ'ילה, השלם-שלם לעולם,
שלום לאדוני המלך, המלך ערום, ערום
יצאתי מבטן אמי –

אמי, אשה רגילה
שבקשה תינקת

וקבלה
אותי

וגדלה אותי
לשום דבר במיוחד

אך ערב אחד שמעתי אותה
מדקלמת שירים:
"ליל נובמבר" ... "ליל אוגוסט" ... "ליל מאי" ...
שיר השירים אשר
לאלפרד דה-מיסה

והמוזה
התגנבה
אל כל שוטרי.

כְּשִׁמְתָּ עֵינַי לֹא הָיוּ שָׁם שלוש סונטות

אתה חי

אתה חי, כְּשִׁתְּמוּת לֹא תוֹרִישׁ לִי אֶת מָה
שֶׁכָּבַר אֵין בְּכַחֵי לְסַלֵּק מִתּוֹכִי.
אתה חי, לֹא הוֹתַרְתָּ שׁוּם יָד שֶׁהִלְמָה
בְּשִׁנְתָּהּ שֶׁל יְלֵדָה, כְּשֶׁאַתָּה כָּבַר מִכֵּין
נְסִיגָה מְלֻוָּה בְּחֵיוֹךְ שֶׁל זְדוּן.
אתה חי כִּי וְדָאֵי אֵי אֶפְשָׁר לְהֵבִין
אֵיךְ כְּשִׁמְתָּ עֵינַי לֹא הָיוּ שָׁם – עֵדוּת
לְאוֹתָם רְגָעִים סוֹפֵיִים שֶׁל אֲוִיר
שֶׁנִּשְׁמַת לְשׂוּא, כִּי גוֹפֶךְ כָּבַר הֶחְלִיט
לְמַלֵּט נִפְשֶׁךְ מִכָּל מָה שֶׁעוֹלֵל.
אתה חי וְעַתָּה שׁוּב מְצַאֵת תְּכֵלִית
שְׂאִינְנָה קְשׁוּרָה בִּי לְמָה שֶׁעוֹלָה
מִחַיֵּיךְ הֵהֵם, מְזַכְרוֹן קִיּוּמָךְ.
אִז אֲוִלִי תִשְׁחַזֵּר אֶת אוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה?

ביקור מבחוץ בבית ההוא

הבית לא כָּלָא בְּאִפְלָה שְׁלוֹ שׁוּם סוּד
שְׁלֹא יִדְעֵתִי אֵיךְ נֹצֵר אוֹ מַה נְטֻמֵּן בְּתוֹךְ
כָּרְעִיו הֶרְעוּעוֹת שֶׁנִּפְרְשׁוּ עַל פְּנֵי אֶסוֹן
סְמוּי חִלְקִית אַךְ גַּם גְּלוּי, שְׁזַכְרוֹנוּ יַחַתְךָ
אֵת מִי שֶׁבָּאָה שׁוֹב לְרֵאוֹת – הַבֵּית עוֹד נֹתֵר?
הַשְּׁעָרִים שֶׁהוּא צְמַח אֵינָם חוֹסְמִים אֵת מֶה
שֶׁמְסִתֵּר בְּעֵבְרוֹ: צְרַחוֹת כְּמוֹ הַד נִסְתֵּר,
קְנֻצוֹת שֶׁעַר שֶׁנִּתְלָשׁוּ, תְּחִנָּה, בְּרִיחָה, אֵימָה,
הַכֹּל טְמוֹן שָׁם בְּקִירוֹת, מִתַּחַת לְרִצְפָּה.
מִעֵבֶר לַחוּמָה הָאֵטוּמָה אֲפֹשֶׁר לְרֵאוֹת
אֵת מַה שֶׁעוֹד נִשְׁאָר מֵאֵז, אֵת מַה שֶׁכֶּךָ נִכְפָּה
עַל מִי שֶׁנִּסָּה אַךְ הוֹתִירָה שָׁם כְּמֶה דְּמַעוֹת.
הַבֵּית לֹא כָּלָא בְּאִפְלָה שְׁלוֹ שׁוּם סוּד,
אֲבָל יִדְעֵתִי: הוּא נִשְׁאָר, אַךְ לֹא אֲנִי. לֹא עוֹד.

הוא אינו

עֵינֵי הַגּוֹף שׁוֹב מִחֲפָשׁוֹת אֵת מַה
שֶׁרַק עֵינֵי הָרוּחַ עוֹד רוֹאוֹת.
אֲנִי הַגּוֹף תּוֹהוֹת מֶה הַדְּמָמָה
שֶׁמְכִילָה כָּל כֶּךָ הֶרְבֵּה קוֹלוֹת.
אִם הֶלְבֵן הוּא רַק סְחָרוֹר מֵהִיר
שֶׁל קִשְׁתׁ שֶׁל צְבָעִים שֶׁנִּבְלָעוּ,
מַה יֵּשׁ בַּחֲשֶׁךְ שֶׁעֲכָשׁוּ מִתִּיר
לְמִצָּא רַק הַד אֶלֶם אוֹ אֲפִשְׁרוֹת
לְרֵאוֹת מַה שִׁיּוֹדַעַת, לֹא הִיָּה?
עֲנֵן וָרֵד בְּרִפְשׁ שֶׁל שְׁלוּלִית
הוּא הַשְׁתַּקְפוֹת שֶׁל מַה שְׁלֹא קִיָּם.
מִדּוּעַ לְחַפֵּשׂ רַק אֵת הַצְּלִיל
שֶׁאֵינִן וְאֵת הַיָּד שֶׁלֹּא תוֹשֵׁט?
חֲדָלִי כְּבֹר לְחַפֵּשׂ אֵת הַמַּבְט.

להתחנן לעינים

דרושה אהבה

דרושה אהבה עורת:
מישהו שלא יראה אותי,
או יראה לסרוגין, יקדיש לי
סדק חיוך ממרחקים
ואדמין אור מגדלור זורח
מבין החרכים.

דרושה אהבה בוערת
שאחור לעמתה, בתחרות
עם שבעים ושנים בתולים
על תשומת לבה. דרושה
אהבה אדישה שתעשה
אתי חסד כשתעשה
אתי אהבה,

דרוש טעם מלח ולב מתכוץ,
מישהו לשאת אליו עינים,
מישהו להתחנן לעינים
בפניו.

רצויה אהבה שתאשש
את החלשה, את חסר האונים,
שתהבהב אחת לכמה שנים
שתאכזב, שתרושש,
שאדע אותה לפחות כמו
שידעתי להנטש.

מנורת קריאה

1. אחות

איזה יום נסגר כשמנורת הקריאה
נכבית על אחותי שלא אהבתי מספיק,
שנרדמת במטת יחיד,
או לא נרדמת?

מה נועץ בה קלשונים כשהיא עוצמת
את עיניה? אני רוצה ללטף
את עפעפיה מבפנים.

איך אסיח את דעתה, איך אשחד
ואשחרר אותה מאחיזתה
שמשאירה אותי ער, בוער
את עלבונה על שלא טלטלתי
עבורה את השנים
להוציא מהן, כמו ממכונת צעצועים,
בבות שהבטחו בדרך,
יד מתכת שחזרה ריקה?

2. אב

איזה יום נסגר כשמנורת הקריאה
נכבית בחדרו של אבי.

האם יש לו בכלל מנורה?

האם עינו עדין רואה כמה החמירה
הגזילה בתקרה?

אני נזכר במשחק הילדים
על הדב הגדול, הנורא.

האם הוא חולם שהוא רץ לכוונו
(ואם הוא יטרף?)

האם נשימותיו קטועות כמו
פניו בזכרוני?

האם עדין חולם ונושם
הדב הגדול הישן?

3. אם

איזה יום נסגר כשמגורת הקריאה
נכבית על אמי, רחוק ממני,
קרוב עד אימה?

כמה יעמד לה כחה
להאבק בעורכי דין, במתוכים,
בשליחי היומיום
של נדודי השנה?

איך אינני לצד אמי,
שלא ידעה צער כצערי,
שמתחה עבורי את גבולות
האהבה כמו שמיכה?

אמי ששחררה אותי לדרכי
ושדרכי תמיד תרוץ
אליה חזרה.

איך אוכל לישן,
וכחה שומט?

איזה יום נסגר
כשאמי היחידה נכבית?

רבייה אל-מינית

עקירה

מָה אֲנִי זוֹכֵרֶת אַחֲרֵי שְׁלוֹשִׁים שָׁנָה?
 חֲרוֹן אַפּוֹ שֶׁל אָבִי, פְּסָקֶת שְׁעָרוֹ הַמְּשֻׁנָּה.
 עַל גּוֹפֶן שְׁמֵלֶת הַטְּרִיקוֹ שְׂאֵהֲבֵתִי, וְרֵדָה עִם כְּתֻפִיּוֹת.
 דִּי, בְּקִשְׁתִּי. אֵל תִּבְכֵּי (כַּמָּה רְצִינִי בְּדִיוֹק שְׁמֵלָה כּוֹזֵאת).
 כָּאֵז כֵּן הַיּוֹם, לֹא יִדְעֵתִי מָה עוֹשִׂים
 כְּשֶׁאֲנִישִׁים מִתְּחִילִים לְבָכוֹת.

עַל שְׁלַחַן הָאֵכֶל קִפְסֵת גִּפְרוֹרִים לְיַד מְאֻפְרָה,
 הַמְּלַח־פְּלֶפֶל שֶׁל הַחוּטָאִים בְּעִשׂוֹן. פֶּעַם הָיוּ הוֹרִים
 מְדַלְּקִים סִיגָרִיוֹת בֵּין קִירוֹת הַבַּיִת וְיִלְדֵיהֶם הָיוּ
 מְצַהִיבִים בְּשִׁקָּט, בְּשׁוֹלִים שֶׁל תְּלוּשֵׁי מִשְׁכָּרֶת
 וּמִהֲדוֹרוֹת מִבֵּט.

אֵל תִּבְכֵּי, הִנֵּה אֲנִי תוֹלֵשֶׁת דָּף מִהָאֲמֻצֶּע
 שֶׁל מַחְבֵּרֶת תּוֹרָה, הַקְּשִׁיבִי טוֹב, נִכְתָּב מִכְתָּב לְאַלֵּהִים.
 נִשְׁבַּע לוֹ, בְּעֵצֶם נִדְרֵי נִדְרֵי, גַּם נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׂרָף אֶת הַמִּכְתָּב
 לְעוֹלָה. וְהָיָה אִם יִצְוֶה עַל הוֹרֵי לֹא לַעֲבֹר דִּירָה, נִתְפַּלֵּל אֵלָיו
 כָּל יוֹם, נִשְׁבַּח אוֹתוֹ וְנִהְלֵל אֶת שְׁמוֹ אֲמֵן סְלָה.

מָה יִדְעֵנוּ אֲזוֹ, שְׁנַתִּים אַחֲרֵי שְׁלֵמֵדְנוּ לְכַתֵּב, שְׁבוּעֵי אַחֲרֵי
 שְׁעוֹר תּוֹרָה (סֵפֶר וִיקְרָא מְלֵא קְרֻבָּנוֹת) וְטָרַם טַעֲמָה
 שֶׁל פְּרֻדָּה? חוּטֵי הָעֵשֶׂן בָּאוּ אֵל אֲפוֹ שֶׁל אָבִי, וְאַלֵּהִים אִין.
 זוֹכֵרֶת אֵיךְ הִתְפָּרַץ אֵל חֲדָרָה, מָה אֲתֵן מְנַסּוֹת לַעֲשׂוֹת,
 לְשׂוֹרֵף אֶת הַבַּיִת?

תְּמוּהָ אָדָם הִנֵּס עַל חֵייו וְעוֹדוֹ מִתְּעַכָּב,
 מַעֲלָה אוֹר בְּלִכְתּוֹ. אִין לִי הַסֵּבֵר. אֲזוֹ בְּחֲדָר
 הַמְּדֻרְגוֹת הַחֲשׂוּהָ, הֶרְחַק מִסְּכָנַת אָבִי, יִדְעֵתִי

כִּי מִמֶּשֶׁק הַכְּנָפִים הֵהוּא יָבוֹאוּ דְבָרִים לְיַדִּי קֶלְקוּל.
אֵת זֹכֶרֶת הַדָּפֶס לְבָבוֹת עַל חֲלָצָה וְרִיחַ בֵּת-אֶרֶן,
פְּרֹדָה שָׁבָה אֵת בְּכִית וְאֲנִי לֹא.

עֲכָשׁוּ עַל קִיר זְכָרוֹן אֲנִי פֶרֶפֶר נֶכּוֹן לְשַׁעַת טוֹרְנָדוֹ.
כָּל פְּרֹדָה נוֹשֶׁאת קוֹד גְּנֻטִי שֶׁל קוֹדְמָתָה.
הוּא יִגִּיעַ, כְּפוּף עַל מְקַל, שִׁיבְתוּ דְלִילָה מִכְּדֵי פְּסָקָת,
יִשְׁלַף אֵת אֶקְדַח אֶצְבָּעוֹ הַמְעֻשָּׁנָת מִנֶּדֶן כִּף יָדוֹ הַשְּׁחֵרָה. הִנֵּה זֶה, תַּפְסוּוֹה.
וְאַחַר כֵּן? אֱלֹהִים יַעֲזֹר.

העותק המקורי של בבואתי

.1

לְהַעֲתִיק אוֹתִי אֶל עֲצָמֵי אָנִי
מִשְׁאִירָה קֶצֶת רֶק בְּשִׁפָּה
שֶׁן חֲשׂוּפָה וְאוֹיֵר לְנִשְׁף בְּשׂוּלֵי הַזְּהוּת,
שֶׁלֹּא אֶתְאִים בְּטָעוֹת.

.2

אִמָּא בְּלָעָה הַרְבֵּה חֲלֻבוֹנִים
כְּדִי שְׁאוּלֵד, אֶקְרָקֵר וְאֶגְדֵּל כְּרַבְלָת,
הִיא טוֹעֵנֶת שְׁהִיִּיתִי צְרִיכָה לְצֵאת
תְּרַנְגְלָת. וְאִנִּי חוֹשֶׁבֶת כְּמָה אֶפְרוּחִים
בִּינֵי לְהַעֲדָרִי.

.3

אִנִּי פּוֹקֶחֶת עֵינַיִם וְשׁוֹב אָנִי
הַיְלָדָה הַחֲדָשָׁה בְּכֶתֶה. כֹּלֶם בְּתִלְבֶּשֶׁת אַחֲדָה
וְאִנִּי בַחֲלִיפַת טְרִיקוֹ וְרָדָה. אֶבֶד מִגַּע הָאֲבָנִים הַחֹם
בְּדָרְךָ אֶל הַיָּם. כָּאֵן נְהוּג לְרַעַד מִקֶּר,
לְמִצָּא מִסְתּוֹר בֵּין חֲרֻכֵי יָרֵי שֶׁל אֶבֶן יְרוּשָׁלַיִם.
אִנִּי מִתְיַשְׁבֶּת וּמִתְבַּצֵּרֶת לְאִטִּי.

.4

אִנִּי תָמִיד נִכְנָסֶת וְכֹלֶם כָּבֵר בְּפָנַיִם.
נוֹשְׁמַת עֵמֶק בְּחוּץ, מִסְדִּירָה פָּנַיִם.
תִּקְךָ יִכְרִיזוּ עַל הַצְּטִרְפוּתִי כְּאִלּוֹ מַעוֹלָם לֹא הִיִּיתִי
מַעֲבֵר לְדָלָת. אָנִי בָּאָה מִן הַיּוֹצְרוֹת, אִנִּי עֵתִיקָה
כְּאִיִּתְנִי הַטֶּבַע, יוֹדַעַת שְׁסִכּוּיִי לְהַתְבַּקֵּעַ תְּלוּי
בְּעֲצַמַת הַדְּגִירָה. אֶבֶל עַד שְׁאֶעֱבֵר שׁוֹב דִּירָה,
אִנִּי נוֹשְׁפַת תּוֹי פָּנַיִם
וְשִׁמוֹת.

5.

נְאֻמְנָה לְקֹשְׁרִים שִׁטְפַּחְתִּי, לֹא זִיַּפְתִּי חַיּוּכִים, לֹא עֲנִיתִי בְּ"הָלוֹ",
נִגְמַלְתִּי כָּלִיל מִן הַזְעֻזֻעַ. כָּל דָּבָר שֶׁלֹּא יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת,
עָלָה גַם עָלָה בְּלִילוֹת עִם פֹּו
וַיֵּרֵד בְּמִדְרוֹן חֲלַקְלַק עִם בְּלִזְק.

הֲלַכְתִּי רְחוּק, לֹא כְּדִי גַעְגּוּעַ, אֲבָל קָרוֹב מִסְפִּיק לְהִתְחַלְחֵל.
הַמְטַתִּי חֶרֶב, חֲרַצְתִּי לְשׁוֹן זְבוּבִים, רִקְדַּתִּי בְּטֵרוֹף
סָבִיב מְדוּרוֹת וְכוּכְבִּים, וּבְלִילוֹת עֲשִׂיתִי יָמִים מְבַעֲתָת וּמְקַסְמָת
מִדִּיּוֹקְנֵי הַנּוֹכְחִי. סְבֵאתִי יָוֵן, בְּלַעַתִּי רִקִּיקִים, חֲזַרְתִּי וְאַמְרַתִּי
זֶה דְמִי וְזוֹ רוּחִי.

6.

גַּם כְּשֶׁגִּזַּרְתִּי אֶת הַשְּׁרוּוּלִים הַתְּפוּחִים
וְקִרְעַתִּי אֶת שְׂמַלְת הַמּוֹסְלִין בְּחָרוֹן,
גַּם כְּשֶׁהִנַּחְתִּי לְלִידֵי מִשְׁאֲלוֹט לְשַׁקֵּעַ
בְּמִי הָאֵגֶם בְּאֵרוֹן,
לֹא הִתְאַמַּתִּי.
נִשְׁאַרְתִּי אֲסוּפִית.

רבייה אל-מינית

שְׁחִיתִי מִן הַכֹּחַ, כְּמוֹ הַמְיָה מִסְבַּכַת הַחֶךְ,
שְׁחִיתִי בְּתַנּוּעוֹת שֶׁהִטְבַּע נָהֵם, שְׁחִיתִי וּבִתְרִי
סְבִיבִי וְלֹא קָרַאתִי אוֹתָם אֵלַי וְלֹא צִפַּתִּי עַל שְׂאֲגָתָם,
שְׁחִיתִי לְפָנַי שִׁיקְרָאוּ בְּדַמִּי, שְׁחִיתִי פֶגֶה, עֲצוּמָה
מִתְמַנּוּנֵי עֲרוֹתִי, גְּדוּלָה מְלַעֲוֹרֵר טוֹרְפִים מְשַׁנְתָּם,
שְׁחִיתִי עַד זָכַר וְנִקְבָה הַתְּלַכְדוֹ בְּתוֹכִי עַד הָיִיתִי
שׁוֹשֶׁנֶת יָם.

העולם דק כעור האיילה

מהגרים

עוד לא מאַחַרְתַּת הַשְּׁעָה. אִינְךָ חוֹזֵר.
אֲנִי הוֹפְכֶת לְעֵנָן סוֹעֵר,

וּפְחַד פּוֹחַז מְטַפֵּס בִּי כַמִּים,
וְאֲנִי עוֹלָה לְמִטְתְּנוּ.

גַּם לָךְ זֶה קוֹרָה כָּךְ, פְּתֹאֵם.
אֶתָּה עוֹמֵד עַל פִּי תְהוֹם.

אֹר מְכָה בְקִיר לָבָן
וְעָלְיוֹ כְּתָמִים שְׁמֹנִיִּים

לֹא מוֹזְהִים. הַמְטָה נִמְצָאת
בַּמְטָבַח הַנִּמְצָא עַל הַגָּג.

הַבַּיִת הַפּוֹךְ וְאֲנִי
לֹא נִמְצָאת בּוֹ. אֶתָּה מְכִיר

אֶת הַתְּחוּשָׁה הַרִיקָה שֶׁבְּקִיר
שֶׁבְּנָה אִישׁ שְׂאִישׁ לֹא מְכִיר

וְכֻלָּם יוֹדְעִים – יֵשׁ לוֹ בֵּן
חוֹלָה וְאִשָּׁה.

גּוֹרְלוֹ נִקְשֵׁר בְּגוֹרְלָךְ
וְאַחַר כֵּךְ בְּגוֹרְלִי.

אתה ואני מזמזמים שיר ערש
ששרה לנו האשה.

אני מהגרת וגם אתה.
אין לנו אמהות או עבר

רק ילדים, לא צורה.
לאשה השרה יש בן חולה

הבן שלך בריא ועוד לא
מאחרת השעה,

גורלי נקשר בכל יום בגורלך
והבית נופל מתקרב לרצפה,

הילדים הופכים הורים.
אני הופכת קיר ואתה הופך מטה.

ארבעה

עכשיו הצהב הממריא. זה לא יבש, זו פריחה אחרונה. החטה ירקה והשמש מתחילה להכות. עולם קל נראה שהולך להשבר. קל כקנה דק

אך ויבש כעולם. בימים עוד אפשר. כשבא הלילה על חטה היא נעצבת שחר. קשה לה לבד יתומה. מה בא בקצה הלילה?

מה ההפתעה הגדולה? אנחנו ארבעה וזה נראה לא טוב. נראה שזה מסתבך אבל אנחנו מנסים בכל הכח, כל אחד מאתנו. יש לנו יצר

השרדות חזק אבל הרבה רגשי אשמה. לכן משהו לא עובד. החרציות יפות אבל חסרות כל משמעות. מה מלא במשמעות? בקצה הלילה

באה שמש. באה שמש להאיר. היינו צריכים לחיות על הזבל ובתוכו. לא להטמין אותו. לא לשלח מעבר לים שלא ידענו מה נמצא שם.

לראות אותו ולהריח אבל פחדנו. היינו ארבעה, החמישי מת. פחד מות. היינו צריכים מאוד והעולם דק כעור האילה. כחרצית חסרה.

היינו צריכים ולא ידענו בדיוק מה. חטה שחרה שבלילה. הגענו ואמרנו מים מים או מה. מעבר לים אנחנו מה שנמצא

שירים קטנים לציפור במנוסה

יום א

אני יוצאת לנדד.
זה לא מענין אף אחד,
זה טוב. לנדד אפשר
כשזה לא מענין אף אחד.

יום ב

אני ממריאה אל מעל
ההר האנושי. אני רואה
מעבר לו, אני נרגעת.
אין דבר, אין דבר.

יום ו

עכשו אני מעל הים אינסוף.
בלילה פה מתי. בבקר
קמתי חיה. דג? צפור?
אני לא מבנה.

יום ה

מכוננת צפונה רחוק,
יהיו שם פרות קפואים,
הערפל הכבד יחזיק אותי
ואני ארגיש קלה.
אני נוסעת ואין לי
איפה לעצר לנוח,
איים קטנים נוסעים תחתי,
מראה של הצפור שאני,
קטנים מדי בשבילי,
כמו הצפור שאני.

יום ז

בחשף התישבתי על ענף
אחר כך התברר שהענף
הוא נחש (לא הכרתי את הזן)

וְשֵׁהוּא, הָעֵנָף, בְּלֵעַ
אֶת כָּל כְּלִי. עֲכָשׁוּ, בְּתוֹכוֹ,
אֲנִי רוֹשְׁמֵת לְעֲצָמַי:
בְּכָל חֲשֶׁךְ יֵשׁ עוֹד חֲשֶׁךְ.

יום א

כָּבֵל הַחֲשֵׁמֶל מֵתַנְדָּנֵד מֵתַחֲתַי.
הִגִּיעַ הַיּוֹרָה. הַסִּכּוֹן הָעוֹלָה.
בְּבֵית מִמּוֹל מְגֻשֶׁת
אֲרוּחַת מְלָכִים.
אֲחֵר כֶּךָ יִתְחִילוּ רִיבִים.
אֲחֵר כֶּךָ יִלְכוּ יְלָדִים.
אֲחֵר כֶּךָ יִתְפָּסוּ בְּשִׁמְיָהּ.
אֲחֵר כֶּךָ אֵה אֵה אֵה.
אֶת בַּחוּץ. תְּמוֹתַי מִקֶּרֶךְ.
כָּל מָה שֶׁתְּרַצִּי זֶה לַחֲזוֹר.

יום ו

הַהֲגָעָה אֵינָה חֲשׂוּבָה
וְאֵינָה נִרְאֵית בְּאַפְקֵי
(הִיא גַם נִסְתָּרֶת מֵעֵינַי. לָאֵן, מֵתִי)
מָה שֶׁחֲשׂוּב הוּא הַדָּבָר. הַנְּדִידָה.
הָאִישׁ בֵּן הַשְּׁלוֹשִׁים שֶׁהוּא צָפוֹר,
הָאִישׁ בֵּן הַשְּׁלוֹשִׁים שֶׁהוּא אֲשָׁה.

יום ג

בֵּית חֲדָשׁ לֹא מְצֹאֲתִי
וְגַם לֹא הִיָּה לִי לְמָה.
יֵשׁ: עֲנָנִים וְרוּחַ וְשִׁמְשׁ טוֹבָה.
אֵין: סוּף אוֹ הַתְּחַלָּה.
אֲנִי אֲנָפָה
עַל גְּבוֹ שֶׁל שׁוֹר
הוּא מוֹלִיךְ אוֹתִי אֶט אֶל הָאוֹר.

לפעמים אני אישה

א.

לפעמים אני אישה. אחרי כמה רגעים של זרות
 אני מתרגל לגופי. אני מצליח לגלגל
 לשון נקבה על שפתי, לזרק את השמלות
 ששמרתי מהתיכון, לפחד כשאני הולכת
 בסמטה חשוכה וצעדים רועשים נשמעים
 פתאם מאחורי. אני יכולה לנחש
 מי יעיר לי על השער הפזור או על המחשבות
 הפזורות. אני מתכננת להשיב להם על ההערות
 שלהם. אני לא מתכננת לשתק.

ב.

הלוי, אל תלך אחרי עכשו, הלילה אני לא יכולה
 לשוור שורות שלך. בשעה הקמוצה הזאת
 אין לי כח למשוררים. רק שתיקה או משוררות.
 תפסיקו כבר עם כל השורות שלכם שרודפות אחרי.
 אין אל מסתתר עכשו. גם אם ירעד לבי, זה לא
 יקרה לצלילי המלים שלכם. לא אתמסר בפעם האלף ל
 “Who’s a-gonna kiss your Memphis lips
 When I’m out in the wind” עכשו אני כבר יודעת:
 “I’m frightened by the devil And I’m drawn
 to those ones that ain’t afraid” וזה כבר לא ישתנה.
 אני לא אתן לכם לתעתע שוב, אלף שנה הספיקו,
 ואם אימי וינהאוס תגיד לי מלה, אני אקשיב לה:
 “I don’t like the way you say my name.”
 וזה לא ישתנה בקרוב.

ג.

אם הייתי אשה הייתי חוצה את החדר
באלכסון ומסביר שאני לא מצליחה להרדם
כבר שבוע, שמבטים ברכבת לפעמים מוחצים
את לבי, שאין שמש וירח אם אין כח לקום
מן המטה, שהוילון לא נועד להסתיר מכם
את מה שמתרגש מאחוריו, אני פשוט לא יכולה
לראות כל הזמן את השמים ואת האנשים.
כשהעינים מולי ברכבת מבקשות מוצא
מאתמול נשמת, כף יד לעמס עליה מחר,
אני יודעת שגם אתם הגברים חשים חלשה,
אבל אין לי כח לחכות שתודו בכך. אז אני מוציאה
דף עם מדבקות של פרצוף שמח ומדבקות של פרצוף עצוב,
כמו המחנכת שלכם בכתה אל"ף ביום ששי, ואני עוברת
בין כל הגברים בקרונות הרכבת ומדביקה לכל אחד מהם
על החזה את המדבקה המתאימה לי. והם מרפינים ראש בהכנעה
ואומרים לי תודה.

ד.

פעם כשהייתי אשה רצו להשיא אותי לאלמן מזדקן.
אמרתי שבגיל ארבעים ושלש אני עדין צעירה.
ברחתי מן העירה שלנו, אבל בכל מקום שהגעתי אליו,
לקחו אותי לבית המשפט שלהם, והחליטו להחזיר אותי
לעירה שלנו. להורי. לבעלי שעוד לא נשאתי לו.
בסוף אמרתי להם שאני בעצם גבר, כדי שיפסיקו.
הם ירקו בצד הדרך ורק אמרו שיעשו מה שבית המשפט
יחליט. אמרתי להם שאני גם בית המשפט, גם הנאשמת,
גם התובעת, וירקתי בצד הדרך גם, עדין קצת אשה.

ה.

לפעמים אני גם גבר. אני שולח מכתבים בדאר
עם בולים ומעטפות. מכתבי אהבה ודרישות תשלום.
לפעמים אני כותב שירים במחברות. חלקם ביוגרפיים
וחלקם בדויים. לפעמים אני עושה אהבה בשעות האור. לפעמים

אני אומר לאהובתי: תראי, גם את השקיעה הזאת פספסנו.
תראי, הלילה מוחק בשניות פסלים ואנדרטאות
שליים לקח שנים לבנות. אני רוצה לזכר
כל כך הרבה דברים, אבל מרב עקשנות גברים
אני מכחיש שנמצא בי גם רחם. שלפעמים אני עוצם
עינים בלי להתגונן, באמצע נסיעה ברכבת,
או באמצע טיסה, או על ספסל צבורי. אנשים
חושבים שאני משגע. אני חושב שהם משגעים.
כשהם אומרים לי את דעתם עלי, אני לא אומר להם
את דעתי עליהם. אני רק משנן לעצמי בלחישת:
פעם הייתי ילד. פעם הייתי דג. יום אחד אהיה
חלק מכוכב חדש במקום מרחק. עוד אהפך
לסלע ולענן גז. בינתיים תפקידי לומר לכם:
השמים לא בוכים. האדמה לא נחה. הרכבות
לא שורקות ללילה. הצפרים לא מתגעגעות
לענן בודד. מי האוקיינוס לא נשפכים לאט
אל תוך השכחה. אלו רק כזבים של משוררים.
היש ישנו. האין איננו. הכרתי פעם מישהי
שחשבה שבני האדם המציאו את השפה
כדי לחשוף את לבם. אבל אני יודע שהם המציאו אותה
כדי לשקר.

נולדתי בהק

נשמה

נולדתי בהק, אדים וכבשן
 מכת ערגונות
 לגשרים שישאוני מבית
 הייתי עודפת כסרח
 הייתי טרום-בסר, כפרח
 במדרגות האבן בלבי רגש שר
 חי-נפשי, הייתי מאשר
 וכל כחות הרעם לא הצליחו
 להפך אותי דלוחה
 ואלהים יודע כמה משאבים
 שחקתי למלטני מניבי המשפחה
 עד שערב אחד לא היתה בררה להנשל
 מכל מה שבניתי
 על עצמי בעבודה
 עד שצממת אחד השכיבני
 מצלבת, שדודה
 בין התגליות בשר
 וסנורי אימה, פתע ראיתי:
 עיני עגל ונעורי ערמה
 נקרשים בעמק
 שאלת מתכת
 מסתירה מה
 שם זהר הקטב כבר לא מחמקני אל צלו:
 נשמה האם את רוצה
 שיצא ילד מהכוס שלך
 או לא

בסיוטיכן

האם בבוא ערבינו
כבר לא נרצה לצוד, להחדר
נדמית לי אז, במבואה
כה אטומה ופחדנית
ולא היה לי הון לאבד
ולא הטלטלתי בין נקרות
ובכל זאת רוח לחחה
בעיני הנקוות
כי הוספתי לדעת:
הייתי חדירה מדי לעמד מולך
מולכן, מלמדות ערמה
ופספוסים, מדשנות
מעגנות, לסביות, זקנות
משבללות כה בסיוטיכן
כגלמים ללא גוף, עד שכבר
לא מבדילות בין נשיקה לגלוף
ואם רציתי נשפים ארפים
בחיקכן זה רק כי רציתי
לא להיות מסרסת
כמותכן, נועלות השערים
ובולעות המפתח
נזונות מרפאים
מתפרחת, ממתח
עד שמתות חנוקות, שמנות
שגם אני חנקתי לא מעט כמוכן
עם שירים מפארים, מבגרות
כי אפלו בגחלת זהרכן
לא הצלחתי להשלים עם גורלכן.
איני רוצה לשמזע איה נשלתן
ואיזה תרגיל לליני
קיצוני ומבעית עשיתן
להביא את ילדיכן

תולדות אי-המפגש

1.

לְמָה זֶה תִּדְבְּרִינִי רַק דְּרֹךְ מַסְכִּים
כְּמוֹ לֹא הָיוּ שָׁמַיִם.
לְמָה זֶה תִּדְבְּרִינִי רַק דְּרֹךְ מַסְכִּים
גַּם בִּי גַם בְּךָ לִיטְרַת בְּשָׂר.
לְמָה זֶה תִּדְבְּרִינִי רַק דְּרֹךְ מַסְכִּים
שֵׁם אֵין וְדוּא נּוֹסְקִים
אוּ מְתַרְסְקִים.
לְמָה תִּדְבְּרִינִי
רַק מִתּוֹךְ הַמַּסְכִּים
בְּאוֹר הַמְכַסֶּה עֲדִיךָ
בְּאוֹר הַמְכַסֶּה פְּנִיךָ

2.

בְּאֵתֶיךָ. בְּאֵתֶיךָ. לֹא רְאִיתָ? עוֹרוֹנִית
הֵייתִי מְלֻבָּה. גְּזֹרְתִי תַעֲנִית
יוֹמִים הִתְרוֹצְצִתִי לְסִבֵּר
שְׂוִיתִי לִי צוּרָה שֶׁל מְחֹלוֹת. בְּרִיתִי
מִן הַמַּעֲלוֹת. וְאָז פְּשוּט: תְּלִישוֹת
רְאִיתִיךָ עוֹרוֹנִית, פְּנֵי עֲנַנֹת אֲדִישוֹת
(אוֹלֵי שְׂמֵת לְךָ קִשּׁוּט?) אֶפְלוּ לֹא זְכִיתִי
טַפַּח קֹר. אֶפְלוּ לֹא זְכִיתִי בְּשָׂרִיטָה
רַק מַצְבּוּרֵי הַחֲמִסִּינִים קִבְלוּנִי
לְבָנִים, אֲרָכִים, מְפַכְּחִים
רַק דְּלוֹת הַמְצִיאוֹת הַמְמִיתָה
בְּאֵתֶיךָ. בְּאֵתֶיךָ. לֹא רְאִיתָ, עוֹרוֹנִית
בְּכִיסֵי זֶהָב הִיָּה לִי, וְחִשְׁבֶּת שָׂזוּ אֲבָנֵית

.3

בְּאֵתִי עִם זֶהָב וַיִּצְאֵתִי עִם אֲבִנִית
מִן הַפֶּלֶךְ לֵלֵא חֶבֶל נֶפֶשׁ רֹדֵה
מִה שְׁחֻשְׁבֵּתִי תַחְתּוֹנֵי מִזֵּל שְׁלִי
הַתְּגָלָה סְמֻרְטוּט בֵּישׁ גְּדָא

.4

יְהִיָּה לָנוּ גְדוֹל מְזֵה. יְהִיָּה לָנוּ אֲדִיר מְזֵה. יְהִיָּה לָנוּ מְמַאִיר מְזֵה.
יְהִיָּה לָנוּ יוֹתֵר מְזֵה. יְהִיָּה לָנוּ כְּבִיר מְזֵה. יְהִיָּה לָנוּ מְזֵהִיר מְזֵה.
יְהִיָּה לָנוּ מְרַטִיט מְזֵה. יְהִיָּה לָנוּ מְלֵהִיט מְזֵה. יְהִיָּה לָנוּ עֲשִׂיר מְזֵה.
יְהִיָּה לָנוּ נְעִים מְזֵה. יְהִיָּה לָנוּ חֲרוּט מְזֵה. יְהִיָּה לָנוּ מְרַעִישׁ מְזֵה.
יְהִיָּה לָנוּ מְגַעִישׁ מְזֵה. יְהִיָּה לָנוּ מְשַׁחַר מְזֵה. יְהִיָּה לָנוּ מְחוֹלוֹת מְזֵה.
יְהִיָּה לָנוּ צְהָלוֹת מְזֵה. יְהִיָּה לָנוּ מְהִיר מְזֵה. יְהִיָּה לָנוּ חֲדִיר מְזֵה.

צלולה, הבריכה שבה טבעתי

דליה וכרמל

בְּלִילוֹת הַיָּא בָּאָה אֵלַי, מוֹזָה,
נִכְנַסְתְּ לְבֵיתִי כְּמוֹ פּוֹרֵץ מְשָׁלֵם
וּמוֹצֵאת עַל הַמָּטָה אֶת גּוֹפִי.
זְמַן-מָה הִיא מְסַתְּכֶלֶת עָלַי,
אוֹלֵי בְּאַצְבַּע אֶרְכָּה מַחְלִיקָה
עַל הַמְּקוֹמוֹת הַחֲשׂוּפִים.
וְאִזּוֹ הִיא מֵתַפְשֶׁטֶת – וְחוֹדְרֶת אֵלַי.
כָּל הַלֵּילָה חוֹדְרֶת אֵלַי.
אָה, אֵיזָה שִׁירִים נוֹלְדִים מִשְׁנִינִי,
אֵיזָה שִׁירִים יָפִים!

מול ציור-קיר רומי בעמק בית שאן

היא ואני על כסאות נצרים
בצהרי אוגוסט האלה,
בתוך הספה שרואים לה הכל,
עדין מזיעים ממעשה האהבה
שפתלה אותנו כאן
(רגע לפני שהגעתי, שימון),
עדין עירמים.
פה ושם איזה קו שמש
חודר את הסכך לגעת בנו,
פה ושם בריזה רכה.
קנקן מים על השלחן הקטן,
סלסלה עם עוד קצת ענבים ירקים.
"זה אמת?"
היא לוחשת בעינים בוהות
על שדה החטה הצהב ממול.
אמתי לגמרי, אשה שלי,
אמתי לגמרי.

גורדון

צְלוּלָהּ, הַבְּרָכָה שְׁבָה טְבַעְתִּי.
הִנֵּה הַגּוֹפָה שְׁלִי.
שְׁרוּעָה עַל הַקְּרָקְעִית.
לֵיד סַנְדָּל, לְבָן, שֶׁל יְלֵדוֹן.
תִּכְף הֵם יַעֲבְרוּ לֵיד וַיִּבְחִינוּ בַּגּוֹפָה.
אֶחָד יִקְפֹץ מִיַּד לְמִים.
כִּי תַמִּיד, מִתּוֹךְ שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה,
אֶחָד קוֹפֵץ מִיַּד.
וְאֶחָד יִצְלַם אֶת כָּל זֶה.
כִּי.
תַמִּיד.
וְרֵאִיתִי אֶת הַכֹּל.
גְּבֹהַ, מֵעַל הַצְּמֵרוֹת,
רֵאִיתִי אֶת כָּל זֶה,
וְאֵין לִי מִשָּׁג לְמָה זֶה הַצְּחִיק אוֹתִי.
כִּמָּה שְׁצַחֲקֵתִי.
כָּל לְפָנוֹת הַבִּקָּר צְחֲקֵתִי,
וְקַמְתִּי לִי בְּהַרְגָּשָׁה נְהַדְרַת.
וְהִתְקַלְחֵתִי בְּהַרְגָּשָׁה נְהַדְרַת.

המורה לשחייה מסביר

אם אַתְּ פּוֹתַחַת רַגְלִים,
סִימֵן שְׂאֵת מְרַגֵּשָׁה
שְׂאֵת עֲלוּלָה לְהִתְהַפֵּךְ.
הַקְּפִידִי עַל רַגְלִים סְגוּרוֹת.

צְדָפָה וְרָדָה מְשַׁקֵּעַ מְרִיאָנָה
פּוֹעֵרֶת לַעַ מְנַצֵּץ
בְּבִהָק מְמַצְמֶצֶת לְעִבְרִי.

אֲנִי מְהַנְהֵנֶת, מְקַפֵּידָה
לֹא לְהַסְגִיר
שֶׁהִתְהַפַּכְתִּי.

בחושך הגדול

בחשך הגדול יונה צְחָרָה נוסֶקֶת.
בחשך הגדול אין כלום ואף אחד.
אני אחת מאד. אני יושב בשקט.
אני רועד ולא תחזיק לי את היד.

שֶׁלֶשׁ שָׁנִים שָׁל חֵם עָבְרוּ עָלַי בֵּינְתֵימִים.
שְׁלֹשָׁה יָמִים שָׁל סָדָם אָהֲבָנוּ בֵּין סְדִינִים.
הֵייתְהַתְּשׁוּבָה. הֵייתְהַתְּ כֵּד שָׁל מִים,
דְּלוּי מִתּוֹךְ בְּאֵר פְּצָעֵי הַיָּשָׁנִים.

אני אחת מאד אבל אני סולח
על כל מה שהיה וכל מה שנכחד.
בחשך הגדול נצן קטן פורח.
בחשך הגדול אין כלום ואף אחד.

חבל טבור

צער הנטישה

"איך נקרא שאני מקבל מכתבים מהבית,
והבית איננו?"

אבות ישורון

הילד בוכה לאמא הוא בוכה מצער הנטישה הוא בוכה
כי הוא מחכה במטה לבשורת הצלצול אמא מתקשרת לומר לך
מזל טוב ליום ההלדת אבל אמא לא מתקשרת
הילד בוכה לאמא רוצה לאמא רוצה לידיים של אמא
למתיקות הוא רוצה הוא רוצה הוא רוצה ואמא לא

הילד מתגעגע לאמא מקפל כביסה מתגעגע לאמא
מבשל ארוחה מתגעגע לאמא מקלף ירקות מתגעגע לאמא
עולה לרכב מתגעגע לאמא הולך לעבודה מתגעגע לאמא
חוזר הביתה מתגעגע לאמא חוגג יומולדת מתגעגע לאמא
ואמא לא מדברת אמא לא מתקשרת הילד רוצה ואמא לא

בבית יש שני ילדים שניהם רוצים לאמא כל אחד לאמא שלו
אבל אמא שלו ואמא שלו לא מתקשרות וכל ילד בוכה
לאמא שלו ושני ילדים בוכים במטה בחוזה מתרוקן מאויר
אמא לא מזמינה אותך לחג הפעם היא לא מברכת הפעם
היא לא אוהבת הפעם היא הולכת הפעם נעלמת הפעם

ילד בוכה לילד אחר אני מתגעגע לאמא שלי אני מתגעגע
לאמא שלי רק רוצה לאמא שלי ולא אכפת לי מאף אחד אחר
וילד אחר בוכה לילד שבוכה לפעמים אני מתגעגע לאמא שלי
שכואב לי כל הגוף מצער הנטישה מצער הצפיה מצער
ההמתנה לאמא שתבוא אבל אמא לא באה אמא לא תבוא

חבל טבור

1. משיח

אָמַא ספֿרָה לִי תַמִּיד:
כְּאֲשֶׁר הִגַּחַת אֶל הָעוֹלָם מִתּוֹךְ רַחֲמֵי
פֶּרֶץ אֹר גְּדוֹל בְּחֹדֶר הַלְּדָה.
וְאֲנִי, מוֹאֲרֶת, אֲמַרְתִּי לְרוֹפֵא וְלֹאֲחִיּוֹת:
זֶה הַמְּשִׁיחַ – זֶה הַמְּשִׁיחַ – זֶה – זֶה –
תִּרְאוּ,
זֶה מֹשֶׁה רַבְּנוּ – !
עַד כָּאֵן סִפְרָה.

וְכַאֲשֶׁר גְּדַלְתִּי וַיִּצְאֵתִי אֶל הָעוֹלָם.
מִתּוֹךְ בֵּית אָבִי וְאֲמִי.
עֲדִין מְלַמֶּלֶה אֲמִי בְּשִׁקְט.
זֶה הַמְּשִׁיחַ. זֶה. זֶה הַמְּשִׁיחַ.
אַתֶּם תִּרְאוּ.
זֶה. מֹשֶׁה. רַבְּנוּ.

2. כשאגדל

אָמַא רְצַתָּה שְׂאֲגַדֵּל וְאֶהְיֶה לְרַב גְּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל.
בְּמִקּוֹם זֶה –
יִצְאֵתִי עִם מִיִּשְׁהֵי שְׁלֵא הַתְּלַבְּשָׁה מִסְפִּיק צְנוּע,
יִצְאֵתִי מִהַבֵּית בְּלִי כֶּפֶה עַל הָרֹאשׁ,
יִצְאֵתִי מִהָאָרוֹן,
יִצְאֵתִי מִנְהַרְיָה לְתֵל אָבִיב,
יִצְאֵתִי עִם בְּחֹר חֲמֵשׁ שָׁנִים,
יִצְאֵתִי עִם עוֹד בְּחֹר
עֲרַבִי

וּמִי יוֹדֵעַ,
כֹּל הָעֵתִיד עוֹד פְּרוּשׁ לְפָנַי,
עוֹד יֵשׁ לִי זְמַן לְגַדֵּל,
לְשַׁמַּח אֶת אֲמִא.

יוליה

"בקר אחד הפאב פולט אותך
אל מטתך כמו אל חוף."
אורין רוזנר

בקר אחד פלט הסער את יוליה כלבת הים
אל חוף יפו,
כפי שרק דבר סוער יכול לפלט מקרבו
דבר כל כך שקט.

ומשעה שנפלטה יוליה אל שצף חיינו
כל השיחות נסבו על יוליה –
הו, כמה שקטה ושלונה את, יוליה,
כמה כמוס בך החלום של פלנו, יוליה,
כמה בכל אחד מאתנו יש מעט יוליה.

ונדמה היה ששום דבר אחר אינו חשוב עוד
מלבד בטנה העולה והיורדת של יוליה,
ונמנומה העצל, הקדוש של יוליה,
ולשמע בחדשות מי ראה את יוליה,
מתי לאחרונה נראתה יוליה,
מתי בדיוק נכנסה אל המים והאם תשוב לחוף,
האם ידוע מקומה המדיק של יוליה,
האם השילה את פרות החוף,
האם מיטיב השקט עם יוליה,
האם רבצה על סלע זה או אחר,
האם לפני שעה, האם עכשו?

ואולי
לא לשם השקט
ולא לשם החפש
ולא לשם השלוח שבבדידות
עזבה יוליה את עמה ואת מולדתה?

ואולי
לא לישם התענוג שבמסע,
אלא שגרשה יוליה מאחיה ומביתה,
אולי היתה זו אמה שאמרה לה:
שחי רחוק, יוליה,
למקום שבו איש אינו מכיר אותנו,
שם לא תעשי לנו בושות.

ואולי
גם אמה של יוליה יושבת על סלע מעבר לים,
מלאת חרטה, ושואלת כמונו –
מי ראה את יוליה?
מתי לאחרונה נראתה יוליה?
האם ידוע מקומה
המדיק של יוליה?

(האם תגיעי, יוליה, לבקר אותי בחג?
האם בגללי הלכת רחוק מדי,
בתי יוליה?)

מעליכם: פרפר

היו לה

היו לה מַגְפִּים קְטַנִּים,
שְׁלוֹם מַגְפִּים קְטַנִּים!
מְעַלְכֶם:
פְּרָפֶר.

שיניים

בְּתוֹךְ הַגְּלָגֶל שְׁנַיִם
מְחוּץ לַגְּלָגֶל שְׁנַיִם
וְהִיא בְּשֵׁנַיִם עֶרְהָ
הִיא צְפָה.

חוט פור

זְמָה קְלוּיָה עַל דָּשׁ.
הַמּוֹן מְנַחֵשִׁים וְגַלְגָּלוֹת עֵינַיִם
יִלְעִיטוּ חוּט פּוֹר מִתְהַפֵּךְ.
יֵאוֹר קָטָן הִזָּה לִי
וְשִׁקְחָ יִרְחִי צָה,
רוֹעֵד שֹׁבֵחַ לְאֲדוֹהָ.
מְכָאן וּמְכָאן –
קוּ לְקוּ,
זְעִיר שָׁם זְעִיר שָׁם,
וְאֲנִי הוֹלֵךְ.

פֶּה פְּעוֹר פְּעוֹר פֶּה

הפנים

הַיָּד שְׁאֲחֻזָּה בְּפָנַי נִהְיְתָה פָּנַי,
פָּנַי הֵם יָד שְׁאֲחֻזָּה בְּפָנַי.
כָּל הַנִּקְבִּים מְלֵאִים בְּאַצְבָּעוֹת
כִּי כָּל הָאַצְבָּעוֹת הוֹלְכוֹת נוֹזְלוֹת אֶל יָם שֶׁל גּוֹף
וְאֵנַחְנוּ יוֹצְאִים מְטַפְטְפִים
אֶל עוֹר שֶׁל תּוֹךְ,
אֶל צַעֲקָה הִלָּא נִשְׁמָעֵת,
אֶל בְּכִי הַתְּלוּשׁ,
נוֹשְׁרוֹת הַשְּׁעָרוֹת
מִיָּד שְׁאֲחֻזָּה בְּפָנַי נִהְיְתָה פָּנַי.
אֲנִי מְדַבֵּר אֶל הַיָּד וְאֵת מְדַבְּרַת לְצַפְרָנִי,
בְּדִירָה לְלֹא קִירוֹת
אֵנַחְנוּ דִּירָה לְלֹא קִירוֹת
וּמַעַל רְאִשֵׁינוּ צְנוּרוֹת
מְזַגָּן נוֹזֵל תְּכוּנוֹת
שֶׁל אִישִׁיּוֹת
וְזֶה כְּמוֹ קִיא
דְּמָעָה הִיא יֶצֶר שֶׁהִפְרֵשׁ לְכָלִי.

בחנות נוחות

בְּכֹל הַלִּיכָה בְּרָחוּב
יִשְׁנֶה חֲבֻטָּה עֲמוּמָה בַּפְּנִים,
מִכָּה יִבְשֶׁה בְּשָׂנִים,
בְּעֶצֶם הָאֶף,
כְּשֶׁשָׁרֵשׁ כֶּף יָד רַפְּאִים חוֹבְטֵת בְּרוּחַ,
מִכָּה, רִצְחָנִית,
נִשְׁאָרֶת בֵּי-בְנוֹ, הוֹפְכֶת פָּנִים;
וְהַגּוֹף: רָחוּב הַמִּכָּה,
נִקְשָׁה וַיִּבֶשׂ מִתְחוּשָׁה,
נוֹזֵלִי יַחֲדִי בּוֹ: כָּאֵב.
הוּא אָדָם לֹא מִכָּר בַּפְּנִיָּה לְשִׁלּוּם,
מִלָּה רְטֹבָה, מְרוּחָה, בְּעֵתָה,
מִפֶּה לְבָנָה, עֲלֶיהָ כְּתָמִים לְבָנִים,
יִלְדִים מִצְּבִיעִים וּבוֹהִים,
מִשְׁחָק שֶׁל יָם-יִבְשָׁה, סִיּוּטִים,
בְּעוֹד פְּנֵי מֵאֲחוֹר לְכוּדִים,
מְרוּחֵי הַבְּעָה,
בְּלִי תוֹים בְּלִי זְהוּת,
אֲזוּ נִזְכְּרֹתִי בְּשִׁמוֹ: הַנוֹזֵלִי יַחֲדִי;
זֶה הָיָה בְּרָחוּב הַמִּכָּה
בְּחֻנּוֹת שֶׁל נוּחוֹת
וְהֵייתִי נִקְשָׁה וַיִּבֶשׂ מִתְחוּשָׁה.

יום הולדת

הגוף נתן לך במתנה,
כך זין בפה,
כך שנים משולות
לריסים,
כך אני עוצם עינים לראות
מה בחוץ,
לבד מהגוף שהוא
פה פעור פעור פה,
משול לגן, לקרוסקלה,
חגות עליה צנצנות זכוכית,
שקופות ואטומות, ילדים,
אסופות בהן מלים, פטפוטים –
ריסים שנשרו או נתלשו
לכדי משאלה או תחנונים.

כל פו מפרק

והזמן עושה

.1

את הזעה אני שומרת בצנצנת.
עדות לזמן העושה.
מעבר לזכוכית המשמרת
אין לי צרך לעשות דבר.

.2

אני בשר עטוף בכד לבן
ובית הקולנוע קודח
והקהל הולך ומצטופף –
החיים וגם המתים,
אלה שעזבו וגם אלה
שאני רציתי יותר.

.3

אין לי צרך לעשות דבר.
את הזעה אני שומרת בצנצנת.
והזמן עושה.

מקט

אני מקט של בית
בתאטרון ראליסטי,
חסרת קיר רביעי.
והבית, איזה בית?

כל הקירות דקיקים,
כל המשקופים מתפרקים,
כל החלונות ריקים.

מקלות של ארטיק כפרקט,
מדבקות בתור שטיחים,
הספריה היא רק טפט.

מקט של בית
בתאטרון ראליסטי,
כל יד נכנסת לקרבים,
כל נשיפה לראות,
כל עין לפליות,
כל פו מפרק
את קירות הגוף.

והבית, איזה בית?

לאן תוליך את הדקות

תכנון עירוני (בדידות)

בְּרַחוּב רִבֵּינוּבִיץ' בּוֹנִים בְּנֵינָן.
הָרְסוּ בְּנֵינָן וְאָז בּוֹנִים. בָּאוּ
רִבֵּינוּבִיץ' אֲנָשִׁים וְאָמְרוּ:
בּוֹנִים בְּנֵינָן. אָמְרוּ: עֲכָשׁוּ עוֹשִׂים
הַשְּׁלֵד וְאָז מְמַשִּׁיכִים, בְּסוּף מְחַפִּים.
כָּל הָאֲנָשִׁים מְחַפִּים אֶת הַשְּׁלֵד וְהַשְּׁלֵד
מְחַפֶּה עַל הַמְחַפִּים.

יָבוֹאוּ מְנוֹפִים לְהַנִּיף אֶשֶׁה לְבְנֵינָן.
יָאמְרוּ: מְחַפִּים בְּנֵינָן. יָבוֹאוּ אֲנָשִׁים
יִקְנּוּ חֲלָקֵי בְּנֵינָן. בְּמַעֲלִית יִרְדּוּ
אֶל רִבֵּינוּבִיץ' בְּעֵלֵי בְּנֵינָן, יִלְכוּ
יָשׁוּבוּ אֶל בְּנֵינָן וְלֹא יֵרְאוּ הַשְּׁלֵד.
מְחַפִּים בְּנֵינָן וְלֹא יֵרְאוּ הַשְּׁלֵד
וְהַשְּׁלֵד מְחַפֶּה עַל הַבְּנֵינָן.

מֵה מְחַפֵּשׁ הַשְּׁלֵד.
רִבֵּינוּבִיץ' מְחַפֶּה אֶת קַרְקַעִית הַשְּׁלֵד
הַחֵף מְחַפּוּיִים.

הנח לאנחות

א.

יֹתָם,
אֶתְּה נְכוֹן לְנַחַת.
אֶתְּה נְכוֹן לְנַחַת,
יֹתָם.

יֹתָם אֶתְּה לְמוֹד חֲכוֹת
לְדָג אֲשֶׁר יִצְלַל אֶתְּה לְאֵן,
לְאֵן יִצְלַל אֶתְּה, יֹתָם,
לְאֵן תּוֹלִיךְ אֶת הַדְּקוֹת
בְּקִמְט הַפְּרָצוּף הָרְצִינִי
[הֲרִי מַעְבֵּר הַשְּׁעוֹן, יֹתָם
אֲנִי].

ב.

יֹתָם, אֶל מִי אֶתְּה קוֹרָא
בְּכָל הָאוֹתִיּוֹת הָאֵלוֹ
שְׂאִינָן שְׁלָה,
יֹתָם אִיךְ לֹא אֶכְפַּת לָהּ,
אִיךְ אֶתְּה גְדַל וְנַעֲלָם אֶל מוֹל פְּנִי,
אִיךְ שׁוֹב יֹתָם, מִבְּט שְׁקֵט, יִשָּׁר, אֵלַי.

וּמִי מַעַן שֶׁל הָעֵינִים הַלְּחוֹת
כְּשֶׁמִּפְשִׁיר הַשְּׁלֵג הַדְּרוּף שֶׁם
[וּכְשֶׁתִּפְנֶה לוֹ אֶת גְּבֶהָ, יֹתָם,
בְּתוֹכֶי הַתּוֹכְחוֹת].
מִי חוֹלֵם בְּךָ רְחוּקָה,
וְנֶאֱבֵד.

לפנות הבקר,
פנסי הערב עוד יאירו הרחובות.
אולי היום תהיה למוד ברכות, אולי
יותם, אולי
אתה נכון לנחת.

ג.

מנח באנחות, הנח להנחות.
תנוח דעתך, יותם.
מה בכך אם אני בעיני
ואתה ישך,
מה אם בכל מאדי
עדין אינה –
וכשחזיון-עבר הנך, מלוא החולם,
מה אם יתם.

ד.

מאנה לחריץ מדרכות מתפתל,
מאנה לשולל מהרחוב את הצל-
סוף-היום. והערב אור לנשיפה,
והערב בפּי זע
כמעטפה.

ואני שנמען
ואתה שנמען
והזמן
שנבחן.

ה.

נעוץ סופי בתחלתך,
הויתי הויתך.
ויותם יכסה על התם הנגלה
שלא יתבלה.

שבע שנים

"ובחמר הזה האפל נטבעו כתמים של אור"

דליה רביקוביץ

*

שֶׁבַע שָׁנִים בִּינְךָ וּבִינִי.
שֶׁבַע שָׁנִים הַתְּקִימָת בְּעוֹלָם
וְלַמְדַת לְקִרְאָה לֹו בְּשֵׁם,
וְאֲנִי נֶעְלָם.

*

כְּשִׁסְיַמַת פֶּתַח אֶל"ף הֵייתִי עוֹלָל
שְׁמֵלָא פִּיּו חֶלֶב וּבְכָה בְּלִי מְלִים.
כְּשִׁיִדְעַת קָרָא וּכְתַב, לֹא יִדְעַתִּי בְּכָלֵל
לְדַבֵּר, וּבְקִשֵׁי הַפְקָתִי צְלִילִים.

לֹא יִדְעַתִּי אֲזוֹ לְמָה הִלְיָה מַחְנִיק
אוֹ לְאֵן נֶעְלַמַת אֲמִי בְּצִאֲתָהּ,
וּמִדּוּעַ אֲבִי לֹא יָכוֹל לְהַנִּיק
וּמָה יֵשׁ בְּאֶפֶל מְלֶבֶד בְּעֵתָהּ.

לֹא הָיָה לִי מְשֹׁגַע עַל טִיבוֹ הַמְרִיר
שֶׁל הַבְּכִי. הַבְּנִיתִי שֵׁיִשׁ בּוֹ תוֹעֵלֶת.
מֵאֲזוֹ הוּא מְלֵא אֶת גְּרוֹנִי כְּמוֹ הַרִיר
שֶׁנִּזֵּל כְּשִׂאֲשָׁה שׁוֹב חֲמֻקָּה מֵהַדְּלֶת.

*

כְּשִׁחֲגַגְתְּ בַת־מִצְוָה עוֹד הֵייתִי בְּגֵן.
בְּעָרוֹץ הַשָּׁנִי כְּתָמִי דָם, אֶלְנָקוֹת.
לֹא הִחַלְפִתִּי עָרוֹץ. לֹא הֵייתִי מוֹגֵן,
וְרִצִּיתִי לְטֹבֵל בְּפָאֵב בְּלִי לְבַכּוֹת.

כְּאֶחָד מִיְלָדֵי הַמָּסֶךְ הַמְפָּצֵל
שׁוֹב הֵייתִי מְקַלֵּיט בַּמְכַשִּׁיר הַיָּשָׁן
סְפוּרִים עַל עוֹד אִישׁ שֶׁנֶּרְצַח אוֹ נֶצֶל
וְעַל אֶלֶף שְׂמֵחוֹת שְׁעוֹלוֹת בְּעֵשֶׂן.

וּבְמִוֹת מְצֵאתִי יָפִי נוֹרָא
כְּמִכְרָה שֶׁל זָהָב, כְּמִלְכֻדַת פָּאָר,
וְהָאֶפֶל פֶּשֶׁט וְהַטִּיל בִּי מוֹרָא
כְּמוֹ אֶבֶן עַל פִּי הַבְּאֵר.

*

כְּשֶׁפֶשֶׁטֶת מַדִּים עוֹד הֵייתִי קֶטִין,
לֹא זְכוּת בְּחִירָה, כְּמוֹ פְּלִיט.
וְהֵייתִי מְכֻרָח בְּגִפִּי לְהַמְתִּין
עַד שֶׁקָּם בִּי הָעוֹז לְהַחֲלִיט –

וְהַשְׁלַתִּי מְמוֹנֵי מֵתוֹךְ מְנוּסָה
אֶת הַחֲמֹר הַזֶּה הָאֶפֶל בְּחִזִּי.
הוּא נִשְׁמַט כְּמוֹ זָנָב, כְּעֵדוֹת לְתַבּוּסָה,
לְמַחִיר שֶׁשְׁלֵמַתִּי כְּדִי לְהַחֲזִיק – – –

*

(עֲכָשׁוּ שְׁנֵינוּ יוֹשְׁבִים בְּנוֹסִיעָה.
יֵשׁ מְבֹזֵק חֲדָשׁוֹת. אֶת קֶרְבָּה לְמַכְשִׁיר,
מִחְלִיפָה תַחֲנָה. מְנַגֵּינָה מְפַצִּיעָה
וְהָאוֹר מִתְרַחֵב וְלוֹפֵת,
כְּמוֹ בִּשְׁרִיר.)

איך הטביעה בי את חותמה

כמו קפה חלש שנמזג בלי קול אל ספל חרסינה לבן, על גבול האפרורי, ומצלח להשאיר בו כתם של קפה חזק, כלומר כהה ותחום מכפי שהיה באמת. בשורות שכתבה, שראיתי בהן את עצמי: "שוכבות שם, ביני לביני, התרפקות, חרדה מנמסת"; "איני הרה את דבורה. איני הרה את השברים. אני הרת אסון טרי". לראות את עצמי בעיניה כמו שאני, ולא כמו שגופי. להאמין, כמו אחרים, שהדברים שלה כתובים עלי. כי הייתי שם ככה, מולה, בפנים שטופים מפל הבערות. והיינו גלויות וברורות. אבל בראיה שלה, ידעתי, לא תגיע אלי אהבה. באמונה שמישהו יקרא את כל זה בלי להטבע. ויקרא את פני. ויקרא את שיריה. ויאמר: אבל זה אתה שם, אתה באמת. ואולי יראה בזה משמעות. ולמה דחוף לי לומר כבר עכשו שאין לזה שום משמעות. או לדמן שמישהו ירצה להתעכב. על מה נשאר לי להגן. על ימים שכמעט התקלפתי מולה, מול עצמי. ומה אני עושה עכשו. היא התחלפה, אני התחלפתי. כל אחד נשא לאן שנשא. מה אני עושה. עם מה איני משלים שנעשה.

בגיל שלנו חולקים

את פוגשת איש שאהב אותך פעם. האיש הפשיל פעם את חולצתך מתחת לעצים שענפיהם משורגים והם נושאים פירות וליקק לך את הפטמות. עכשיו אתם נפגשים לבושים מאוד. אתם מדברים על דברים שאנשים לבושים מדברים עליהם כשהם נפגשים פעם בשלושים וחמש שנה: הישגים, כישלונות. אין אזכור לרטיבות שפשתה בתחתוניך, כששכבת אז בפרדס, על האדמה, בקיץ, תחת עצי התפוז, כשחולצתך מופשטת עד כתפיך. אין אזכור לפטמות הרטובות. עכשיו את אישה בת כמעט חמישים שפוגשת איש בן חמישים ושתיים וחצי, אתם שותים קפה ברחוב צדדי, בעיר גדולה, במחיר מופקע, ופתאום את צמאה, מוזגת לעצמך כוס אחר כוס ושואלת את עצמך אם הוא אומר לעצמו, השתנתה. את פוגשת גבר גבוה, הוא היה גבוה כבר אז, נער שעורו ממתק, אתם חולקים עוגה, בגיל שלכם חולקים, את לובשת חולצה לבנה. אתם לא מדברים על תחתוני הכותנה. אתם לא מזכירים אפילו במילה את טיפות השמש שחדרו מבעד לענפים וסנוורו את עינייך החומות בנות החמש-עשרה וחצי. נמצאת לפתע עירומה כליל, כפעוטה. מאז שאמך הפסיקה להלביש אותך, איש לא קרב עד כדי כך אל גופך. את פוגשת גבר שלשונו נגעה בבשרך וצימחה ניצני צמרמורות. חבקת את צווארו וידייך עוד רכות. הפכתם גופים לנשימות. אחר כך ירד הערב, אור הבהב כתמתם על האמירים. כשאתם נפרדים, וכל אחד פונה לכיוונו, את מניחה כף יד חמה על זרועו, כאילו לנחמו.

שמרי נפשך, ציון

שירה והס

עד אין אָן, עד אין און,
עד יטען צליל האין בגרון,

וזעמך אל תא פצע יכנס,
יעשה מהרצח קרקס.

בן-עולם דרדס
כמנהגו נוהג,
ואתה,
חרוז הרוח, כאורג
טוסי עלטה
שתי וערב. שירה והס.

שמרי נפשך, ציון

קדושה את לי כתחת מסכסך
שבין פלחיו נמתח גבול החסך,
או כמבט האי־שון הרצוח
שמשכו את ריסיו במחשך.

דמע ודם אפפוך
ועשוך לעסה מאוסה,
ותריסר תמסחים נשכוך,
ונספו במחי נגיסה.

את לועסת טרור כמו גת
את מחמאת ממנירות מיתה.
בידך האחת את טובחת,
בידך השנייה ממליטה.

כך את חושפת חשך,
מושיטה חרוז לצביטה.
שדי חומק לך, ציון!
חונך הנצחי מערטל.

משבר, פרק, סדק, נקע.
לקח פצע תמורת לקח נצח –
כן תטמירי, ציון,
בלב הרוצה בך.

לוֹלֵא הַרְעָדָה

*

לוֹלֵא הָעוֹלָם וְגָדְלוֹ,
לוֹלֵא כַח הַכְּבִידָה
הָרַב מֵהַמְּנוּת,
לוֹלֵא הַחֵיִל, לוֹלֵא הַרְעָדָה
הִיָּה חֲלוּם חָל.

*

לֹא אָנִי פִקְחָתִי אֶת עֵינִי,
לֹא אָנִי עָשִׂיתִי אֶת הָאֱהָבָה הַזֹּאת,
לֹא נִשְׁאַלְתִּי לְשָׁמַי
וְלִשֵׁם הַחַיּוֹת הַשׁוֹרְצוֹת בְּשִׂאוֹלִי,
וְאֶקִּיץ אֶל סוֹרֵג הַדַּעַת
וְהִמָּג פָּג.

*

וּבְדֹלֵק הַצָּג,
טַל מְרֵאוֹת הַלַּיִל נִגְבַּ,
וּפְלֵג גּוֹפֵי הָעֲלִיּוֹן
אֶל עוֹלָם-בֶּשֶׂר שָׁב.

יולי ורשבסקי

במוצאי כל שיגעון

לעיתים וְלָעַד

“That we think of him sometimes Sometimes and always...”

John Ashbery

לג'יימס בולדווין

בְּרֵאשִׁית הָיָה הַחַיִּיף,
שָׁנִים לְבָנוֹת מְלֹא הַחֶפֶן,
וַיִּדְּף הָרוֹשֶׁמֶת בְּאוֹר מְסֻנָּר
טוֹרֵי מְכַתְּבִים.

נִים וְלֹא נִים רְעִית
בְּפָרוֹזְדוֹרֵי נְאוֹן,
וַיִּדְּף חֲזָקָה עָלַי
שֶׁתִּשְׁלַח לְעֵבֶר.

אֵל נָא תִגַּע בְּבִשְׁרֹנִי,
כִּי אֲסוּרִים זֶה לְזֶה.

אֲנַחְנוּ בְּאַרְץ זָרָה,
וַחֲדָרִים כְּאֵן הַרְבֵּה,
וַתִּדַּע בְּכָל חֶדֶר וַחֲדָר
מֶה לָנוּ.

כְּמוֹסִים מְכַתְּבֵיךָ, אֵן:
כְּטוֹחַ מִגַּע הַשָּׁפָה
עַל הָעוֹר הַבּוֹהֵק.

וּבְמוֹצָאֵי כָּל שְׁגָעוֹן,
לְעֵתִים וְלָעַד,
מֶה נוֹתֵר

זוֹלַת קַעֲרַת הַחֶלֶב,
זוֹלַת הַיָּדִים, זוֹלַת
הַגּוֹף הַיּוֹדֵעַ אֶת גּוֹף?

לב כובסת

"אילו התחתנתי עם בת הכובסת שלי, אולי הייתי מאושר."

פרננדו פסואה

בגלגול הקודם פעם בחזי לב כובסת,
וירקת המים השתקפה בתכול חלודת הברזים,
ופטפוט חברותי מהדהד בין חוטי הכביסה הרופסת,
נחבט בשירי העמל
הגסים.

בין אצות הפלדה היונים משחקות תופסת,
ונמלאת הגיגית בשמועות עקרות,
השמש בועט בקרניו בשירת העמל התוססת,
ובועל את גופן על אבני
הרצפה
הקרות.

Sormery 15.4.22

משירי בית החולים

1. אורחים

אני זוכה לְבְקוּרִים מְעֻטִים.
אֲנָשִׁים מְעֻטִים עֲדִין זֹכְרִים אוֹתִי.
אֵין לִי עַל מָה לְדַבֵּר אִתְּם.
הַשִּׁיחָה גּוֹעֶצֶת מֵהָר
וְהַחֲדָר מִתְמַלֵּא בְשִׁתִּיקָה.

הֵם נִשְׁאָרִים עוֹד זְמַן־מָה
וְאִזּוּ הוֹלְכִים,
מְרַגְשִׁים שְׂמֵלָאוּ אֶת חוֹבְתָם.
אֲנִי נִשְׁאָרֶת לְבִדִּי
וְטוֹב לִי כֵן.

אֲנִי הוֹלְכֶת וְיוֹשֶׁבֶת מוֹל הַיָּם.
הַנּוֹף יָפֵה אָבֵל אֵינְנוּ מְרַגֵּשׁ אוֹתִי.
לֹא הִתְרַגְּשְׁתִּי כִּבֵּר תִּקְוָפָה אֲרָפָה.
לְפִתְעַע צָצָה דְמָעָה וְאֲנִי מְפִתְעֶת.
אֲנִי מוֹחָה אוֹתָהּ אוּ מְנִיחָה לָהּ לְזֹלָג.

2. בחוף מול הים האסור

הַיָּם קָרוֹב.
הַיָּם שָׁקֵט.
הַיָּם כָּל כֵּן כָּחַל.
מִפְעַם לְפַעַם חוֹלְפֶת סְפִינָה אוּ אֲנִיָּה,
אֵינְנִי בְטוֹחָה בְּהַבְדֵּל בֵּינֵינוּ.
הַיָּם קָרוֹב אָבֵל אֵינּוּ נִגִּישׁ בְּעֵבוּרִי.

אָנִי כָּל כֶּךָ רוֹצֶה לְטַבֵּל בְּמֵי הַמֶּלֶח הַקָּרִים –
תַּחלָּה רַגְלִי, בְּטַנִּי, יָדַי,
וְאִזּוֹ רֵאשִׁי,
לְטַבֵּל אֶת שְׁעָרַי,
אֲבָל יִשְׁנָם חֻקִּים
וְזֶה אֶסוּר, אֶסוּר מִחֻלָּט.
הָעֵנֶשׁ יִהְיֶה כָּל כֶּךָ מֵהִיר.
מִגִּיעַ לִי לְהָעֵנֶשׁ
בְּגִלְלֵ דְבָרִים אַחֲרֵים.

3. ארבעה שבועות

הַדְּמָעוֹת מְצִיפּוֹת אֶת עֵינַי,
מְרַטִיבוֹת אֶת הַדָּף.
אֵינִי יוֹדַעַת עַל מָה אָנִי בּוֹכָה.
אֵין בִּי תַחֲוֹשָׁה.
עֶצֶב גָּדוֹל תִּקַּף אוֹתִי.
לֹא הֵייתִי מוֹכֵנָה.
הוּא לֹא עוֹזֵב אוֹתִי כְּכֹר אַרְבָּעָה שְׁבֻעוֹת.
הוּא מְקַשֶּׁה לִי עַל הַנְּשִׁימָה.
אַרְבָּעָה שְׁבֻעוֹת הָאֹוִיר אֵינּוּ חוֹדֵר לְרֹאוֹתִי.
אָנִי מְסִתּוֹכֶכֶת וּבּוֹכָה.
אֲנָשִׁים מְבִיטִים בִּי מִן הַצַּד.
גַּם בֵּין הַחֲרִיגִים אָנִי שׁוֹנָה.
מְעוֹלָם לֹא תִפְסְתִּי מְקוֹם.
לֹא הֵייתִי חֲשׁוּבָה.

4. המרפסת הקדמית

הנוף מן המרפסת יפה,
קשה שלא להבחין בו –
גלי הים, כחל עמק,
רקיע מלא בעננים עדינים.
מפעם לפעם חולף איש בחוף,
בשאר הזמן הוא ריק, מזמין.
איני חושבת על טבילה קצרה.
אני רוצה לשקע במעמקים.
אני רוצה להעלם בין גלי הים,
להניח לגופי לשקע לתחתית,
להסתחרר במערבולת אמתית,
לא רגשית.

5. נקודת מוצא

איני יודעת איך לצאת מכאן.
איני יודעת איך אשיג עזרה.
והמצב הופך למסכן.

אינני מביטה, ראשי מוכן.
הפכתי להיות כל כך זרה.
איני יודעת איך לצאת מכאן.

הזמן שלי אחר, הזמן חמקן.
אבדה לי כבר הדרך חזרה.
והמצב הופך למסכן.

נדמה שמשתולל בי הוריקן.
הכל עתיד להגמר ברע.
איני יודעת איך לצאת מכאן.

אִינִי יוֹדַעַת אִיךָ אֲשֵׁיג פֶּרֶקֶן.
אִינִי יוֹדַעַת אִם דְּרָכֶי קֶצֶרֶה.
וְהַמָּצֵב הוֹפֵךְ לְמִסְכֵּן.

עֲכָשׁוּ גוֹפֵי עֵיף וּמְרָקֹן.
נִשְׁאַתִּי מִבְּטֵי אֶל הַתְּקֵרָה.
אִינִי יוֹדַעַת אִיךָ לְצֵאת מִכָּאן.
וְהַמָּצֵב הוֹפֵךְ לְמִסְכֵּן.

משירי בית לוינשטיין

1. לעיסה

בִּאֵהָר מִבְּטִיחַ שְׂאֵכֶל כָּזֶה
לֹא הִגִּישׁוּ בְּחֵתָנָה שְׁלִי,
וְחֹתֶנְךָ לִי אֶת הַשְּׁנִיצֵל לְקִבִּיּוֹת.

אֲנִי מֵתְקַרְבֶּת עִם הַקְּלִנוּעִית לְשֶׁלֶחַן,
נוֹעֲצָת מִזְלֵג
וְנוֹזְכֶּרֶת:

בְּחֵתָנָה שְׁלִי
הַשְּׁמִים קָרְצוּ,
אֶכְלֵתִי כּוֹכָבִים
טְבוּלִים בְּחוּל.

בוֹהָה בְּחֵלּוֹנוֹת הַמְּשֻׁתָּרְעִים,
לוֹעֲסֶת עֲנָנִים.

2. פֶּסַח

בְּחֶדֶר נִשְׁאָרוּ: כֶּסֶף גְּלָגְלִים,
שְׁלֹשָׁה הֶלִיכוֹנִים,
וּבְלוֹן בְּצוּרַת לֵב עַל הַשָּׂדֶה.
אֲנִי עֵדִין מִחֶכֶה שְׂרוּנִי
יָבוֹא לְאַסֵּף אוֹתִי.
קִבַּלְתִּי פֶסֶח־יְצִיאָה לְשִׁשְׁבֶּת.

עַד שְׁאֲחֹזֵר בְּרֵאשׁוֹן לְהִתְחַזֵּק,
הַבְּלוֹן בְּצוּרַת לֵב
עַל הַשָּׂדֶה
יִצְטַמֵּק.

3. בַּת־הַיָּמִים הַקְטָנָה בִּיבִשָׁה

חֲזַרְתִּי הַבֵּיתָה,
לְעוֹלָם שֶׁל אֲנָשִׁים הוֹלְכִים.
אֲנִי רוֹאָה אוֹתָם בְּשִׂדְרָה,
בְּבִתִּי הַקְּפָה, בְּרַחוּב:
אֲנִי מְדַמְיֶנֶת אוֹתָם
בְּלִי רְאִשִׁים –
רַק רְגָלִים.

בבית המצורעים

בבית המצורעים שקטו המים.
מכל פנה עלו
אנחותיהם;
בכל פנה נשקנו.

כמה רחוק האפק,
עפעפיו סגלים ועשנות
בשורותיו בכל פנה.

נשקנו. כבר איני זוכר
מתי היו ימי המצורעים
אשר מלא האד
אנחותיהם.

כמה פחדנו שם.
כל כך קרוב האפק,
עשנה בשורתו כל כך
ועשנים העפעפים.
רק פה ושם מעט נשקנו; אד עלה.

כמה פחדתי אז
בבית המצורעים:
הנה באה אפלה
במים ששקטו מכבר.
מה נוראים המים
ונורא האפק הסגל, המחכה.
המצורעים גועו כאן
ועכשו מה חשכות נשיקותיה;
טעמן נדיר כל כך,
חריף ומסתים.

ביקור רופאים, צד א'

.1

כְּשֶׁאֲנִי רוֹאָה אוֹתָךְ לּוֹבֶשֶׁת שָׁחַר,
אֲנִי רוֹצֵה לְהַגִּיד שְׂאֵת שְׂדֵה.
כְּשֶׁאֲנִי רוֹאָה אוֹתָךְ לּוֹבֶשֶׁת וָרֵד,
אֲנִי רוֹצֵה לְהַגִּיד שְׂאֵת יָפֵה.
כְּשֶׁאֲנִי רוֹאָה אוֹתָךְ לּוֹבֶשֶׁת,
אֲנִי לֹא רוֹצֵה לְלָבֵשׁ דָּבָר.
אֲנִי רוֹצֵה שְׂתַתְּנִי לִי אֶת הַמַּעִיל שְׁלֶךְ.
אֲנִי רוֹצֵה שְׂתַתְּנִי לִי אֶת הָעוֹר.

.2

הַגּוֹף שְׁלִי זוֹרַח בְּגָלִים גְּבֵהִים.
גְּלִי רָעַב גְּבֵהִים.

הַגּוֹף שְׁלִי זוֹרַח בְּגָלִים גְּבֵהִים.
גְּלִי צָמָא גְּבֵהִים.

בְּבִקְשָׁה תִגְעִי.

בְּבִקְשָׁה תִגְעִי.

אֵל תִּשְׁכַּחֲנִי לְגַעַת

גַּם בִּי.

רומיאו והקצה הקשה

קידוחים

אָנִי בּוֹכָה בְּכִי בְּלִתִּי נִשְׁלַט
עַד שְׁקִימוּמִי חֲדַל
(זֶה רִיטוּאָל קְבוּעַ)
תַּחֲלָה אָנִי קוֹרָא בְּשֵׁמוֹ
אַחַר כֵּן אָנִי צוֹעֵק
אֵיפֹה אַתָּה יָא בֶן שֶׁל זּוֹנָה
אֵיפֹה אַתָּה הֵהֵם
מָה עָשִׂיתָ לִּי
מָה עָשִׂיתָ לִּי

כְּשֶׁהִבְכִי נִפְסַק
אָנִי לוֹחֵם בְּרִצּוֹדֵי מִסָּךְ
וּבְאֵיבָרִים הַנּוֹשָׂאִים אֵלַי
עַל גְּבִי שָׂרֵת עֲנֵן סִינִי
כְּדֵי לְעוֹרֵר אוֹתִי
(הַמַּת, לְכַאוֹרָה)
וְאָנִי שׂוֹאֵל

מָה אֲנַחֲנו עוֹשִׂים כָּאֵן
בְּתוֹךְ הַתְּהוֹ הַזֶּה
מָה אֲנַחֲנו עוֹשִׂים
מָה הֵם הַקְּדוּחִים הָאֵלֶּה
שֶׁל הַגּוּף וְשֶׁל הַנֶּפֶשׁ
הַאֲחָד קוֹדֵחַ בְּאַחַר וְהָאַחַר קוֹדֵחַ בְּבִדּוּתוֹ
וְכָל אֶחָד רוֹצֵה לְקַדֵּחַ אוֹ לְהִקְדֵּחַ
כְּשֵׁישׁ לוֹ מִשְׁהוֹ בְּיַד
כְּשֶׁהוּא מִשְׁהוֹ בְּעֵצְמוֹ

וּבְלֶבֶד שְׁלֵא לְהִיּוֹת אָנִי (הַשּׁוֹאֵל)
 אֵיךְ הִגַּעְתִּי עַד הֵנָּה
 וְאֵיךְ הוּא הִגִּיעַ עַד הֵנָּה
 וְאֵיךְ אָנִי רוּצָה
 וְאֵיךְ לְעַצֵּר אֶת הַבְּכִי
 הַבְּלִתִּי נִשְׁלַט הַזֶּה.

Visiting Rome

רוֹמִיאוֹ וְחַגֹּרֶת הַוִּרְסָצָה לְמִתְנַיִי
 רוֹמִיאוֹ וְחִבְתּוֹ לְמִשְׁקָאוֹת קוֹקְטִיל
 רוֹמִיאוֹ וְחִוּרוֹן גְּבֻעוֹת מְאַחֲזֵרִי
 רוֹמִיאוֹ וְלַחִיו הַחֹרֶכֶת כְּתִיל

רוֹמִיאוֹ וְאַלְקָטְרִיסִיטָה שְׁאוֹתְנוּ לֹטְפֵת
 רוֹמִיאוֹ וּמְצַעֵיו וּפְסוֹל הָאֶמֶת בְּפִי
 רוֹמִיאוֹ וְהַדּוּסִיו בְּבוֹזִילִיקָה מִחֻשְׁכָּת
 רוֹמִיאוֹ שְׁעִנְבִּלְיוֹ זֹמְרִים בְּאֲזִנִי

רוֹמִיאוֹ וּשְׁפָתָיו הַקּוֹרְאוֹת דְּנֻטָה
 רוֹמִיאוֹ וְהַשְּׁלַחַן וְלִישַׁת בְּצֶקוֹ
 רוֹמִיאוֹ וְהַבְּרָקִים וְהַקְּצָה הַקְּשָׁה

רוֹמִיאוֹ וְתַפְרָחוֹת צְחָרוֹת בְּגִנְתּוֹ
 רוֹמִיאוֹ הַמְצִילֵנִי מֵאֶהוֹב מְרֻמָּה
 רוֹמִיאוֹ שְׁבַדְמִיוֹנוֹת מִתְקִים וְכֻלָּה

יִרְדְּנוּ לְשִׁבְרֵי מֵהַחוּשׁךְ
אַרְבַּעַה שִׁירִים עַל מוֹעֵדוֹנֵי בְּרִלִין

Café Fatal @ SO36

לז'וליאן

בְּרִלִין, אָס. או. שְׁלוֹשִׁים וְשֵׁשׁ, קֶפֶה פֶּטָאָל.
בְּחוּץ נוֹתְרוּ קִלְעִים קְרוּעִים שֶׁל מוֹסֵר אָב.
בְּפָנִים: לְנִגְזָאָמֵר וְלֶץ וּבִירָה וְרַעֲב –
מִרְצִין כְּמוֹ סַחְלָב יְחִיד בְּאַגְרֵטֵל.

קֶפֶה פֶּטָאָל, בְּרִלִין, אָס. או. שְׁלוֹשִׁים וְשֵׁשׁ.
חֲזִינוּ הַצְּמוּדִים הֵם אָבֵן הַשְּׁתִיָּה,
וּמִסְבִּיבֵם נִבְרָא הַמוֹעֵדוֹן – בְּדִיָּה
לוֹבֶשֶׁת גּוֹף אֶל מוֹל הַחוּץ הַמְתְּרוּשֵׁשׁ.

אָס. או. שְׁלוֹשִׁים וְשֵׁשׁ, קֶפֶה פֶּטָאָל, בְּרִלִין.
הַחֵם שְׁלֵף, ז'וּלִיאָן, מִקְדִּיחַ בִּי כְּשׁוּף.
אֲנִי סַחְרָחֵר, ז'וּלִיאָן, מֵאַגְדַּת הַגּוֹף
הֵלֵא יֵשֵׁן. תַּחֲתֵיו עֲדֻשֶׁת הַבְּתוּלִין.

בְּרִלִין, קֶפֶה פֶּטָאָל, אָס. או. שְׁלוֹשִׁים וְשֵׁשׁ.
אַחַר כֵּן בְּדִירָה (קוֹנְצֵ'רְטוֹ לְפִסְנֵתֵר)
נְמוּל רֵאשׁוֹן שְׁלֵף – אֶתָּה לֹא מוֹתֵר –
לוֹמֵד לְרַקֵּד נְכוֹן, סוֹבֵב וּמִגִּשֵׁשׁ.

אָס. או. שְׁלוֹשִׁים וְשֵׁשׁ, בְּרִלִין, קֶפֶה פֶּטָאָל,
וּכְמוֹ בְּאַגְדָּה, מִשְׁנַבְּקֵעַ אֹרֶךְ יוֹם,
בְּלֵי לְהַחֲלִיף פְּרָטִים נִפְרָדְנוּ לְשִׁלּוּם
וּמֵהוֹלֵס נוֹתְרָה רַק נַעַל הַקְּרִיסְטֵל.

Schlagernacktparty @ SchwuZ

לבחור ישראלי שאיני זוכר את שמו

יִרְדְּנוּ לְשִׁבְרֵי לִנּוֹ מִשָּׁם מֵהַחֲשֵׁךְ מִנּוֹיִקְלָן
מִגִּילְדוֹ הוֹרֵן מֵהַגּוֹפִים מִזֵּי חֵלֶב הַמְרַגְרָטָה.

גַּם בְּעִירִים הִיָּה בְּרוּר: אֶתְּהָ מִכָּאן (כְּלוֹמֵר: מִשָּׁם)
(כְּלוֹמֵר: הַכִּרְתִּי בְּבִשְׂרָךְ אֵיזָה חֲגוּר שְׁלֵא יִדְעֵתִי אֶף אֲנִי לְפִתַּח)
וּבְזִכּוֹת אוֹתָהּ קוֹמָה וּבְזִכּוֹת עֲרוֹת הָאָרֶץ יִדְעֵתִי שְׁתוּלִיךָ אוֹתִי, וְרִגְלִיוֹס.

הִנֵּה שׁוֹפֵט שְׁמִנְמָן בְּנַעֲלִים שֶׁל יוֹמִיּוֹם כִּי אֵין מִשְׁפָּט בַּחֲשֵׁךְ זוֹלְתִּי
זֶהֱבַח הַחֲשָׁקִים שֶׁל פְּרַעֲוִי הַרְחֵבָה הַעֲלָמִים שְׁכוּרִים וּבְשׁוּלִיָּה
הַפְּלִיטִים מִסוּרִיָּה, מִפְּרָס, בְּאוֹן אֲנִכִּידוֹ שְׁנַתְפָּס בְּפִתוּיּוֹ הָעִירָה.

הִנֵּה נְעוּגָה סְבִיב טְבוּר הַמוֹעֵדוֹן כְּבִלִיל וְלִפְוֹרְגִיס עוֹגַת הַסְדָּמָאִים
הָאָרִים שְׁחַפְּרָה בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת בְּעַפְרֵי וְנִמְלָאוּ יִרְאָה וּפַחַד בִּין-דוּרֵי.
בְּעִזּוּזִים כּוֹזִיצִים עֲרָלוֹת מִטְלָטְלוֹת כְּפוֹת רְגָלִים מוֹנְפוֹת (עֲלִינוּ לְשִׁבְחָה)
מוֹסְקָאוּ! מוֹסְקָאוּ! בְּתִרְסֵר גְּרוֹנוֹת עִם גִּינְגִיס חָאן.

הִנֵּה – אֶתְּהָ מִסְבִּיר – הַלִּילָה זָב וּמְנוּזָלִיו צְבוֹת סוּף-סוּף זְקָפוֹת
מִצּוּף בֵּים הָאֶפְרוֹרִי. אֲנִי לוֹמֵד שְׁזָה תוֹרִי שְׁזוֹ הָעֵת לְעוֹד מְדוּר.

בַּחֲשֵׁךְ הַכְּפוּל עוֹלָה תְּזוּמְרַת הַגּוֹפִים (אֲנִי כִמְעַט זוֹכֵר שְׁמוֹת)
וְהָעִירִים פּוֹעֵר פִּינִיּוֹת בְּעוֹר עָלִי הַקְּרַתְנוֹת לְקִלְט מְקוֹם לְפִלְט
מְעַט הַנְּפִרְדוֹת. אֲנִי קִדְשָׁה כְּעֵת, שְׁמַחוּ בִּי! אֲנִי אֲרִזוּלִי וְלִילִית!

בְּקִצָּה הַלִּילָה – לֹא אֶתְּהָ. הָאֶמְרִיקָאִי הַנָּאָה בִּלְע אֶת הַזְרָמָה
שְׁלֵא יִדְעֵתִי אִם מֵתֵר (דוֹ אִיִּי רִילִי נִיד טוֹ פֶּאֶקִּינְג רִיִּיט אִיט דֶּאוֹן).

עֵת הַתְּגַבְּנוּ בְּבִגְדִים מִפֶּאֶת הַקֶּר וְהַצְּבוּר וְנִגְזֹר עָלִי לְשׁוּב
אֶל הַחֲזִית הַנְּאוּ-קְלָסִית שֶׁל וִילְמֶרְסְדוֹרְפֶּר-שְׁטְרָאָסָה
הִיָּה בְּרִי שְׁלֵא תִהְיֶה לִי בְּאַטְרִיִצ'ָה אֲבָל אוֹלִי הַשׁוּלְמִית.

יִרְדְּנוּ לְשִׁבְרֵי מֵהַחֲשֵׁךְ מִנּוֹיִקְלָן וְנִמְצָאנוּ סוֹכְבִים
יִרְדְּנוּ וְנִמְצָאנוּ לוֹקְקִים אוֹתָהּ בְּאֵר אוֹרָה
זְעָה שְׁנִגְרָה בְּכַנְעֵן.

Queer Easter @ KLH

ללורי

סֵלַח לִי, גְּנִימָדָס.
לִיְלֶךְ מִכָּה יִסְמִין,
וְלִי – מִטַּת כֶּנֶף עַל חוּג הָאָרֶץ.

שִׁמְעֵ לִי, גְּנִימָדָס –
הַנְּעוּרִים יָפִים.
הַדָּגֵל הָאָדָם בְּרֹאשׁ הַתֵּרֶן.

הַבָּסִים בְּמִרְתֵּף.
גּוֹפֶה אֶפְרָסְקִי.
אֲנִי מֵהַמְזֻרָח נִקְרָאתִי, עֵיט.

פָּתַח לִי, גְּנִימָדָס,
הֲרִי אֲנִי קָרוֹב
וְהַנְּסִיקָה רוֹחַפֶת בֵּין גּוֹפֵינוּ.

סֵלַח לִי, גְּנִימָדָס.
שִׁכַּחְתִּי. גַּם אֲנִי
הַסֵּסְתִי פֶּעַם לְעֹזֵב אֶת טְרוּיָה.

Pornceptual @ Alte Münze

לא לאז

נכון שלא רצית שניצא
(בשחור חדר חשך, בתמסה,
אתה טובל את תשלילי: תבוסה
ומאניה, במשחק של אור וצל).

נכון שלא אמרתי שאבוא
(צינת: קוד תלבשת – ספורט או קינק;
הלכתי על עירם, פחות מחניק) –
אבל עכשו אנחנו כאן, אבוי.

החלפנו רק מלים של מסדרון.
עקבתי (בכבוד עצמי נמק)
אחריה.

עכשו אתה חומק
אל תהו חדר חשך ויונק
זקפה ברלינאית מלוא גרון.

מעל העיר האסורה

א.

חיה במקום אחר עכשו, אבל כותבת מימין לשמאל.
טפסתי על חומת סין הגדולה כעל הר סיני.
ידי דממו. קברתי מיליון פועלים.
בסוף הדרך כמו סוף הדרך, נרקתי את עצמי לפרש כנפים.
הפכתי לצפור נפלאה.

ב.

למקדש השמים נסקתי מעל.
ראיתי את הקיסר נושא תפלה
למען העם.

ג.

באוניברסיטת פקין היה לי חפש אקדמי לדבר על טפריה של החיה
הפואטית. על הקטוב בעולם. על השבר ברוח הזמן.

אבל אמרתי, המטפורה מתה, הדמיון עוד חי. מחזיקה גיר ביד ומוחקת את
כונת המשורר.

ד.

בזמן השאלות והתשובות, סטודנטית חכמה תפסה את הסתירה ונופפה על
פני במניפה סינית. שום דבר לא הולך לה כמו שאת רוצה. ובכל זאת –
מה רוצה המשוררת?

ה.

לכבר טיאנגמן לא נתנו לי להפגס כמוֹרדת יחידה.
המורד האלמוני לא עזב את הכפר ב־5 ביוני 1989.
רוחו מתגלה בכל סרוב.
ואני שבמצבים כאלה מאבדת גוף, נגעת בו.

נְקַשְׁרֵנוּ כְּאַלְמוּנֵי לְאַלְמוּנֵי
בְּמִלְכָּסָן.

ו.

הוא מְרַחֵף אֶתִּי עֲכָשׁוּ
מֵעַל הָעִיר הָאֲסוּרָה.

ז.

בְּגַן הַקִּיסָר הַשְּׁבוּר עֲמְדוּ הַמַּיִם שְׁקֵטִים וְשׁוֹמְרֵי סוּד.
הֵם חֲכוּ לִי אֶלֶף שָׁנָה.
מְצוּלוֹת שֶׁל קָסֶם הָיוּ בַּהֲשֵׁת־קַפּוֹת שְׁלִי.
כְּמַסִּים שְׂאֵף שְׁלִיט לֹא מִסְפָּר לְנִתְיָנוּ.

ח.

הַוְרָדִים לְבָלְבוּ בְּגַן גִּ'נְגֶשֶׁן.
הַרִיחַ מְשֹׁף אֲנָשִׁים פְּנִימָה.
סוּג שֶׁל גֶּן־עֶדֶן שְׁמֵת־גְּלָה אַחַת לְשָׁנָה.
נִעְמַדְתִּי בַּתּוֹף כָּל זֶה הַלּוּמָה: אֵיךְ
מֵעַלִּים אֶת הַרִיחַ עַל הַכֶּתֶב.

ט.

בְּרַכְבַּת חֲזוֹר לְשִׁנְחָאֵי שְׁתַּקְתִּי 345 קמ"ש.
הַתְּכָף יַחֲלֹפוּ כָּל הַנוֹפִים בְּדֶרֶךְ.
נִצֵּא לְרַחוּב שְׁיִשְׁקֵף אוֹתָנוּ כְּאַבְנֵי חֶלְקוֹת וְגוֹרְדֵי שְׁחָקִים מוֹאָרִים.
הָעִיר תִּצְלַם וְתִשְׁמָר אוֹתָנוּ בְּמֵאֲגָרֵי מִידָע.
בְּתַרְחִישׁ הַכִּי קִיצוֹנֵי יוֹצִיאוּ אוֹתָנוּ לְהוֹרֵג.
מִטְפּוֹרֵית, כְּמוֹבֵן, כֵּן?

בייג'ין, אפריל 2023

הגוף מותאם למעוף

נסיעה

לְאֵט
נִמְהָלֶת הָעֵבְרִית
בְּשָׁפוֹת הַזְּרוֹת
סְבִיבָה
הָאוֹר נַעֲשֶׂה דְחוּס
דְּלִיל חֶתּוּם
פְּתוּחַ לְרוּחָה מוּזְרָה
זְרוֹת נוֹפְלֹת
כְּמוֹ עָרֵב
שָׁעָה שֶׁהַשְּׁלֵטִים
נַעֲשִׂים כְּלָלִיִּים
מֵעֵין אֵינְרִים
וְהַשְּׁעוֹנִים גְּדוּלִים
וְהַפְּרָצוּפִים קָהֵל
שֶׁל כָּל אֶחָד
וְאִזּוֹ שֶׁל אֶף אֶחָד
שָׁאֵת מִכִּרָה
שׁוֹב בְּדָרֶךְ
שְׁלִיחָה לְלֹא מִטְרָה
אֶל יַעַד רְחוֹק
יְדוּעַ רַק לְכַאוּרָה

סיס

הַכְּנַפִּים צְרוּת, חֶרְמֵשׁוֹת, הַזֶּנֶב
קָצַר וּמְמוּזָלָג
הַגּוֹף מְתַאָּם לְמַעוֹף מְהִיר
הַרְגָּלִים מְתַאָּמוֹת לְהַצְמָדוֹת אֶל קִיר
רַק לְעֵתִים נְדִירוֹת בְּיֹתֵר
יִמָּצָא עַל הַקְּרָקַע

(מובא כלשונו מתוך 'הציפורים: מגדיר שדה שלם לציפורי אירופה והמזרח התיכון',
הקיבוץ המאוחד 1975)

יהודה הלוי, סוף מסע

כל הלילה בוער הלפיד
בגנו של הנדיב.
עוד יום מבובז
על חרוזים וחנופה.

הה, גרנדה, נעורים,
נשים ופילוסופיה,
קרבות שירה בבית היין,
אחות הדפוקים...

בהגיעי לגיל חמשים,
הפוזרי מאחורי,
שלווית הכבוד התעפשה,
ומחשבה אחת נותרה לי –

וכנגד עצת ידידי,
אמרתי שלום והפלגתי
בספינה ערבית
לעבר ארץ אבותי.

על גיהנום הים,
כשהשפלה היתה לי לבגד,
כתבתי מספיק –
אבל הרע עוד היה לפני.

מה גורם לאדם
לעמוד על הסף ולגוע?
מי בוחר בחרטה
על-פני ידית הכניסה?

כָּאֵן בְּקִהִיר נִתְקַעְתִּי
יּוֹמִים מִן הַנְּצַח –
אוֹר כַּחוֹת וְאֶמֶץ
בֵּין פְּרִיּוֹת הַטְּרָקְלִין.

לְהַנּוֹת מְרוּחַ הָעֶרְבִים
וּמִצְחוֹק הַשּׁוֹלְמִית,
אוֹ לְזַחַל עַל הַר הַדְּיִתִּים,
חֲרָבָה בֵּין חֲרָבוֹת?

שֶׁתְּקַבֵּר הַשְּׂכַחָה
אֶת הַפֶּרֶק הַזֶּה, הַפְּתוּחַ
כְּמוֹ שִׁיר שֶׁלֹּא הַשָּׁלֵם
כִּי הַזְמַן מְעוֹלָם לֹא נִמְצָא.

משוררת בניו יורק
מתוך פואמה בכתובים

בניין אמפייר סטייט

"ההתאבדות היפה ביותר"
לא נגזרה רק ממות הגברת
בחק פלדה ומנפילתה –
היא נגזרה גם מיפי אחר:
קָרֵשׁ קְפִיצָה עֲשׂוּי אָבֹן, תּפֹאֶרֶת
שֶׁל אֶרֶדְקוֹ מְדִיּוֹטָה עַד דִּיּוֹטָה.

קִמְתִּי בְּבִקְרָה, גִּלְתִּי תְרִיסִים –
נוֹף לְבָנִים בַּחֲלוֹן הַקְרוֹב;
הִפְכֹתִי מִיַּד לְבְרִיָּה חֲמוּצָה,
תִּירַת שְׁלֵא מְצַפֶּה לְנֹסִים.
אֵךְ בְּזֶה הַשָּׁנִי אֵין לֹא קִיר וְלֹא רְחוֹב –
מַחֵט כֶּסֶף טִיטְנִית בְּעֵב נְעוּצָה.

שׁוֹב אֵינִי אִשָּׁה אֶלָּא קוֹנֵג הַמְּאֵהָב
בְּמַגְדָּל, אֶת צְרִיחוֹ אֲבַקֵּשׁ לְמִשֵּׁשׁ.
הַכְּרִטִים בְּיָדִי – לְסִינֹר וְלִנְוֹף
וְלִמְעֵלִיּוֹת הַגּוֹמָאוֹת קוֹמוֹתֵינוּ.
לֹא תִסְפִּיק הַתְּצַפִּית בְּשִׁמוֹנִים וְשֵׁשׁ –
אֲעִפִּיל לְמְאָה וְשִׁלֵּשׁ, כְּמוֹ הַקּוֹף!

כיבר טיימס

ערב טוב, ערב־רב –
קוסמוס ברבוי פניו!
בכפר כל הזמנים
המונים בני המונים.
כאן זה לא עוד כרך גדול,
אלא ארגוס רואה-כל.
אישונים לו רבבות,
מסכים במקום בבות,
מזצדים ונפלאים.
את שכם מביט – בולעים.

לשון

בבל! בבל! באלף מגדל,
שקועה בקרקע, נוסקת אל-על.
בבל! בבל! כל לשון בה נופל
על לשון גזיר בשור מחלל ואפל.
בליל לשונות באזני הנחרשת
הכרויה לאספלט המאלח – לכדרשת
של שתי וערב בקר וערב.
השניות נספרות להתיר חציה
ופריחת אגסים בשומה לרויה.

עֲרַמַת הַמַּסְעוֹת שֶׁבַדְמִיּוֹן

”צלחת הזכוכית הלבנה
אף על פי שזכוכית היא זכוכית
הצהיבה מן הטבע”
אבות ישורון

מִטַּת הַפְּרִזוּל הַלְּבָנָה אֵינָה יוֹדַעַת
לִילוֹת שֶׁל אֶהְבָּה שְׁקֵטָה,
אֵינָה יוֹדַעַת הֶרְדְּמוֹת וְאִשֶּׁר,
אֵינָה יוֹדַעַת חֲלוֹמוֹת מְעֻרְטָלִים
וְיִקְצֵת עֵינַיִם שְׂרֹאוֹת בְּדֵי
עֲצִים כְּבִדֵי קֶרְנִים, דְּמִיּוֹן
מִיֵּטִיב וְעֵדִינוֹת שֶׁל תַּחְרָה.

מִטַּת הַפְּרִזוּל הַלְּבָנָה חוֹבֶקֶת
בְּאֶפֶר סְדִינִים בּוֹהֵק
גּוֹף מְשֻׁתָּקֵק וּבּוֹדֵד,
גּוֹף הוֹלֵךְ וּמְשֻׁתָּכָה.
הַלֵּב שֶׁבְּתוֹכּוֹ תֵּר אַחַר
דְּבוּר אַחַר בְּעֲרַמַת הַמַּסְעוֹת
שֶׁבַדְמִיּוֹן. מַסְעוֹת שֶׁל אַחֲרִים.

מִטַּת הַפְּרִזוּל הַלְּבָנָה נִשְׁמָטָה.
סְדִינֵיהָ הוֹפְכִים לְמַפְרָשִׁים.
בֵּין הַיָּמִים הִיא מְשֻׁטָּת,
מֵעַל תְּרִנְיָה שָׂרִים הַמְלַחִים
דּוֹאֵט עִם דִּירוֹת מְעַמְקִים.
גְּבֻרָתָהּ שֶׁנֶּאֱחָזֶת בְּקוֹרִים,
שׁוֹמְעַת שׁוֹב אֶת הַצְּלִילִים,
אֶת הַצְּלִילִים.

חוטים של שקט

אני קושרת בחוטים של שקט
את מרפסות העיר ומסתלקת.
אתה עוד כאן עכשו, מחר ודאי
ישכח גם הרחוב את צעדי.

מחלוני האהבה נפרמת,
עוד רגע תתפסה בשכחה.
איים כמוסים טובעים בתוך תרדמת
ועל מצחי יבשה נשיקתך.

בשביל הצר שבין המושבים
מוכרות הדילות את מרבלתן –
ריחות תמוז באריזה סתוית
ואשלויות בעגילי קריסטל.

איני צריכה דבר אבל קונה
סיגריות, מסכת זהב, ארנק
וטופ מנהלים, וקרום עינים.
מזל שאין גם עצירת בינים.

אני חוזרת בצעדים סדוקים,
כבויה, בחיק ספטמבר מטלטל.
רק בלילות, כשצל נופל על צל,
אז שנינו בין חוטי זהב שותקים.

איברתי אחיזות

אלף דלתות

"ש / באמת יש משהו אחר וגם א / נחנו מרגישים שזה לא סתם"
(יונה וולך)

מְכַל הַדְּלָתוֹת רַק עַל סֶדֶק אֶחָד
בְּרַכְנוּ בְּרֵכֶת הַבַּיִת,
וְחִדְרָנוּ הַבַּיִתָּה בְּצַעַד נִפְחָד
וּפְזָרְנוּ עֵשְׂרוֹת גְּרָבִים.

מְכַל הַדְּלָתוֹת רַק לְקַחְנוּ פְּנֵה
וּפְרָשְׁנוּ מִטּוֹת וְשִׁטִּיחַ,
וְצָבְעֵנוּ קִירוֹת בְּגוֹנִים שֶׁל פְּנִינָה,
לֹא קִלְפָנוּ אֶת כָּל הַטִּיחַ.

מוֹל מְסֶדֶ מְרַצֵּד עַל הַחֹדֶר הַחֵם
סִדְרָנוּ בְּגָדִים בְּאֵרוֹן,
שְׂכַחְנוּ לְזִכֹּר: זֶה רַק סֶדֶק אֶחָד
וּבַחוּץ מִתְאַרֵךְ מִסְדְּרוֹן –

שֵׁם יֵשׁ אֵלֶּף דְּלָתוֹת, מִסְדְּרוֹן אֵינְסוֹפִי
שֶׁנִּתֵּן לְאָרְכּוֹ לְצַעַד.
לֹא זָכְרָנוּ לְפָרֵץ לְסִפֵּי מִשְׁקוּפִים,
לֹא הֶעֱזָנוּ לְלַכֵּת עוֹד.

כְּשֶׁאֵלֶּף דְּלָתוֹת נִמְשָׁכוֹת בְּקֶטֶר
כְּמוֹ קְרוֹנוֹת שֶׁל קִירוֹת וְשִׁקֵּט,
הֶפְכְּנוּ לְבַיִת רַק סֶדֶק קֶטָן
וְעִכְשָׁו הִרְצָפָה שׁוֹרְקָת.

Ascensio, או: שיר בלון

ובימים ההם אין תקרה בשמים

קלת כתף אבדתי אחיזות
באסף עגנים מעפשים. אנשים טובים
הבטיחו הבטחות מעמלנות, שלחו
בלוני הליום עם תאריף תפוגה רחוק
ופרשו כפים ספק להתפלל ספק
לתפס, ולא עלה
בידם לאחז
כי

בימים ההם אבדתי אחיזות

מחזיונות יחזקאל על נהר כבר

א. חזון התנין

בְּשָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָכִין
רָאִיתִי תַנִּין עַל נְהַר כְּבָר.
וְרוּחַ אֲדוֹנָי בֵּי עֵבֶר,
וַנִּתְנַנְּנִי בְּשָׁנֵי הַתַּנִּין – –

וַתְּהִי־נָה כְּסוּפּוֹת וּקְצוּבוֹת,
כְּלָבֵי הַכּוֹסֶף אֶל תְּזַהוּ,
וּבְשֵׁטֶף לְחִשְׁתִּי: "זֶהוּ",
נִמְסָר אֶל שְׁפָתָיו הַטּוֹבוֹת –

וְגוֹפוֹ הַגָּדוֹל סָבְבָנִי,
מִרְעִיד מְצוּלוֹת עֲצָמִי,
וּבִן־רָגַע בְּלִעוּהוּ הַמַּיִם,
וּבִן־רָגַע אָמַר אֲדוֹנָי –

"בֶּן אָדָם, הַתַּנִּין הַזֶּה, בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא –"

וְאָצַעַק – לֹא, לֹא עוֹד מִשָּׁל!
אֲדוֹנָי, תַּנְנִי שְׁנִית אֶת גּוֹפוֹ הַנִּמְשָׁךְ
חֲלָקְלֶק, אֶת גּוֹפוֹ הַמְרָשָׁל,
הַתְּמַסַּח הַנִּסְךָ, הַנִּמְסָךְ – –

בְּאֶלֶף צוּרוֹת אוֹתִי אֶתָּה צָר,
אֶלֶף גּוֹיֹת עַמִּי תַעֲזֹב.
אֵל נָא תֹאמַר לִי עוֹד בֵּית יַעֲקֹב,
אֵל נָא תֹאמַר לִי כְּבָר – –

שָׁקַט עַל נֶהַר כְּבֹד,
בְּבוֹאָהּ מְעֻרְטֵלֶת, בְּלִי דְמוּת.
בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְגִלוֹת,
וְה' עָבַר.

ב. חזון החיה

בְּשָׁנָה הַשְּׁנִיָּה לְגִלוֹת הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָכִן – – –

הָרֵאֵנִי חַיָּה הַדּוֹרָה
וְלֵה אַרְבַּע פָּנִים:

פָּנַי אֲמִי לְהַנָּה,
וּפָנַי מוֹרְתֵי לְשֵׁם,

וּפָנַי עֲלֵם מְדִיף לְהַנָּה,
וְאִשָּׁה נְדַחַת לְשֵׁם.

וְכִלְבָּה מְפֻרְכֶסֶת לְהַנָּה,
וְעוֹלֵל מְשִׁתְּלַח עַל דָּד –

וּפָנַי זֹה הַלּוֹחֶשֶׁת לְאוֹ,
וְאֲנִי אֲמֹרְתֵי אֲבָל,

וּפָנַי זֹה הָאוֹמְרֵת הֵן,
וְאֲנִי נְסוּגוֹתֵי לְשׂוֹא –

וּפָנַי לִילָה עוֹלָה מְסֻדָּקִי
הַלֵּב הַמְּסֻלָּל בְּאִבּוֹ,

וּפָנַי בְּקֶרַע עוֹלָה כְּצִפּוּי
עַל הַסֵּתֶם הַנִּסְתָּם בְּקֶרְבּוֹ,

וּפְנֵי נְשִׁיקָה חֲתוּמַת סֶף-תִּים
וּפְנֵי-מִתְרַחֶקֶת לְשֵׁם – – –

הַנִּבָּא לַחֲיָה, בֶּן אָדָם,
הַנִּבָּא, אָמַר ה',

וְאָמַר – הֲלֹא אֶלֶף פָּנִים לַחֲיָה
אֵל מִי אֲנִיבָא, ה'?

בְּאֵילוֹ עֵינַיִם אֲבִיט,
מִי יִבִּיט בְּעֵינַיִ?

הֲלֹא תִרְאֶה, יַחְזִקְאֵל?
אוֹתָם הַפָּנִים הַמָּה,

אוֹתָם הַפָּנִים
כָּלֵם.

וְאָמַר, ה' אֱלֹהִים – – –
אִם אוֹתָם הַפָּנִים הַמָּה

מִדּוּעַ רַבִּים כָּל כָּךְ?
וַיַּעַן ה': לֹא רַבִּים הֵם,

אַתָּה הַבּוֹדֵד,
בֶּן אָדָם.

ג. חזון מן הגולה תל אביב

יַחֲשֶׁךְ יָרַח שְׂאִינָנוּ אֶפְרָיִם,
תַּחֲשֶׁךְ שְׁמֵשׁ שְׂאִינָנָה פִּיךָ.
יַחֲשִׁכּוּ כּוֹכָבִים שְׂאִינָם עֵינֶיךָ.

יִחְשֶׁךְ כְּבִישׁ אַחַת, לוֹ אֵךְ נִתְפָּרֵדוּ
פְּרוּרֵי אֶסְפֶּלֶט הַשְּׁחֹרִים שְׁלוֹ
בְּזֶה אַחַר זֶה, שֶׁהוּא בִּינֵינוּ.

יִחְשְׁכוּ הָעֲלִים הַשְּׁקֵרָנִים,
הַנְּשָׂאִים בְּרַחוּבוֹת מְאֲלֵיהֶם,
כְּאִלוֹ יֵשׁ רוּחַ בְּעוֹלָם.

תַּחֲשַׁכְנָה עֵינֵי הַמְּרָאוֹת לִי
אֶת כְּעוֹר הָעִיר הַחִיצוֹנִית
וְלֹא אֶת מְתִיקוֹת הַנֶּפֶשׁ.

תִּלְשְׁנִית שְׁלִי, בְּרוּכָה
מִנְּשִׂים רְחוּקוֹת,

תִּלְשְׁנִית שְׁתִּלְשֵׁת
אֶת אַחֲזִיתִי מֵעַמִּי –

אִם אֶהֱבֶה אוֹתְךָ וְלוֹ עוֹד מְעַט,
אָנָּה יִנְשְׂאוּ הָעֲלִים?

ד. חזון הטל

הַטֵּל שְׁבוּר יוֹרֵד לְאַרְץ מִן הַכּוֹכְבִים,
אֶסְפֵּף אֶת הַטְּלָלִים, בֶּן אָדָם, אֶסְפֵּף אֶת הַטְּלָלִים.
וַיַּחְזֶקְאֵל מְלַקֵּט אֶת הַטְּפוֹת בְּכַף יָדוֹ, בְּמַגְפִּים
שֶׁל דוֹנֵג הוּא מְלַקֵּט אוֹתָם, אֲבָל
הַמִּים אֵינָם חוֹבְרִים עֵצָם אֶל עֵצְמוֹ, אֵינָם מִתְגַּבְּשִׁים.

מוֹצְקִים הֵמָּה, ה', אוֹמֵר יַחְזֶקְאֵל.

לא. אָמַר ה'. תְּקוּוּתֵיךְ אוֹטְמוֹת אֶת הַמַּיִם.
הִנֵּחַ לָהֶם, לַמַּיִם, בֶּן אָדָם! הִנֵּחַ לַיְאוּשׁ.
מָרִים וְקָשִׁים נִהְרֹת בְּבַל הֵיתוּמִים.

וְה' אֹמֵר,
הֲשִׁב אֶת הַטַּל, בֶּן אָדָם! הֲשִׁיבֵהוּ הַשְּׂמִימָה.
כָּשֶׁם שְׁטָפוֹת אֱלֹה לֹא יִחְזְרוּ לְמִקְוֵן
כִּי אֵין יִחְזַקְאֵל שָׁב אֶל נִשְׁמָתוֹ.

וְהַלִּילָה לַיְלָה, וְהוּא עוֹמֵד וְצוֹפֶה אֶל הַטַּל,
וְה' צוֹחֵק נִבְזָה – – בֶּן אָדָם, בֶּן אָדָם, מָה אַתָּה אֹמֵר?
צוֹפֶה נִתְתִּיךְ, בֶּן אָדָם, אֶל הַטַּל. מָה אַתָּה אֹמֵר?
הֲבֵט לִי בְטַל וְנִבָּא נִבּוֹאוֹת, בֶּן אָדָם.

לכשכש בזנב הזיכרון

לו נתן היה להתל בערמת הזמן,
 לכשכש בזנב הזכרון כרצוננו,
 לשכח את החסידות השבות אל גג
 כנסית הלדת הבתולה ברונה דה ז'וס
 במרץ שנת ארבעים וארבע, את העיטים
 העטים על רחובות סיגט וסאטו מארה,

ואף זאת:

לזכר היום את מי שבקר פה רק אמש,
 לזכר את קיומה של שירה ואף לשיר,
 לאגר את עודפי המזון של היום לשמוש
 לפני ששים ושלוש שנים בגטו סיגט,
 כשהמרק עוד נותר מעל לקו הסנטר,
 לקנות גלון של פרוטקטוסילTM, קרם ההגנה
 המשלם לפועל ולפועלת בקרופ, אסן.

הזמן מתושר על פי הכללים, נמתח ונאנח,
 משיל מעליו את הדמעות שישבו על עורו.
 היו גם זמני בינים, היה יפי פליטי כבד מבטא,
 עתיק וחפשי בצפון גבה ההרים, היתה אהבה,
 היתה אף פליאה. היתה מתיקות הארניגולוצ'קה
 עם ריח השמרים והקנמון, כמו מסר מקדד
 ממפעילי תנורי הלחם שמעבר לקרפטים
 אל ילדי ירושלים של שנות השבעים.

אנחנו ילְדֵי צ'אושסקו

*

עִיפְתִּי.

כְּשִׁלּוֹנוֹתֵי מְכַרְפָּרִים סְבִיבִי. אֱלֹהֵי מְחוֹשִׁים גְּבֵהִים

שְׂגוּהָרִים עַל הָאָרֶץ.

וּמָה הֵם כְּשִׁלּוֹנוֹתֵי?

אֱלֹהֵי עִיפְתִּי. אֱלֹהֵי עַל הָאָרֶץ. אֱלֹהֵי כְּשִׁלּוֹנוֹתֵי.

אלגיה לילדי צ'אושסקו

מכל עבר – עולם.
מכל עבר – איברים-מין.
אנחנו ילדי צ'אושסקו –
אנחנו לראות נכוחה
כל תג ותג, כל עין בתא-ענויים.

הקימונו מן התלאובות הקימונו
אל המסדר הזהוי האדמומי – לעמד!
ולא התקדשו גופותינו מעם פל-גופות-עוד:
האנשים הזה הוא ברוך-כפים – ראי? –
האנשים הזה נוטל אליו קמץ נערות מְכַנְמוֹת;
ולהט הגוף החי המסתמק בעור-הכפור הוא
וכאשר רעד-כחות – וכאשר תנועות זעוריות –
וכאשר תנועות זעוריות, פרותיות, בשולי כוכב ענק:
השער, המאכלת, הנשירה, השנים, הכיור –
מחוץ לדלת ראיתי שנים אצל רב האנשים הזה
אשר הוא ברוך-כפים, אשר הוא עוג.

ובארמון המפרכס-כה שם יש זוג צ'אושסקו
מטופף-לא וחסוי-קולו חרף ערב-רב-של-עצמות-אדם-סביבו
ומעל גלגלת-ברבים-ראשם יש תהלוכה-של-ערב-רב-של-תינוקות-אדם
ובמרתפים יש עיר נסתרת להותירם בצורתם האנושית
ומעל המרתפים-גלגלת יש צוחות-רמות-של-נקיון-שנים-בעולם
וצורתם גוועת להותיר צורת-אדם:
זאת אדרת-של-מיצי-קבה מכאן
וזאת אדרת-של-מיצי-קבה מכאן –
מכאן ומכאן יש קבות בדדוין.

השומרי תצורת המין-אדם מוציא אזהרה:
שמעו-נא, אי, אי!
יד-אלנה ויד-ניקולאה
יד-בערמת-ידיים

ויד־בְּצַנְצָנֵי עֵינַיִם
יד־לֹא־שְׁאֵר־הַיָּדַיִם
ויד־לֹא־כָל־הַיָּדַיִם
– יד אובדת באחד מתאי הענויים שבעליה אין –
שמעו־נָא, אִי!

בְּכֵטָן הָאֲדָמָה מִתְּלַהֲלֶהֶת תּוֹלַעַת
כִּי אֵין פֶּרֶץ וְאֵין יוֹצֵאת וְאֵין צוֹחֶת
בְּרַחֲבוֹתֵינוּ עִם שְׁפוּף־בֶּשֶׂר | הוּא מְהַלֵּךְ־כַּה־וְכַה
צָאוּ וַיְחַלִּיפוּכֶם וַתַּחֲתִיכֶם תְּהִי־עוֹקְרֶת־עֵינַיִם
בְּבֵת־צ'אוֹשֶׁסְקוֹ – עֵנְק־מוֹנִית, מְפֹטְמֶת, חֲסוּי־קוֹלָה –
שְׁנַיִם־רָאשִׁים־לָהּ, הִיא כּוֹרַעַת לְלֶדֶת,
רוֹמְנִיָּה־אֲמַת מִפְטִירָה:

מְכַל עֵבֶר – עוֹלָם.
מְכַל עֵבֶר – אֵיבְרִים־מִן.
אֲנַחְנוּ יְלָדֵי צ'אוֹשֶׁסְקוֹ –
אֲנַחְנוּ לְרֵאוֹת נְכוּחָה
כָּל תֵּג וְתֵג, כָּל עֵין בְּת־א־עֵנוּיִים.

אור אָפִיל.
שְׁחָרוֹת שֶׁל תְּדַהֲמָה־רַבָּה־הַיּוֹת.
הָאֵם תְּהִי־תִי צִיד בְּתִדְהָמָה רַבָּה כְּזֹאת
כֹּה עַל נִקְלָה נִתֵּן לְשֵׁלֵט?
מְכַל עֵבֶר – עוֹלָם־יְלָדֵי־צ'אוֹשֶׁסְקוֹ
סְפוּנִים בְּבְרִית־שֶׁל־גְּדֹל־וְצוּרָה־קְבוּעִים־מְרֹאֵשׁ
מְעַלִּיָּהֶם בְּבֵת־אֲלֹנָה
– קְמוּצַת־מִינִים־נְחוּתִים, קְמוּצַת־עֲדָף־גַּפִּים, קְמוּצַת־אֵי־חֲכוּ; לֹא עוֹד –
תְּרִי־עֵשֶׂר מִינֵי־נִקְבוּבִיּוֹת־אוֹ הֵן הָעֵרִיבוּ אֶת שְׁמֹשׁוֹ
וְהוּא נִמְשָׁךְ מִן הַפְּרָצוּף שְׁמֹן הָעוֹלָם לֹא הָעֵבִירוּ:
אֶת תּוֹכְכֵי הָרְמוֹת
בְּתוֹכְכֵי הַגַּפִּים
בְּתוֹכְכֵי הַוָּיִדִים
בְּתוֹכְכֵי הַזְּהִב־שְׁהוּא־שְׁנַיִם
בְּתוֹכְכֵי הַחֲלִיפָה שְׁאֲפָלָה לְקִרְאֶת־כָּל־עָרֵב
בְּתוֹכְכֵי הָעֵנִי הַמְּחַפֵּיר שֶׁל כָּל פְּנִים

– שם-שם הולך-סובב הזוג צ'אושסקו, עתותיו בידו;
– העם הזה אינו מובס עדין, הדו-פרצופים טרם נס על נפשו;
– איזה מין עם הוא זה? שאלנו;
כי הרהוריו אינם בראשו-היכן-הוא, כי הרהוריו אחד-הוא,
כי מדוע ארץ החיים הנה כזו ולא כזו?

ומפל עבר – עולם.
ומפל עבר – איברים-מין.
ואנחנו ילדי צ'אושסקו –
אנחנו לראות נכוחה
כל תג ותג, כל עין בתא-ענויים.

ובשלהי דצמבר אלף-תשע-מאות-שמונים-ותשע
עמדנו גחונים ודמומים מתחת קרן.
ועמדה מערכת צופה מאד של כוכבים.
והתבלט מאד החמר הקדמון.
ומהמעילים התפשטו כתמי שמן סגלגלים-חכליליים
והתמרו מפלי בשר, בן
והתגלגלו באויר, בן
ואדם אחד – עיניו בראשו, ראית? –
העלה על דל שפתיו בחשך:
נדמה כאלו הם צפו לזה בפנים שלהם
ראיתי בן ראיתי כי התמרו-כה מפלי-בשרו-או
של הזוג מר ונמהר אלה היו הזוג צ'אושסקו בקשי
הפרלמנט אמרנו ממילא לא ידענו אותם באמת על בן
כיצד נעמיק את הרהורינו באיזו קלות הלכו מאתנו –
נשאים על פתיתי שלג, בדממה, כלולים
בהדר-של-קץ-כל-איברי-המין-אי-פעם –
ולא על נקלה תהיה לרדות בעקולי הארץ.
ולא על נקלה תהיה לראות נכוחה כל תג ותג.
אנחנו ילדי צ'אושסקו –
כרותי-רפאים וכרותי-גנאי וכרותי-כל-בנין-ואב.

מעברים

כֶּה סִפְרוּ לִי:
 "כֶּה הֶעֱבַרְנוּ אֶת יוֹלֵי.
 וּבְאוּגוֹסְט, בְּזִרְיָחָה, נִקְשׁוּ עַל דִּלְתָנוּ
 חִילֵי מִשְׁמַר הַגְּבוּל בְּכַמְתוֹת יְרֻקוֹת
 וְאָמְרוּ: מָה אַתֶּם יוֹשְׁבִים כָּאן, יִידֵן,
 הַגְּרָמָנִים כְּבָר בְּבֵית הַקְּבָרוֹת
 הַיְהוּדִי.
 צָאוּ מֵהַר,
 יֵהִיוּ כָּאן קְרִיבוֹת.
 הַצְּרוּרוֹת
 הֵיוּ מוֹכְנִים זֶה מִכְּבָר,
 וְהַבְּקָר הָיָה אֹז בְּהִיר וְקָר,
 אִמָּא הַלְבִּישָׁה אֶת כְּלָנוּ בְּמַעֲלִים חֲמִים
 (בְּרוּךְ הַשֵּׁם – זֶה הוֹכִיחַ אֶת עֲצָמוּ בְּמַהְרָה!),
 אֲבָא הַנִּיף עַל כְּתַפּוֹ הָאֲזוּרְחִית רוּבָה
 (שָׁנַת יְצוּר 1913),
 וְהוֹצֵאנוּ אֶת הַפָּרָה,
 וְיֵצְאנוּ אֶל הַנְּהָר,
 וְחֻצֵינוּ אוֹתוֹ. וְהֵינּוּ צְרִיכִים
 לְהַגִּיעַ דֶּרֶךְ הָאָחוּ לִיעֵר.
 וְעַל גְּבֵי הָאָחוּ כְּלוּ וְחָלוּ
 בְּנֵי אָדָם, חִילִים,
 וְלֵאחֲדִים הָיוּ תִיקִים עִם מַסְכוֹת אֲבִ"ה,
 רוּבִים,
 אֲפֹלוּ נְגָאִים.
 וְכָל מִי שְׁיָכַל, זָרַק אֶת הַנֶּשֶׁק הַדֵּל
 וּמָהָר לְהַתְרַחֵק מֵאֲזוּר הַקְּרִיבוֹת.
 וְאוּלַי לֹא הָיוּ שׁוֹם קְרִיבוֹת בְּכָלֵל,
 וְכֹלֶם רַק נְסוּגוּ.
 כְּנֶגֶד הָאֲרַמְזָה הַזֹּאת

לא הִיָּה בְּמָה
 לְהִלָּחֵם,
 נִהְיָה בְּמָה לְהִלָּחֵם הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵאַחֵר.
 וְהִגַּעְנוּ לְאִיזָה כֶּפֶר,
 וְדַחֲפָנוּ אֶת הַפֶּרֶה לְאִיזָה אֶכָּר –
 הַפֶּרֶה שְׁלָנוּ מִצָּאָה חֵן בְּעֵינָיו,
 וְהוּא אֶפְלוּ נָתַן לָנוּ כִּמְהָ שְׁטָרוֹת
 וְאָמַר שְׂמִמִּילָא תַחַת הַגְּרָמָנִים
 כָּל הַמְּסַחֵר יַעֲבֹר
 לְמֵאֲרָקִים.
 וְהָאֲחוּ כְּסָה כְּבָר בִּירִי,
 גְּרָמָנִי, אֲרִטִילִרִי.
 מִכִּיּוֹן שְׁחַפְצִינוּ הָיוּ מַעֲטִים,
 הָיִינוּ נִידִים לְמַדִּי, הִלְכָנוּ מֵהָר,
 וְתַפְסָנוּ אִיזוֹ עֲגָלָה,
 וְאִבָּא דְחַף אֶת הַרוּבָה שְׁלוֹ מִתַּחַת לְשַׁחַת
 כְּשֶׁאֵף אֶחָד לֹא רָאָה,
 וְכֹלָם חָשׂוּ קִצְתָהּ הַקְּלָה
 בְּלִי
 הַנְּשָׁק.
 וְהִלְכָנוּ הִלָּאָה וְהִלְכָנוּ הִלָּאָה וְהִלְכָנוּ הִלָּאָה.
 הַסְּפוּר הַזֶּה לֹא נִגְמַר,
 סִבְתָּא שְׁלִי סִפְרָה אוֹתוֹ עַל עֲמוּדִים רַבִּים
 בְּמִכּוֹנֵת הַפְּתִיבָה הַיְשָׁנָה שֶׁל אָבִי.
 אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיךְ גַּם כֶּכָּה עִכְשׂוֹ:
 "עַד סוּף פְּבְרוּאָר בְּעֵלִי חָשַׁב
 שְׂוָה יִגְמַר עוֹד מְעַט,
 אֲבָל אֲנִי פְּחַדְתִּי מְאֹד
 כְּשֶׁהַחֲזִיקְתִּי אֶת הַתִּינוּק בְּיָדִים,
 וּמְחוּץ לְחִלּוֹן נִשְׁמָעוּ פִּיצוּצִים.
 הַטְּעוֹת שְׁלָנוּ הִיָּתָה – לְצֵאת בְּמִכּוֹנֵית.
 זֶה הָיָה בְּאוֹתוֹ רָגַע שָׁבוּ הַרוֹסִים
 נִסּוּ לְתַקֵּף
 אֶת קִיב.
 לֹא הָיוּ מְסַבִּיב

אֲנָשִׁים
וְהָיוּ הַמּוֹן
עֲקֻבוֹת
שֶׁל טְנָקִים.
וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן
נִתְקַעְנוּ בְּפֶרֶךְ הָעִיר,
וּבְדֶרֶךְ הָיָה מַחְסוֹם
שֶׁלִידוֹ יָרוּ,
וְנִאֲלָצְנוּ לַחֲזוֹר,
וְאַחֲרַי זֶה כָּבַר הַתְּחִיל לְהַחֲשִׁיךְ.
וְלִיד אַחַד הַמַּחְסוּמִים בְּקִשְׁנוּ מֵאֲנָשִׁים
לְתֵת לָנוּ מַחְסָה,
וְהִקְצוּ לָנוּ מְקוֹם בְּמִרְתֵּף שֶׁל הַמֶּרְפֵּאָה,
וְאַחַר כֵּן עָזְרוּ לְצֵאת
מִסְבִּיב לְגֹשְׁרִים הַמִּפְצָצִים.
וְעַד גְּבוּל פּוֹלִין לָקַח עֲשָׂרָה יָמִים,
וּבְלִינוּ אֶת כָּל הַזְּמַן הַזֶּה בְּמַכּוֹנִית,
בְּתוֹרִים בְּמַחְסוּמִים וּבְתַחֲנוּת
הַדֶּלֶק.
וְהִלְכְנוּ הֶלְאָה וְהִלְכְנוּ הֶלְאָה וְהִלְכְנוּ הֶלְאָה."
הַסְפּוֹר הַזֶּה לֹא נִגְמַר,
אֲשֶׁה שְׂאֵינִי מַכִּירָה סִפְרָה אוֹתוֹ לְאִיזָה אֶתֶר,
הַתִּינוּק שֶׁלָּהּ, שְׂאֵינִי מַכִּירָה, עֵדִין לֹא יָדַע לְדַבֵּר,
וְאֵין לְדַעַת מָה הוּא זוֹכֵר:
נָשִׁים
יְלָדִים
תִּינוּקוֹת
כְּלָבִים
חַתוּלִים –
פְּצָצוֹת
טִילִים
טְנָקִים
מְטוֹסִים
פְּגוּזִים אֲרִטִילָרִים,

כָּלֶם מְחַפְּשִׁים אוֹתָם,
מִבְקָשִׁים אֶת נַפְשָׁם.
תַּחֲרוֹת רִיצָה בְּלִי כָּלְלִים.
בְּתִים
שְׁדוֹת
וּגְבָרִים
שְׁנֵשְׂאָרִים מֵאַחֹר,
שְׁיֹכְלוּ לְזוּז מִמְקוֹמָם
רַק בְּשִׁיבָה סוֹפְנִית לְחֹמֶר גְּלָמִי,
וְכָל מִי
שֶׁלֹּא הִסְפִּיקוּ לְצֵאת,
וְכָל מִי
שֶׁאֲבָדוּ מֵהִירוֹת,
וְכָל מִי
שֶׁנִּזְוָרוּ בְּרֻכְבָּם,
וְכָל מִי
שֶׁנִּזְוָרוּ בְּרִיצָה בְּמָה שֶׁהָיָה רְחוֹב
שֶׁהָיָה רְחֹב
וְנִעְשָׂה צָר,
הַרְחוֹב הָאֲחֵרוֹן שְׁגוּפָם לֹא עָבַר.
עֲכָשׁוּ לֹא אֶסְפֵּר לָכֶם שׁוֹם דָּבָר
עַל הַגְּעֵגוּעִים שְׁלִי
עַל הַגְּעֵגוּעִים הָעֲנֻקָּיִים שְׁלִי
עַל הַגְּעֵגוּעִים הָעֲנֻקָּיִים שְׁלִי לְבֵית רְחוֹק.
אֲשַׁתֵּק וְאֲשַׁתֵּק
אֲשַׁתֵּק וְאֲשַׁתֵּק
אֲשַׁתֵּק וְאֲשַׁתֵּק

תל אביב, אפריל-מאי 2023

וראיתי אחד, לבוש בגדי חג, והייתה לו

"קחי את הדרך שעשינו יחד והיפכי אותה ליונת השלום הלבנה שלך" (רינה מוזס הרוזובסקי)

Handwritten notes and diagrams:

- Top left:** ~~אני לא זוכר את השם~~, ~~היא הייתה~~, ~~היא הייתה~~
- Top right:** ~~אני לא זוכר את השם~~, ~~היא הייתה~~, ~~היא הייתה~~
- Center:** ~~אני לא זוכר את השם~~, ~~היא הייתה~~, ~~היא הייתה~~
- Bottom left:** ~~אני לא זוכר את השם~~, ~~היא הייתה~~, ~~היא הייתה~~
- Bottom right:** ~~אני לא זוכר את השם~~, ~~היא הייתה~~, ~~היא הייתה~~

Printed text on the right side:

וראיתי אחד, לבוש בגדי חג, והייתה לו חולצה לבנה, מוזהצת, עם צווארון קרוע, בלוי, מהוספס, והיזו לו ג'קט צמר-גפן-אדום, ענייה מהודרת, צעיף משי, מקטרת, מציה, כלי איפור, עגילים שאהב, מחרוזת מכסף, והיתה לו טבעת זהב שעבד, והייתה לו מטפחת, משקפת, ארנק כסף קטן, והיה לו קסוקט ורודוחות צהבהב, והיו גם הבגדים השחורים - השמלה הרטובה למשל - עם הסמרטוטים ההם - הסמרטוטים עם הדם - והלך לו בגשם - בלי לעוות את פניו, בלי להביט ימינה או שמאלה, בודד פי-פמה, חוזר פי-כמה, זמנים - מוכה חסר-שקט - לא מוגדר, בלתי-נשלט - ללכת, לרוץ, לרקוד, לשיר כל הלילה, ברוח, בגשם, בשלג, ברוח, בשמש, ב סתו, להתענג בחול הקפוא של הלילה - בקור, באמצע הפארק, או שם, בבזיץ היבש, בין אבני הבזלת, מאחורי המחסנים ההם, - במקום המיגע ההוא - ושם, ושם, להרגיש קורת רוח, כן, קרת רוח, קורת רוח - סוף כל סוף קורת רוח - והיה לו חשק לבכות

וראיתי אחד, עובר-אורח מקרי, זר, מנוכר ומסורבל - אלמוני לגמרי - יושב לבדו על ספסל ציבורי בשדרה,

להקשיב לקירות שרתחו כל הלילה

על עבודת השירה של חדוה הרכבי

אצל רוב המשוררים נראה שהתכלית היא בתוצר: בשיר שמתפרסם בעיתון או בכתב עת, אחר כך בספר. כל תוצר כזה הוא קפסולת זמן לתקופה שבה נשלם, ואחר כך אולי יש מי שמשווה בין הקפסולות. אצל הרכבי התכלית היא העבודה, ויש רק קפסולה אחת: היא לעולם אינה נטמנת אלא נפתחת ומשתנה שוב ושוב.

שש טיוטות השיר הבאות כאן, שכונו בפי חדוה הרכבי "שיר בעבודה", הן הזדמנות לתאר משהו מעבודת השירה הייחודית לה. הציורף "עבודת השירה" אינו מליצי במקרה זה: בשיחותינו לאורך שנים הקפידה הרכבי להשתמש רק בפועל "לעבוד" בעודה מדברת על שירה ועל מלאכה נוספת. עבודת שירה אינה מתמצה בין הראש למחשב: זו כמעט עבודת כפיים. היא ניכרת הן בעיבוד מתמשך לחומרי הגלם המוחשיים של השיר (הדף, הקול וכלי הכתיבה), הן בשכתוב הידני, הלא-גמור, של מילותיו. אלה דברים שקורים ברובם בקדמת ביתה, בין הקירות. בחלק האחורי, בין עצי פרי, מתרחשת העבודה הנוספת: זה טיפוח הגן הנכנס לפעמים לשירה, שבקצהו כתובת באבן: "הוֹלֵי אֵלֶיֶשֶׁע וְחַדְוָה לְנֹד".¹ שם, במתחם אחד באבו תור, מרוכז בית המלאכה של הרכבי. בין כל תחומיו, שנוסף להם הציור, יש קשר ותכונות משותפות.²

תיאור היצירה כעבודה הוא מעשה שחוק. יש שימצאו לו אחיזה רחבה בעברית (מהמקרא עד "שירת העבודה" והלאה), יש שיקדימו לפנות לשפות המערב, ואף באכסנייה

1 שתי העבודות מתמוזגות בגלוי בשיר הנקרא בשם זה ('מיגו', עמ' 110-121; מטעמי נוחות, שמות ספרי השירה של הרכבי יובאו כאן בשמותיהם בלבד). אלישע הוא הבן של הרכבי.

2 על הדמיון בין ציורי הרכבי לשירתה, ראו: גדעון עפרת, "בלילה היא רואה קולות / ביום היא מציירת רעש / של פחדים", בקטלוג התערוכה "ניירות לראנא" (2009, עמ' 9-16) ובאתר של עפרת. לעצי הפרי אחזור בסוף.

זו ניתן לכך ביטוי.³ אבל הדרכים שבהן הרכבי עובדת את שיריה שונות וראויות להתעכבות: ראשית מחמת אופן העבודה שחוזר בקביעות, במשך עשורים, לאותן "אבני בניין" חומריות ושיריות. שנית משום שהדף והעט אינם ממלאים רק תפקיד ראשוני בהיווצרות השיר. יש הזיון חוזר בינם ובין המחשב גם אחרי שהשיר מוקלד לראשונה, והמילים ניצבות לכאורה בהיררכייה של ודאות: לכאורה, מה שהוקלד והודפס יציב יותר ממה שעוד בכתב, אך התוספת שבכתב מאיימת להחליף את מקומו. בכך הרכבי משאירה סימני מאבק מתהליך שיריה יותר מהרגיל בעידן המחשב. כמו כן היא מוסיפה לעבוד עם טיטותיה זמן רב לאחר כתיבתן: גם אחרי שהן התפתחו לשירים ופורסמו, היא שבה לגרסאות מוקדמות ומוליכה אותן לשיר חדש. כל המאפיינים האלה ניכרים בטיטות שלפנינו וקושרים אותן למסורת השירי הבלתי-נשלם של הרכבי – אם מתוקף ביטויים חוזרים המקשרים בין שירים רבים וכמו ממשיכים אותם, אם מפני שאין נקודת סיום מוחלטת לעבודתה על שיר.

בזמן כתיבת הדברים, יוני 2023, טרם התפתח השיר שטיטותיו נדפסות כאן לגרסה שלמה המיועדת לפרסום. אפילו שמו טרם נקבע, ולפי שעה הרכבי מתלבטת אם להפוך לכותרת את המשפט שאמרה לה הפסיכואנליטיקאית רנה מוזס-הרושובסקי: "קחי את הדרך שעשינו יחד והפכי אותה ליונת השלום הלבנה שלך והמשיכי הלאה".⁴ הטיטות האלה אינן משקפות את מלוא העבודה על השיר: הן וסדר פרסומן כאן נקבעו בידי הרכבי, אך טיטות רבות לאותו השיר נשארו בחוץ, ואין הכרח להניח שסדר ההדפסה הוא גם סדר הכתיבה. ייתכן שיש בכך שיקוף לתהליך החזרה אל טיטות קודמות בכתיבת טיטות חדשות, ודוגמה לכך תובא בהמשך. יתר על כן, מרכיב מהותי בגרעין השיר של הרכבי נעדר מכאן – הקול. שנים רבות הרכבי מתחילה את שיריה בהקלטתם מראשה לטייפ ובשילוב בין ביצועם הקולי לרישומיהם הראשונים בעט.⁵ בהאזנה לריאיון של הרכבי עם אילנה צוקרמן מ-1985 אפשר להבין כמה ותיקים הרגלי היצירה האלה:

איך מתחיל אצלך, על שולחן העבודה שלך או במחברת שלך, שיר?
זה יכול להתחיל מאיזו אמירה שמישהו דיבר אליי, מאיזושהי אמירה שאני אמרתי למישהו.

3 למשל בהגדרת האומנות של א"ב יהושע: "יצירת אַמנות איננה עבודה אינטלקטואלית או רוחנית, אלא בראש ובראשונה עבודה בחומר. שם שדה המערכה האמיתי שלה, ובו היא נבחנת" (הו! 20 [2020], עמ' 171). יש טעם לתהות אם הגדרת השירה כעבודה אצל הרכבי קשורה לביוגרפיה שלה: ילידת קיבוץ שמרבה לציין את השפעותיו עליה.

4 המשפט מובא כך בכותרת הטיטות המתקדמת ביותר בקובץ הטיטות שהרכבי שלחה למערכת הו!," ולבסוף היא החליטה שלא לפרסמה. הציטוט מזכיר שיר אחר של הרכבי למוזס-הרושובסקי, "נעילה", שחותם את הקבצים "ציפור שנפנים עומדת בחוץ" ו"ראנא".

5 נאמנותה לדפוס העבודה הוותיקים מתבטאת אפילו בהקפדה על מכשיר ההקלטה: טייפ מיקרו-קלטת של סוני מהסוגים M-450 או M-470, אשר החלו להימכר לפני יותר מעשרים שנה, והשגתם חדשים אינה דבר של מה בכך.

ואז את כותבת את זה?

לא, זה בראש. וזה מתחיל לנוע, להיות בתנועה, להיות במוזיקה, להיות במראות, להיות בתנופה. [...] שורה אחת יכולה לעכב שיר במשך שנה. שלא לדבר על מילה אחת, שזה לפעמים משהו שמתיש בגלל המילה הנכונה שהחליטה לא להופיע.

[...] את חוזרת למילה אחרי שנה, נאמר, למילה שמושכת...

את מתכוונת איך אני עובדת פיזית. אני עובדת עם טייפ. אני עובדת עם טייפ. אני לא יכולה לעבוד בלי טייפ. עכשיו זה שלב, לעבוד עם טייפ. אני לא מתחילה עם טייפ. אני עובדת – עט ונייר זה ברור, וטייפ. [...] אני צריכה לשמוע את הדברים, צריכה לשמוע את המוזיקה, צריכה לשמוע את התמונות, צריכה לשמוע את המילים, גם את הציור – ציור זה לא בהכרח משהו פיגורטיבי – אבל את הציור של ההרגשה, או את הציור של המחשבה, או את הציור של הבלהה, של האינסטינקט.

[...] קרה לי לפעמים שטעיתי במילה, טעיתי כמו שנקרא "פליטת פה" או שגיאה. אני קראתי מטקסט לטייפ כדי לשדר לי מה אני... וקיבלתי את הפליטת פה. זאת אומרת, זה היה משהו פנטסטי בשבילי פתאום. בכלל לא התכוונתי. וטעיתי, בעצם. מבחינתי טעיתי. וזאת הייתה המילה ההכרחית. היחידה הנכונה. וזה קרה לא פעם. ולפעמים דילגתי על מילה [...] והמילה באמת לא הייתה צריכה להיות. מישהי עושה לי את התיקונים על ידי פליטות פה כאלה.

[...] לפעמים קיימת המוזיקה לפני המילים, ואז אני שמה כמו הברות: טֶה־טֶה־טֶה, טֶה־טֶה־טֶה, טֶם. ולפעמים בתוך שיר חסרות לי ההברות למוזיקה, ואז אני שמה: טֶה־טֶה־טֶה טֶה, טֶם. ולפעמים זה מתחיל בטֶה־טֶה־טֶה, טֶה־טֶה־טֶה, טֶם, והשורה השנייה מתחילה...

את כותבת את זה?

את הטֶה־טֶה־טֶה, טֶם? כן. [...] הייתה איזושהי מוזיקה שהכריעה את גורל השורות האלה. [...] המוזיקה היא יוצרת את המילים, המוזיקה יוצרת את התמונות, המוזיקה יוצרת את הצבעים, המוזיקה יוצרת את המגעים בין צורה לצבע למילה. ונוצרת כמו מין אטמוספירה כזאת של אוכלוסייה של נשים שעובדות יחד: אחת מקליטה, אחת משמיעה, אחת קולטת, אחת מבקרת, אחת משנה, אחת... נוצרת מין תחושה של אוכלוסייה משותפת, שכל העולם באותו רגע, כל החיים באותו רגע – זה לעשות משהו בשלמות.⁶

הדינמיקה הזאת בין חומרי הגלם לכלי העבודה (לפני המחשב הייתה גם מכוונת כתיבה) מתרחשת אצל הרכבי עד היום. גם לאותם חללים "חסרי הברות" יש עקבות בטיוטות ובשירים המוגמרים. טיוטה מספר 6 שלפנינו, למשל, לקוחה מהשיר "זה הפרדוקס" – אפילו אחרי פרסומו ('הארץ', 4.4.23) שבה הרכבי לטיוטתו בשיר החדש – ונראים בה

6 מתוך "מילים שמנסות לגעת: להתעלס עם המוות", רשת א, פברואר 1985. הדברים מובאים בהרחבה כי נשכחו בארכיון (בלי תיעוד כתוב), ויש בהם עדות נדירה על דרכי העבודה של הרכבי. הדגשת ההברות מסמנת הטעמה.

פעמיים הצירוף "חסרה שורה" ורצף נקודות שמסמנות מקום ריק. בשנים האחרונות השאירה הרכבי את המילים "חסרה שורה" גם בשירים שפורסמו, ובקריאתן בלי הקשר רחב עשוי להתקבל רושם נקודתי של היעדר או של אובדן.⁷ אבל בדרך כלל זה חלק טכני מהעבודה: בפרסום 'זה הפרדוקס' נמחק החלק המקיף את הצירוף "חסרה שורה" בהופעתו הראשונה בטייטה שלפנינו; בהופעתו השנייה הוא הוחלף במילים "טְרִיפ, או טְרַנס, או תְּוִיָה", והמילים שקדמו לו הוצבו במקום אחר. גם לשני החלקים שבתוכם נקודות אין זכר. הצירוף "חסרה שורה" עשוי להיקרא גם כחלל בקיר השיר, דבר הזקוק למילוי מילולי. מחסור זה מתמלא אצל הרכבי בעזרת "חומרי בניין" משירים קודמים, "פיגומים של נוסחים" כהגדרת שמעון אדף בכותבו עליה. ה"פיגומים" הם לעיתים טיטות לשירים קודמים ולעיתים צירופים חוזרים העוברים משיר לשיר זה ארבעה עשורים ויותר.⁸ הרכבי טוענת כי אין בהכרח קשר בין מופעיו של דימוי אחד בשירים שונים.⁹ אולם אני סבור כי הטיטות מגלות שפראזות חוזרות בשירה הן מעין נקודות משען בתהליך העבודה על שירים חדשים.

למשל, בטייטה 1 נכתב: "עם הסמרטוטים ההם / – הסמרטוטים עם הדם –", ובטייטה מאוחרת יותר (שלבסוף לא הובאה לכאן) מתווספת למשפט פראזה נפוצה בשירת הרכבי: "עם הסמרטוטים מאחורי המחסנים ההם" (הדגש שלי).¹⁰ בטייטה 3, ליד מופע אחר של הצירוף "מאחורי המחסנים ההם" בדפוס, הרכבי מתלבטת בכתב יד אם להוסיף צירוף נפוץ אחר בשירתה, "על שפת בריכה ענקית" (ומוותרת). בטייטה 5 ניתנה לשיר הכותרת 'זה היה אור, יותר מדי אור' – כותרת שכבר ניתנה לשיר אחר שלה,¹¹ וכן הצירוף "רחוב זוללי הפיות" החוזר בשירי 'ראנא'. גם בטייטה 6 חוזרת הפראזה "מאחורי המחסנים ההם" ולצידה הצירופים הנפוצים "מנקה השמשות הקטן" ו"כל מיני ברברים חוליגנים" (כולם אינם מופיעים בשיר שהתפרסם).¹² הכנסת הפראזות החוזרות והשמטתן הן אפוא תהליך

7 למשל 'מיגו', עמ' 91, 106, 118; "את היופי הנוגה של דמדומים בכל לפנות ערב שלי" ('הארץ', 5.9.21). אולי אפשר לראות גם בטורים מוקדמים יותר, כגון "וְהַנְדִיר הָזֶה קִשָּׁה לִי לְתֹאֵר" ("ציפור שבפנים עומדת בחוץ", עמ' 159), גרסה משוכללת של ביטוי הקושי למצוא מילים למוזיקה של השיר.

8 שאלה מתבקשת היא מה מילא את המחסורים האלה לפני ההופעה הראשונה של הפראזות שיחזרו בשירים הבאים. בהרצאה בכינוס לכבוד הרכבי שנערך באוניברסיטה העברית הראיתי שבשיריה המוקדמים היא נעזרה בשורות ובמבנים תחביריים-ריתמיים משירי רביקוביץ, גולדברג ואלתרמן, כלשונם או בשינוי קל. בין שמדובר באלוזיות סמנטיות מכוונות ובין שמדובר בשימוש תבנית-חומרי, רבים מהשירים האלה נערכו במידה רבה בכינוס המאוחר ('ציפור שבפנים') או הושמטו ממנו. וראו שם, "קווי עריכה מאוחרים בשירת חדוה הרכבי" (ביטויוב בשם זה).

9 "הַמְרָאָה אֲשֶׁר מְרָאָה שֶׁהיא אֵינָנָה מְרָאָה שֶׁהיא נִמְצָאת: ריאיון עם חדוה הרכבי", "מכאן" טז (2016), עמ' 496.

10 ראו למשל: 'ראנא': עמ' 23, 31, 54, 57; 'מיגו': 48, 118, 126.

11 'מיגו', עמ' 89-91.

12 בעוד פראזה חוזרת, "הקירות שרתחו כל הלילה", היא משנה בעט לנוסח אחר שנפוץ בשיריה – "הקירות שבערו כל הלילה" (בנוסח שהתפרסם כתוב "הקירות שרתחו וצווחו").

נפוץ בעבודה על שירי הרכבי: הן ניכרות גם בשירים שפורסמו כשמשווים את גרסאותיהם בדפוס,¹³ ולהערכת עיון ארכיוני עתידי יעלה עוד דוגמות.¹⁴

בעשור החולף, עם הצטברות הפראזות וריבוי מופעיהן, נראה שיותר ויותר חלקים בשירי הרכבי החדשים הם פסיפס של פראזות קודמות. אפשר לראות זאת בשיר 'הלואי שתביני, כל כך חשוב לי שתביני' ('הארץ', 26.3.21). סימנתי בעימוד העיתון על מחצית השיר פראזות שהופיעו בצורתן זו ברבים משירי הרכבי. לעיתים הן הופיעו בעוד שיר-שניים, לעיתים ביותר מעשרה. מ-418 המילים שלהלן, לפחות 84 (כחמישית) הן פראזות חוזרות משיריה הקודמים, ולעיתים יש היתוך בין פראזה אחת לאחרת.¹⁵ בשילוב "פיגומים" נוספים, כגון מבנים תחביריים החוזרים רבות בשיריה – "X זה כל כך Y", "אני מתכוונת, ...", "קולך... קולך... קולך...", "המציאות הייתה נשמעת כמו...", "אני מדברת על... אני מדברת על..." ועוד – והחזרות המרובות שהן סימן היכר נוסף בשירתה, "חומר הגלם החדש" של השיר מצומצם למדי ומגיע בערך למחציתו (ראו השיר בעמוד הבא).¹⁶

תופעה זו אינה פוגעת בשירים, ולפי הרכבי אין כאמור קשר מחייב בין מופעי הפראזות הזוהות בשירים שונים. אבל הקריאה המצטברת בשירתה אינה יכולה להתעלם מההישנות הדומיננטית של מערך הפיגומים המועתקים מבניין שירי למשנהו. הנאמנות המתמשכת של הרכבי לחומרי עבודתה החפציים והפואטיים עשויה לגרום לקוראים לקשר בין שירים, לעיתים ממרחק עשרות שנים בין שיר לשיר, דרך החזרה על פראזות ונופים קבועים. אני מדמיין קוראת מעמיקה שמתוודעת לשירת הרכבי באחד הפרסומים האחרונים וקוראת ברצף, בלי מרווחי זמן גדולים, את המכלול המקיף 'ציפור שבפנים עומדת בחוץ' (2009) ואת הספרים 'ראנא' (2014) ו'מיגו' (2017). קוראי הרכבי יסתפקו לכל היותר בספרים האלה משום זמינותם, חרף שינויים רבים בין 'ציפור שבפנים' לפרסומים הראשונים של השירים הכלולים בו. אותה קוראת אולי שמה לב לפראזה שנמתחת לאורך שלושה עשורים – מ'אני רוצה רק להגיד לך' (1985) עד 'ראנא':

- 13 השוואה בין ארבע גרסאות שפורסמו לשיר 'הפרדוקס הזה' ('הליקון' 47, 'ציפור שבפנים עומדת בחוץ', 'הו! 12 ו'מיגו', בסדר כרונולוגי) מראה פראזות חוזרות שמשתלבות בנוסחים המאוחרים ('רוח-פרצים מדברת אליי בשפת רוח-פרצים', 'רישומים שנעשו בטרנאנס' ועוד) וכאלו שנכנסות ונדחות בהמשך ("אני אומרת נפלא. נפלא. זה נפלא", "והוא רוקד ורוקד ורוקד").
- 14 הכוונה למקרים שבהם נוסח מוקדם כולל פראזה חדשה בשירת הרכבי, ובנוסח מאוחר היא מוחלפת בפראזה ותיקה. איני כולל בזה מבנים החוזרים עשרות פעמים בשירת הרכבי, כגון "רק ברקע, ברקע ברקע...", "שם... או שם...", או "להרגיש X, כן, X" שמופיעים בטיטות הנזכרות, אף שגם הם נמנים עם חומרי הבניין הבסיסיים בכתיבתה.
- 15 למשל "להקשיב לקירות שרתחו כל הלילה" עם הפראזה "ארוטי, סוראליסטי, אדם" שיסודה בספר 'עדי' (1981): "[...] צירי לי / ציור ארוטי ראליסטי סוראליסטי אדם" ('ציפור שבפנים, עמ' 125). המופע המוקדם ביותר שראיתי לפראזה זו כתוב בכתב היד של הרכבי בצירוף שצירה ב-1978, וגם זו עדות לדיאלוג המתמשך בין תחומי עבודתה.
- 16 בשירת הרכבי מעניין לבדוק זאת בחלוקה הבלשנית בין תבנית לתמנית (type-token). כלומר, בפיזוט, בין מספר המילים המקוריות בקורפוס למספר מופעיהן בו. אבל כאן הבדיקה צריכה להיעשות בצירופים ולא במילים בודדות.

השיר שפורסם ב'הארץ', 26.3.21:

תגירי שאלה כלי הנגינה שלי,
 תגירי שאלה הצעצועים הזקנים שלי
 – פצועים וזוהרים והזויים שלי –
 שהמשיכו להתקוטט על המרד.
 תגירי שראית את הריח משתגעת בודגע,
 מנערת את חרד המשתקים שלי,
 מטבילה את וילונות החרת,
 צובעת אותם באצבעותיה
 עד זכרם.
 ומלאכים תוקעים בשופרות,
 ודוקא המלאכים השקטים עד מאד
 נראו פחות פשרניים.
אני אמרת נפלא נפלא נפלא, כן,
זה נפלא – הלילים
 ושירה,
 קול כבוד
 וקול נבל
 עם חלילים.
הכנור מנגן וריאצה על נושא שקרה
 אני מתפנתת קאש,
 ללהבות,
 לנחלים,
 לעשן,
 לפית,
 לאפר,
 לאבנים,
לקירות שרתחו כל הלילה
להקשיב לקירות שרתחו כל הלילה זה כל
מה אינטימי
להקשיב לקירות שרתחו כל הלילה זה כל
בר צלול, גבוה, נמיש, בלי מרה
להקשיב לקירות שרתחו כל הלילה זה כל
 קו חזק.
 אינסטינקטיבי.
 וזאת המלה.
 אילי מפני שאין כאן מחשבה,
אני מתפנתת, הלאה, קצת הלאה מאחורי

מיהים הקטנים
 לשוט בךמקה בסירת משוטים
 בתוך הלון ראה מאר,
מאחורי מיהים הקטנים
 מהיכה באלפי פרתייגר את הפנים
 המפיהים
 של הקטן שקכה
 כשכל זה קרה.
אגיד את זה פשוט:
 אין לי משג.
מסביב התקצו המון אנשים
 אין לי משג
 אני וזה כאן, כן,
 את ואני.
 כן, זה כן.
 אני סבורה שקכן.
 על זה אני מרברת.
 וראיתי אותך מקסה סרייזרפל,
 מנתרת על פני הקרש הרופף ההוא,
 נשענת על שום דבר,
 נשמטת בחורק אונים,
 מנפה לא לשקע,
ושרה
ושרה ושרה

זה לא שאת לא מוצפת, רציצה, קודחת,
 שותתת דם וזעה,
 אכל את מברקה לשיר.
 ושרת את זה כל הלילה.
 על זה אני מרברת.
קולך ברמוזים לפנות ערב, בערב, בלילה,
 בשלוש לפנות בקר.
 קולך בצבעי הקשת בסתו.
 קולך בצפיפות של אלה שמספילים את
 צניהם לעננים, שמים
 את יתכם על שגיון אנרכיסטי מכל הצבעים.
 קולך ברומה למסיקה,
 לציור,

לקרוע.
 קולך שמדון את העולם אל הצד.
 קולך מן היקום.
 קולך ששורט את הרם, שמכאיב
 המציאות היתה נשמעת כמו ספוריברים,
 חונה לאורך איזה דבריקה, מתפמל,
 מתישבת על כרוך אדמה קטן,
 לירי השירים,
ממלמלת לעצמה דברים – כל מיני דברים
מחזכת מחזכת מחזכת
לא מפסיקה לחיר,
 מפסיקה את ראשה לאחור,
 סופצת למטה,
 ממריאה לתהום,
 מנחת בתהום,
 מיללת כמו רוחי פריצים,
 נהפכת לפסל
 ושקט. סוף כל סוף שקט.
הקשיב לקירות שרתחו כל הלילה זה כל
מה אויסי, סור אליסטי, אום
 אני מרברת על זה עצום – תגריס צעדים
 מהשמש – באמצע הלילה.
 אני מרברת על הלה של ציירי ריבות,
 אני מרברת על תשוקה, ברומה לריח תזוית,
 להסיצ את כרוך הארץ
 למקום אחר.
 אני מרברת על כל מה שאת – או אני –
 על זה אני מרברת.
די נפשי, את כל כר: ערצת, משפיעה,
 על זה אני מרברת,
 את כל כר מבריקה, חכמה, מקורית, יוצאת
 רפן, שופעת, קצרת ידות,
 בוטה, מכאיבה, מלאת צער, עולה על
 גדותיה, יוצאת מגדרה.
 שום דבר אינו שלא כשורה אצלה.

1. פסיכנת, / כל סטיינת קטנטנת שלך / כדגמת הפחל שמשבש את דעתך / כדגמת השמש בירדו לתנות אהבים לצדך / כדגמת הטבח שעשתה בך חברה – ('אני רוצה', 58; 'ציפור שבפנים', 204)
2. זו אני שמתחשק לי להתמוגג עם כפות רגלי מנקה השמשות הקטן, / לראות אותו מגיר רק, מתענג, נהנה, אפלו / השמש בירדו / 'ציפור שבפנים': [בירדה] לתנות אהבים לצדי, / אפלו השמש בירדו [כנ"ל] לתנות אהבים עם פתת יורים מתנה אהבים בין סדיני מטתי ('האחר', 101; 'ציפור שבפנים', 304)
3. אני זוכרת את אבוד הראש [...] אני זוכרת את השמש בירדו ('ראנא': [בירדה] לתנות אהבים עם המבט בעיניך ('ציפור שבפנים', 327; 'ראנא', 12)

עומר ולדמן

4. הו רָאנָא, אלו ידעת / אָפְלוּ הַשְּׁמֵשׁ בְּיַרְדָּה לְתַנּוֹת אֶהְבִּים לְיָדָה, / לְצַדָּה, בְּעַדָּה, עִם הָעֵינַיִם הָאֵלֶּה ('ציפור שבפנים', 337; 'ראנא', 57)
5. הו בְּנוֹת אֶלְמוֹת, / דְּבָרוּ אֵלַי בְּשִׁפְת הָעֵשְׂבִים שְׁנַרְדְּמוּ מֵאַחֲרֵי הַמַּחְסָנִים הָהֵם / דְּבָרוּ אֵלַי בְּשִׁפְת הַשְּׁמֵשׁ בְּיַרְדָּה לְתַנּוֹת אֶהְבִּים / דְּבָרוּ אֵלַי בְּשִׁפְת עֶפֶר הַדֶּרֶךְ לְכַפּוֹת רִגְלֵי שָׁל אֱלֹהִים ('ציפור שבפנים', 355; 'ראנא', 91)
6. כְּמָה זְמַן אֲנִי כָאן, לְמָה, מִמֵּתִי, עַד־מֵתִי – אֵינִי יוֹדַעַת. / כַּחֲמֵה שְׁקִשְׂרוּ אוֹתָהּ בְּרֻצּוֹעוֹת לְקַפִּיצִים / [...] מְנִיחִים לְרִגְלֶיהָ קַעֲרַת מַיִם חֲמִים, / גַּם כִּשֶׁה־שְׁמֵשׁ לֹא מִפְּסִיקָה לְתַנּוֹת אֶהְבִּים / מֵאַחֲרֵי גְבֵה ('ציפור שבפנים', 375)

האם אותה קוראת לא תרגיש קשר בין השירים האלה דרך הפראזה החוזרת, הנעה בין שני המינים של המילה "שמש"? נניח בצד את עניין הפונוה, אם הוא בכלל רלוונטי. בעיניי, הפראזה מסמלת בכל המקרים מצב אקסטטי, התעלות או אובדן שליטה (או התעלות שהיא אובדן שליטה). המצב הזה מוציא את הדוברת מדעתה, והיא אחוזת ארוס. הרומנטיקה נקשרת בו עם טירוף החושים. את השיר המצוטט בדוגמה 5 קראתי בראשונה לפני שקראתי את שאר הדוגמות. כשחזרתי אליו בתום קריאה כוללת, קראתי את הפראזה הזאת עם מטען שגרם לי לראות את הסיטואציה השירית כולה באור אחר. בראשונה נראתה לי הפראזה רומנטית, ובשנית – על רקע שאר המובאות – היא נראתה לי כפסע מאיבוד הדעת. ואכן, מרגע שהיא מופיעה, השיר אינו מגיע עוד לכדי מבע שלם: "אָפְלוּ הַשְּׁמֵשׁ בְּיַרְדָּה לְתַנּוֹת אֶהְבִּים לְיָדָה, / לְצַדָּה, בְּעַדָּה, עִם הָעֵינַיִם הָאֵלֶּה, // הו, רָאנָא, / הָעֵינַיִם הָאֵלֶּה, // לְעוֹלָם אֵל תִּשְׁכַּחֵי אֶת הָעֵינַיִם הָאֵלֶּה, / לְמָה בּוֹכוֹת בֵּי הָעֵינַיִם הָאֵלֶּה" (אין נקודה בסוף, וכך נגמר השיר).

קריאה מעין זו, בין שהקוראת נזכרת במטען של הפראזה במידה כלשהי, ובין שהיא רק חשה שקראה זאת בשיר אחר – עשויה להעניק לאבני הבניין של שירת הרכבי גם תפקיד של צופן. קשה להבין מהי בדיוק "השמש ביורדה לתנות אהבים בעדך" ומהו "מנקה השמשות הקטן" (האם זה וישר, בן אדם או משהו אחר? הוא מנקה את השמשה או את השמש המתעלסת הנ"ל?). למרות זאת ריבוי הקשריהם עומד ברקע מופיעהם המאוחרים. הבאים לשירת הרכבי במכלולה יכולים לראות בפראזות החוזרות – לא תמיד ולא ככולן – איתות: צירוף עמום אחד נראה כקוד לטירוף הדעת. צירוף שני הוא נוף שמתואר לרוב כרקע לפרשת אהבים. צירוף שלישי מובא בדרך כלל בהקשרים של היזכרות באובדן. בכל זה איני רואה מלאי דימויים מוגבל, אלא דרך עבודה. הטיפוח של הפראזות מעבר לשיר הבודד, החזרה אליהן בטיטות מתקדמות – אלה נטיות שמעידות על כמה מהויות בשירת הרכבי: ראשית, כאמור, הנאמנות הממושכת לחומרי הגלם של השיר מכל סוגיהם. שנית, וזה העיקר, הערעור על סופיות ועל גבולות בכלל. בין מתים לחיים, בין עבר להווה, בין טיטה לשיר מוגמר. כך בשיחה עם הרכבי, וכך בשירה של הרכבי. ההישענות על פיגומים קבועים וחוזרים מאפשרת להסתכל בשירים מתקופות שונות כבעבודה אחת מתמשכת. בעיניי שונה הדבר מדפוסים פואטיים שמתגלים עם הזמן במשוררים אחרים, משום שאצל רוב המשוררים נראה שהתכלית היא בתוצר: בשיר שמתפרסם בעיתון או בכתב עת, אחר כך בספר. כל תוצר כזה הוא קפסולת זמן לתקופה שבה נשלם, ואחר כך

אולי יש מי שמשווה בין הקפסולות. אצל הרכבי התכלית היא העבודה, ויש רק קפסולה אחת: היא לעולם אינה נטמנת אלא נפתחת ומשתנה שוב ושוב.

לכן שירים משנות השישים נערכו מחדש בשנות האלפיים – בעיני רוב הקוראים אין "שירת הרכבי המאוחרת", כי מי שנחשף ל"שירת הרכבי המוקדמת" דרך 'ציפור שבפנים' קורא גרסה משוכתבת וחלקית ממרחק עשרות שנים. לכן ספר אינו סוף פסוק לגבי השירים הכלולים בו. לכן טיוטות מודפסות בספריה לצד השירים המוגמרים – שהם רק שלב בהתהוות הבניין השירי הכולל. לפעמים, כאמור, אין הם רלוונטיים לעבודה החדשה יותר מטיוטותיהם המוקדמות. "שיר בעבודה" הוא אפוא המצב הקבוע של יצירת הרכבי, כשם שאמרה בריאיון לצוקרמן: "כל הזמן אני עובדת. [...] זה לא אם אני כרגע עם עט ונייר, ולא כרגע אם אני עם מכחול ונייר, ולא כרגע אם אני מערבבת את הצבע או כרגע אני מוחקת שורה ומניחה את השורה האחרת. זה לא ככה. העבודה היא כל הזמן".

השיר של חדוה הרכבי, לפחות בפוטנציאל, לעולם אינו נשלם. ובכל זאת, לקראת פרסומו בדפוס, חלה האצה בעבודה הטכנית והיצירתית עליו. הקבלות רבות נעשו בין שירת הרכבי לשירת אבות ישורון, אבל הדמיון ביניהן ניכר בעיני בעיקר בין עבודתה ובין האודיסאה של ישורון לקראת פרסום שיר¹⁷. ראיתי חלק מההאצה הזאת אגב ניקוד מקצת שירה ל'הארץ' בשנים האחרונות: הטקסט הממוחשב נצבע בצבעים שונים ומשתנה תדיר; מקטעים (המסומנים במספרים גם בטיוטות שלפנינו) משנים מקום; פסיק סורר בדפוס מעיד שהטקסט נקרא ונערך גם אחרי הגהת ניקוד שנייה. בצאתי מביתה, אחרי שצילמתי את הטיוטות, היא סיפרה על העצים מאחורי הבית ואמרה: "בשזיפים הענפים מתפקעים מרוב פרי, אבל הפירות לא בשלים". בזמן האחרון אני משתדל להיגמל מהתפייטות יתרה, ובכל זאת מצאתי במשפט הזה דמיון בין עבודת הגן לעבודת השיר, באותו המרחב: השיר כבר מתפקע מרוב תהפוכות ועריכות. הוא נראה בשל. ובכל זאת, לפחות בתוכנית העבודה (או בפואטיקה) של הרכבי, הוא יכול להיחשב גם לטיוטה.

17 על תהליך זה ראו: הלית ישורון, הקדמה לקובץ "הרסים" מגנוי אבות ישורון (2021), עמ' 10; מנחם פרי, "סע סע, ההפך ההגה: שלושה פרקים על אבות ישורון", לילך לחמן (עורכת): איך נקרא אבות ישורון (2011), עמ' 26-27.

מן המעמקים מפיחה היידיש רוח במילה העברית

לזכרה של רבקה בסמן בן-חיים
שהלכה לעולמה בחודש מרץ השנה
(ליטא 1925 – ישראל 2023)

הקדימה מבוא ותרגמה מיידיש: רחל שליטא

את רבקה בסמן בן-חיים לא הכרתי. היא הייתה משוררת היידיש האחרונה שחייתה כאן, נולדה לפני המלחמה, גדלה בתוך יידיש והחליטה להיות נאמנה לה כל חייה אף שמשנת 1947 ועד מותה ב-2023 חייתה בארץ דוברת עברית. לא הכרתי אותה, ובכל זאת יש לי זיכרון מפעם אחת שראיתי אותה מעפילה לקומה הרביעית בבית לייוויק בתל אביב, ללא טרונייה ובקצב מעורר התפעלות. באותה עת הייתי עסוקה במשורות יידיש אחרות ואף תרגמתי אחדות מהן: אנה מרגולין, ציליה דרפקין, רחל קארן, חוה רוזנפארב, רשל ופרינסקי ובעיקר רייזל ז'יכלינסקי. ודווקא את רבקה בסמן, שחייתה בינינו, לא תרגמתי. ספרה 'לידערהיים' נמצא אצלי על המדף. אגיע אליו יום אחד, אמרתי לעצמי שוב ושוב, ולא הגעתי.

כשנודע דבר מותה חשתי החמצה צורבת ואובדן שהפתיעו אותי. התחלתי לקרוא בקדחתנות את שיריה. כאילו הקריאה הבהולה תקרב אותי אליה, ותעכב מעט את הסתלקותה מהעולם.

אני חוזרת לספרה 'לידערהיים'. אם חושבים על תרגום, כבר הכותרת מטרידה – בית לשירים? בית שירים? השירים כבית? אני לא קוראת את השירים לפי הסדר, אני מדלגת משיר לשיר, מגלה ספרים נוספים, מצליחה להגיע אליהם, אחר כך מגלה ספרים נוספים שעוד אגיע אליהם. תוך כדי קריאה קופצים כמה שירים לקראתי כראויים ורצויים מאוד לתרגום. אין לי מושג אם כבר תורגמו לעברית או לא. אני פועלת מתוך אינטואיציה. מסמנת שירים ומתחילה לתרגם. אחד השירים הראשונים הוא השיר 'מוזיקה' – על כנר המנגן להנאת השומעים – הוא שותל את הצלילים כמו פרחים. אני לא יכולה שלא להיזכר בשירו של אברהם סוצקבר 'הסימפוניה התשיעית', שתרגמתי בעבר, ובו הוא מתאר איך במהלך האזנה לסימפוניה של בטהובן ובתוכה לאודה הנפלאה של שילר על אחווה כלל-אנושית, הוא חוזר לשואה ושומע את הקריאה לשחוט יהודים. אלא שאז רבקה בסמן מפתיעה אותי, כי אצלה המוזיקה לא מעלה זיכרונות, אלא שאלות, והן מופנות

לא ליצירה ולא לביצוע, אלא דווקא למלחין: האם הוא יודע משהו שאחרים לא יודעים? האם יש בכוחו לחבר בין העולמות לאחר מותו, להיות חסר זמן, לנוע לשם ובחזרה? כל זאת בכמה שורות קצרצרות:

המלחין
ממש בסוף ימיו
חבר את היצירה
ואולי אז, אלהים
גלה באזנו את הסוד הנעלם:
איך שבים משם אל העולם
בחזרה.

אני מבולבלת ומוטרדת, קוראת את השיר שוב ושוב – הרי לא ייתכן ששיר פשוט כל כך נוגע בעומקים כאלה, האם הוא פשטני? האם הוא עמוק?
חוויה דומה מתרחשת כאשר אני ממשיכה אל השיר 'זעונג', חיזיון. שוב אותה הפשטות המטעה. כשם שאתה מצייר, מלווה בצליל, כך אני כותבת שיר. פשוט, כמעט בנאלי. והנה בא הבית השני, "מהשורה האחרונה דומע צבע, ומורח את השיר". חיבור כל כך עדין, ענוג, בין ציור לשירה.

אני תוהה: האם זהו סוד הקסם של כתיבתה? לכתוב שירים שהם גם קטנים וגם ענקיים, להטמין בתוך הפשטות שאלות גדולות, שאלות שפילוסופים ואומנים ומשוררים וסופרים מתחבטים בהם במבני ענק ובאלפי מילים, ציורים, שירים וכו' היא עצמה דוגלת בצמצום, כפי שהיא אומרת בשיר יפהפה שהיא מפנה אל אמילי דיקינסון, כמשוררת אל משוררת – האם נזקקת ל-413 מילים כדי להגיד שאת בודדה?

במקביל לקריאת השירים אני מתמכרת לסרטונים ביוטיוב. פסטיבל שירה – המשוררת יושבת בפשטות על ספסל עץ פשוט תחת כיפת השמיים וקוראת משיריה, קודם יידיש ואחר כך עברית. הקהל, על כיסאות פלסטיק, נבוך מעט בזמן הקריאה ביידיש. אבל כשהיא מגיעה לעברית הכול מתבהר. מוחאים כף. היא עצמה כבר מורגלת בפער הנוצר כאשר בקריאה הראשונה מילותיה נשמעות חסרות מובן לרוב השומעים. בשבילה מילים הן מילים, גם אם לא מבינים אותן – יש להן צלצול ומנגינה והטעמה, והן יוצרות רצף מוזיקלי, שניכר מאוד בשירים. אני מציצה אל הסלון בביתה, עמוס בציורים ותמונות של בעלה, קיבוץ המעפיל, בית הקברות. היא לבושה כמו חמותי, שכבר הגיעה לגיל 98, בטעם שאנחנו מכנים אותו טעם פולני – שכבה על גבי שכבה, סוודרים סרוגים, פרחים מודבקים על החולצה, על הצוואר מחרוזות בצבעים תואמים, תסרוקת מוקפדת, עיניים חמות חכמות.

הדיבור שלה מפתה אותי להקשיב עוד ועוד. אני נשבת במילים שהיא בוחרת, רושמת משפטים שאני יודעת שלא אשכח. אנחנו כמו להקת ציפורים שמגיעה לחוף מבטחים, לא כולם הצליחו להגיע, אבל מי שנשאר שומר את זיכרונם של השאר, כך היא מסבירה את

רבקה בסמן בן-חיים

הכתיבה בידיש. בשבילנו מדינת ישראל הייתה תחיית המתים, אין כמונו, סופרי היידיש, שיכלו לתאר באמת לעומק את חוויית קום המדינה, הרבה יותר מאשר בעברית. אנחנו הבנו עם הלב, לא עם השפה. אבל אנחנו כתבנו בשפה שהמדינה לא רצתה להבין. הנה, במשפטים ספורים, תמצית הטרגדיה של סופרי היידיש במדינה שלא רצתה להבין את שפתם. יש מחוזות בעברית שבהם אני מרגישה קצת אורחת, היא אומרת.

גם כאן, כמו בשירים, אני מנסה להבין את סוד הקסם של הדיבור שלה, סוד הדיוק והרהיטות, והשימוש במילים שהן לגמרי שלה.

כשהיא מדברת על סוצקבר היא אומרת משפט שמהדהד גם בשיר, שאני רוצה מייד לתרגם. הוא הבין, היא אומרת, את הפיזיונומיה המרוסקת של כולנו. הוא הבין שהבעיה של מי שבא מ"שם" היא איך להמשיך לחיות עם מה שנשאר בתוכנו. זה לא רק המקום שהוא פתח לפרסם את מה שכתבו, אלא בעיקר הדרך שהתווה כדי להמשיך ולחיות מתוך אמונה שלמה שהצירה היא מה שיחבר בין העולמות. כפי שהכתיבה היא שהצילה את חייהם במלחמה.

הפיזיונומיה המרוסקת מתבטאת בשיר 'דנאָען', קרקעות, שאני מתרגמת בלשון יחיד – קרקעית, ולא כותבת "מרוסק" אלא "מנופץ".

מובן שאני מגלה את השיר 'א' וואָרט', מילה, הפשוט והקצר מכל השירים. אני מבינה את פשטותו וצמצומו, אבל לרגע עושה לעצמי תרגיל ומשנה את סדר המילים כדי להבין ממנו משהו חדש, שאולי לא התכוונה אליו.

מִלָּה
הִיא תְּפֹחַ
שְׁזִיף
וְחֵלֹם.

ואני הופכת את המילים וחושבת, אפשר היה לקרוא את השיר כך: תפוח הוא מילה, שזיף הוא מילה, חלום הוא מילה. כמוכן, זה אפשרי בידיש ולא בעברית. רנה מאגריט יושב מולי ומחייך כשאני עושה את ההיפוך הזה, כמו בצירווי הידוע שבו מצוירת מקטרת ומתחתיה הכותרת "זאת לא מקטרת". זאת לא מקטרת, מפני שזה רק ציור של מקטרת. את המקטרת המצוירת אי אפשר לעשן. את המילה "תפוח" אי אפשר לאכול. באותו הרגע מתהפכת משמעות השיר – הוא לא מהלל את יכולתה של המילה להיות כל דבר, אלא להיפך, מבטא את קוצר ידה לבטא משהו בכלל לעומת המציאות. ובחיים של רבקה בסמן יש הרבה דברים שאי אפשר לתאר, מפני שאין להם מילים. או שהמילים תהיינה תמיד הד קלוש של החיים, מסמנות שמסומניהן גדולים ועצומים מהן, ולעולם לא יצליחו אפילו במעט לתפוס את מלוא החוויה של החיים והטבע, ומי יודע את זה יותר ממנה, היא שמילדותה הייתה מאוהבת במילים והמציאה לכל מילה אהובה חרוז, היא תמיד מודעת לכוחן אך בו בזמן גם לקוצר ידן. קובץ השירים הקטן שתרגמתי הוא, אם כן, מקרי לגמרי, בחירה אישית, אינטואיטיבית, לזכרה של האישה החכמה הזאת, שלצערי לא הכרתי בחייה. יהי זכרה ברוך.

א מאָל האָט מיר אַ דאַקטאָר געזאָגט:
"דאָרט איז ניטאָ וואָס זאָל דיר וויי טאָן"
און ער האָט ניט פֿאַרשטאַנען
אַז מיר טוט וויי דער ניטאָ.

דער דאַקטאָר איז אַ מומחה געווען
און מיר טראַפנס מיט אַ זוניקן נאַמען פֿאַרשריבן.
די טראַפנס פֿון לאַנג שוין ניטאָ,
די זון איז פֿאַרבליבן.

נעם איך די זון איעדן פֿרימאָרגן,
פֿאַרטרינק מיט בטחון,
איך געהער אַוודאי צו די וואָס
אַפֿילו אַ דאַקטאָר האָט ניט צעבראַכן.

פעם אָמיר לי רופֿא:
"אַין שָם מה שַׁיגֶרם לָךְ כָּאב"
וְהואּ בְּכָלֵל לֹא הִבִּין
שְׂאָצְלֵי הָאֵין כּוֹאֵב.

הַרופֿא הָיָה מְמַחָה.
טפּות שֶׁל שְׂמֵשׁ רָשָׁם.
הַטפּות כְּבֵר מְזֻמֵּן אֵינֵן,
הַשְׂמֵשׁ – עוד שָׁם.

אַני נּוֹטְלֵת לִי שְׂמֵשׁ בְּכָל בְּקָר
וְשׁוֹתָהּ בְּאֵדִיקוֹת טפּות אור.
אַני בְּטַח שַׁיכֵת לְאַלָּה שְׂאָפְלוּ
רופֿא לֹא הִצְלִיחַ לְשִׁבֵּר.

כשמוזכרים לי את אמא
(בלעטער פֿן וועגן 1967)

כְּשִׁמוֹזְכָּרִים לִי אֶת אִמָּא
אֲנִי שׁוֹב יְלֻדָּה.
וּכְלָל לֹא מִשָּׁנִים
הַשְּׁעָר הָאֶפֶר
אוֹ אַרְבָּעִים הַשָּׁנִים.
יְלֻדָּה.

גַּם מְרֵאוֹת מִתְעַיְפוֹת
לְהֵרָאוֹת בְּכָל שְׁעָה מְרָאָה אַחֵר.
אֲנִי רוֹצֵה לְזַכֵּר
אֶת הַגֶּרְעִין
אֲשֶׁר בְּרָגַע שְׁנוֹצָר
הוֹרִיק בְּשִׁמּוֹשׁ
אֶת עֵינֵי הַיְלֻדָּה.
הַרְגַע הַהוּא
שֶׁהֵינִי אוֹתִי בְּאוֹר שְׁמֶשׁ.

דערמאָנט מען מיין מאַמען

דערמאָנט מען מיין מאַמען
ווער איך אַ קינד.
און ס'מאַכט ניט אויס
די גרויע האָר,
און ניט די פֿערציק יאָר.
אַ קינד.

אויך שפיגלען ווערן מיד
פֿון וויזן אַלע שעה אַן אנדער בליק.
וויל איך געדענקען
דעם קערן,
וואָס האָט ביים ווערן
צעגרינט אַ קינד
מיט זון אין אויגן,
יענע רגע,
וואָס האָט מיט זון מיך אָנגעזויגן.

א וואָרט
איז אַן עפל
אַ פֿלויס
און אַ חלום.

מִלָּה
היאַ תּפּוּחַ
שׁוּיף
וּחְלוּם

א וואָרט
קאָן פֿאַרטרייבן
קאָן ברענגען אַהיים
בשלום

מִלָּה
יְכוּלָה לְהַגְלוֹת
לְהַשִּׁיב הַבַּיְתָה
בְּשָׁלוֹם

א וואָרט
איז פֿרילינג
און ווינטער
און שניי

מִלָּה
היאַ שְׁלֵג
היאַ חֶרֶף
אַבִּיב

א וואָרט
גלעט
און טוט וויי

מִלָּה
יְכוּלָה לְלַטֵּף
לְהַכְאִיב

א וואָרט
איז אַן עפל
אַ פֿלויס
און אַ חלום.

מִלָּה
היאַ תּפּוּחַ
שׁוּיף
וּחְלוּם.

הַכֶּנֶר הַצֵּעִיר
זֹרַע כְּמוֹ פֶּרַח מְאִיר
צִלִּיל אַחַר צִלִּיל,
וּבְאוֹלָם – הַמְּאֻזְיָנִים
נִהְנִים, עִם הַכֶּנֶר הַצֵּעִיר,
מֵהַצִּלִּילִים הַמְּתַנַּגְנִים.

דער יונגער פֿידלער
האַט ווי בלומען ליכטיקע,
קלאַנג נאָך קלאַנג פֿאַרזייט
און די צוהערערס אין זאַל
האַבן מיט דעם יונגן פֿידלער
קלאַנגיק זיך געפֿרייט.

הַמְּלַחֵין
מְמַשׁ בְּסוּף יְמֵיו
חֵבֵר אֶת הַיְצִירָה,
וְאוֹלֵי אֵז, אֱלֹהִים
גְּלָהּ בְּאָזְנוֹ אֶת הַסּוּד הַנֶּעְלָם:
אֵיךְ שְׂבִים מְשֵׁם אֶל הָעוֹלָם
בַּחֲזָרָה.

דער קאַמפּאָזיטאָר
וואָס בײַם סאַמע סוף פֿון לעבן
האַט באַשאַפֿן די מוזיק,
אַפֿשר האָט אים דעמאָלט גאַט
דעם סוד אַנטפּלעקט:
ווי מען קומט פֿון דאָרט
צוריק.

כְּפִי שְׂאֵתָה מְצִיר
מְלִנָּה בְּצִלִּיל,
כִּף אֲנִי כּוֹתֶבֶת שִׁיר.

אַזוי ווי דו פֿלעגסט מאַלן,
באַגלייט פֿון אַ קלאַנג,
שרייב איך אַ ליד.

מֵהַשׁוּרָה הָאַחֲרוֹנָה
דוֹמַע צִבֵּעַ
וּמוֹרָח
אֶת הַשִּׁיר.

פֿון דער לעצטער שורה
טרערט אַראָפֿ אַ קאָליר
וואָס טוט אַ פֿאַרשמיר
דאָס ליד

וְרַק הַצִּלִּיל
עֲדִין מְלִטֵּף בְּעַדְנָה
אֶת הַתְּמוּנָה.

און בלויז דער קלאַנג,
גלעט נאָך מילד
דיין בילד.

הקִרְבָּה

בין ייִדיש לְעֵבְרִית –

אין לְהִסְבִּיר אוֹתָהּ?

מִן הַמְעַמָּקִים מְפִיחַה הַיִּיִדִישׁ

רוּחַ בְּמִלָּה הָעֵבְרִית,

מְחַמֶּמֶת אֶת הָאוֹתוֹת

מְרַכֶּכֶת אֶת מַהֲלָכָן.

די קרובישאפֿט

צווישן ייִדיש און עברית

ווי אזוי דערקלערן?

אפֿשר ווי טיף עס אָטעמט

ייִדיש אַרײַן אין אַ העברעיש וואָרט,

דערוואָרעמט די אותיות,

שענקט זיי אַ ווייכערן טראַט.

וְאָז, כְּשֶׁהַיִּיִדִישׁ

מְסִיחָה לְעֵבְרִית

אֶת דְּמֵעוֹתֶיהָ,

מְתַפְּלֵלוֹת שְׁתֵּי הַלְשׁוֹנוֹת

אוֹתָהּ תַּפְּלָה אַחַת

לְאַלֹהִים.

און דאָן, ווען ייִדיש

דערציילט פֿאַר עברית

אירע טרערן,

תפילהן ביידע לשונות

די זעלביקע תפילה

צו גאָט.

דער מעטעאָר

המטאָר (ליכטיקע שטיינר 1972)

אַנִי הַמְּטֵאָר

הַמְּסִתְחַרֵּר בְּמִרְחָבֵי הָאוֹר,

בְּעוֹדֵי כְּפוֹתָהּ,

אַנִי קוֹרֵעַת מְעֵלִי אֶת הַכְּבָלִים

וְאָז צוֹנַחַת מְטָה

כְּאַבָּק כּוֹכְבִים

שְׂכַבְר כְּבִים

וְרוֹצִים שׁוֹב לְהִיּוֹת.

דער מעטעאָר בין איך,

וואָס שווינדט אַדורך די רוימען,

ווייל כ'בין אזוי פֿאַרקניפט

רייס איך זיך פֿון צוימען

און פֿאַל צוריק אַראָפּ

ווי שטויב פֿון אַלע שטערן,

וואָס זיינען שוין ניטאָ

און ווילן ווידער ווערן.

**מה עושה אדם בתשעים
שנותיו? (בליוג אין אש 2020)**

**וואָס טוט אַ מענטש מיט זײַנע
נײַנציק יאָר?**

מה עושה אדם בתשעים שנותיו?
הוא חדל למנותן
בחרוזים על חוט,
ומספר לעצמו
עד כמה בלתי תאמן
הקרבה בין לחיות ולמות.
אם כן, מה מספר אדם
בן תשעים שנה
כשהשנים מסרבות,
כמו בחול, למחק עקבות.
אז הופכות מלים בזכרון לזיקים מאירים
ובלב – לשירים.

וואָס טוט אַ מענטש מיט זײַנע נײַנציק יאָר?
ער הערט זיי אויף צו ציילן
ווי אויף אַ פּאָדעם קרעלן
און זיך אליין דערציילן
וואָס ניט צום גלייבן
די קרובישאַפֿט פֿון לעבן מיטן טויט.
איז, וואָס דערציילט אַ מענטש
מיט נײַנציק יאָר
ווען יאָרן ווילן ניט, ווי זאמד
פֿאַרמעקן טריט?
דעמאַלט ווערן ווערטער פֿונקען אין זכרון
און אין האַרץ – אַ ליד.

אל העורב (בלעטער פֿון וועגן 1967)

צו א קראָ

אורח של מי אתה, עורב נרגן?
המתים כבר לא חיים כאן,
נמחקה אות מאבן,
ובכי השבילים הצרים
כבר חרוש.

וועמענס ביסטו גאסט, דו בייזע קראָ?
אַז די טויטע לעבן שוין ניט דאָ,
אַפגעמעקט דער אות פֿון שטיין,
און די שמאַלע שטעגעלעך געוויין
צעאַקערט.

לשם מה באת, עורב?
הגם בך בוכות מצבות?
הגם אתה נמשך אל קירות עצובים,
אל רחש שפת עלים
שלמראשות האבן?

נאָך וואָס ביסטו געקומען, קראָ,
יאַמערן מצבות אויך אין דיר?
ציט אויך דיך צו אומעטיקע ווענט,
צום גערויש פֿון בלעטערשפראַך
ביי שטייניקע צוקאַפֿנס?

שנאתי אותך פעם. אבל כעת
באור אחר זכיתי אותך לדעת,
ועינך השחרה, כה נדמה לי, דומעת.

כהאב אַ מאָל דיך פֿײַנט געהאַט. נאָר איצט
אנדערש דיך צווען איז מיר באַשערט.
אין מיר דוכט, דײַן שוואַרצע אויג טרערט.

ביקה בסמן בייחיים

הַצְפָּרִים מֵהַדֹּר הַחֲדָשׁ
שְׁמִיּעוֹת לְכַנָּרֶת,
שָׁרוֹת שִׁירָה אַחֲרַת,
הֵן עוֹבְרוֹת כְּאֵן בְּמַעֲפָן
וְלֹא שׁוֹמְעוֹת כְּלָל
אִיךָ עֵץ הַיָּזִית הַנוֹשֵׁן
מִדְּפָדֶף בְּשִׁירֶיךָ
וְשׁוֹר אוֹתָם אֶל תּוֹךְ
הַכַּנָּרֶת.

די נייע פֿייגל־דורות,
וואָס קומען צום כנרת,
זינגען לידער אנדערע,
זיי פֿליען דאָ פֿאַרביי
און הערן גאַרניט
ווי דער אַלטער איילבערטבוים
בלעטערט דיניע לידער
און זינגט אַריין זיי
אין כנרת.

הִי אַתָּם, גְּמָלִים,
הַמְדַּבֵּר שְׁלָכֶם נְעֵלָם,
אֲסַפְתִּי אֶתְכֶם, אֲמָלִים,
אֶל תּוֹךְ בֵּיתִי.

העי, איר קעמלען,
אייער מידבר איז פֿאַרשווומען,
האַב איך, אומעטיקע קעמלען,
איך אַהיים גענומען.

כָּרְעוּ בֵּינַתִּים, נוּחוּ,
עַד אֲשֶׁר מֵהַגְּדוֹת הַצְּהַבּוֹת
יַעֲלוּ לְקִרְאָתְנוּ
דְּקָלִים חֲלוּמֵיִים.

קניט דערוויילע, רוט דערוויילע,
ביז פֿון געלע ברעגן
וועט אָן אויסגעטרוימטע פֿאַלמע
קומען אונדז אַנטקעגן.

אַתָּם גְּמָלִים שְׁטוּפֵי דְמָעוֹת,
הַמְדַּבֵּר שְׁלִי גְדוֹל יוֹתֵר,
הַמְדַּבֵּר שְׁלִי חֵם יוֹתֵר,
אַל תְּקַנְאוּ בִּי –
הַמְדַּבֵּר שְׁלִי שְׁרָף
אֶת הַפֶּטֶה מוֹרְגָנָה שְׁלוֹ.

אר קעמלען פֿאַרווייניטע,
מיין מידבר איז גרעסער,
מיין מידבר איז הייסער,
און זייט ניט מקנא –
פֿאַרברענט האָט מיין מידבר
זיין פֿאַטאַ־מאַרגאַנאַ.

מיין צעשפּליטערטן אויבערפֿלאַך
האַסטו פֿאַרריכט,
פֿאַרקלעפט און פֿאַראייניקט,
ביז ס'האַט זיך אַנטפלעקט
אַ פֿלעמעלע ליכט,
און איך האָב פֿאַרגעסן פֿון זיך.

קוים כ'בין פֿאַרהיילט,
נאָר די דנאָען –
זיי האָבן נאָך גאַרניט
דערציילט.

אַתּ מִשְׁטַח פְּנֵי הַמְּנַפְצִים
אַתָּה תִּקְנֶת,
אַחִיתָ וְהִדְבַּקְתָּ,
עַד שֶׁהִתְגַּלְתָּה
שְׁלֵהֶבֶת אֹר קִטְנָה,
וְאֵת עֲצָמֵי שְׂכַחְתִּי.

כִּבְר כַּמַּעַט הִחְלַמְתִּי,
אַבְל הַקְּרָקְעִית –
הִיא עֵדִין לֹא סִפְרָה
דָּבָר.

*

* (א בליונג אין אש 2020)

ניט איין מאָל קלערט זיך מיר
אַז מער ווי היינטיקע
מיר זיינען נעכטיקע –
דער היינט אַנטלויפֿט פֿון אונדז
כהרף עין –
דער נעכטן בלייבט אונדז טריי
און גייט מיט אונדז
איעדן טראָט,
ער אַיילט ניט מער,
ער האָט זיין צייט, אַן אייביקייט
און מיר – ביז צייט
פֿאַרלעשט ניט אונדזער זון,
טאָ זאָל מען גלייבן אונדז,
אין לייכטזין ניט פֿאַרדעכטיקן,
מיר אַטעמען דעם היינט
אַן אמתן – אַז מער ווי היינטיקע
מיר זיינען נעכטיקע.

לאַ פֿעם עולה על דַעֲתִי,
שְׂיוֹתֵר מִשְׂאֲנַחְנוּ בְּנֵי יְמִינוּ
אַנוּ בְּנֵי אֶתְמוּלָנוּ.
הַיּוֹם חוֹלֵף עַל פְּנֵינוּ
כְּהֶרֶף עֵין,
הָאֶתְמוּל נִשְׁאָר נֶאֱמָן תְּמִיד,
מְלִיָּה
אַתּ כֹּל צַעֲדֵינוּ.
אַיִנוּ נוֹהֵג בְּחַפְזוֹן,
יֵשׁ לוֹ זְמַן, נְצַח,
וְאַנוּ – עַד אֲשֶׁר הַזְּמַן
יִכְבֶּה אֶת שְׁמֵשׁ חַיִּינוּ,
הָאֶמִּינוּ לָנוּ
בְּלִי שְׂמִיץ קְלוֹת דַּעַת
אַנְחָנוּ נוֹשְׁמִים אֶת הַיּוֹם
אַבְל בְּאֶמֶת – יוֹתֵר מִשְׂאֲנַחְנוּ בְּנֵי יְמִינוּ
אַנוּ בְּנֵי אֶתְמוּלָנוּ.

לבני מֶר וסמוצ'ה שלו

פֶּאַר בעני מער מיט זיין סמאַטשע

עס האָט אַ גאָס פֿאַרכישופֿט מײַן געמיט,
אָיעדן טראָט, וואָס כ'האַב געשטעלט
איז ניט געווען קיין גאַנג באַזונדער,
ס'האַט אומעטום די עלטער זיך געגרויסט אין ליד
און ניט פֿאַרשטעלט פֿון אויג די ווונדן.

איך האָב געשפּרייזט די גאָס מיט אויגן אָפֿן,
די קלענסטע זעונג ניט פֿאַרזען,
ווי אַלץ זאָל בלייבן אין די סטראָפֿן,
ניט נאָר געווען.

אַ סמאַטשע גאָס פֿון ס'נײַ געבאַרן
ניט בלויז מיט אַלץ וואָס איז פֿאַרבײַ,
און שטיל באַדאַנקט אויך דעם זכרון,
וואָס זעט די רגע ווי דאָס אַלט ווערט נײַ.

רחוב אַחַד הַקָּסִים אוֹתִי.
כֹּל צַעַד לְאָרְכוֹ שְׁאֵנִי צוֹעֲדֶת,
אִינוֹ הַלִּיכָה נִפְרֶדֶת.
הַרְחֹב הַזֶּקֶן מִתְהַדֵּר עֲכָשׁוֹ בְּשִׁיר
וְלֹא מִנְסָה אֶת פְּצָעָיו לְהִסְתִּיר.

בְּעֵינַיִם פְּקוּחוֹת אֲנִי פּוֹסַעַת בְּרְחֹב
עוֹקֶבֶת אַחַר הַכֹּל, שְׁלֹא אַחֲמִיץ דָּבָר
כְּדִי שְׁתִּיעַד בְּשִׁיר שְׁאֶכְתֵּב
וְלֹא רַק בְּתוֹךְ בְּתֵי הָעֶבֶר.

לֹא רַק בְּזִכּוֹת מְרֵאָהוּ כְּעַת
זָכָה רְחוֹב סְמוּצ'ָה לְלֵדָה מִחֲדָשׁ.
דוֹמִים הוּא מוֹדָה לְזִכְרוֹן כְּמוֹ לְעַד,
הַרוּאָה אֵיךְ יִשְׁן הוֹפֵךְ לְחֲדָשׁ.

לדורי מנור

אַנִי מַחְבֵּקֶת אוֹתְךָ בִּיִּידִישׁ
וְלוֹחֶשֶׁת נְגוֹן יִשְׁן,
יֵשׁ פֶּרַח אֶחָד בִּיִּידִישׁ
שְׁשׁוֹתֶךָ אֶצְלִי בְּגֵן.

אַתָּה זֹהִיתְ אֶת הַפֶּרַח,
אֶת פְּרִיחֹתוֹ הַחֲנֻנִית,
עַם לֵיל קִרְבָּת לִירַח,
בַּיּוֹם אֶל הַפְּרִיחָה הָעֵקֶשְׁנִית.

הַיּוֹם חוֹלֶף בִּיעָף, נְעֵלָם
וְלוֹקַח אֶתוֹ אֶת כָּלָם,
אֶךְ הַיִּידִישׁ לֹא תִקְמַל, הִיא תֵאִיר
בַּפֶּרַח הַפּוֹרֵחַ בְּשִׁיר.

2019

פֶּאָר דּוּרֵי מְנוֹר

אִיךְ נַעַם דִּיךְ אוֹיף יִידִישׁ אַרום
און פֿליסטער אָן אַלטן ניגון,
אין גאַרטן בײַ מיר האָט אַ בלום
אויף יידיש געשוויגן.

און דו האָסט די בלום דאָ דערקענט,
אפֿילו פֿאַרשטאַנען איר בלי,
בײַנאַכט צו לבנה גענענט,
בײַטאַג צום פֿאַרעקשנטן בלי.

דער טאַג וואָס אַנטלויפֿט צום אַרום
נעמט אַלעמען מיט,
נאָר יידיש פֿאַרוועלקן ניט אין בלום
וואָס בליט אין אַ ליד.

2019

משתתפי הו! 25

אהוד אלכסנדר אבנר הוא יליד תל אביב. למד בלשנות חישובית וכללית באוניברסיטאות של טיבינגן ושל פוטסדאם בגרמניה. תרגם פרוזה ושירה מגרמנית, ושירה לגרמנית. מנהל צוותי פיתוח ובינה מלאכותית בחברת טכנולוגיה. מתגורר בברלין.

אוהד אוחיון הוא מוזיקאי ומשורר, יליד 1995. אוטודידקט, עובד על אלבום שירי משוררים ועל ספר שירה ראשון. מתגורר בחצור הגלילית.

נגה אולמרט היא ילידת גואטמלה, אחות מוסמכת לפסיכיאטריה, עיתונאית לשעבר ב"מעריב" וב"ידיעות אחרונות". בעלת תואר ראשון במזרחנות, היסטוריה וספרות עברית, וכן תואר שני בסיעוד קליני. "צ'פינה" ספר שיריה הראשון, ראה אור ב־2022 בעריכת יחזקאל רחמים. מחזור השירים המתפרסם כאן יראה אור בספרה השני.

איתמר אורלב הוא סופר ועורך ספרותי. רומן הביכורים שלו "בנדיט" (עם עובד) זכה בפרס ספיר ביכורים ולהצלחה בינלאומית. פרסם סיפורים קצרים, ספר ילדים "העצלן הבטלן" (עם עובד), ועסק במחזאות (מחזה שכתב זכה במקום הראשון בפסטיבל פותחים במה של בית ליסין). מתגורר בברלין עם אשתו ושלושת בניו.

נדיה אייזנר-חורש היא משוררת, חוקרת ספרות, מתרגמת, עורכת ומנהלת תוכן. חברת מערכת בכתב העת "צריף" וחברת עמותת "הו!". שירים, סיפורים ומסות פרי עטה פורסמו ב"הו!" ובכתבי עת נוספים. מתגוררת בירושלים עם בת זוגה וילדיהן.

ניר אילון יליד ישראל, 1981. ספר שיריו "כאבי ילדים" בהוצאת פרדס יצא לאור בשנה שעברה בעריכת דורי מנור. מתגורר בשיקגו.

טל ד. אנגל היא סטודנטית לרפואה, כותבת ומוזיקאית. מתגוררת ברומא.

אמיר אשל הוא פרופסור לספרות השוואתית ולימודים גרמניים באוניברסיטת סטנפורד בקליפורניה. ספר שיריו "בין מדבר למדבר" (מוסד ביאליק) ראה אור לאחרונה. ספרו "אורח נטה" יראה אור בהוצאת פרדס.

אלמוג בהר (יליד נתניה, 1978) הוא סופר ומשורר. פרסם ארבעה ספרי שירה: "צמאון בארות" (2008); "חוט מושך מן הלשון" (2009); "שירים לאסירי בתי־הסוהר" (2016); ו"כדי שהמלח יתפזר על האהבה" (2021), ושני ספרי פרוזה: קובץ הסיפורים "אנא מן אֶל־יהוד" (2008), והרומן "צ'חלה וחזקל" (2010), שתורגם לערבית וראה אור במצרים.

שמעון בוזגלו הוא משורר ומתרגם. נגן חליליות נלהב. אוהב מאוד להקשיב למוזיקה במערכות סטריאו משובחות – ועוסק, בהנאה רבה, במכירת מערכות כאלה.

דוד ניאו בוחבוט, יליד 1994, הוא משורר, עיתונאי, מבקר שירה, עורך ומורה. מייסד סדרת הספרים "רף – לשירה, הגות וביקורת" (הוצאת כתב) והמנהל האמנותי של "פסטיבל ת"א לשירה" לצד עודד כרמלי. ספר ביכוריו, "באישון ליל נצח", ראה אור בשנת 2018 בעריכת דורי מנור (הקיבוץ המאוחד), וספרו השני, "ינוקא", התפרסם ב־2023 בהוצאת הבה לאור.

יעקב ביטון הוא משורר עברי, יליד 1974.

אסף בנרף, יליד בת ים, הוא מוזיקאי (מנצח מקהלות ותזמורות), מתרגם ומשורר. תרגומו ושיריו ראו אור ב"נפלאותה – אנתולוגיה לשירה להט"בית", "הר געש של שלוה – מבחר משירי אברהם סוצקבר", ובכתבי עת.

סיון בסקין היא ילידת וילנה, 1976. משוררת, מתרגמת, סופרת ועורכת. חברת מערכת ב"הו!" ובסדרת "ה־21". ספרה האחרון, הממואר "שבעה ימים אביב בשנה", ראה אור ב־2021 בעריכת דורי מנור.

נוית בראל היא עורכת הסדרה "הדשא הגדול" בהוצאת פרדס וכתב העת "הליקון". בעלת תואר דוקטור לספרות. קובץ שירה האחרון, "מחדש", ראה אור בהוצאת עם עובד ב־2016.

דותן ברום, יליד 1986, הוא משורר, מתרגם ומסאי, מורה דרך ודוקטורנט להיסטוריה. ממייסדי "פרויקט ההיסטוריה הגאה החיפאית". ספר שיריו, "עור שני" (עורך: דורי מנור), זכה בפרס שרת התרבות למשוררים בראשית דרכם. לאחרונה ראה אור תרגומו ל"נפש האדם בסוציאליזם" של אוסקר ויילד. חבר עמותת "הו!".

יעל ברון (בן שמואל), ילידת 1969, גדלה בנהריה ובקריית טבעון, אם לשני בנים וגרה במודיעין. למדה באוניברסיטה העברית וכיום עובדת בה. כמה מסיפוריה ראו אור בשנים האחרונות באסופות ובכתבי עת. בילדותה חייתה כמה שנים בהולנד ובבגרותה גם בגרמניה ואנגליה.

נמרוד ברקו הוא משורר ועורך לשון, יליד ירושלים, 1977. עוסק גם בכתיבת פרוזה וביצירת מוזיקה. ספרו הראשון, "תקופת־הכוכב שטרם נתפתחו־בו־עיניים", ראה אור ב־2020 בהוצאת פרדס.

אלסנדרו גואטה הוא פרופסור למחשבת ישראל באוניברסיטת אינלקו (המכון הלאומי לשפות ולתרבויות של המזרח) בפריז. פרסומו האחרון: An Ancient Psalm, a Modern Song! Italian Translations of Hebrew Literature in The Early Modern Period, Brill, 2022. מתגורר בפריז.

צור גואטה הוא יליד 1992 ומתגורר בתל אביב. ספר שיריו הראשון, "נפש מרגרינה", ראה אור בהוצאת קתרזיס (2023) בעריכת דורי מנור. שיריו פורסמו בעיתונות ובכתבי עת.

פרנצ'סקה גורגוני היא ילידת רומא, חוקרת פילוסופיה ושירה של ימי־הביניים. כתבה

דוקטורט על הפואטיקה של אריסטו בעולם הערבי והיהודי הימדי-הביניימי. פרסמה לאחרונה באיטלקית מבחר שירים של נתן אלתרמן, זלדה ואבות ישורון. מחלקת את חייה בין ישראל ואיטליה.

תומר גרדי כותב בעברית ובגרמנית. עד כה פרסם שני רומנים בגרמניה. הרומן האחרון שלו, הכתוב בשתי השפות, זכה בפרס הראשון של פסטיבל לייפציג לשנת 2022. קטע הפרוזה במתפרסם כאן לקוח מתוך רומן בכתובים. מתגורר בברלין.

אסף דבורי הוא משורר וגנן בגן ילדים. ספרו הראשון, "טיוטות למשפחה", ראה אור ב-2020 (עולם חדש). מתגורר בברלין.

אריה דובנוב הוא יהודי נודד המתפרנס מהוראת היסטוריה באוניברסיטת ג'ורג' וושינגטון שבארה"ב. מתגורר במרילנד.

גולי דולב-השילוני הוא סטודנט להיסטוריה גלובלית. בשנת 2021 יצא לאור הרומן הניסיוני "מן הפח אל הפחת", שכתב עם עמנואל יצחק לוי. מתגורר בברלין.

שי דותן נולד באילת בשנת 1969. כלכלן במשרד האוצר ומנחה סדנאות כתיבה לנוער ולמבוגרים. פרסם ארבעה ספרי שירה. ספר ביכוריו "על קצה המותר", ראה אור ב-2005 וזכה בפרס שרת החינוך לספר ביכורים. ספרו האחרון, "הון עצמי", ראה אור ב-2017. מתגורר בירושלים.

יעל דין בן עברי היא משוררת וסופרת, ילידת 1980. גדלה בחיפה ובעתלית. הוציאה לאור עד כה את ספר השירה "ממד רפאים של מה שהיה פעם בית" (2014), ואת הנובלות "אנשים שבקיר" (2017) ו"גלעד" (ידיעות ספרים, 2019). מתגוררת עם משפחתה בברלין.

איתן דקל, בן 23. תלמיד ישיבה וסטודנט למדעי הרוח. עורך ראשי בכתב העת "בר – בין יוצר למקום", כתב עת ליצירה ולאמנות הגדלות במרחב הישיבתי.

דאה הדר היא סופרת. מחברת הספרים "נומי נומי, עיסאויה" (2000), "אצלנו עכשיו בוקר" (2008), ו"היורדות", שראה אור השנה בהוצאת כתר. מתגוררת בניו-יורק.

אריאל הורוביץ נולד בירושלים ב-1990. רומן הביכורים שלו, "טובי בנינו", ראה אור בהוצאת כתר ב-2021, ורומן שני פרי עטו, "עורך צללים", יתפרסם בשנה הקרובה. דוקטורנט במחלקה לספרות השוואתית באוניברסיטת סטנפורד, קליפורניה, שם הוא מתגורר עם משפחתו.

איתמר הנדלמן סמית (ידוע גם בשם העט איתמר בן כנען) הוא סופר ועיתונאי המתגורר בלונדון, שם הוא מכהן כרב ומלמד יהדות.

מאיה הרדן היא ילידת תל אביב, 2000. משוררת ומתרגמת שירה מיוונית מודרנית, יוונית עתיקה ולטינית. בוגרת תיכון תלמה ילין לאמנויות והחוג לבלשנות באוניברסיטה

העברית. מסיימת את לימודי המאסטר בבלשנות באוניברסיטת אדינבורו. מתגוררת בסקוטלנד.

חדוה הרכבי היא משוררת וציירת, כלת פרס ביאליק לשנת 2010 ופרס לאה גולדברג לשנת 2020. ספר שיריה האחרון, "מיגו", ראה אור בהוצאת הקיבוץ המאוחד, 2018. "עד שוב אשמע אותך" – מבחר מתוך יצירתה, בעריכת הלית ישורון, ראה אור בסדרה "מבחר", הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2020.

יולי ורשבסקי הוא משורר יליד מוסקבה, 1978. בוגר החוג לתורת הספרות הכללית באוניברסיטת תל אביב. שיריו פורסמו בכתבי עת שונים. ספר שיריו "חיי של השחקן" ראה אור ב-2005. מתגורר בתל אביב.

רוברט וייטהיל בשן הוא יליד ארצות הברית, 1947, גדל בטקסס, לימד את עצמו עברית בנעוריו, חי שנים ארוכות בווינינגטון הבירה, עורך דין ושחקן קולנוע, פרסם ארבעה ספרי שירה בעברית, האחרון שבהם: "סטפס בחורים שחורים", בעריכת דורי מנור. מתגורר בלוס אנג'לס.

מאיה ויינברג היא משוררת, רופאת חיות וחוקרת עטלפים. כלת פרס חיים גורי לשירה לשנת 2023.

לארי וייסמן הוא יליד ארה"ב 1959, אדריכל במקצועו, נשוי ואב לשניים, ומתגורר ברמת גן. ספר שיריו האחרון: "אלים על מדפים". מפרסם משיריו בכתבי עת שונים, ומדמיין שהגאולה תלויה באופן כלשהו בחיבור מחודש בין הישראלי החילוני לאוצרות המסורת והדת.

יעל וישניצקי לוי היא אמנית, כותבת וחוקרת אוספים וארכיונים ויזואליים בין מזרח אירופה לצפון אמריקה. חייתה במשך שנים בוורשה וכיום מתגוררת באיתקה, ניו-יורק. משה ולדמן הוא מוזיקאי ומשורר מצפון ים המלח.

עומר ולדמן הוא משורר וחוקר ספרות, כותב עבודת דוקטור באוניברסיטה העברית על הלשון של אבות ישורון. בסוף השנה יצא ספר שיריו השני, "פרקי תהילה", בהוצאת הבה לאור. ספרו הראשון, "חינוך גופני", פורסם ב-2019 בהוצאת הקיבוץ המאוחד בעריכת דורי מנור.

אוריאן זכאי היא מרצה וחוקרת ספרות עברית באוניברסיטת ג'ורג' וושינגטון. פרסמה שירים בכתבי העת שונים. אוסף סיפורים קצרים פרי עטה, "השלם את החסר" הופיע ב-2010. ב-2022 התפרסם ספרה המחקרי: Fictions of Gender: Women, Femininity and the Zionist Imagination. מתגוררת בווינינגטון הבירה.

נורית זרחי, משוררת ילידת ירושלים, 1941. כלת פרס ישראל לספרות לשנת 2021. ספר שיריה החדש, "טיפה מדם העורב", בעריכת לילך לחמן, יראה אור בהוצאת אפיק.

טל חברי-חיובסקי הוא עורך, מתרגם ופובליציסט בעברית וביידיש, החי ופועל בברלין ובפריז. הוא עורכו של כתב העת "מכאן ואילך", המוקדש לספרות והגות עברית עולמית. מנהל את ספריית מָדָם ואת מרכז היידיש בפריז.

אבישי חורי הוא משורר, סופר ומנהל אמנותי, יליד באר שבע (1992). פרסם את ספר השירה "איך עוֹשָׂה תהום" ואת הרומן "קָראו לי אושר". בין הזוכים בתחרות הסיפור הקצר של "הארץ", פרס שר התרבות למשוררים, פרס נחמה ריבלין לשירה עברית ועוד.

נעמי חשמונאי היא משוררת ומוזיקאית. ספר שירה הראשון "בסוד החשמל" רואה אור בימים אלה בהוצאת פרדס ובעריכת דורי מנור. בתחילת 2024 ייצא לאור אלבומה השני. מתגוררת בחיפה.

יואל טייב, יליד 1997, גדל בירושלים ולמד בישיבה התיכונית חורב, בבית המדרש בנטור ובאוניברסיטת פריז-סורבון. מורה לעברית, מתרגם וכותב. סטודנט בחוג למדעי החיים באוניברסיטה העברית בירושלים. חבר עמותת "הו!".

גדעון טיקוצקי הוא פרופסור בחוג לספרות עברית באוניברסיטה העברית בירושלים ועומד בראש התוכנית לידיש שם.

ניצן יוגב היא פסיכולוגית קלינית, אם לשלושה, מתגוררת במושב נטור ברמת הגולן. ספרה הראשון, בעריכת אלי אליהו, יראה אור בהוצאת פרדס. שירה ראו אור בכתבי עת שונים.

גלעד יעקובסון הוא יליד שטוקהולם. חי בירושלים מרבית חייו, ואליה גם שב עם משפחתו לאחר שנים ארוכות בשווייץ. חוקר ומרצה במדעי המוח ובמדעי הרוח הדיגיטליים. שיריו ותרגומים פרי עטו התפרסמו בכתבי עת שונים. ספר שיריו הראשון, "מענה לשון", בעריכת דורי מנור, יראה אור השנה בהוצאת כתב.

איריס אליה כהן היא סופרת, משוררת ופעילה חברתית, כלת פרסי נבון, אשכול, דבורה עומר ועוד. פרסמה עד כה תריסר ספרים, בהם רבי המכר "מכתוב" ו"גלבי".

ערן כהן גבע הוא אקטיביסט, אוטיסט וסטודנט לקונדיטוריה. מתגורר במושב פארן בערבה.

חניתה כהן קמחי היא ילידת ירושלים 1960, כלכלנית, קצינת משטרה בדימוס, עורכת לשון, מתחזקת זוגיות מאוחרת, אם לבת, לבן ולכלבה בשם ללי. ספר שירים ראשון פרי עטה יראה אור בהוצאת עולם חדש בעריכת אנה הרמן.

עירית כץ פרסמה את ספרי השירה "שנת חורף" (2012), "סתיו, דו"ח מצב" (2016), ו"שתי אמהות" (2020) בהוצאת הקיבוץ המאוחד. מרצה במחלקה לארכיטקטורה באוניברסיטת קיימברידג' באנגליה, שם היא גרה וכותבת מאז 2006.

עמנואל יצחק לוי הוא משורר ומוזיקאי ("עמנואל והכיסופים"). ספר ביכוריו, "השמש שרה למלכיר" (הבה לאור, 2020), זיכה אותו בפרס שר התרבות למשוררים בראשית דרכם.

אסף לויטין הוא זמר וחזן רפורמי. שיריו הרואים אור בגיליון זה נכתבו כולם כתמלילים לשירים מולחנים. האלבומים שלו, The IsReal Book, Got To Get Out, Mizmor, Le Assaf נמצאים בכל הפלטפורמות הדיגיטליות, ולמרות שמותיהם – כולם בעברית. מתגורר בברלין.

אהרון לוי, בן 42, גדל בתל אביב. מביים וכותב לתיאטרון. ספר שיריו "הלך על אהרון" יצא בהוצאת פרדס (2022) בעריכת דורי מנור. מתגורר בברלין.

ענת לוי היא משוררת ועורכת ספרי שירה. ספר שיריה האחרון, "רק רגע, גוף", ראה אור בהוצאת הקיבוץ המאוחד ב-2021.

נדב ליניאל הוא משורר וחוקר בעל תואר דוקטור בספרות עברית, מלמד במחלקה ללימודי המזרח התיכון באוניברסיטת מישיגן. ספרו האחרון, "הלל" (פרדס, 2022), בעריכת דורי מנור, זכה בפרס משרד התרבות. חתן פרס טבע לשירה לשנת 2011. מתגורר באן-ארבור, מישיגן.

אלעד לפידות הוא פרופסור למדעי היהדות באוניברסיטת ליל בצרפת. לימד פילוסופיה ותלמוד בכמה אוניברסיטאות בגרמניה ובשווייץ. עבודתו עוסקת בקשר שבין ידע, שפה ופוליטיקה. מתגורר בברלין.

שמואל מוניץ, יליד 1995, הוא עיתונאי ומשורר. עורך וכותב ב-ynet יהדות. ספר שיריו הראשון, "שום נס בחצי התורן", ראה אור ב-2017. ספרו השני, "לוחות הרפאים", התפרסם ב-2021 (הוצאת פרדס).

ליאת מורבצ'יק היא משוררת, מתרגמת ועובדת סוציאלית קלינית. ספר שיריה השני, "עין וירח", יראה אור בקרוב בהוצאת קתרזיס בעריכת דורי מנור. מתגוררת עם בן זוגה וילדיה בגבעתיים.

ללי מיכאלי פרסמה עד כה ספריה שישה ספרי שירה בעברית, ויצירותיה תורגמו לשפות זרות. שיריה מתפרסמים בעיתונות היומית ובכתבי עת בארץ ובעולם. את שלושת ספרי השירה האחרונים שלה ערך דורי מנור. מלמדת שירה ושפה עברית באוניברסיטה ללימודים בינלאומיים בשנחאי. יש לה בן יחיד והיא מתגוררת בתל אביב.

וילמה מימס היא משוררת ובלוגרית. בוגרת התוכנית לפילוסופיה וספרות באוניברסיטת חיפה. מחברת ספר השירה "עניין שמיטה" (הוצאת עתון 77, 2019) ועורכת כתב העת "אררט". מתגוררת באמסטרדם.

דורי מנור הוא משורר, סופר ועורך יליד תל אביב, מייסד ועורך "הו!" וסדרת ספרי "ה-21". ספר שיריו האחרון לעת עתה, "נפש אחת אחרין", ראה אור ב-2019. ספר הפרוזה הראשון שלו, "שרב ראשון", ראה אור ב-2022. בשנה הקרובה יראה אור קובץ מסות

פרי עטו וכן רומן ראשון, "חוף הדתיים". מנור זכה השנה במלגה מטעם הסנאט של ברלין לכותבים בשפות זרות תושבי העיר להשלמת הרומן שלו. התגורר במשך שנים בפריז, בתל אביב וביפו וכיום מתגורר בברלין.

סבינה מסג נולדה בבולגריה וגדלה ביפו. הגשימה את החלום של חיים בטבע. השתתפה בהקמת הכפר האקולוגי כליל וחיה שם. מגדלת זיתים. מייצרת חשמל מהשמש.

ענת מסינג כתבה דוקטורט על הפילוסוף ולטר בנימין באוניברסיטת קיימברידג', אנגליה. מתגוררת זה 12 שנה בקיימברידג'.

עמוס נוי הוא משורר וחוקר. פרסם ספר עיון ושלושה ספרי שירה. ספר השירים השלישי שלו, "כמה אנשים תהיה", יצא לאור בימים אלה. נשוי ומתגורר בירושלים.

אורית נוימאיר פוטשניק היא משוררת ומתרגמת שירה. ספר שיריה הראשון, "עינה של האורקל" (פרדס, 2019), זיכה אותה בפרס שרת התרבות למשוררים בראשית דרכם. עורכת "אָת כל הרצון: מבחר שירה לסבית עברית עכשווית" בסדרת "ה-21" בעריכת דורי מנור. ספרה השני "הים נסוג עוד קצת" יראה אור ב-2023 בהוצאת אפיק. חברת עמותת "הו!".

רון סגל פרסם עד כה שני רומנים, סיפורים קצרים ומאמרים. זוכה הפרס ע"ש ד"ר יוסף קמפוס ליוצרים בתחילת דרכם בתחום הסיפורת העברית, מלגת האמנים של אקדמיית האמנויות בברלין, ומלגת הסופרים ע"ש אלפרד דבלין. ספרו "עדין" מעובד בימים אלה לסרט אנימציה. מתגורר בברלין.

אילנה סובל היא פרופסור לספרות עברית, לימודי נשים ומגדר ולימודי מוגבלויות באוניברסיטת ברנדייס בבוסטון. פרסמה את ספרי המחקר *A Poetics of Trauma: Flesh of My Flesh: Sexual Violence in The Work of Dahlia Ravikovitch* ו-*Modern Hebrew Literature*. ספר השירה שלה, "בשכבר הימים הבאים" רואה אור בימים אלה בהוצאת עתון 77. מתגוררת בבוסטון.

בן סויסה, יליד 1983, פתח תקווה, גדל בכרמיאל. כתב בימי התהילה של "במה חדשה" בכינוי "בן אדם", למד תקשורת ועיתונות במכללת ספיר, ובמהלך השנים פרסם טורי דעה, סיפורים, כתבות, ביקורות ומאמרים בעיתונות המודפסת והמקוונת. שיריו פורסמו, בין היתר, ב"הו!", ובמוסף "תרבות וספרות" של "הארץ". מתגורר באתונה, יוון.

ורדה סמואלס, ספר שיריה הראשון "לבבות משולשים" ראה אור ב-2022 וזכה בפרס קרן תרבות חיפה לספר ביכורים. ספר שיריה "פרח השפה השבורה", בעריכת דורי מנור, יראה אור בקרוב.

משה סקאל נולד בתל אביב. פרסם שישה רומנים, זכה בפרס אשכול והיה מועמד פעמיים לפרס ספיר. השתתף בתוכנית הסופרים הבינלאומית באיווה, ארה"ב, וב-2021 זכה במלגה מטעם הסנאט של ברלין לכתובת רומן חדש. יצירותיו תורגמו לאנגלית,

צרפתית וגרמנית. הוא היה חבר במערכת ההקמה של "הו!" וייסד את פרויקט "הארכיון – ספרות עברית בקול". מתגורר בברלין.

עופרה עופר אורן פרסמה תשעה ספרי פרוזה, ספר שירה אחד, ורומן בסונטות, "מה קרה להגר באילת?", בעריכת דורי מנור. זכתה בפרס ראש הממשלה לסופרים עבריים ובפרס משרד התרבות למשוררים. כותבת את הבלוג "סופרת ספרים".

טלי עוקבי, סופרת ומשוררת, נולדה בעפולה ב־1970. בוגרת "המדרשה לאמנות" במכללת בית-ברל במגמת חינוך ואמנות. למדה בשווייץ כשלוש שנים ציור ולימודים אנתרופוסופיים. מפרסמת שירים וסיפורים קצרים בכתבי עת שונים בישראל. פרסמה ספר שירה, "עור התוף של הלילה" (2013), נובלה, "רצועות" (2017), וקובץ סיפורים קצרים, "בלוטת האושר" (2018, כנרת זמורה דביר, סדרת רוח צד). מתגוררת בעיר קיל שבצפון גרמניה.

הילה עמית היא סופרת, קווירית, מזרחית, מהגרת. סיפורים שלה הופיעו בכתבי עת רבים בישראל ובארצות הברית. פרסמה עד כה ארבעה ספרים, האחרון שבהם, הרומן "עיר תחתית" (עם עובד), התפרסם בספטמבר 2022. מתגוררת בברלין.

מאיה ערד משתתפת ב"הו!" מגיליונו הראשון. פרסמה עד כה 12 ספרים בז'אנרים שונים, האחרון בהם, "שנים טובות", רומן מכתבים, ראה אור בתחילת השנה בהוצאת חרגול-מודן. מתגוררת בקליפורניה.

שני פוקר היא משוררת וכותבת. ספר שיריה הראשון, "מחצית חביוני", ראה אור בשנת 2019. ספר שיריה השני יראה אור בתחילת 2024.

שחר פינסקר הוא פרופסור ללימודי יהדות ולימודי המזרח התיכון באוניברסיטת מישיגן באן-ארבור. מחקריו עוסקים בספרות ותרבות יהודית מודרנית רב-לשונית באירופה, המזרח התיכון וארצות הברית. הוא העורך של "שמים נושקים לים: סיפורי יידיש ישראלים" (מאגנס, 2023). ספרו "עם הספל: בתי קפה ותרבות יהודית מודרנית" יראה אור בקרוב בעברית. מתגורר באן ארבור, מישיגן.

עמר פרידלנדר הוא סופר ישראלי, מחבר קובץ הסיפורים The Man Who Sold Air in the Holy Land בהוצאת רנדום האוס. הספר זכה בפרס התאחדות הספריות היהודיות והיה מועמד לרשימה הקצרה של פרס וינגייט. מתגורר בניו-יורק.

טליה פרידמן היא ילידת 1970. אמא יחידנית לשני בנים. מתגוררת בתל אביב. מטפלת בפסיכודרמה. ספר שירה ראשון פרי עטה, "אבל אני רציתי חרב", ראה אור ב־2022. ספר שיריה החדש, "פקעות של זעם", בעריכת דורי מנור, יראה אור בקרוב בהוצאת עתון 77.

אורי פרסטר היא ילידת 1994. מתמחה בפסיכולוגיה קלינית. מתגוררת בתל אביב עם מיצי ולילו החתולים.

אורי פרץ הוא יליד ירושלים, 1991, מטפל בשיאצו וגנן בגן ילדים. רקדן ובן ישיבה לשעבר. ספר הביכורים שלו יראה אור בשנה הקרובה בהוצאת פרדס.

איילת צברי היא סופרת הכותבת באנגלית. ספרה הראשון, "המקום הכי טוב בעולם", יצא לאור בהוצאת עם עובד. הספר זכה בפרס סמי רוהר לספרות יהודית. חייתה בקנדה וכיום מתגוררת בתל אביב.

אורית צמח היא עורכת ספרות ולשון, בעלת תואר שני בהיסטוריה וספרות, פרסמה שני ספרי ילדים ובקרב יראה אור ספר שיריה הראשון, "שתי נשימות מחוץ לעצמי" בעריכת טל ניצן ובהוצאת עתון 77.

מיכאל קגזנוב הוא יליד 1992, עורך דין ויזם חברתי. מייסד ועורך "היכלות שירה" – מיזם פילנתרופי ובמה ספרותית, המשלבים בין שירה עברית ואמנים ישראלים לבין גיוס תרומות לארגוני חברה אזרחית. שיריו התפרסמו בכתבי עת, בעיתונות ובאנתולוגיות. חבר עמותת "הו!". מתגורר בתל אביב.

ריטה קוגן נולדה בסנט פטרבורג ב-1976. השתקעה בישראל ב-1990. פרסמה שלושה ספרי שירה: "רישיון לשגיאות כתיב" (הוצאת אלרום, 2015), "סוס בחצאית" (הוצאת עתון 77, 2018), "מחלת יבשה" (הוצאת עתון 77, 2022), בעריכת דורי מנור, וספר הפרוזה "ארץ-סלע" (הוצאת כנרת-דביר, 2021). מתגוררת בתל אביב.

גילת קול היא מתמטיקאית ופרופסורית במחלקה למדעי המחשב באוניברסיטת פרינסטון. שיריה התפרסמו לאחרונה בכתבי עת שונים וזיכו אותה בפרס שירת המדע. מתגוררת בניו ג'רזי.

קרן קולטון היא ילידת 1996. סטודנטית לתואר ראשון בפסיכולוגיה ובספרות. שיריה ראו אור במוספי ספרות וכתבי עת שונים. עובדת על ספר שירה ראשון בעריכת אנה הרמן.

אדמיאל קוסמן הוא משורר ופרופסור למדעי היהדות באוניברסיטה של פוטסדאם, והמנהל האקדמי של הסמינר לרבנים רפורמיים ע"ש גייגר בברלין. פרסם חמישה ספרי מחקר בתחומים המשיקים של ספרות האגדה, ההלכה, תיאולוגיה יהודית ומגדר, תשעה ספרי שירה, שני אוספים מתורגמים לאנגלית בידי ליסה כץ ואוסף שירים מתורגם לגרמנית בידי אדית לויץ. מתגורר בגרמניה.

מאיה קופרמן היא ילידת חיפה, בוגרת החוג לתורת הספרות הכללית ולימודי נשים ומגדר באוניברסיטת תל אביב. שיריה זכו בפרס שרת התרבות למשוררים בתחילת דרכם ובפרס הראשון בתחרות השירה של קרן תרבות חיפה. ספרה "שפת אם" יצא לאור בהוצאת הקיבוץ המאוחד בסדרת ריתמוס. כותבת בעברית ובאנגלית. מתגוררת בברלין.

רון קורדונסקי הוא מטפל בביבליותרפיה ומורה. פרסם שירים בגיליונות "הו!" ובכתבי עת נוספים.

טלילה קוש נולדה וגדלה בגליל העליון. למדה בירושלים ביולוגיה (בעברית) ותנועה (באקדמיה), הוראת יוגה ותנועה בצרפת (Rennes II) וספרות בתל אביב. מרצה וחוקרת ספרות בגמלאות (מכללת סמינר הקיבוצים), מתרגלת ומלמדת יוגה וטאי צ'י צ'ואן. מתרגלת כתיבה. אם לשני ילדים וסבתא לארבעה נכדים. גרה ברעננה, התגוררה במשך שנים בעיר רן שבצרפת.

דעאל וודריגז גארסיה נולד ב־1986 וגדל בירושלים, דוקטורנט לספרות עברית, מלמד ספרות ויהדות ומנחה סדנאות כתיבה לנוער ולמבוגרים. על סיפוריו הקצרים זכה בפרס מכללת ספיר ובפרס אופירה בן אריה. זכה בפרס שרת התרבות למשוררים בראשית דרכם לשנת תשע"ט. ספר שיריו, "גילופין", בעריכת דורי מנור, ראה אור ב־2021 בהוצאת פרדס.

יחזקאל רחמים הוא מחבר "טרילוגיית המרחקים" המורכבת מספרי השירה: "עכשו הנסיעה", "דיו מרחקים", ו"שמיים שלמים" (פרדס, 2016, 2018, 2023; עורך הטרילוגיה: דורי מנור). יחזקאל מנחה, במשותף עם דורי מנור, סדנת שירה אונליין, "כותבים בהקיץ", בהשראת משוררות/ים מהארץ ומהעולם. זכה השנה בפרס אקו"ם לעידוד פרסום היצירה בתחום הפרווה. מתגורר בקולומביה.

גדי רימר הוא תסריטאי, במאי ומבקר קולנוע. עובד על סרטו הראשון באורך מלא. בוגר תואר ראשון בבית הספר לקולנוע וטלוויזיה של אוניברסיטת תל אביב. עורך וכותב ביקורות ומאמרים על קולנוע, טלוויזיה ותרבות בכתב העת "סינמטק" ובמגזין האינטרנטי "אוף סקריין". מתגורר בפריז.

תמר רפאל היא ילידת 1989. ספר שיריה הראשון, "שירי נסיגה", ראה אור ב־2021 בהוצאת הבה לאור. רומן ראשון פרי עטה יראה אור בקרוב בהוצאת פרדס. מתגוררת בברלין.

עידו רצון הוא יליד 1978. מוזיקאי, מאמן לחיים ומרצה על הורות אחרת ועל מסע הבאת בנו המיוחד לעולם, בהרצאה ששמה: "אורי אקרא לו". הוציא שני אלבומים: "אוניות" ו"שעון חורף". מתגורר בחיפה.

תומר שור הוא מוזיקאי, כותב, אקטיביסט ופעיל פוליטי. מתגורר באמסטרדם.

נועה שורק היא בת 27, זוכת פרס שרת התרבות למשוררים בתחילת דרכם. ספרה הראשון יראה אור בהוצאת פרדס. בעלת תואר ראשון בפילוסופיה, הגות יהודית ולימודים הומניסטיים, כותבת תוכן בבית אבי חי ומלמדת שירה וספרות.

יערה שחורי היא סופרת ועורכת ספרים. כלת פרס עגנון לאמנות הפרווה לשנת 2022.

יודית שחר היא פעילה חברתית, מורה לנוער בסיכון, משוררת חברתית. מתגוררת בפתח תקווה.

רונית שטראוס קירשנר היא בעלת תואר שני באמנות ימי־הביניים ותואר בציור מעשי

ממכללת בית-ברל (קלמניה). נשואה ואם לשני ילדים. פרסמה ספר ילדים ראשון בשם "לו הייתי" ב-2016. ספר שיריה הראשון, בעריכת דורי מנור, יראה אור בקרוב. מתגוררת בניו ג'רזי.

רחל שליטא היא סופרת ומתרגמת מיידיש. ספרה השלישי "מילים במקום מילים" יצא השנה בהוצאת ידיעות ספרים.

ורד שם טוב היא העורכת הראשית של כתב העת "דיבור" ומרצה בכירה לספרות עברית והשוואתית באוניברסיטת סטנפורד בקליפורניה. ספרה "מקצבים משתנים: לקראת תאוריה של פרוזודיה בהקשר תרבותי", התפרסם בהוצאת אוניברסיטת בר-אילן. מתגוררת בסן-פרנסיסקו.

מתי שמואלוף הוא משורר וסופר. פרסם עד כה אחד-עשר ספרים ובהם שבעה ספרי שירה. ב-2019 פורסמה בגרמניה מהדורה דו-לשונית של שיריו "בגדד | חיפה | ברלין". ב-2023 ראה אור בגרמניה ספר השירה השני שלו, "Das kleine Boot in meiner Hand nenn ich Narbe". מתגורר בברלין.

רועי שניידר נולד ב-1994, עמית במרכז לחקר דרום ערב ואתיופיה באוניברסיטת ינה בגרמניה. ספרו השלישי, "נבוך בארץ", יראה אור השנה בסדרת "כבר". מתגורר בדלפט, הולנד.

עילי תדמור הוא דוקטורנט לאשורולוגיה באוניברסיטת ייל. מתגורר בניו-הייבן, קונטיקט.